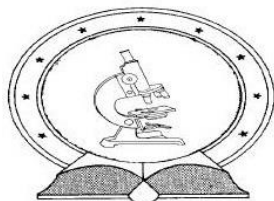

DE TTK

1949

**A Sátoraljaújhelyi járás településeinek
társadalmi-gazdasági és turisztikai sajátosságai
a vidékfejlesztés szemszögéből**

Egyetemi doktori (PhD) értekezés

Szerző:
Lenkey Gábor

Témavezető:
Prof. Dr. Süli-Zakar István

DEBRECENI EGYETEM
Természettudományi Doktori Tanács
Földtudományok Doktori Iskola
Debrecen, 2016

Ezen értekezést a Debreceni Egyetem Természettudományi Doktori Tanács Földtudományok Doktori Iskola Társadalomföldrajz és Területfejlesztés programja keretében készítettem a Debreceni Egyetem természettudományi / műszaki doktori (PhD) fokozatának elnyerése céljából.

Debrecen, 2016. ....

*Lenkey Gábor
doktorjelölt*

Tanúsítom, hogy Lenkey Gábor doktorjelölt 2009-2012 között a fent megnevezett Doktori Iskola Társadalomföldrajz és Területfejlesztés programjának keretében irányításommal végezte munkáját. Az értekezésben foglalt eredményekhez a jelölt önálló alkotó tevékenységével meghatározóan hozzájárult. Az értekezés elfogadását javaslom.

Debrecen, 2016. ....

*Prof. Dr. Süli-Zakar István
professzor emeritus,
témavezető*

**A Sátoraljaújhelyi járás településeinek
társadalmi-gazdasági és turisztikai sajátosságai
a vidékfejlesztés szemszögéből**

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a *földtudományok* tudományágban

Írta: Lenkey Gábor, okleveles agrármérnök

Készült a Debreceni Egyetem Földtudományok Doktori Iskolája,
Társadalomföldrajz és Területfejlesztés programja keretében

Témavezető: Prof. Dr. Süli-Zakar István, DSc.

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Prof. Dr. Csorba Péter, DSc. ....
tagok: Eke Pálné Dr. Zamárdi Ilona .....
Prof. Dr. Hanusz Árpád .....

A doktori szigorlat időpontja: 2014. március 14.

Az értekezés bírálói:

Prof. Dr. Baranyi Béla, egyetemi tanár.....
Dr. habil. Kókai Sándor, egyetemi magántanár.....

A bírálóbizottság:

elnök: .....
tagok: .....
.....
.....
.....
.....

Az értekezés védésének időpontja: .....

TARTALOM

BEVEZETÉS.....	1
1. TÉMAFELVETÉS.....	3
1.1. A kutatási terület lehatárolása.....	3
1.2. A kutatás célkitűzései, alkalmazott tudományos módszerek.....	4
1.3. Kiindulási hipotézisek.....	5
2. A VIDÉKFEJLESZTÉS TUDOMÁNYOS HÁTTERE.....	6
2.1. A vidék definíciója Magyarországon és az Európai Unióban.....	6
2.2. A vidékfejlesztés definíciója, kialakulása és jelentősége.....	16
2.3. A vidékfejlesztés kapcsolata az agrár- és a területfejlesztéssel.....	25
2.4. A vidékfejlesztés fontossága és feladatai Magyarországon.....	32
3. A SÁTORALJAÚJHELYI JÁRÁS BEMUTATÁSA.....	38
3.1. A Sátoraljaújhelyi járás földrajzi jellemzői és lehatárolása.....	38
3.1.1. A Hegyköz földrajza és társadalmi-gazdasági fejlődése.....	38
3.3. A Sátoraljaújhelyi járás közigazgatása.....	46
4. SÁTORALJAÚJHELY „ZEMPLÉN FŐVÁROSA”.....	50
4.1. Sátoraljaújhely földrajzi fekvése.....	50
4.2. Sátoraljaújhely társadalmi- és gazdasági fejlődése.....	51
4.3. Sátoraljaújhely központi szerepköre és társadalmi berendezkedése..	54
4.3.1. Sátoraljaújhely demográfiája.....	56
4.3.2. Sátoraljaújhely lakosságának családi állapota.....	60
4.3.3. Sátoraljaújhely lakosságának iskolai végzettsége.....	62
4.3.4. Sátoraljaújhely népességének gazdasági aktivitása.....	63
4.3.5. Sátoraljaújhely vallásföldrajzi képe.....	66
4.4. Sátoraljaújhely gazdaságának néhány sajátossága.....	68
5. A SÁTORALJAÚJHELYI JÁRÁS TÁRSADALMA ÉS GAZDASÁGA.....	70
5.1. A Sátoraljaújhelyi járás demográfiai helyzete.....	70
5.1.1. A Sátoraljaújhelyi járás népességét befolyásoló tényezők.....	74
5.1.2. A Sátoraljaújhelyi járás népessége korcsoport szerint.....	82
5.1.3. A Sátoraljaújhelyi járás lakosságának családi állapota.....	91
5.1.4. A Sátoraljaújhelyi járás lakosságának iskolai végzettsége.....	96

5.1.5. A Sátoraljaújhelyi járás népességének gazdasági aktivitása....	100
5.1.6. A Sátoraljaújhelyi járásban élő nemzetiségiek.....	108
5.2. A Sátoraljaújhelyi járás vallásföldrajzi képe.....	116
5.4. A Sátoraljaújhelyi járás infrastrukturális és intézményi ellátottsága..	121
5.5. A Sátoraljaújhelyi járás lakásállománya és felszereltsége.....	129
5.6. A Sátoraljaújhelyi járás gazdasági helyzete.....	134
5.6.1. Mezőgazdaság, erdészet, vadgazdálkodás.....	135
5.6.2. Ipar, bányászat.....	144
5.6.3. Vállalkozások.....	145
5.7. A Sátoraljaújhelyi járás közlekedési helyzete.....	148
6. A TURIZMUS, MINT VIDÉKFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉG.....	153
6.1. Turisztikai lehetőségek a Sátoraljaújhelyi járásban.....	153
6.1.1. Természeti értékek a Sátoraljaújhelyi járás területén.....	154
6.1.2. Épített örökség a Sátoraljaújhelyi járás településein.....	157
6.1.3. Múzeumok, tájházak, rendezvények a járás településein.....	161
6.1.4. A Sátoraljaújhelyi járás jelenlegi turisztikai potenciálja.....	165
7. A SÁTORALJAÚJHELYI JÁRÁS JÖVŐKÉPE.....	171
7.1. A járási települések lakosságszám és alaprajz szerinti csoportosítása.....	171
7.2. A járási települések komplex mutatók szerinti csoportosítása.....	174
7.3. Fejlesztési lehetőségek a Sátoraljaújhelyi járásban.....	176
7.4. A kutatás eredményeinek összegzése.....	177
7.5. Summary of Research Results.....	180
7.6. A kutatás eredményei és következtetések.....	183
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	189
ÁBRAJEGYZÉK.....	205
GRAFIKONJEGYZÉK.....	206
TÁBLÁZATJEGYZÉK.....	207

BEVEZTÉS

Az európai – köztük a magyar – vidéki területek (*rural areas*) elnéptelenedése és kiszolgáltatottsága a 21. század elejének egyik legfontosabb problémája. A falusi emberek tömeges elvándorlása, a megszokott életterük hátrahagyása már eddig is számos konfliktusforrást eredményezett. Mindez oda vezetett, hogy a kialakult helyzetre adandó válaszokat és a megoldásokat kereső szakemberek, kutatók megalkották az európai vidék problémáit multidiszciplinárisan megközelítő új tudományterületet, a vidékfejlesztést.

A disszertáció első része (*hazai és nemzetközi szakirodalom, tudományos publikációk és korábbi kutatási eredmények és beszámolók alapján*) bemutatja, hol tartunk ma a „vidék” meghatározásával, a vidékre leselkedő veszélyek felismerésével (*Nyugat-Európa országaiban már a hatvanas-hetvenes években felfigyeltek a vidéket sújtó válságjelekre*) és leküzdésével, a vidékfejlesztés fontosságának hangsúlyozásával. A fejezet bemutatja a vidékfejlesztés kialakulását és hangsúlyozza a vidékpolitika fontosságát a fejlesztéspolitikák körében. A vidékfejlesztés a különböző tudományterületek által koordinálva a vidéki területek fejlesztését célzó intézkedések minél hatékonyabb megvalósulásához járul hozzá, illetve elérésére tesz kísérletet. Elmondható, hogy tudományosan egyre inkább megalapozott, mégsem beszélhetünk (még) különálló tudományról, csupán új tudományterületként azonosíthatjuk. Magyarországon is egyre több kutató foglalkozik a vidék és vidékfejlesztés témakörével. Számos szakirodalom található meg a témával kapcsolatban, és megannyi tudományos értekezés, vita-indító cikk, publikáció jelent már meg az évek során. A téma aktualitását adja, hogy napjainkban Európa lakosságának valamivel több, mint fele olyan vidéki területeken él, ahol az eddig megszokott munkalehetőségek – gondolok itt elsősorban a mezőgazdaságra – leépülőben, megszűnőben vannak a globális struktúraátalakításoknak köszönhetően. A vidéki fiatalság a jövőjét tekintve sok esetben perspektíva nélkül áll és legtöbbször az elvándorlás, a városokba költözés marad számukra az egyetlen lehetőség. Sajnos Magyarországról is elmondható, hogy számos, hátrányos helyzetű, a jövőre nézve kevés lehetőséget rejtő vidéki térséggel rendelkezik.

A disszertáció második nagyobb szerkezeti egységében az általam kiválasztott kutatási terület, vagyis a Sátoraljaújhelyi járás és településeinek részletes elemzésére kerül sor. Magyarország egyik legszebb, természeti szépségekben és kulturális értékekben bővelkedő, aprófalvas településhálózatú járása ez, mely sajnos mind földrajzi elhelyezkedése (*határmenti, perifériális*), mind jelenlegi társadalmi-gazdasági berendezkedése miatt az ország egyik leghátrá-

nyosabb helyzetű járásai közé tartozik¹. A járás területének legnagyobb részét a Zemplén északi részén található ún. Hegyköz² nevű mikrotáj és az itt található aprófalvak teszik ki. Számos tudományos munka foglalkozott már a Hegyköz vizsgálatával (*Balassa, 1964, 2000; Petercsák, 1978; Laczkó, 1979; Süli-Zakar, 1980; Kováts, 2000*). Sok településről született monográfia (*Mátyus, 1987, Simkó, 1999, Vancza, 2000, Petercsák, 2001, Fehér-Kováts, 2002, 2004, Pap, 2002, 2010, Somorjai, 2013*); illetve számos publikáció (*Újszászy, 1958; Süli-Zakar, 1981; G. Fekete, 2009; Kókai, 2012; Frisnyák, 2013*) jelent meg a térséggel kapcsolatban. A disszertáció által feltárt kapcsolatrendszerek azonban nem elsősorban a Hegyköz településeire, hanem a járás teljes területére – beleértve a hozzá tartozó két bodrogi települést és Sátoraljaújhely városát – vonatkoznak. Arra viszont hamar fény derült, hogy a járásról készült helyzetfeltárás elfedi a községekben lezajló valós folyamatokat, mivel Sátoraljaújhely dominanciája miatt kedvezőbb képet kapunk. Ezen problémát úgy oldottam meg dolgozatomban, hogy a legtöbb elemzés során a járás mellett a községek adatait külön feltüntetve érzékeltetem a különbségeket. Disszertációm az 1980-as évektől kezdődően hivatott bemutatni az azóta eltelt időszak változásait. A három évtizedet felölelő időszak elemzése során – mely lehetőséget kínál a Sátoraljaújhelyi járásban lezajlott folyamatok és változások megismerésére – komplex módon mutatom be a járás településeinek közigazgatási életében történt változásait, társadalmi-gazdasági állapotát (*demográfia, társadalom, nemzetiség, vallás, iskolázottság, gazdaság, foglalkoztatottsági átrétegződés, infrastruktúra*), feltárom és bemutatom problémarendszerét (*előregedés, elvándorlás, kiüresedő falvak, gazdasági aktivitás csökkenése, munkanélküliség*) és elemzem a térség turisztikai potenciálját.

A disszertáció tehát felhívja a figyelmet a vidék – közte a magyar vidék – problémáira, a vidékfejlesztés fontosságára. Komplex módon mutatja be a Sátoraljaújhelyi járásban található településeket, s a megismert változások tükrében a települések dinamizmusa alapján csoportosítja őket. Végül megvizsgálja, hogy a gazdasági prioritások közül a turizmus hozhat-e pozitív fordulatot a községek életébe, illetve jelentheti-e a kitörést és felemelkedést a térség lakói számára.

---

¹ *Beluszky Pál és Sikos T. Tamás* (2007, 2011) tipológiája szerint a járás nagy része egy olyan kisfalvas falutáj része, ahol a községek a legkedvezőtlenebb mutatókkal rendelkeznek. Mezőgazdasági adottságaik kifejezetten kedvezőtlenek, a falvak hagyományosan „szegényesek”, az agrártermelés nem biztosított kellő munkaalkalmat, illetve jövedelmet, így a lakosság más kiegészítő tevékenységet folytatott – erdőgazdálkodás, háziipar, vándor-ipar –, kivándorolt, illetve az iparosítás eredményeként bányásznak vagy gyári munkásnak állt. Községtípusai a legrosszabb helyzetű apró és kisfalvak.

² A kistájjal foglalkozó szakirodalom Abaúj megyei területként említi a Hegyközt. Így különböztetjük meg a bihari és a borsodi Hegyköztől, másrészt indokolt azért is, mert a tágabb Hegyköz egykori zempléni falvai történetük során hosszabb-rövidebb ideig szintén Abaújhoz tartoztak. Amióta Abaúj-Torna vármegye külön-állása megszűnt (1950) és a teljes Hegyköz az egykori zempléni megyeszékhely, Sátoraljaújhely járásához került át, a köztudat hajlamos megfeledkezni e kistáj abaúji kötődéséről (*Kováts, 2000; Petercsák, 2001*).

1. TÉMAFELVETÉS

1.1. A kutatási terület lehatárolása

Kutatásom területét Magyarország legújabb közigazgatási reformja során kialakult és 2013 óta működő új járási rendszerének (a 218/2012. (VIII. 13.) számú kormányrendelet szerint 174 új járás jött létre) egyik járását választottam. A Sátoraljaújhelyi járás földrajzi elhelyezkedését tekintve ÉK-Magyarország, ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplén megye területén található. 21 települése közül csupán 2 rendelkezik városi ranggal, a többi település községi jogállású. A járás székhelyén kívül, még Pálháza (2005 óta) az a település, mely városi ranggal bír, azonban a rang odaítélése óta folyamatos versenyben van az ország legkisebb városa címért. Településhálózata aprófalvas és helyzetét tekintve az ország egyik leghátrányosabb területeinek egyike, mivel elhelyezkedése határmenti és periférikus. Észak felől az országhatár Szlovákiától választja el, nyugaton a Gönci járás, délen a Sárospataki járás, míg délkeleten a Cigándi járással határos.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye 16 új járása közül az általam kiválasztott Sátoraljaújhelyi járás területét tekintve (32.150 ha) a megye 13. legnagyobb, míg népességét nézve (23.058 fő) a 9. legnépesebb járása. A járás székhelye, vagyis Sátoraljaújhely mind területét (7.347 ha), mind népességét (15.783 fő) tekintve a megye járásszékhelyeinek sorában a 6. helyet foglalja el (1. táblázat).

1. táblázat: A Magyarországon 2013. január 1-jétől működő járási rendszer Borsod-Abaúj-Zemplén megye területén létrejött 16 járásának általános adatai

Borsod-Abaúj-Zemplén megye járásainak területe (ha)		Borsod-Abaúj-Zemplén megye járásainak lakónépessége (fő)		Borsod-Abaúj-Zemplén megye járásainak járásszékhelyei és azok területe (ha)		Borsod-Abaúj-Zemplén megye járásainak járásszékhelyei és azok lakónépessége (fő)	
Miskolci	97.280	Miskolci	250.530	Miskolc	23.666	Miskolc	167.754
Mezőkövesdi	72.388	Kazincbarcikai	66.470	Sárospatak	13.918	Ózd	34.481
Edelényi	71.787	Ózdi	54.285	Mezőcsát	10.308	Kazincbarcika	29.010
Gönci	55.025	Mezőkövesdi	42.434	Mezőkövesd	10.049	Mezőkövesd	16.559
Sárospataki	47.780	Edelényi	33.314	Ózd	9.169	Tiszaújváros	16.500
Szerencsi	43.210	Szerencsi	38.106	Sátoraljaújhely	7.347	Sátoraljaújhely	15.783
Putnoki	39.126	Tiszaújvárosi	31.842	Edelény	5.684	Sárospatak	12.991
Cigándi	39.017	Sárospataki	24.946	Cigánd	5.676	Edelény	9.896
Ózdi	38.559	Sátoraljaújhelyi	23.058	Tiszaújváros	4.604	Szerencs	9.198
Encsi	37.909	Encsi	21.390	Gönc	3.730	Putnok	6.905
Mezőcsáti	35.127	Putnoki	19.290	Szerencs	3.668	Encs	6.344
Kazincbarcikai	34.172	Gönci	19.275	Kazincbarcika	3.667	Mezőcsát	5.980
Sátoraljaújhelyi	32.150	Sziksói	17.507	Sziksó	3.623	Sziksó	5.631
Sziksói	30.969	Cigándi	16.042	Putnok	3.473	Tokaj	4.530
Tokaji	25.581	Mezőcsáti	14.446	Tokaj	2.820	Cigánd	2.963
Tiszaújvárosi	24.887	Tokaji	13.331	Encs	2.580	Gönc	2.059

Forrás: A KSH 2011. évi népszámlálás adatai alapján, saját szerkesztés

1.2. A kutatás célkitűzései, alkalmazott tudományos módszerek

A dolgozat legfőbb célkitűzése, hogy rávilágítson a vidékfejlesztés fontosságára, felhívja a figyelmet a vidék lakosságának drasztikus csökkenésére, az aprófalvak problémájára. A mai magyar vidék és a fejlesztéséért tenni tudó és akaró döntéshozók legfontosabb feladata ma a munkahelyteremtés és ezáltal a népességmegtartás lenne. Az intézkedésekkel, a fejlesztési források megfelelő felhasználásával meg kell előzni, hogy az egészséges társadalmi szerkezet fenntartásának biztosítékai, vagyis a fiatal generáció tagjai szűkebben vett hazájuknak hátat fordítsanak és ezáltal az ország egyes területei az elnéptelenedés veszélyének legyenek kitéve. A munkahelyteremtések által elkezdődhetne a fiatalok helyben tartásán túl a lakosság egzisztenciájának megerősítése és a falusi szegénység felszámolása, illetve kellő figyelem és támogatás kell, hogy irányuljon a vidéken élő kisebbség felzárkóztatására és társadalmi-gazdasági integrációjára is. Magyarország határmenti falusi térségeinek átalakulása a nyolcvanas évektől tájanként és határszakaszonként is eltérően ment végbe. Ezen eltérő fejlődés eltérő problémákat hozott felszínre. Ezen problémák településként más-más megoldásokat követelnek, ezért elengedhetetlen ezeken a területeken található településtípusok meghatározása ahhoz, hogy bemutathassuk az elmúlt harminc évben kialakult probléma-csoportokat. A kutatás átfogó célja a Sátoraljaújhelyi járás településállományának részletes, harminc évet átölelő vizsgálatán keresztül rámutatni a vidéki területeken élő emberek problémáira. Bemutatni a járás történelmét, természeti szépségeit, elemezni a jelenlegi társadalmi-gazdasági berendezkedését és rámutatni ezek legsúlyosabb problémáira, s a már megismert mutatók alapján elvégezni a járás településeinek újbóli tipizálását.

A disszertáció megírásához nagy segítséget jelentett, hogy a kijelölt kutatási területet számos személyes terepbejárás alkalmával megismerhettem és végigjárhattam az ott található településeket, illetve az ott élő emberekkel személyes kapcsolatba léphettem. Prominenciavizsgálatok keretében a települések első embereivel, a polgármesterekkel készített interjúk során világos kép bontakozott ki előttem a települések mindennapjairól, problémáiról. A múlt és a jelen pontosabb megismeréséhez a szakirodalom és tudományos munkák alapos áttanulmányozása és elemzése mellett a járás precízebb, számszerűsített bemutatásához a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által kiadott statisztikai adatokat (*legfőképpen a népszámlálási adatokat*) használtam fel, valamint segítségül hívtam az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatbázisát, melyből a KSH területi statisztikai adataihoz is hozzáfértem. Elmondható tehát, hogy a disszertációm módszertani szempontból egy empirikus kutatásokon alapuló, statisztikai adatokon nyugvó elemzés.

1.3. Kiindulási hipotézisek

A kutatásom hipotéziseit az alábbi pontokban lehet összefoglalni:

- Hipotézis 1:** A szakirodalom és terepmunkám alapján feltételezem azt, hogy a térség aprófalvai a rendszerváltást követő időszakban társadalmi-gazdasági viszonyait tekintve markánsan átalakultak. Ezért véleményem szerint újra kell definiálni a Sátoraljaújhelyi járás falutípusainak besorolását.
- Hipotézis 2:** Vizsgálni kívánom, hogy Sátoraljaújhely megőrizte-e, illetve erősítette-e központi funkcióit az elmúlt harminc évben. A város és vidéke kapcsolatrendszer tudományos megítélése alapján a központ működésének alapvető szerepe van a vidéki környezetének életminőségében. Véleményem szerint Sátoraljaújhely a vizsgált vidéki terület életében meghatározóbb szerepet tölt be, mint korábban.
- Hipotézis 3:** Feltételezem, s kutatásom során bizonyítani kívánom, hogy a vizsgált falusi térség demográfiai képe és társadalmi összetétele az 1980-as évek óta az országos és a megyei átlagtól is kedvezőtlenebb módon átalakult. Minden tekintetben halmozottan hátrányos helyzetű régióvá vált.
- Hipotézis 4:** Véleményem szerint az országos tendenciának megfelelően a járásban élő kisebbségek demográfiai helyzete az elmúlt évtizedekben ugyancsak átalakult. Feltételezem, hogy az etnikai és nemzeti kisebbségek egyes csoportjainak (cigány-szlovák) számszerű változásai ellentétes irányban polarizálódtak, amely a vidékfejlesztés lehetőségeit a jövőben egyre inkább befolyásolni fogja.
- Hipotézis 5:** Feltételezem és igazolni szeretném, hogy a rendszerváltás utáni időszak kedvezőtlenül változtatta meg a vizsgált térség gazdasági szerkezetét és infrastruktúráját, mely befolyásolta az alapvető ágazatok fejlődését és földrajzi eloszlását. Mindez alapvetően új vidékfejlesztési megközelítést és térségi jövőkép megrajzolását teszi szükségessé.
- Hipotézis 6:** Feltételezem a földrajzi adottságok alapján, hogy az idegenforgalom, különösen a falusi turizmus a járás vidékfejlesztési lehetőségeiben jelentős szerepet fog játszani és pozitív fordulatot eredményezhet a lakosság életkörülményeiben.

2. A VIDÉKFEJLESZTÉS TUDOMÁNYOS HÁTTERE

A vidékfejlesztéssel való foglalkozás nem valamiféle újabb-kori sajátos magyar jelenség. Európa gazdaságilag fejlettebb részein a vidék gondjai jóval korábban jelentkeztek, többek között annak hatására, hogy a gazdasági fejlődéssel párhuzamosan csökkent a vidék népesség száma és aránya, hasonlóan a vidéki térségek viszonylagos súlya a gazdasági teljesítményben, de a vidéki életfeltételek javulása is tartósan elmaradt a társadalmi átlagtól, mindezek eredőjeként pedig gyenge, erőtlenné lett a vidék érdekérvényesítő képessége. Veszélybe kerültek bizonyos vidéki értékek, az élő és épített környezet, megbomlottak a kulturális és társadalmi értékeket őrző közösségek, az elnéptelenedő települések képe előrevetítette a vidéki társadalmak hanyatlását, a vidék pusztulását (*Dorgai, 1998/a*). Magyarországon és a világban az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb szerepet kap a vidék, a vidék gazdaságának kutatása, a fejlesztés lehetőségeinek feltárása, meghatározása (*Magda-Marselek, 2010*).

2.1. A vidék definíciója Magyarországon és az Európai Unióban

A vidék és a vidékfejlesztés fogalmi lehatárolása az elmúlt évek és évtizedek tapasztalatai alapján nehéz feladat (*Fürj, 2004*). Magyarországon a *vidék*, mint térgazdasági kategória meghatározására még nem alakult ki egységes álláspont (*Sarudi, 2000*). A köznyelv, a politika és a tudományok egyaránt használják a „*vidék*” fogalmát, ám korántsem azonos értelemben (*G.Fekete, 2006*). A magyar nyelvben a vidék szónak rendkívül sok árnyalata és tartalmi jelentése van. A vidék és vidékiség kifejezés összetett társadalmi, gazdasági, kulturális, területi fogalmat takar, melynek rendkívül sokféle dimenziója vizsgálható (*Kovács-Majoros, 1998*). Ha nagyon általánosan akarunk fogalmazni, a vidék egy sajátos életformát jelent, ahonnan az emberiség gyökerei származtathatók (*Makkai, 2008*). A vidéket el kell fogadnunk örökérvényű objektív valóságnak. Volt, van és lesz, nyilvánvalóan függetlenül attól, hogy a társadalmi vagy tudományos érdeklődés mennyire fordul felé (*Nagy, 2005*). A vidék nemcsak olyan helyek összessége, ahol emberek élnek és dolgoznak, hanem a társadalomnak, mint egésznek az erőforrását képezik (*Fehér 1993, 1994*). Ma már nem kizárólag csak az élelmiszertermelés színhelye, hanem a tájkép, a környezet megővésének és fenntartásának, az alternatív foglalkozási lehetőségeknek a tere és egyben posztmodern élvezeti cikk is (*Farkas, 2002*).

A vidék meghatározásához több irányból vezet út. Az első probléma mindjárt a vidék illetve vidékiség szó sokféle értelmezéséből illetve az idegen

nyelvekről magyarra történő fordításából adódik (Csatári, 2001). A brit pontosan megkülönbözteti a vidéket, a vidéki tájat (*countryside*) és a nem városi teret (*rural areas*). Mi az utóbbit fordítottuk vidékre, holott inkább az első értendő alatta (Kovács, 2012). A rural szó, amit vidéknek fordítunk, elsősorban mezőgazdasági jellegű területet, falusias térséget jelöl. Ezt a jelentést a mi vidékfogalmunk is magába foglalja, de nem csak azt, és ez okozza az Európában megszokottól eltérő értelmezést (Buday-Sántha, 2011). A hazai vidék megjelölés gazdaságot és társadalmat, hagyományos települést és környezetet, más életmódot és kultúrát is tartalmaz (Romány, 1998).

A vidékiséget meghatározhatjuk, többek között, a Budapest-vidék, a város-falu, a nagytelepülés-kistelepülés, a sűrűn lakott-ritkán lakott területek, a fejlett és fejletlen területek, a mezőgazdasági és a nem mezőgazdasági dominanciájú területek dichotómiája alapján is (Szabó, 2011). Azonban pl. a Budapest-vidék felosztásos adatközlés súlyos félreértést tükröz. Elfogatható esetleg akkor lehetne, ha Magyarország egyvárosos országgént volna tekinthető. Vidéke ugyanis városnak van, amely szolgáltat valamit a környezetében élőknek, a vidéknek, és amellyel a „rurális térség” javakat cserél. És már sok ilyen városunk van (Romány, 1998).

A település tudományokban a vidék és a falu szintén a város ellentétjeként, annak alárendeltjeként jelenik meg. Eszerint minden városnak van vidéke, melyhez a nagyobb városok esetében már nem csak falvak, de kisvárosok is tartoznak, illetve minden vidéknek lennie kell városának (G.Fekete, 2006). Azonban nem csak a városnak lehet vidéke, mivel tudjuk, hogy hazánkban, különösen a trianoni döntés után, számos település elvesztette városi kapcsolódását (Nagy, 2005). A várossal nem rendelkező, ún. városhiányos térségek valamely távoli város, a városhoz csak laza kapcsolatokkal kapcsolódó vidékét alkotják (G.Fekete, 2006). Romány Pál (1998) írásában leszögezi, hogy a vidéknek városa van, ahol meghatározott igényeket kielégíthet, szellemi és anyagi „árukeresét” folytathat. És a városnak pedig vidéke (*térsége*) van, ahol ismerik, ahol otthonos.

A vidéki területek viszonylagos elmaradottsága hosszú ideig természetesnek tűnt, hiszen a vidék és a város szembeállításában mindig a város számított az aktív félnek, ahol a fejlődés kibontakozik és szétáramlik a perifériába, a vidékre (Madarász, 2000). A vidék és város nem abban különbözik, hogy „jó vagy rossz”, hogy „fejlett vagy fejletlen”, stb., hanem, hogy lényegesen más a strukturális felépítettségük, más típusú rendszert alkotnak. A vidéki térség egy rendkívül bonyolult sokoldalú, multifunkcionális erőforrás-rendszer, amelynél az egyes erőforrás-alrendszerekről ugyan külön-külön is beszélhetünk (*természeti erőforrások, föld, táj, emberi erőforrások, kulturális értékek, stb.*), de ezek

szétválasztása súlyos sérülésük, gyakran eredeti identitásuk lerombolása nélkül nem lehetséges. Ebből az is következik, hogy az ezen integrált erőforrás-rendszerre épülő mezőgazdasági és nem mezőgazdasági gazdasági tevékenységek, valamint a nem gazdasági tevékenységek (*kulturális és egyéb közösségi tevékenységek, életmód, stb.*) között is nagyfokú integráltság jellemző. Ez az, ami alapvetően megkülönbözteti a vidéki térségeket a városi (*urbánus*) térségektől (*Szakál, 1999/a*). Történelmünk során, nehéz helyzetekben mindig vidéki gyökerekből táplálkozva, a falusi közösségek erejére támaszkodva tudott a magyar társadalom megújulni. A vidék tehát nem csupán termelési tér, hanem egyúttal olyan társadalmi és biológiai tér is, amely az ott élő közösségek és a természeti környezet számára az életfeltételeket biztosítja, a város számára pedig élmezőny és élmezőnybiztonságot, továbbá háttérteret, regenerációs lehetőséget is kínál (*Ángyán, 2010*).

Kovács Teréz (1998) még az ország Európai Unióhoz való csatlakozása előtt – de már a csatlakozás után lehívható vidékfejlesztési forrásokra gondolván – sürgetni kezdte a vidék definíciójának megalkotását. Ezért megírta vitaindító „*Mi tekinthető vidéknek?*” című tanulmányát a *Gazdálkodás*³ című folyóiratban, mellyel egy tudományos diskurzust generált (*Romány, 1998; Fehér, 1998/b; Dorgai, 1998/c; Laczkó, 1999*), s mely diskurzusra megannyi a témával foglalkozó írás, tudományos értekezés hivatkozik. A vidék fogalmának meghatározására *Kovács Teréz* – az említett vitacikkében – öt feltételt javasolt: 1. Az aktív keresőknek legalább 20%-a a mezőgazdaságban dolgozott 1990-ben; 2. Ezer lakosra legalább 120 östermelő jut; 3. A lakosságnak legalább a fele 120 fő/km² népsűrűség alatti településen lakik; 4. A népsűrűség kisebb, mint 80 fő/km²; 5. 1996-ban az 1960-as lakosság számának csak legfeljebb 92%-a él a térségben.

Fehér Alajos (1998/b) ezen mutatókat aránytalannak tartja, mivel az öt mutatóból négyet a népességnek szentel és hiányolja a társadalmi jóléti-, a gazdaság szerkezetét jellemző és a környezeti mutatókat. Szerinte külön kellene választani és külön rendszerben kezelni a „*vidéki területek lehatárolási almutatóit*” és a „*beavatkozási területek célmutatóit*” (2. táblázat). *Romány Pál* (1998) szerint azonos vidéken található falvak megkülönböztetésére nemcsak a lakosság foglalkozási, hanem például a kereseti (*jövedelmi*) arányait is figyelembe lehetne venni, mert azok inkább tükröződnek az elvándorlási számokban. *Dorgai László* (1998/c) szerint – akinek a vidéki települések

---

³ *Gazdálkodás* (Agroökonómiai tudományos folyóirat), 1998, XLII. évfolyam 5. szám, VITA, pp. 39-64. (*Kovács Teréz: Mi tekinthető vidéknek?*, pp. 39-48., *Romány Pál: Miért fontos a vidék?*, pp. 49-53., *Fehér Alajos: A vidék fogalma és lehatárolása*, pp. 54-59., *Dorgai László: Néhány gondolat a „Mi tekinthető vidéknek?” című vitacikkhez.*, pp. 60-64.) és *Laczkó István: Vidék, vidékfejlesztés*, In: *Gazdálkodás* (Agroökonómiai tudományos folyóirat), 1999, XLIII. évfolyam 1. szám, pp. 65-71.

értelmezésére irányuló fogalmára⁴ Kovács Teréz említést is tesz cikkében – a tisztázandó kérdéskör társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt rendkívül fontos. Véleménye szerint olyan tartalmú fogalmat kell találnunk, mely közérthető, egyszerű, lényegyet megragadó és a fogalom ugyanazt jelentse a politikában is, mint máshol.

2. táblázat: A vidéki térségek feltételeit és változásuk irányait leíró alapmutatók

Népesség, népmozgás	Társadalmi jólét, jogegyenlőség	A gazdasági szerkezet és teljesítménye	Környezetgazdálkodás, fenntarthatóság
Népsűrűség, Népesség változása, Népesség összetétele, Háztartások, Közösségek	Jövedelmek, Lakáskörülmények, Oktatás, Egészségügy, Létebiztonság	Munkaerő, Foglalkoztatás, Nemzetgazdasági ágazatok megoszlása, Termelékenység, Beruházások	Domborzat és éghajlat, Földhasználati változások, Termőhely és élővilág, Talaj- és vízviszonyok, Levegőtminőség

Forrás: *Fehér Alajos: A vidék fogalma és lehatárolása, In: Gazdálkodás, XLII. évfolyam, 5. szám, 59. p., 2. ábra (Forrás: OECD Rural Data Service, Paris, 1998)*

Laczkó István (1999) szerint az eddig publikált vidékfogalom mind-egyikének a legfőbb hiányossága, hogy nem fejeződik ki bennük a lényegi összefüggés. A vidékpolitika illetve a vidékfejlesztés kiindulópontja nem „a vidékiség vagy nem vidékiség”, nem a falu vagy város lélekszámának nagysága, hanem az *elmaradottság és fejlettség, a leszakadás és felzárkózás*, mint meghatározó regionális ismérvek ellentétes előjelű tartalma, a régiók társadalmi, gazdasági, ökológiai különbözősége és különbsége. Kovács Teréz mutatói szerinte egyoldalúságot tükröznek, csak az emberi erőforrásra (*népsűrűség, foglalkoztatás, jövedelemszint*) irányulnak, másfelől ágazat-centrikusak. Véleménye szerint a mutatószámrendszernek a vitacikkben ajánlottnál komplexebbnek, átfogóbbnak kell lenniük, s ki kell tudni fejezniük a társadalmi, gazdasági, ökológiai hatásokat egyaránt.

Sarudi Csaba (2000) szerint a vidék fogalma legkézenfekvőbben a centrum- és periféria viszonyrendszer mentén értelmezhető. Ebben a kontextusban a vidéket a centrumhoz viszonyított elmaradottság és az önmeghatározó-képesség hiánya jellemzi, a vidék bizonyos területei, közigazgatási és funkcionális cent-

⁴ Dorgai László egy másik cikkében találkozhatunk egy konkrétabb lehatárolással, miszerint a vidék az országnak a vidéki települések által lefedett része. Vidéki településeknek tekinti a tanyákat, falvakat és a kisvárosokat (10 ezer főnél kisebb lélekszámú városokat). Ezzel az értelmezéssel tehát a lazább beépítettségű országrészeket tekinti vidéknek, ahol kisebb a zsúfoltság, a gazdasági tevékenység viszonylag szorosan kötődik a megújuló energia- és nyersanyagforráshoz, az élő környezethez. A népesség foglalkoztatásában és a gazdaságban viszonylag jelentős a mezőgazdaság szerepe (Dorgai, 1998/b).

rumok vonzáskörzetét jelenti. A centrum- és periféria viszony tükröződésének is felfogható, hogy Magyarországon a köznapi szóhasználatban leggyakrabban azt értik vidék alatt, ami „nem város” (Sarudi, 2000). Eszerint a vidék a gazdasági fejlődés centrumaitól távolabb eső, az urbanizáció során hatalmas metropoliszokba, nagyvárosokba szerveződött növekedési centrumoktól, illetve tengelyektől különböző perifériát jelenti. Értelem szerint minden központnak megvan a maga perifériája, azaz a maga vidéke (G.Fekete, 2006).

A vidékkel való foglalkozás társadalmi, politikai fontossága akkor kerül előtérbe, amikor olyan mértékű aránytalanságok, fejlődési disszonanciák jönnek létre egyes vidéki körzetekben, amelyek hátráltatják az egész társadalom vagy ország arányos fejlődését (Lukács, 2004). A vidékfogalom tisztázása azért szükséges, hogy területileg lehatárolhatók legyenek egy adott ország vidéki térségei, vagyis azok a célterületek, amelyek fejlesztése egyebek között az átlagostól eltérő módszereket, eszközöket és intézkedéseket igényel (Sarudi, 2000), tehát nem csupán technikai vagy módszertani kérdés, hanem alapvetően ezen múlik a vidékpolitika egész rendszere, céljai, módszerei, stb. (Szakál, 1999/b). A vidékfejlesztési dokumentumokban a vidék a cselekvés területi hatályát jelöli. A vidékfejlesztés jogi rendszere szempontjából leginkább az uniós fogalom és a területfejlesztési törvény definícióinak összeegyeztetésével lehet megteremteni. A vidék tehát az olyan települések összessége, ahol a lakosság többsége falvakban, vagy városokban él, a munkanélküliségi ráta az uniós átlag felett van, a mezőgazdaság aránya a gazdaság egészéhez viszonyítottan magas, csökken a népesség, és ez a népességcsökkenés az agrárnépesség elvándorlásából, vagy elöregedéséből ered (Olajos, 2008).

A *Nemzeti Agrárprogram* (1997) szerint vidék az a terület, ahol a mezőgazdasági tevékenység, a zöldfelület (erdő, természetes táj) dominál és aprófalvas településszerkezet, alacsony beépítettség, illetve népsűrűség jellemző.

Csatári Bálint (2004) szerint vidékies térségnek tekinthető az, ami nem városias, amelynek sajátos táji adottságai vannak, települései jellemzően rurális jellegűek, településszerkezete dominánsan falusias, tanyás, központja elsősorban kisváros (vagy sajátos mezőváros), gazdaságának és intézményrendszerének területi koncentrációja alacsony, a mezőgazdaságának mint ágazatnak a dominanciája jellegzetes, sőt egyes térségekben kiemelkedő, társadalma pedig „vidékiek” érzi magát (Csatári, 2004/a). A térségek „vidékiek” mivoltát erősíthetik – az agrárjellegükön túlmenően – tájképi jellegzetességeik, népi építészeti emlékeik, paraszti-kulturális tradícióik, archaikus társadalmi normáik és hagyományaik egyaránt (Csatári, 2004/b).

Sarudi Csaba (2003) a hazai viszonyokat és a nemzetközi ajánlásokat figyelembe véve a vidéket célszerűen a következők szerint határozza meg: A vidék egy rendkívül összetett gazdasági és társadalmi fogalom, mely magában foglalja a mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkozó gazdaságokat és gazdálkodókat, a kis üzleteket és vállalkozásokat, valamint a kis- és közepes méretű ipari vállalatokat és szolgáltatásokat egyaránt. Otthont ad a természeti kincseknek, kulturális hagyományoknak és egyre növekvő szerepe van a szabadidő hasznos eltöltésében. Más megközelítésben vidéknek tekinthető az a terület, ahol a tanyák, falvak és kisebb városok szociális, kulturális és gazdasági szempontból egységes egészet alkotnak a környező tájjal, és ahol a népesség megélhetése jellegzetesen a mezőgazdasághoz és természeti környezethez kötődik. A vidéket az alacsony népsűrűség és ellátási szint; a mező-, rét-, legelő-, gyepek-, erdő- és vízterületek magas aránya az urbanizált területekhez képest; alacsony jövedelemtermelő- és érdekérvényesítő képesség; az összefoglalkoztatottakon belül a mező- és erdőgazdasági foglalkoztatottság magas szintje; az életmód és a természeti környezet szoros összefüggése, valamint az üdülési, pihenési funkciók megjelenése jellemzi.

Európában és az Európai Unióban sincs egységesen alkalmazott módszer és mérce a rurális térségek lehatárolására. Általában a település-szerkezetet, a területhasznosítást, a gazdasági funkciókat, illetve néhány jellemzően vidékies társadalmi mutatót vesznek figyelembe (*Csatári, 2004/b*). Az Európai Unió kiadványaiban nyomatékosan hangsúlyozzák, hogy a vidék (rural) definíciója nagyon nehéz feladat, lehatárolására szinte lehetetlen a megfelelő mutatókat megtalálni (*Kovács, 2012*). Az Unió nem írja elő a tagországai számára, hogy mit tekintsenek vidéknek, illetve a vidék fogalmát milyen konkrét tartalommal töltsék meg, az érintett országok többsége mégis rendelkezik saját maga számára irányadó vidékfelfogással (*Sarudi, 2000*).

A vidéki térségek jelentős mértékben különböznek egymástól, különösen, ha figyelembe vesszük fejlődésüket, gazdasági szerkezetüket, természeti és humán adottságaikat, földrajzi helyzetüket, demográfiai és szociális körülményeiket. Ezért a nemzeti és nemzetközi gazdasági környezetet meghatározó változások különbözőképpen érintik ezeket a területeket. Vannak vidéki régiók, amelyekből folyamatos az elvándorlás és a népesség csökken, mások azonban gyorsan képesek alkalmazkodni a változó körülményekhez (*Sarudi, 2003*).

A rurális teret korábban Nyugat-Európában a nem városi térrel azonosították. Később a rurális teljesen elfogadott lett annak a térnek a megjelölésére, amelyben a farmerek mellett megtalálhatóak a kisvállalkozók, az egyszerűbb

szolgáltatások, kis- és középiparágak (Kovács, 2003). A fejlett világban, ahol a mezőgazdasági foglalkoztatás az aktív keresők 1-6 százalékára csökkent, e fogalmat egyre inkább nem a mezőgazdasággal, hanem az alacsony népsűrűségű, nem beépített területtel azonosítják (120 vagy 150 fő/km² alatti népsűrűség) (Illés, 2008). A nyugat európai vidékfogalom nem rögzít lényeges életszínvonalbeli (anyagi és szellemi) különbségeket, mert a vidéki és városi élet között fokozatos közelítés ment végbe, sőt már a városban és vidéken (falun) élők életminőségbeli közel azonosságáról beszélhetünk (Glatz, 2008). Más világrészekben, de részben Közép- és Kelet-Európában ez a definíció nem egészen fedi a vidék fogalmát, az mindmáig szorosabban összekapcsolódik a mezőgazdasági tevékenységgel, az abból élő emberekkel és településekkel (Illés, 2008). A vidéki területek lehatárolása tekintetében alapvetően különbözik az amerikai és az európai felfogás. Az Amerikai Egyesült Államokban indirekt módon határolják le a vidéki területeket. A várost, illetve az urbanizált térségeket határozzák meg, és az ezeken kívüli területek minősülnek vidéknek. Ezek alapján vidéki lakosnak számítanak a farmok lakói, a 2.500 főt meg nem haladó kistelepülések lakói, illetve az előzőekhez nem sorolható területek lakói (Bainé, 2004).

A közép-európai országok többségében a város-vidék megkülönböztetés mindmáig a közigazgatási státuszon alapul. Városi terület azon települések közigazgatási területe, amelyeket hivatalosan várossá nyilvánítottak. A többi település a vidék. A nyugat-európai országokban ezzel szemben valamilyen strukturális jellemző alapján különítik el a városi és a vidéki területeket, mint például a népsűrűség, a beépítettség jellege stb. A legutolsó és nemzetközileg leginkább elfogadott fogalmat a fejlett országok nemzetközi együttműködési szervezete, az OECD javasolta (Illés, 2008). Az OECD⁵ a terület lehatárolásánál⁶ a települést tekinti alapvetőnek. Elsősorban a nemzetközi összehasonlíthatósági igényét szem előtt tartva azt a települést nevezi vidékinek, amelynek népsűrűsége kevesebb, mint 150 fő/km², míg az azt meghaladó népsűrűségű településeket urbánus településként tartja számon. A települések népsűrűségének a figyelembevételével az egyes térségeket az alapvetően rurális jellegű térség (*predominantly rural area*), jellemzően rurális térség (*significantly rural area*) és alapvetően városi jellegű térség (*predominantly urbanised area*) kategó-

---

⁵ OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*): a fejlett országokat tömörítő globális Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet. Megalakítására 1961-ben került sor, jogelődje a Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet (OEEC). Célja az, hogy segítse a tagállamok kormányait a lehető legjobb gazdasági és szociális politika kialakításában és értékelésében. Magyarország 1996 óta a tagja.

⁶ Az EU integrációs törekvéseinek megvalósulásának nem feltétele, hogy a vidék kritériumrendszerét, mennyiségi mutatóit, stb. átvegyük, nincsenek is ilyenek. Az EU mennyiségi mutatókat a támogatási célterületek lehatárolásához, nem pedig a fogalom leírásához használ. Az OECD is csak az országok közötti összehasonlíthatóság érdekében használ a térségek jellegének eldöntéséhez mennyiségi mutatókat, de még azt sem mondja, hogy a tagországoknak a gyakorlatukban ezeket a mutatókat alkalmazniuk kellene (Dorgai, 1998/c).

riába⁷ sorolják (Buday-Sántha, 2011). Az OECD módszertani lehatárolása alapján a rurális térségeket a szerint határozzák meg, hogy azok mennyire integrálódnak a városi gazdasághoz. Eszerint megkülönböztethetünk: gazdaságilag integrált rurális térségeket (*economically integrated rural areas*), átmenti rurális térségeket (*intermediate rural areas*) és távoli rurális térségeket (*remote rural areas*). A nyugat-európai szerzők a vidéki térségeket a gazdasági fejlettségük és annak okai alapján további kategóriákba sorolják (Buday-Sántha, 2011; Kovács, 2012): dinamikusan fejlődő rurális térségek (*gazdasága fejlett, népesség életszínvonala magas*), elmaradott rurális térségek (*gazdasági és társadalmi fejlettsége alacsonyabb fokú, de humán és területadottságai kedvezőek a változáshoz*) és elnéptelenedő rurális térségek (*kedvezőtlen gazdasági, éghajlati viszonyai miatt népességük alacsony, korösszetételük kedvezőtlen*).

Az Európai Közösség (EK) vidéki területeinek problémái megoldása szempontjából fontos fejlemény volt, hogy a problémákat közösségi szintre emelte és egy politikai dokumentumot publikált „*A vidéki társadalom jövője*” címmel⁸, amely tartalmazta, milyen lépéseket szándékozik a Közösség tenni a kérdéses problémák megoldása érdekében (Fehér, 1993,1994). Az Európai Bizottság által 1988-ban publikált jelentés fektette le az új fejlesztéspolitikai közelítésmóddal kapcsolatos alapelveket, és a vidéki térségek sajátos fejlesztési igénye kapcsán a dokumentumban foglaltakkal a Bizottság elkötelezte magát a területalapú vidékfejlesztés mellett. A dokumentum szerint „*a vidék vagy vidéki térség fogalma nem csupán földrajzi lehatárolást jelent, hanem az vonatkozik a társadalom és gazdaság egészének szerkezetére, a tevékenységek széles skáláját felölelve. A vidéki térségek nemcsak lakó- és munkahelyül szolgálnak, hanem a társadalom egésze számára kiemelkedően fontos funkciókkal bírnak*” (Kis, 2011). E dokumentum az alapja az EU vidékpolitikájának. Feltárta a vidéki társadalmi, gazdasági folyamatokat, a mezőgazdaság csökkenő szerepét és modernizációját, a farmerek előregedését, a vidékről történt elvándorlást, majd a kezdődő visszaáramlást (Lukács Gergely, 2004). A célokra fordított nagyobb figyelemmel összhangban kialakították az EK-ben található vidéki problématerületek széles körű tipológiáját. Három fő típust vizsgáltak: 1. iparosított vidéki problématerület (*főleg városi társadalomban fellépő, modern életforma által okozott feszültség*); 2. hanyatló területek (*hanyatló vidéki népesség klasszikus modellje, ahol a vidéken maradók idősek, a vidéki szolgáltatások*

---

⁷ A vidéki régiók azonosítása két lépésben történik: a népsűrűségi kritériumot először a statisztikai alapegységekre, községekre alkalmazzák, azaz a településeket sorolják be a rurális, illetve urbánus kategóriába a 150 fő / km² választóvonalnak megfelelően; ezek után veszik szemügyre a régiókat, és azokat aszerint sorolják be, hogy milyen hányadot tesz ki az adott régióon belül az urbánusnak és rurálisnak tekintett községek száma (Illés, 2008).

⁸ The Future of Rural Society – European Commission (1988): Commission communication transmitted to the Council and to the European Parliament. COM (88) 501 final, 29 July 1988. Bulletin of the European Communities, Supplement 4/88.

ritkulnak, a nem mezőgazdasági üzleti tevékenység gazdaságilag elszigetelődik); 3. rendkívül hátrányos helyzetű területek (*pl. hegyi vagy dombvidéki térségek*); amelyek közül mindegyik saját specifikus nehézségekkel bírt. A *vidéki társadalom jövője* c. dokumentum tartalmazza a Közösség által javasolt megvalósítható megközelítési módokat, melyek a kapcsolatos problémák megoldására szolgálnak. Azonban a Közösség nem alakított ki olyan sémákat, melyek pontosan megfelelnek a vidéki területek egyes típusainak, inkább ezt az osztályozást is belefoglalták az új támogatási rendszerbe (*Fehér, 1993, 1994*).

Az EUROSTAT megközelítés az urbanizáltság mértékét veszi figyelembe az össznépség és a népsűrűség mellett. Megkülönböztetünk *sűrűn lakott zónákat*, melyek olyan települések csoportját jelenti, ahol az egyes települések népsűrűsége meghaladja az 500 fő/km²-t és a települések össznépsége legalább 50.000 fő. A *köztes zónák* egyes településeinek – melyek a sűrűn lakott zónákhoz nem tartoznak – a népsűrűsége meghaladja a 100 fő/km²-t, és az össznépség eléri az 50.000 főt. A *ritkán lakott zónák* olyan települések csoportját jelentik, melyek a fenti két csoporthoz nem tartoznak (*Bainé, 2004*).

A SAPARD (*Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*) program az EU által is átvett OECD tipizálást fogadja el, de a 120 fő/km² népsűrűségű településeket tekinti vidéki térségeknek függetlenül az ott élő lakosság számától, vagy a település közigazgatási besorolásától (*Sarudi, 2003*). A LEADER⁹ (*Liasion Entre Actions pour le Development de Economie Rurale*) programokban olyan rurális térségek vehetnek részt, ahol a népsűrűség 120 fő/km² alatt van és minimum 10, maximum 100 ezer fő lakik az adott területen (*Kovács, 2012*).

A Vidéki Térségek Európai Chartájában (*European Charter for Rural Areas, Council of Europe, Strasbourg, 1996*) konkrétebb meghatározást találunk a rurális térségekre. A charta szerint az olyan tágabb értelemben vett belterület vagy part menti vidék, amely (*beleértve a falvakat és kisebb városokat is*) gazdaságilag és szociálisan egységes egészet alkot a környező rurális térséggel, és ahol a városi térségekhez viszonyítva számottevően alacsonyabb a lakosság, a gazdasági, szociális és kulturális struktúrák koncentrációja, és ahol a terület nagyobb részét mezőgazdasági, erdőgazdasági, természetvédelmi és kikapcsolódási célokra használják.

---

⁹ A program létrejöttéhez az Európai Közösség korábban nem kielégítő kistérségi politikája vezetett, hiszen a vidéki térségek problémáit egészen az 1980-as évek végéig külön-külön ágazati (*oktatási, kulturális, mezőgazdasági stb.*) támogatások formájában, felülről irányítva próbálták kezelni. Nem létezett egységes, egymást segítő programcsomag, amely a helyi érdekek érvényre jutását segítette volna. Az 1990-es évek táján kezdte felismerni a Közösség, hogy a növekedés helyett a fenntartható helyi fejlődés útját kell járni, ebben pedig kulcsfontosságú szerep jut a vidéki lokális társadalomnak. Új programokat és fejlesztési terveket alkottak, amelyekben az alulról jövő kezdeményezés képezi a támogatási rendszer alapját (*FVM – Leader program*).

A gazdaságilag fejlettebb országokban kitüntetett figyelemmel kezelik a vidéket azért, hogy a társadalomban és a gazdaságban be tudja tölteni az őt megillető szerepet (*Makkai, 2008*). A charta – amely a hivatalos politika rangjára emelte a vidékkel való törődést – egyik nagy érdeme, hogy az érték értelmezését a közvetlen gazdasági (*pénzben kifejezhető*) értéken túlra is kiterjesztette, és ehhez hozzárendelve meghatározta a vidéki térségek gazdasági, ökológiai és társadalmi (*kulturális*) funkcióit (*Sarudi, 2003*). Irányelveiben benne foglaltatik, hogy a rurális térségek hármass funkciói egymással összefüggenek, és az a cél, hogy azokat kiegyensúlyozott és fenntartható egészként kezeljük és fejlesszük (*Kovács, 2012*). Olyan sokfunkciós mezőgazdaságot képzel el, ahol a mezőgazdaság nem csak a természetben játszik szerepet. Fontos feladata, hogy a tájképet és a hagyományos kultúrát megőrizze a turizmus számára is, de a vidéki értékek, kulturális javak és közösségek fenntartásában valamint szociális feladatok ellátásában is jelentősége van (*Farkas, 2000*).

Az információs társadalom küszöbén vidékfogalmunk nagymértékben változik. A modernizáció értékrendjébe egyértelműen elmaradottnak tekintett rurális térségek a posztmodern fejlődésben új tartalmat nyernek. Az új ruralitás lényegét a környezeti fenntarthatóság miatt előtérbe kerülő természetközelség, a városi túlszűfoaltsággal szembenálló kisebb lakósűrűség, a városi terekkel összekötő sokszálú kapcsolatrendszer és a közösségre jellemző szolidaritás adja (*G.Fekete, 2006*). A megelőző korszakra mintegy ellenreakcióként, a poszt-indusztriális társadalomban ismét felértékelődtek az Európában rurálisnak mondott – a hazai szóhasználatban inkább falusiként emlegetett – térségek. Ezekhez olyan reneszánszokat élő értékek kötődnek, mint amilyen a természet és a kulturális gyökerek megőrzése; az emberléptékű egészséges, a fizikai biztonság mellett a közösséghez tartozás élményét is megadó környezet stb.. Fejlesztésük az ember és környezet közötti megbomlott egyensúly helyreállítása, a biztonságos élelmiszer előállítás, az új igényeknek megfelelő minőségi életkörülmények kialakítása és a régiók saját arculatának megőrzése szempontjából szükséges és elkerülhetetlen (*Kovács K., 1998*).

2.2. A vidékfejlesztés definíciója, kialakulása és jelentősége

A vidékfejlesztés fogalma nagyobb gyakorisággal a hetvenes évektől kezdve bukkant fel komolyabb arányban, mind a szakirodalomban, mind a médiában. Megjelenése összefügg a vidéki és mezőgazdasági lakosság számának és arányának a korábbi évtizedekben történt drámai csökkenésével és a vidék elnéptelenedésétől való félelemmel, a regionális politika paradigma megváltozásával, a helyi kezdeményezések jelentőségének növekedésével, valamint az ökológiai, környezetvédelmi, természetvédelmi szempontok fölértékelődésével (Illés, 2008). A vidéki lakosság helyben tartására nem csak a városok tehermentesítése érdekében van szükség, hanem a természeti környezet és a kultúrtáj fenntartása is azt kívánja meg, hogy a gazdálkodók, a farmerek ne vándoroljanak el. És ha már nem is várható el, hogy minden vidéken élő a mezőgazdasági termelésből tartsa el magát és családját, akkor is a vidéki környezet „gondnokaiként” kell gondozniuk a vidéki természetes és épített környezetet, a vidéki kultúra sokszínűségét. Ez a megközelítés erősen hangsúlyozza a vidéki települések alternatív gazdasági alapjainak megteremtését, a diverzifikálást (Madarász, 2000).

A vidékfejlesztés a vidéki térségekben végbemenő változások alakulásába történő tudatos, tervezett beavatkozásként értelmezhető (G.Fekete, 1998, 2006). Olyan folyamat, amely valamikor a múltban kezdődött, és mindaddig tart, amíg emberi társadalom létezik. Több évszázada végrehajtott fejlesztések máig hatást gyakorolnak a vidék fejlődésére, és a mai fejlesztéseknek pedig a jövőt kell meghatározniuk (Buday-Sántha, 2011). Komplex tevékenység, melynek végső célja az, hogy a vidéki térségek a társadalomban betöltött gazdasági, ökológiai és szociális funkciók ellátására tartósan képesek legyenek (FVM, 1997). A vidékfejlesztés a vidéken élő emberek életkörülményeinek és gazdasági lehetőségeinek fejlesztését célzó koncepció és politikai törekvés (Madarász, 2000). Több politikára is hatással lévő komplex tevékenység, mely Európában a közös politikák által meghatározott keretekben eddig is jól elhatárolható fejlődési utat járt be az elmaradott, vidéki területek speciális piaci és üzemre irányuló támogatási rendszerével, valamint e területeken a mezőgazdasági tevékenység diverzifikációjával (Olajos, 2008). Magába foglalja a tanyák, falvak és a kisvárosok fejlesztését, beleértve a vidéki térségekben folytatott gazdasági tevékenységeket, a foglalkoztatási és kereseti viszonyok javítását, a települési (lakossági) és termelő infrastruktúrát, az élő és épített környezet értékeinek megóvását, és a vidéki közösségek fejlesztését is. Előbbiekre tekintettel sokan úgy fogalmazzák, hogy a vidékfejlesztés „vidékcentrikus területfejlesztés” (Kerek-Marselek, 2009). Olyan, az ipari övezeteken és nagyobb városokon kívüli területeken folyó, egymásra épülő tevékenységek összehangolásaként,

bővítéseként kezelhetjük, amelyek a társadalom egésze számára létfontosságú funkciókat jelentenek, és amelyek a mező- és erdőgazdálkodással szoros kapcsolatban vannak (*Fehér, 1998/a*).

Legfontosabb célja a lakosság jövedelemszerzési lehetőségének és ezáltal megélhetési körülményeinek javítása, a mezőgazdasági termelés természeti erőforrásainak megőrzése, valamint a vidék társadalmi közösségeinek, hagyományainak megőrzése és fejlesztése (*Winkler, 1999*). *Glatz Ferenc* (2008) szerint a vidékfejlesztés a vidéki térségekben megvalósított konkrét projekttevékenység. Míg vidékpolitika esetén beszélhetünk országos szinten vidékpolitikáról, addig a vidékfejlesztés minden térségre, illetve embercsoportra, valamint a természeti és épített környezet együtteseire vonatkozik. A vidék természeti és társadalmi, illetve földrajzi tagoltsága miatt területenként mások és mások a vidékfejlesztés céljai (*Glatz, 2008*). A vidékfejlesztés tehát helyi keretek között és adott fejlesztési célra irányuló aktivitás. Földrajzilag-igazgatásilag szűkebb térségre irányul, mint a vidékpolitika és célrendszere is szűkebb, egy adott programot érint (*Glatz, 2010*). Feladatai és programjai túlmutatnak az egyes ágazatokon, és szervezettebb munkát, valamint új intézmények létrehozását és működését igénylik (*Fehér, 2009*).

A vidékfejlesztést azonban nem lehet csupán a gazdaságfejlesztési támogatásra, sőt általában a támogatásokra korlátozni, hiszen számos igen fontos eleme a tudatformáláson, a közösségi élet aktivizálásán, a civil szervezetek működésén, a közösségi értékek megővésén, az élő és épített környezet védelmén és egyéb tevékenységeken keresztül éri el hatását (*Dorgai, 1998/c*). A fenntartott és fenntartható gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai és környezeti változások egy olyan szándékosan megtervezett folyamata, mely a helyi lakosság életminőségének javításához járul hozzá (*Szörényiné, 2001*), harmóniában a vidéki környezet és táj adottságaival, megőrizve annak nem pótolható erőforrásait (*Kulcsár-Kozári, 1998*).

A vidékfejlesztés jellemzően a vidék közhasznának növekedése és a helyben lakó népesség jóléte érdekében a helyi természeti és kulturális értékek megőrzésére és hasznosítására a helyi humán erőforrások bevonásával törekedő, alulról vezérelt fejlesztési folyamat (*G.Fekete, 2006*). Sajátosságai között első helyen kell említeni az emberközpontúságot. Központjában az ember, a vidéken élő emberek közössége áll. Ez egyben a szubszidiaritás alapelveként érvényesülését is jelenti, hiszen a vidéki közösségek nem csak passzív tárgyai a fejlesztésnek, hanem aktív alanyai is. A fejlesztési programok nem valósulnak meg a lakosság aktív részvétele nélkül (*Kulcsár, 1998/b, 1999*).

3. táblázat: A Vidékfejlesztés céljai

VIDÉKFEJLESZTÉS			
A vidékfejlesztés nem mezőgazdasági céljai		A vidékfejlesztés mezőgazdasággal összefüggő céljai	
Falvak fejlesztése és felújítása	Alternatív jövedelemforrások, turizmus, kézművesipar fejlesztése	A gazdálkodás hatékonyságának fejlesztése	Diverzifikáció, alternatív jövedelemforrások, szolgáltatások
A vidéki területek infrastruktúrájának fejlesztése	A vidéki területek rekreációs szerepének fejlesztése	Fenntartható mezőgazdálkodás, öko-gazdálkodás támogatása	Erdőtelepítés
Régióra jellemző termékek termelésének támogatása	Környezetvédelem	A természet és a táj ápolása	A mezőgazdaság által okozott környezeti károk csökkentése

Forrás: Sarudi Csaba (2003): *Térség- és vidékfejlesztés*, p. 225, 57. táblázat (Maácz M., 2001 munkája alapján Sarudi Cs., 2003 összeállítása)

Az előzőek összefoglalásaként definíciószerűen rögzíthetjük, hogy a vidékfejlesztés olyan komplex tevékenység, melynek végső célja az, hogy az egész társadalom érdekében a vidéki térségek tartósan képesek legyenek gazdasági, ökológiai és kulturális funkcióik ellátására. Ennek érdekében átfogja mindazokat a tevékenységeket, amelyek a vidéki térségben élő lakosság életminőségét javítják, a környezet és a természeti táj, valamint a kultúrtáj megőrzését szolgálják, és biztosítják a vidéki térségek fenntartható fejlődését a vidék adottságainak, sajátosságainak megfelelően. Komplex jellegénél fogva a vidékfejlesztés nem szűkíthető le egyetlen szektorra, hatókörre tehát tág térbeli kiterjedésű. Felöleli a tanyák, a falvak és a kisvárosok fejlesztését, beleértve a vidéki térségekben folytatott gazdasági tevékenységeket, a foglalkoztatási és kereseti viszonyok javítását, a települési (*lakossági*) és termelői infrastruktúrát, az élő- és épített környezet értékeinek és a vidék hagyományainak megővését, valamint a vidéki közösségek fejlesztését (Sarudi, 2003). Buday-Sántha Attila (2011) megfogalmazásában vidékfejlesztésnek tekintjük mindazokat a gazdasági, szociális, kulturális és ökológiai tényezőknél a fejlesztését, amelynek az adott térség gazdasági és kulturális színvonalának emelésén, az ott élők élet színvonalának (*életminőségének*) a javításán keresztül az egész nemzet fejlődést szolgálják úgy, hogy egyidejűleg megőrzik és védik a természeti erőforrásokat, a környezetet, a tájat, valamint a helyi kulturális örökséget.

A vidék akkor válik társadalmi, gazdasági és politikai kérdéssé, ha önmagához és másokhoz képest időben, térben és teljesítményben olyan aránytalanságok, rendellenességek lépnek fel, melyet belső, külső vagy egyszerre

mindkét irányból jelölhető okok hívják életre, melyek nem teszik lehetővé a korábban megszokott, vagy az adott társadalmi, gazdasági feltétel-rendszerben elfogadott életformát (Kovács-Majoros, 1998). A vidékfejlesztés a 20. század végén került a gazdaságfejlesztési politikák homlokterébe, amikor feltűnővé vált, hogy a vidék tipikusan hátrányban van a városokkal, a fejlődési centrumokkal szemben (Madarász, 2000). Az elmaradott területek gazdasági, társadalmi viszonyainak, az ott élők életminőségének a javítása igen komplex kérdés. Különböző területeken ölel fel. Ide tartozik a mezőgazdaság, az ipar, a területfejlesztés, a szociálpolitika vagy a humán erőforrások és a közösségek fejlesztése (Nemes, 2000). Az 1980-as évek végétől azonban kiderült, hogy mind az agrár-, mind a regionális politikák eddig alkalmazott intézkedései csekély hatást tudnak csak kifejteni egyes rurális térségekre (*jellemző volt a nagy elvándorlás, elnéptelenedés*). Ez a folyamat közel került ahhoz a ponthoz, hogy a rurális térségek elveszítsék életképességüket (*a korstruktúra kedvezőtlen, a helyi szolgáltatások igénybevételére nincs fizetőképes kereslet, a táj kulturált állapotban tartásához nincs elegendő aktív munkaerő stb.*). A vidékfejlesztés megszületésének egyik oka az volt, hogy e folyamatot szerették volna megállítani vagy esetleg visszafordítani (Kovács, 2012).

Az EU Bizottsága az írországi Cork-ban 1996. november 7–9-én megrendezett Európai Vidékfejlesztési Konferencián fogadta el, az ún. „Cork-i Deklaráció”-t, melyben – egyebek között – az EU vidékfejlesztési politikájának alapelveit tíz pontban álló nyilatkozatban foglalták össze¹⁰ (Sarudi, 2003). A célkitűzések egyesítik a lokális, a regionális és a globális érdekeket. A napjainkban elterjedté vált „integrált vidékfejlesztés” azonban nem csupán az érdekek integrációja, hanem sokkal inkább a fejlesztés területeinek komplexitására utal. A „természetközelségből”, a „periféria-jellegtől”, a „tradicionálisból” adódó előnyök kiaknázása és a hátrányok leküzdése csakis a természeti, a gazdasági, a társadalmi és az épített környezet együttes alakításával érhető el (G. Fekete, 1998).

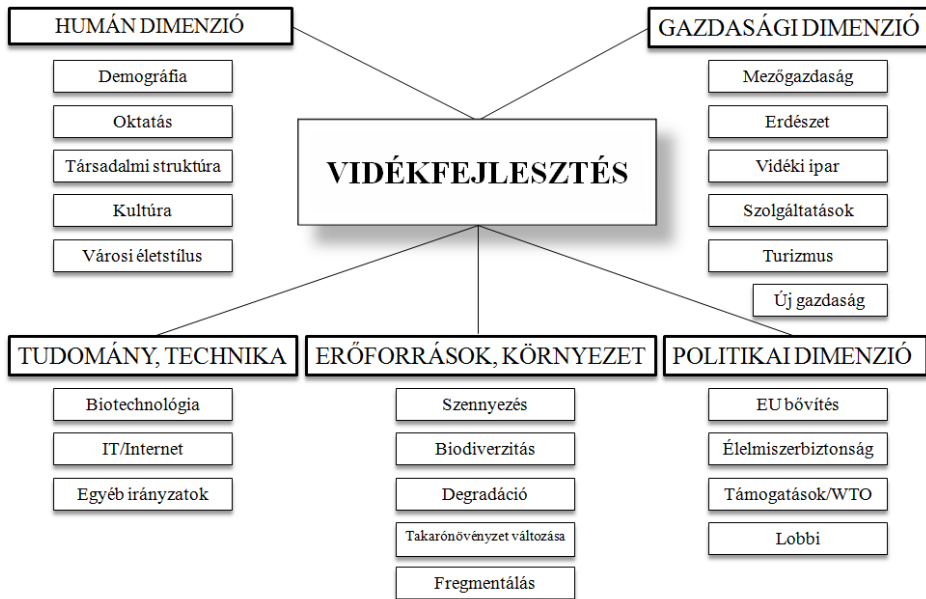
¹⁰ 1. A vidék előtérbe helyezése – Rural Preference (A fenntartható vidékfejlesztésnek elsőbbséget kell élvezni az EU minden vidéket érintő politikájában. Célja az elvándorlás megelőzése, a szegénység elleni küzdelem, a munkahelyteremtés serkentése, az esélyegyenlőség megteremtése, a vidéki jólét feltételeinek kialakítása.); 2. Integrált megközelítés – Integrated Approach (A vidékfejlesztés-ben az integrált, multiszektoralis megközelítést kell alkalmazni.); 3. Változatosság kialakítása – Diversification (A gazdasági és szociális tevékenységek területén a változatosság (a diverzifikáció) növelése.); 4. Fenntarthatóság – Sustainability (A vidékfejlesztésnek fenntartható módon meg kell őriznie az európai vidéki tájak minőségét, természeti és kulturális értékeit, biodiverzitását.); 5. Szubszidiaritás – Subsidiarity (A vidéki területek sokszínűségének megőrzése érdekében a vidékfejlesztésben a szubszidiaritás elvét kell alkalmazni, azaz a döntéseket a lehető legnagyobb mértékben decentralizálni kell. A vidékfejlesztés helyi szintű és közösségi irányítású legyen.); 6. Egyszerűsítés – Simplification (A vidékfejlesztési politika részét képező agrárpolitika törvényi háttérét radikálisan egyszerűsíteni kell.); 7. Programozás – Programming (A vidékfejlesztés az egyes régiókra kialakított vidékfejlesztési programokon keresztül valósul meg.); 8. Finanszírozás – Finance (A helyi finanszírozási forrásokat be kell vonni vidékfejlesztési projektekre.); 9. Irányítás – Management (Növelni kell a regionális és a helyi hatóságok, valamint a községek kapacitását és hatékonyságát.); 10. Értékelés és kutatás – Evaluation and Research (Meg kell erősíteni a programok felügyeletét és a kedvezményezettek ellenőrzését.)

Az EU elvárás rendszerének és alapelveinek megfelelő vidékfejlesztési stratégia két dolgot jelent. Egyfelől a nemzeti sajátosságok érvényre juttatását, másrészt az EU politikájának alapelveire épülő programok és intézményrendszer kialakítását. Az EU vidékfejlesztési dokumentumaiban a vidéki térségek multifunkcionalitását hangsúlyozzák, amelynek következtében egyre jelentősebb lesz a vidék hozzájárulása az egész társadalom gazdasági, környezeti és társadalmi funkcióinak ellátásában. A sikeres vidékpolitika alapjaként pedig a szubszidiaritás alapelveinek érvényesülését és az alulról építkező megközelítések szerepét fogalmazzák meg, amely kulcsfontosságú elemévé válhat a gazdasági és társadalmi kohézióknak (*Kulcsár, 1999*).

A kilencvenes évek első felében egyik napról a másikra széttöredezett a magyar vidéki intézmények jelentős része. Bár ezek az intézmények többek között fenntartották a rendszerváltás előtti „vidékpolitika” működését, mégsem lehetett megkerülni azt a tényt, hogy a megelőző évtizedekben lényegében a vidék erőforrásait az ipari fejlesztés és a nagyvárosok fejlesztése vonta el. Mindez az állami támogatáspolitikai összeomlása után szociális, gazdasági és foglalkoztatási problémákat dobott a felszínre. Tehát a rendszerváltás utáni években sem intézményrendszer, sem rögzített támogatási rendszer, sem pedig erőforrás nem állt a „vidék” rendelkezésére (*Jószai, 2007*). A vidéki térségek hátrányos helyzete, alulfejlettsége, a fejlesztési forrásokért folyó küzdelmük kudarcai természetesen nem az 1990 óta eltelt időszak eredményei. 1990 után néhány évig a dezintegrációs folyamatok uralták a vidéki társadalmat, mely végbement a gazdasági élet számos területén és a szociális, társadalmi szférában is. Ennek legerőteljesebb mutatója a magas munkanélküliség, a szociális ellátórendszer összeomlásából fakadó feszültségek, a szegénység elterjedése volt (*Kulcsár-Kozári, 1998*).

Magyarországon a vidékfejlesztési politika megjelenését az 1989-es váltások után az Európai Unióra jellemzőektől döntően eltérő tényezők befolyásolták (*pl. elmaradott fejlődés*) (*Kovács, 2012*). Intézményesülése az uniós csatlakozásunkra való felkészülés során valósult meg, mely igyekezett alkalmazkodni az Európai Unió elvárásaihoz és elsajátítani azokat a módszereket, amelyeket a Közösségben használtak, használnak. Az igyekezetből eredeztethető a magyarországi vidékfejlesztés problémáinak jó része: túlzott megfelelési szándék, a módszertani megoldások már-már szolgálai átvétele, a hosszú tanulási folyamat kevésbé adott teret a hazai jellegzetességek érvényesülésének (*Juhász, 2009*). A vidékpolitika alapvető célkitűzése nem lehet más, mint a magyar vidék állapotának védelme, értékeinek megőrzése, s a vidéken élő emberek életminőségének javítása. Annak a jövőképnek a megalkotása azonban, amely a vidékpolitika víziója lehet, nem egyszerű feladat (*Kulcsár, 1998/b, 1999*).

▲ 1. ábra: A vidékfejlesztés dimenziói

Forrás: Heilig, Gerhard K. (2002): *European Rural Development (ERD), Project Description*, p. 6., *Figure 3: Dimensions of rural development*

Számos vidéki terület jelentős strukturális problémával küzd. A vidékfejlesztés tehát multiszektorális megközelítést igényel, ami nemcsak gazdasági változásokat takar, hanem az emberi magatartás és társadalmi struktúra átalakítását, alkalmazkodását is megköveteli. Ezenfelül, a vidékfejlesztés csak akkor lehet fenntartható, ha figyelembe veszi és megfelelően használja a területi adottságait és erőforrásait (Heilig, 2002 idézi Tóth-Káposzta, 2014). Gerhard K. Heilig a vidékfejlesztésnek öt dimenzióját határozza meg (1. ábra):

- **Humán dimenzió:** minden vidékfejlesztés alapja az ember.
- **Gazdasági dimenzió:** a társadalom nem engedheti meg magának, hogy korlátlanul támogassa az életkörülmények javítását, csak azért, hogy „megőrizze a tájképet” vagy a „kulturális örökséget”. Végül is, ha nincs a „vidéki életnek” gazdasági bázisa, nem lesz „vidéki élet”.
- **Erőforrások, környezet:** hosszútávon a vidékfejlesztés csak úgy képzelhető el, ha nem pazarolja el a rendelkezésre álló erőforrásokat, nem szennyezi a környezetet, megőrzi a biodiverzitást.

- **Politikai dimenzió:** a vidék változásának, fejlődésének szempontjából a közvélemény és a különböző társadalmi és gazdasági csoportok részvétele a fejlesztések prioritásait érintő politikai vitákban különösen fontos.
- **Tudomány, technológia:** ma a modern társadalom minden szektorára hatással van a határtalan mértékű tudományos és technológiai fejlődés, ez alól a vidéki területek sem kivételek.

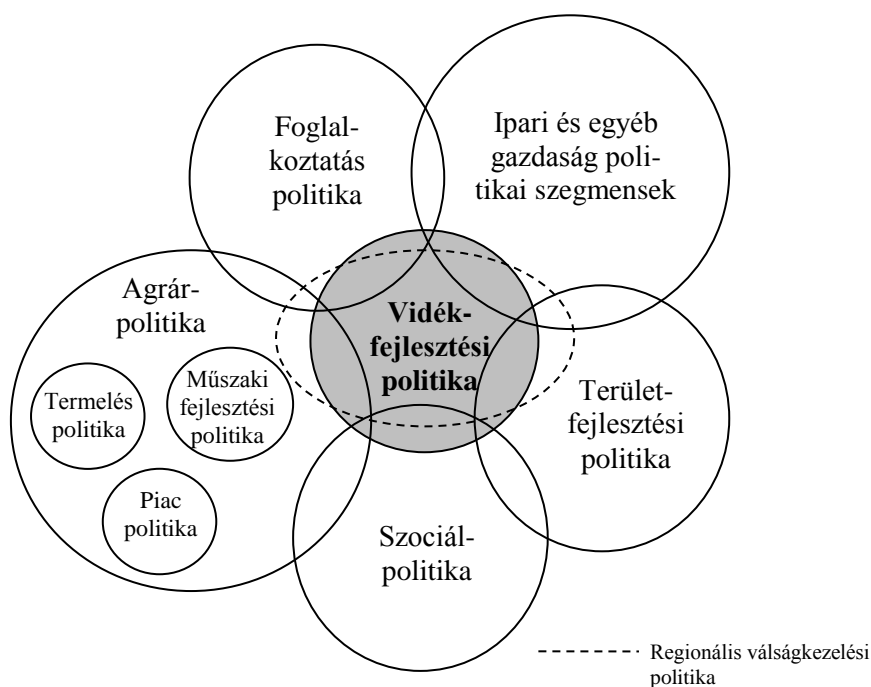
E szerint a vidékfejlesztésnek hazánkban is olyan integrált fejlesztési tevékenységgé kell válnia, amely a 3. ábra alapján kijelölhető irányok mindegyikében tudatosan indít el, meghatározott időtartamra szóló, s a vidéki terekben egymásra épülő, összehangolt projekteket. A magyar vidék-stratégiának is hasonlóak lehetnek a lehetséges dimenziói (*Csatári, 2004/b*).

1. Kiemelten kell kezelnie a vidéki erőforrásokat, azok tervezését és fejlesztését – s a vidék e szempontból alapvetően fontos és sajátos igényeit – az ágazati tervezés során érvényre juttatni.
2. Növelni kell a vidék gazdasági eltartó képességét, ami – a mezőgazdaságon kívül – az elérhetőség érdemi javulásával a gazdasági tevékenységek sokoldalú diverzifikációját is biztosítja a különböző típusú és fejlesztési igényű rurális területeken.
3. A vidék társadalmát képessé kell tennie önmaga megújítására, oldva az elmaradottság és a szegénység szociális és területi feszültségeit, ápolva a vidék pótolhatatlan kulturális (települési, történeti, táji stb.) értékeit is.
4. A tudomány és technika eszközeivel meg kell teremtenie és tovább kell fejleszteni a globalizáció kihívásaira is válaszolni képes, az európai megoldásokhoz sikeresen kapcsolódni képes, szakszerűen működő vidékfejlesztési intézményrendszert.
5. A politika szférának egyezsége kellene jutnia a magyar vidékfejlesztés jövője különböző időtávokra szóló fejlesztési igényeinek és lehetőségeinek a meghatározásában, s azokat kormányzati ciklusokon átívelő, stabil tervezési és támogatási rendszerekkel működésben kellene tartani.

Az Európai Unió lakosságának több mint fele városon kívüli, ún. vidéki térségekben él, mely a tagállamok területének 90%-át teszik ki. Így a vidékfejlesztés az uniós politika nagyon fontos részét alkotja.

A vidékfejlesztési politika (*vidékpolitika*) a vidékfejlesztés fő irányainak és céljainak, a célok eléréséhez szükséges eszközöknek és azok működési feltételeinek meghatározása. Általában véve a különböző gazdasági- és társa-

dalompolitikai szegmenseknek a vidéki területekre vonatkozó integrált rendszereként értelmezhető. Elsődleges célja, hogy fenntartsa a vidéki közösségek szociális és gazdasági életképességét. Alapvetése, hogy a vidéki területeken – amelyek népsűrűsége alacsony, a központoktól távol helyezkednek el és gyakran az ország jelentős részét lefedik – speciális problémák keletkeznek, melyek speciális megoldást igényelnek. A vidékpolitika számos ágazati és más részpolitikákkal érintkezik, illetve azok közreműködésével valósítható meg (2. ábra) (Sarudi, 2003). A vidékfejlesztési politikát a vidéki területeken jelentkező és mélyülő regionális feszültségek és a vidék népességmegtartó képességének, sajátos innovációs potenciáljának a fenntartása indokolja alapvetően (Fehér, 1998/a).

▲ **2. ábra:** A vidékfejlesztés politikai kapcsolatrendszere

Forrás: Fehér Alajos (1998): *Mezőgazdaság és Vidékfejlesztés*,
 In: *Gazdálkodás*, XLII. évfolyam, 1. szám, p. 79., 1. ábra

A vidék úgy is felfogható, mint területi értékek és társadalmi érdekek megjelenítője. A vidékfejlesztési politika pedig egyre nagyobb szerepet játszik abban, hogy a vidéki táj lakott, gondozott, ápolts, fenntartható módon és okszerűen használt legyen. A szakterület holisztikus, multidiszciplináris jellege a szak- és szakmapolitikák gyakran nehezen összeegyeztethető rendszerét takarja.

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a vidékfejlesztés valójában a fejlesztési politikák által dominált vidékszemlélet, rajtuk múlik a vidékfejlesztés rendszere, fejlesztési forrásai, céljai, módszerei stb. Nehéz és egyben értelmetlen is lenne tagadni vagy minimalizálni a politikum hatását a vidékfejlesztésre, már csak azért is, mert magának a szakterületnek az indíttatása is politikai jellegű volt (*Makkai, 2008*).

A vidék gazdasági alapjait sokáig kizárólag a mezőgazdasági termelésben látták, s ezért ma is fontos meghatározni a különbségeket az agrárpolitika, illetve a vidékpolitika között (*Madarász, 2000*). A vidékfejlesztési politika sokirányú céljaival nem támaszkodhat kizárólag a mezőgazdaságra és a mezőgazdasági politikára, hanem a gazdasági tevékenységek és a különböző ágazati politikák széles skáláját kell, hogy igénybe vegye. Minden további nélkül elismeri, hogy szoros kapcsolat van az agrárszektor és a vidéki gazdaság között, de nem tehet egyenlőségjelet az agrárpolitika és a vidékfejlesztési politika közé (*Makkai, 2008*). A kettő jelentős mértékben átfedi egymást, de nem azonos. Az *agrárpolitika* alapvetően ágazati politika, míg a *vidékpolitika* alapvetően területi politika, amelynek ugyan meghatározó területe az agrártermelés, de annak része a helyi ipar, a szolgáltatások, a turizmus, a közlekedés, az infrastruktúra- és településfejlesztés, a közigazgatás és a helyi kultúra és építészeti hagyományok megőrzése stb.. A két fogalom kapcsolatát jól érzékelteti az a leegyszerűsítő kijelentés, amely szerint „*a vidék nem azonos a mezőgazdasággal, de a mezőgazdaság nélkül nincs vidék*”. (*Buday-Sántha, 2011*).

A vidékpolitika a főállású politikusok és a civil szervezetek együttes tevékenysége. Sikeressége fokozottan függ a helyi emberek, a szakemberek, a politikusok együttműködési készségétől. Az országos vidékpolitika a vidéki térségekben kifejezett közéleti (*politikai*) aktivitás összessége. Törekszik az ágazati politikában a regionalitás elvét érvényre juttatni. Az *országos vidékpolitika* állást foglal általában a vidéki életet és természeti környezetet érintő ágazati (*azaz szak-*) politikában, hogy az egyes ágazatok (*közlekedés, kultúra stb.*) akciói hogyan is hatnak ki a vidéki térségekre. Az országos vidékpolitikát az állam politikai és értelmiségi elitje, civilek határozzák meg, azonban szembesülni kell a vidéken végbemenő spontán társadalmi és természeti folyamatokkal, és ki kell egészülni az aktív helyi vidékpolitikával is. A *helyi vidékpolitika* az adott térség kitérési pontjainak, a helyi életlehetőségeknek a feltárása (*Glatz, 2008*).

A vidékpolitika az adott igazgatási területen a vidéki térségek irányába gyakorolt politikai aktivitás összessége. Ugyanakkor ágazati politika, a szakpolitikák egyike, amely szintetizálja, összefogja a vidéki térségekben folytatott ágazati politikákat (*Glatz, 2010*). Vannak eszközei és intézményei, ezek alatt értjük azokat a terveket, az intézményrendszer által alkalmazott

irányítási eljárási szabályokat, a pénzügyi és egyéb eszközöket, amelyek a vidékpolitikai célok érvényre juttatásában, megvalósításban közrejátszanak (Kovács, 2012). A vidékpolitika integrált stratégia, amely a horizontális (területfejlesztés) és vertikális (agrárpolitika) politikákkal együttműködve egyesíti a vidéki térségekre vonatkozó politikai elképzeléseket (Jószai, 2007). Célkitűzési az agrártermelés mellett a helyi ipar, a mikro vállalkozások és a kis- és közép-vállalkozások támogatása, a helyi infrastruktúrafejlesztés, a falusi szolgáltatói rendszer fejlesztése, a turizmusfejlesztés, a helyi kulturális és építészeti hagyományok megőrzése, a kulturális tájmegőrzés és a természetvédelem.

2.3. A vidékfejlesztés kapcsolata az agrár- és területfejlesztéssel

A vidékfejlesztés, mint önálló tématerület az Európai Unióban is viszonylag újnak tekinthető, hazánkban pedig az agrárfejlesztés és területfejlesztés közötti együttműködés célterületeként napjainkban körvonalazódik a helye (Sarudi, 2000). Fogalma egyszerre tűnhet túl tágának, megfoghatatlannak és szűknek is, hiszen egyfelől a vidéken minden tervezett változás vidékfejlesztés lehet, másfelől pedig a vidék fogalmának tisztázatlansága miatt vonatkozhat szinte az egész országra. A zavart tovább fokozza az, hogy sokan úgy látják, a vidékfejlesztés minden olyan ágazati fejlesztés, ami vidéken valósul meg. Így minősül időnként vidékfejlesztésnek az agrárfejlesztés, a területfejlesztés, a környezetgazdálkodás. Mindezeknek a területeknek természetesen szoros kapcsolata van a vidékfejlesztéssel, de önmagukban nem rendelkeznek azzal a sajátossággal, amely önálló szakterületté teszi a vidékfejlesztést (Kulcsár, 1998/b, 1999).

A mezőgazdaság a nemzetgazdaságok egyik meghatározó ágazata, és bár szerepe csökkenő, jelentősége nem vitatható. Ez a jelentőség nemcsak gazdasági területen érvényes, hanem társadalmi, szociológiai és politikai vonatkozásban is (Kapronczai, 2011). Amíg az 1960-as 1970-es években, hazánkban a vidéket többségében azonosítottuk a mezőgazdasággal, addig ez napjainkra megváltozott (Magda-Marselek, 2010). A mai mezőgazdálkodás sokkal többet jelent, mint egyszerű árutermelést. A vidéki térség ugyanis nem csupán a termelés színtere, hanem biológiai és társadalmi élettér is, ezért a mezőgazdaság arra is hivatott, hogy a vidék sokoldalúságát (termelő funkcióját, esztétikai képét, biodiverzitását) fenntartsa (Nemzeti Agrár-Környezetvédelmi Program, 1999). A vidékfejlesztési politika sokirányú céljaival, – úgy mint az elvándorlás visszaszorítása, a vidéki szegénység csökkentése, a foglalkoztatás ösztönzése, a vidéki értékek megőrzése, – nem támaszkodhat kizárólag a mezőgazdaságra és az agrárpolitikára, hanem a gazdasági tevékenységek és a különböző szektorális politikák széles skáláját kell igénybe vennie. Az agrárpolitika szektorális poli-

tika, míg a vidékfejlesztés területi politika, amely a vidéki gazdaság, mint egész fejlesztésére irányul. A vidékfejlesztés multiszektorális megközelítést hordoz magában, a hagyományos agrárpolitikánál szélesebb eszköztárral rendelkezik, mert a gazdasági- és jövedelempolitikai elemeken túl tartalmazza a környezet- és a szociálpolitikai elemeket is (Sarudi, 2003).

Az Európai Unióban a vidékfejlesztést hosszú ideig az agrárpolitikával azonosították, és legfontosabb céljának az intenzív mezőgazdasági termelés kiterjesztését tekintették (Kozma, 2007). Ennek azonban egyre kevésbé van jelentősége, mivel a vidéki területek többségénél a mezőgazdaság szerepe a gazdaságban egyre kisebb jelentőségű. A fenntartható vidékfejlesztésnek három fő célt kell szolgálnia egyszerre: gazdasági, társadalmi és ökológiai célt. Ennél a fajta megközelítésnél a mezőgazdaságnak – a vidéki területtől függően – fontos szerep jut, mivel fenntartja a gazdasági tevékenységet, a vidéki közösségeket és megőrzi a természeti-kulturális értékeket (Regidor, 2003; idézi Tóth-Káposzta, 2014).

Az 1960-as évektől egész Európában a mezőgazdaság fejlődésére az igen intenzív iparosodás volt a jellemző, aminek hatására a területegységre jutó hozamok megkétszereződtek, a termésingadozás jelentősen csökkent. Ezzel párhuzamosan káros folyamatok is lejátszódtak pl. a termőtalaj pusztulása, a biodiverzitás csökkenése, stb.. A vidéki társadalomban is negatív folyamatok indultak el (*munkanélküliség és elvándorlás felgyorsulása, az épített környezet romlása*), melyek hatásai a mai napig érezhetőek (Bálint, 2009). Az uniós dokumentumokban egyre nagyobb hangsúlyt kapott a „*rural preference*” (a vidéki területek preferáltsága), amely olyan komplex vidékfejlesztési megközelítést jelentett, amely a belső erőforrásokra és a helyi közösségekre épül (Kozma, 2007). Egyre nagyobb figyelmet kap tehát a vidék népességeltartó és népességmegtartó szerepe, az agrár-környezetvédelem és a tájképi funkciók. A vidéki lakosságot nemcsak a mezőgazdaságból élő emberek alkotják. Többek között ezért is tolódt el a hangsúly a vidékfejlesztés javára az EU-n belül. A térség- és vidékfejlesztés sokkal komplexebb tevékenység a mezőgazdaságnál, logikailag is megelőzi azt (Bálint, 2009).

A vidékfejlesztés és a mezőgazdaság kapcsolatát tekintve a vidék színteret nyújt a mezőgazdaság számára, így a mezőgazdaság a vidékfejlesztés része (Bainé, 2004). Elmondható tehát, hogy a vidékfejlesztés nem szűkíthető le az agrárfejlesztésre, de a mezőgazdasági-fejlesztés sem korlátozható csupán a vidékfejlesztésre. Hiszen a mezőgazdasági alapanyag-termelés kihat az egész termékpályára, amelynek jelentős része (*inputgyártás, élelmiszer-feldolgozás, kereskedelem*) a rurális területeken kívül, a városokban található (Kovács, 2012). A szektor ugyanakkor fontos forrása a jövedelemnek és a foglalkoztatásnak,

valamint alapvetően alakítja a tájképet még akkor is, ha aránya a GDP-ben és a foglalkoztatásban nem magyarázható (Sarudi, 2003). A vidékfejlesztés tehát minden területen szélesebb tevékenységi kört ölel fel, mint az agrárfejlesztés ugyanakkor a regionális sajátosságoknak megfelelően befolyásolja ez utóbbinak az irányát (Fehér, 1998/a).

Összességében tehát elmondható, hogy a vidékfejlesztés különösen fontos területe, gyakran meghatározója az agrárgazdaság (Sarudi, 2003), azonban a vidék nem lehet egyenlő az agrárgazdasággal, mert sokkal több annál (Nagy, 2005). A vidékfejlesztés hatóköre túl mutat a vidék határain. Számos egyéb közös politika szempontjait is magába foglaló komplex tevékenység, mely lehetőséget ad az agrárterületek másodlagos funkcióinak érvényesítéséhez, és nem csak termelő tevékenységet folytató vidéki élthez (Olajos, 2008). A mezőgazdaság illetve a vidék kultúrája, gazdasági és termelési színvonala elválaszthatatlan egységben fejlődött az évszázadok során, így az agrártudomány és a vidékfejlesztés viszonyát jelentősen gazdagították (Papócsi, 1999). Az európai rurálszociológiában ma már közhely, hogy a mezőgazdaság és a falu sem azonos, azaz a falvak népessége nem feltétlenül mezőgazdasággal foglalkozik, továbbá a vidék sem azonos az agrártermeléssel. A vidék, mint tradíciókat őrző, rekreációs terület, legalább annyira fontos a társadalom számára, mint az állattenyésztés és a gabonatermelés. A vidéki lét életformát jelent, egészséges környezetet, nyugodt tradicionális családi légkört – ott, ahol ezek az értékek fontosak a társadalomnak (Böhm, 2005).

Magyarországon már az Európai Unióhoz való csatlakozás előtt is feszültség alakult ki a területfejlesztés, valamint a vidékfejlesztés belső tartalmi kérdéseiben, szerepében, fogalmi meghatározásában. Az Unió csatlakozással ezek a kérdések még inkább előtérbe kerültek, konszenzus azonban nem alakult ki a hazai szakemberek körében. A bizonytalanság jól érzékelhető a szakma képviselőinek tárgykörrel kapcsolatos megnyilvánulásainak és értelmezéseinek sokrétűségéből (Tóth-Káposzta, 2014). A vidékfejlesztés ugyanúgy a területi különbségeket akarja csökkenteni, illetve eltüntetni, mint a hozzá nagyon közel álló területfejlesztés (Madarász, 2000). Céljai valóban párhuzamba állíthatóak a területfejlesztéssel, hiszen a munkahelyteremtés, a falusi infrastruktúra fejlesztése (falufelújítás), a beruházások támogatása a vidékfejlesztésnek is kiemelt prioritásai. A két koncepció és a célok tehát gyakran egybeesnek, a területfejlesztés tehát olyan célokat is követ, amelyek a vidékfejlesztést is szolgálják (Sarudi, 2003). Ugyanakkor az is feladta a vidékfejlesztésnek, hogy termelési, gazdasági és társadalmi célt, erkölcsi tartást, és reális, de pozitív jövőképet is sugározzon az ott élőknek (Papócsi, 1999).

A vidéket valamennyi ágazati politika közvetlenül és közvetve is érinti. Néhány ágazati politika azonban kifejezetten a vidék gondozásának felelőseként jelenik meg a politikai színtéren. Ezek egyike a területfejlesztés (*Madarász, 2000*). A területfejlesztés nem illeszthető bele semmiféle ágazati rendszerbe, minden ágazathoz köze van, nincsenek olyan határok, ahol tevékenysége világosan és objektíven körül lenne határolva, definiálva volna (*Illés, 2008*). Az 1996. évi XXI. törvény „a területfejlesztésről és a területrendezésről” szóló törvény szerint: a területfejlesztés az országra, valamint térségeire kiterjedő társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása, valamint a rövid, közép- és hosszú távú átfogó fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben.

A területfejlesztés rendszerében négy nagy meghatározó fejlesztési terület (*gazdasági; politikai; kulturális; ökológiai környezet*) köré koncentrálódnak a legfontosabb megfogalmazandó, illetve megoldásra váró konkrét célok és feladatok. A területfejlesztés tehát egy rendkívül komplex tevékenység, amelyben a tervezési eljárások és módszerek alkalmazásának és megválasztásának elengedhetetlen feltétele az integrált megközelítés, olyan komplex szemléletű eljárások és módszerek együttes alkalmazása, amely az integrált megközelítés révén hatékonyan képes befolyásolni minden területfejlesztési tevékenységet, tervezési folyamatot (*Baranyi, 2013*). Magyarországon a területfejlesztésben az állam célkitűzése a szociális piacgazdaság kiépítése, a fenntartható fejlődés feltételeinek megteremtése, az innováció térbeli terjedésének elősegítése, a megfelelő térszerkezet kialakítása és a térbeli egyenlőtlenségek mérséklése. Az állam jogilag szabályozza a területfejlesztést, valamint pénzügyi és más erőforrásokat biztosít a területfejlesztési feladatok és célok megvalósítására (*Sarudi, 2003*).

Általánosan elfogadott tehát, hogy a területfejlesztés és a vidékfejlesztés azonos problémák, feladatok megoldását tűzte ki célul, viszont eltérően kell kezelni a megközelítés és problémakezelés súlypontjait (*Bainé, 2004*). A vidékfejlesztés és a területfejlesztés fogalmi viszonyának elemzésekor alapvetően három felfogással találkozhatunk (*Kulcsár, 1998; Kulcsár-Kozári, 1998; Csatári, 2004; Makkai, 2008*). Egyesek szerint a vidékfejlesztés a területfejlesztésnek alárendelt tevékenység. Mások úgy vélik a vidékfejlesztés és a területfejlesztés között nincs értelmezhető viszony, illetve egy harmadik felfogás szerint a kettő között sajátos mellérendelt viszony van.

Az első felfogást vallók szerint a vidékfejlesztési program nem más, mint a rurális területekre kidolgozott területfejlesztési program, a második visszazorulóban van, míg a harmadik álláspont tör előre leginkább. E sajátos

mellérendelt viszony lényege, hogy a regionális fejlesztés elsősorban makrogazdasági, műszaki és technikai jellegű megközelítéseket helyezi előtérbe a nagyobb területi szinteken, míg a vidékfejlesztés a mikrogazdasági, társadalmi és lokális integrációs szempontokat a kisebb földrajzi terekben (Csatári, 2004/b).

Az első csoportba tartozók, vagyis, akik a vidékfejlesztést a területfejlesztés alárendelt tevékenységének tartják, Kulcsár László (1998) szerint a makro-regionális fejlesztés szakemberi körében található meg. Ide tartozik Süli-Zakar István (1998), aki szerint a vidékfejlesztés a területfejlesztés integráns része, elkülönült kezelése csak indokolt esetben, és csak ideiglenesen engedhető meg. Meglátása szerint a területfejlesztés része a városfejlesztés, a vidékfejlesztés és a regionális fejlesztés. Kovács Teréz (2012) is osztja azt a nézetet, miszerint a vidékfejlesztés a területfejlesztésnek egy típusa, irányzata, illetve sajátos területe. A kettő közötti kapcsolatot azért nem lehet szerinte egy mellérendelt viszonytal jellemezni, mert a hazai körülmények között a vidék problémáit nem lehet elszakítani az adott területi egység (régió, megye) fejlesztési kérdéseitől. Továbbá a területfejlesztésen belül a különféle szinteken (nemzeti, regionális, megyei, kistérségi, települési) más-más vidékfejlesztési problémákat kell megoldani (Kovács, 2012). Baranyi Béla (2013) is a területfejlesztés részeként definiálja a vidékfejlesztést, mely szerinte annak alkotó eleme, s amelynek célja a vidéki, azaz döntően nem városi térségek fejlesztése, azok gazdasági alapjainak, ökológiai adottságainak és társadalmi, kulturális értékeinek védelme, illetve a modernizációjuk összehangolt érdekeinek érvényesítése. Illés Iván (2008) szerint a vidékfejlesztés határterület a regionális politika és az agrárpolitika között, de a vidék nagyarányú átalakulása folytán ma már inkább az előbbinek, vagyis a regionális politikának, a területfejlesztésnek része. Olyan területfejlesztés, amelynek elsődleges fókuszát a vidéki területek, települések, azok lakossága képezik, amely alapvetően alulról jövő kezdeményezések alapján bontakozik ki, és amelynek egyik fő célja az emberi tevékenység és a természet, a táj fenntartható szimbiózisának megteremtése. Buday-Sántha Attila (2011) szerint is vitát képez ez a kérdés, mivel nem fogadja el azt, hogy a területfejlesztés és a vidékfejlesztés egymás mellett létező, azonos súlyú fogalmat jelölnek. A vidékfejlesztést a területfejlesztés egy sajátos területének, egyik, az agrártérségek jellemező irányának tekinti. Nem tartja elegendő érveknek azt, hogy a területfejlesztés egy makro, közgazdasági jellegű megközelítést jelent, szemben a sokkal komplexebb jellegű, a gazdasági, szociális és ökológiai kérdéseket együtt kezelő vidékfejlesztéssel. Szerinte ebben az esetben egy hibás területfejlesztési gyakorlatra történik hivatkozás, mert a területfejlesztés esetében épp úgy követelmény a komplexitás, mint a vidékfejlesztés esetében.

Tóth Tamás (Tóth-Káposzta, 2014) szerint a vidékfejlesztés gyakorlatilag a vidéki területek fejlesztést jelenti, s így meglátása szerint könnyen illeszthető a területi tudományok rendszerébe, természetesen az egységes, a szakma által elfogadott és használt fogalomrendszer kialakítása után. Ezzel a helymeghatározással a jövőben a helyére kerülhetne a vidékfejlesztés a területfejlesztésnek egy típusa, illetve sajátos területeként.

A vidékfejlesztés és a területfejlesztés között sajátos kapcsolat van. Ez derül ki például *Fehér Alajos (1998/a)* egyik cikkéből, ahol a vidékfejlesztési politika bonyolult kapcsolatrendszerét ábrázolva (2. ábra) láttatja ezt a sajátos mellérendelt viszonyt (*Kulcsár-Kozári, 1998*). *Kulcsár László (1998,1999)* szerint a vidékfejlesztés és a területfejlesztés között egy sajátos, horizontális mellérendeltségi kapcsolat létezik. A vidékfejlesztés nincs alárendelve a területfejlesztésnek. A sajátos kapcsolat abban fogalmazható meg, hogy a területfejlesztés biztosítja a regionális szintű nagyberuházások, infrastrukturális fejlesztések megvalósulását, régiókon belül és régiók közötti összehangolt koncepciók alapján, mintegy megteremtve a vidékfejlesztés „fizikai” háttérét. A területfejlesztés esetében az értékek rangsorában elől az ökonómiai és gazdaságföldrajzi modellek, a műszaki fejlesztés, a pénzügyi megfelelés állnak, a vidékfejlesztés értékangorában pedig az emberi erőforrások, a helyi közösségek és a helyi társadalom gazdasági-társadalmi szereplői, az ökonómia és a kultúrtáj értékei az elsődlegesek.

Farkas Tibor (2002) szerint sem fogadható el, hogy a vidékfejlesztés a területfejlesztés integráns része lenne, és megkülönböztetése csak ideiglenesen lenne megengedhető. Véleménye szerint a két politika és fejlesztési tevékenység között átfedés van. Ez az átfedés a kistérségek fejlesztése. Ezen a területi szinten mindkét fejlesztési tevékenységnek van létjogosultsága, de amíg a vidékfejlesztés számára ez a szint a legfontosabb, addig a területfejlesztés esetében ez csak az egyik beavatkozási szint. *Font Erzsébet (1998)* úgy látja, hogy a vidék lényegét csak az értheti, aki belülről is megismeri. Ahány vidék annyi öntörvényű szerves fejlődés eredménye, melyet külső hatások többször megzavartak, ezért ma már önmagától nem képes az egyensúlyt helyreállítani. Az újabb szükség-szerű beavatkozásoknál viszont nagyon kell vigyázni, hogy ne részenként, hanem szerves egészként, ne országos irányelvekkel, hanem empátiával, helyileg kezeljük a vidék problémáját. Ezért nem azonosítható a vidékfejlesztés a területfejlesztéssel, mely az állami kezdeményezésű gondolkodás színtere és nem azonosítható az agrár szerkezetváltással, mely csak egy szektor szemszögéből vizsgálja a kérdést. A vidékfejlesztés helyi, sajátos és komplex feladat.

Romány Pál (1998) megállapítása szerint a vidékfejlesztés többet jelent, mint a területfejlesztés, amelyet alig vezérel más, mint az ökonómia, s az elér-

hető haszon. Időnként még úgy is, hogy beruházási döntéseivel, vagy éppen az attól való tartózkodással, egyéb megfontolásaival keresztezi a vidékfejlesztési célok elérését. *Makkai Gergely* (2008) szerint is határozottan meg lehet különböztetni a vidékfejlesztést a területfejlesztéstől. A területfejlesztés a gazdasági szerkezet átalakításának vázát képező infrastruktúra-fejlesztésekre összpontosít, ami alapvetően nagytérségi megközelítést igényel. A vidékfejlesztés ezzel szemben a helyi értékekhez és adottságokhoz kapcsolódik. Alapvetően a kistérségekre, a tájra koncentrál, tárgyát olyan problémák képezik, amelyek helyben keletkeznek, helyi forrásuk van, és amelyeket megoldani is helyben kell a helyi erőforrások, lehetőségek figyelembevételével. *Rechnitzer János* (2010) véleménye szerint is a területfejlesztésnél inkább a nagytérségi összefüggések dominálnak, s ennek következtében a gazdasági bázisra fókuszál, a hálózati rendszerek kiépítésére, azoknak a finanszírozási és intézményi, menedzsment keretét erősítve. Meglátása szerint a vidékfejlesztés alkalmazza a területfejlesztés eszközeit, technikáit, megvalósítási módjait, de azokat másik irányból teszi, így a természetelvű, közösségi építést szorgalmazó elemeket hangsúlyozza, az adottságok megújítására koncentrál, az életminőség javítását éppen a környezet kínálta feltételek jobbításával, azok árnyaltabb alakításával kívánja elérni.

Összefoglalásként elmondható tehát, hogy a vidékfejlesztés, mint tevékenység két terület, az agrárpolitika és a regionális politika határmezsgyéjén mozog. Mindkét politikából fontos részeket vett át, de e kétlakiságból következően nem vált még igazi önálló politikává az Európai Unión belül (*Olajos, 2008*). A vidékről, a vidékfejlesztésről folyó vita akkor lehet eredményes, ha annak során a terület- és a vidékfejlesztés természetes integrációjára, az együttműködésre helyeződik a hangsúly és nem az elkülönülésre, a vidékfejlesztés minden áron való önállósítására (*Laczkó, 1999*). A különbségek hangsúlyozása nem jelent szemben állást a három politika-terület – a területfejlesztés, az agrárfejlesztés és vidékfejlesztés – között. Nem egymást kölcsönösen kizáró, hanem kölcsönösen kiegészítő feladatokról és politikáról van szó (*Madarász, 2000*).

A vidékfejlesztés számos sajátossága bizonyítja önálló szakterületi jellegét. Ennek az önálló szakterületnek megfelelő intézményrendszerek, struktúrák kialakítása azonban bonyolult és hosszadalmas folyamat. Közismert szociológiai tény, hogy egy új elem bevitele egy meglévő struktúrába a legtöbb esetben heves ellenállásba ütközik. Egy kormányzati, vagy akadémiai struktúrába különösen nehéz egy új elem beépítése. Ennek során kétféle ellenállással kell megküzdeni. Egyrészt várható, hogy az új szakterületet elutasítják, másrészt várható, hogy befogadás és integrálás helyett elnyelik, s egy már meglévő strukturális elemmel azonosítják. Mindennek háttérében szociológiai tényezők húzódnak meg, melyek között szemléleti felfogásokról, érdekekről lehet beszélni. A

társadalmi, gazdasági kihívások azonban hosszútávon kikényszerítik az új elem valódi adaptációját, hiszen ez egyben az egyik feltétele annak, hogy az ország megfelelő választ adjon a kihívásokra (Kulcsár, 1998/b, 1999).

2.4. A vidékfejlesztés fontossága és feladatai Magyarországon

Ma már komoly szakemberek által általánosan elfogadott megállapítás, hogy a vidék a rendszerváltást követően, mély válságba került (Buday-Sántha, 2009), és legnagyobb vesztese, kárvallottja a magyar parasztság, a falun élő népesség (Papócsi, 1999). Az egész vidék jelentősen polarizálódott és mind gazdasági mind szociális téren egyaránt túlsúlyba kerültek a negatív folyamatok. Határozott fejlődés jelei csak a városi gazdaságba integrálódott (szuburbánus) térségekben figyelhetők meg, míg a vidék nagy része az agrárgazdasággal együtt nem tudott új fejlődési pályára állni (Buday-Sántha, 2010).

A szocialista érában az 1980-as évekig a vidékfejlesztés ismeretlen fogalom volt Magyarországon. Ennek a legfontosabb oka az volt, hogy az agrárgazdaság a tervgazdaság részeként folyamatos fejlődésen ment keresztül (Olajos, 2008). A vidéket érintő kedvezőtlen hatások már a nyolcvanas évek során mutatkoztak, amikor a szövetkezetek összevonása, az iskolák ún. „körzetesítése” és a falusi önkormányzatoknak a városok és a nagyobb települések vonzáskörzetei szerint végrehajtott integrálása megtörtént. Ezek az intézkedések elsősorban a kistalvak gazdasági, szellemi értékeit, identitását és jövőképét rombolták le. Ugyanakkor a falu, a vidék a megerősödött (és a kormányzat által is támogatott) mezőgazdasági nagyüzemek termelés-szervező, integráló tevékenysége révén – összességében gazdagodni tudott (Papócsi, 1999). Ebben az időszakban komoly strukturális fejlődésen ment keresztül a magyar mezőgazdasági infrastruktúra, kialakult a nagyüzemi állattartás, a gépesített és megfelelő növényvédelmi háttérrel ellátott élelmiszeripar (Olajos, 2008). Az ún. „háztáji-nagyüzemi integráció” vagy a mezőgazdasági nagyüzemek „ipari-szolgáltató melléktevékenysége” jelentős mozgásteret nyújtott a falusi népesség főfoglalkozása melletti tevékenységre és pótlólagos jövedelem-szerzésre (Papócsi, 1999). Az átmenet okozta változások, főként a volt szocialista kereskedelmi tömb felbomlása a mezőgazdasági termelés összeomlását, az ipari üzemek bezárását jelentette, e térségek helyzete tovább romlott (Sarudi, 2003). A válság legfőbb oka a vidéki ipari telephelyek bezárásával és főleg a nagyüzemi mezőgazdaság erőszakos felszámolásával a mezőgazdasági munkahelyek tömeges megszűnése (Buday-Sántha, 2009). Az agrárszféra válsága elmélyült, termelőszövetkezetek szűntek meg, s ezzel egy időben az iparból is

tömegesen bocsátották el a zömmel faluról elszármazott, alacsony iskolázottságú, kvalifikáció nélküli munkásokat (Böhm, 2005). Az ipari és mezőgazdasági munkahelyek megszűnésével talajukat vesztett emberek társadalmi helyzete romlott, ami előbb mentális, később már fizikai problémákat is okozott, egyre inkább megnehezítve a munka világába való visszajutást (Juhász, 2009). Az 1990-es évek elején megindult rendszerváltás számos kedvezőtlen gazdasági következménnyel járt. Hatása a vidéken- és főként a falun élő közösségekre, a mezőgazdaságból élő népességre egyaránt mindmáig feloldhatatlan feszültséget eredményezett (Papócsi, 1999). A privatizáció a vagyontalan, a korábban a nagy gazdaságokban dolgozó szegényebb réteget, köztük a cigányságot is teljesen ellehetetlenült helyzetbe hozta (Buday-Sántha, 2009). Egyre sürgetőbben merül fel tehát a kérdés, lesz-e cél, ami a vidéknek, a fiatalságnak perspektívát ad. Képes lesz-e a vidék szellemisége megújulni, vagy folytatódik a jelenlegi tendencia – az egyre terjedő depresszió, az öngyilkos öregek, a szülőktől elforduló és a falut elhagyó fiatalság, nyomában a megműveletlen földekkel (Font, 1998).

Helyi társadalmak már az 1980-as években gondokat, feszültségeket jeleztek. Számos területen szétesett, agonizáló helyi társadalmat találtunk, bár néha prosperáló, integrált helyi társadalomra is rábukkantunk. Az összkép azonban nem kedvező. A rendszerváltás után a helyi társadalmak állapota egyértelműen romlott (Böhm, 2005). Nemzetközi tendencia az, hogy az erős koncentrációs folyamaton átesett ipar és szolgáltató szektorok gazdasági okokból a városokba települnek, miközben a vidék hagyományos gazdasági alapját jelentő mezőgazdaságban gazdasági szükségszerűségből végbemenő technikai-technológiai fejlődés és gazdasági koncentráció következtében a mezőgazdaság foglalkoztatása jelentősen csökken. Ez szükség szerint a vidéken élőket vagy folyamatos ingázásra, vagy a városokba költözésre, de mindenképpen foglalkozás-, munkahely-, illetve életmód-változásra kényszeríti. Az ingázás mind az életmód tekintetében, mind pedig gazdasági téren az egyén számára komoly megterhelést jelent, amit a képzettebb emberek többnyire nem vállalnak, inkább elköltöznek, a képzetlenebb réteg pedig az alacsonyabb keresetek miatt az ingázást nem tudja felvállalni, ezért immobillá válik, a szerény jövedelme miatt elköltözni is képtelen, így a falvakba szorul. Ebből a rétegből a városba áramlók már olyan anyagi és erkölcsi tartás nélküli nincstelenek, akik számára már minden mindegy (Buday-Sántha, 2009). Őket a megváltozott körülmények szüksége visszavezette, visszakényszerítette falujukba. Ennek alternatívája a városi hajléktalanság volt. Tömeges jelenségről van szó, ne feledjük, az 1990-es évek elején közel másfélmillió ember (az aktív keresők mintegy harmada) veszítette el munkahelyét és munkalehetőségét. A falu fogadta vissza ezeket az embereket, s gyűjtötte egybe őket a mezőgaz-

daságból felszabadult munkanélküliekkel. Ez a hirtelen lecsúszó, elszegényedő réteg azután segélyből, falusi bérmunkákból, alkalmi és feketemunkákból próbált talpon maradni, életlehetőséget találni (*Böhm, 2005*).

A vidéken élők többsége számára további komoly megterhelést jelent a szolgáltatások alacsony színvonala, gyakori elégtelensége, nehézkes elérhetősége és relatíve magas ára. Ez az oka annak, hogy főleg a legnehezebb gazdasági és infrastrukturális helyzetben lévő térségek fokozatosan kiürülnek, és mivel először a szakképzett, önmagára és a környezetére igényes fiatalokat veszítik el, ezért kultúrállapotukban, épületállományukban leromlanak, és a helyben maradó, előregedett, illetve szakképzetlen népesség már önmaga érdekképviseletére is alkalmatlanná válik (*Buday-Sántha, 2009*).

A falvak talán egyik legnagyobb problémája a folyamatosnak tűnő elvándorlás. A falvakat igyekeznek elhagyni a munkaképes korú fiatalok. A mezőgazdasági nagyüzemek felszámolásával a korábban jelentős társadalmi feladatokat ellátó agrárértelmiségiek túlnyomó többsége is elhagyta a falvakat. A mezőgazdasági tőketulajdonosok is igyekeznek városi körülmények közé kerülni. A helyi elitek gyermekeiknek már városi szolgáltatásokat igyekeznek vásárolni. Amennyiben a tulajdonosok maradnak is falun, a gyermekeiknek már városi lakást igyekeznek venni. A tartósan kilátástalannak tűnő helyzet lenyomata jelentkezik az egészségügyi helyzetben. Romlik a moralitás, csökken a termékenység. Ebből a szempontból a roma közösségek kivételek. Ezeknél a termékenység magas. A fiatalok elvándorlása következtében a falusi korfa igen gyorsan öregszik (*Bognár – Csizmady, 2005*).

A falusi lakosság növekedésének további fontos forrása a roma népesség számának és arányának erőteljes emelkedése, mely a kistalvas térségekben jelentkezik leginkább. A roma lakosság számának növekedése a legtöbb helyen a magasabb státuszú nem roma családok elvándorlását indukálja (*Kovács, 2005*).

A vidéki Magyarország kisvárosai és falvai sajátos fejlődési utat jártak be az elmúlt évtizedekben. A kedvező és kedvezőtlen folyamatok keveredtek a falu, vidék életében. A rendszerváltás a falvakban, vidéken észlelhető tendenciákat jelentősen befolyásolta. Sajnos több jel mutat arra, hogy a falvakat érintő negatív folyamatok erősödtek meg. Csökkent a munkalehetőség, a városi ingázók visszaszorultak a falvakba, növekedett a szociális ellátást igénylők száma, folytatódik a falvak előregedése, romlik a falusi lakosság egészségi állapota és a közbiztonság stb. Feltehetően igaz az a megállítást, amit több tudományág képviselői hangoztatnak, hogy a rendszerváltás vesztesei között ott van a falusiak jelentős része. Minél távolabb van egy falu a várostól és minél kisebb lélekszámú, annál nagyobb a vesztesek száma (*Bognár et al., 2005*).

Magyarországon a vidéki térségek (ahol főleg kis települések, falvak találhatóak; nem volt ipartelepítés; az erdő- és mezőgazdasági területek aránya jelentős; a mezőgazdaság a legjelentősebb vagy az egyedüli jövedelemforrás) leszakadtak, elmaradtak a fejlődésben. Mára jellemzővé vált, hogy minél periférikusabb¹¹ helyzetű egy település, annál alacsonyabb a népességszám és az életszínvonal. Minél alacsonyabb a népességszám, annál magasabb az átlagéletkor és a munkanélküliség (Jávor, 1998). A vidék helyzete sohasem volt rendezett, a vidéken élők számára mindig komoly gondot okozott a munkahelykínálat szűkössége, gyakran egyirányú volta és az infrastrukturális elmaradottság miatt a közlekedés nehézsége. Hosszú időn keresztül az volt az elképzelés, hogy az agrárgazdaság (mezőgazdasági termelés és feldolgozás) fejlesztése a vidéki gazdasági, foglalkoztatási gondjait alapvetően megoldja (Buday-Sántha, 2009).

Szörényiné Kukorelli Irén (2010) szerint a vidék sikerességének legfőbb tényezőit két csoportba rendezhetjük. A fizikai körülményekre (földrajzi fekvés, infrastruktúra, helyi gazdasági erő, helyi erőforrás) és a társadalmi feltételekre, vagy másképpen a közösség adottságaira (társadalmi tőke, humán tőke, a helyi kultúra és hagyomány tisztelete, megőrzése, tudás, környezettudatosság, életminőség). Míg az 1990-es években a sikeresség ismérveit elsősorban fizikai adottságokkal magyarázták, mára egyre inkább a társadalmi-közösségi feltételek kapnak szerepet. A földrajzi fekvés, a nyugati határmentiség, az agglomeráció és az autópálya közelsége könnyebben elhozta a települések számára a sikert. A következő évtizedekben ezen feltételeket egyre inkább felváltotta a közösség adottságai, a tudás és az életminőség (Szörényiné, 2010).

A vidéki területek hanyatlását a *halmozott körforgás elvével* írhatjuk le. A halmozott körforgás elvét Gunnar Myrdal¹² fogalmazta meg, de később mások is alkalmazták, úgy mint Patrick J. Drudy¹³. A 3. ábra a munkalehetőségek szűkülésének halmozott hatását mutatja. A vidéki elmaradott rurális területek

---

¹¹ A történettudomány, a gazdaságtörténet és a területi tudományok művelői számára régtől fogva bizonyított, s az érdeklődők szélesebb körében is nyilvánvaló tény ma már, hogy a határ menti periférikus területek kialakulása a trianoni békekötéssel vette kezdetét. A történelmi Magyarország drasztikus területi feldarabolásával együtt járó határok meghúzását követően az ország új határai mentén, váltakozó szélességben, egy olyan elmaradott rurális övezet kialakulása kezdődött meg, amely jórészt a megmaradt megyecsonkokból képződött. Az országot övező határszakaszok túlnyomó többségében a periféria-helyzettel, azaz a halmozottan hátrányos helyzettel illusztrálható. A határ menti települések a trianoni döntést követően, akaratukon kívül egyik pillanatról a másikra kettős értelemben is perifériákká váltak. Ez egyfelől azt jelentette, hogy a korábbi országon belüli elhelyezkedésből egy új politikai államhatár „szélére” szorultak, másfelől pedig elveszítették egykori, a határ túloldalára szakadt természetes vonzáscentrumukat, ami újfent a periféria-helyzet akkumulációját idézte elő. Ezek a határ menti területek Trianon után kevésbé voltak képesek integrálódni az ország gazdasági életébe, alig tudtak - és tudnak - bekapcsolódni a területi munkamegosztásba, s a keleti határmentének pedig ma is alig van kapcsolata a szomszédos országokkal, a határon túl fekvő jelentősebb városokkal, hiszen a határrégiók között nagy különbségek alakulhatnak ki. Az alapvető okok sorában említhető a centrum-periféria viszony alakulása, amely a nagyobb és kisebb térszerkezeti mozgásokra, valamint a határok két oldalán érintkező térségek gazdasági és társadalmi jellegében rejlő különbségekre vezethetők vissza (Baranyi, 2004).

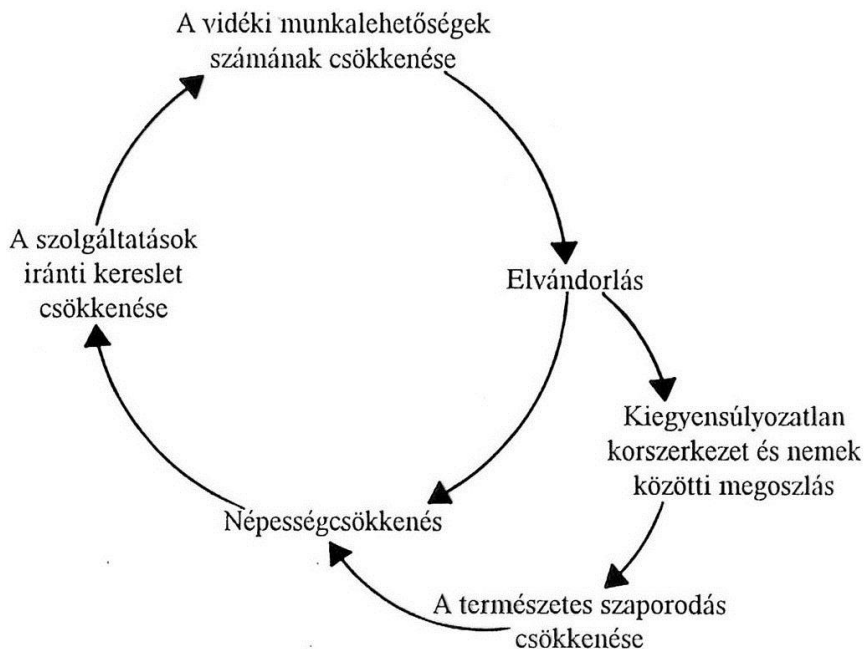
¹² Myrdal, Gunnar (1978), Geary Lecture Series 11, The Economic and Social Research Institute, Dublin

¹³ Drudy, Patrick J. (1989): Problems and Priorities in the Development of Rural Regions in Ireland, In: Albrechts, L.-Moulaert, F.-Roberts, P.-Swingedouw, E. Jessica : Regional Policy at the Cross-roads. European Perspectives. Kingsley Publishers, London, 125-141.

alapvetően a mezőgazdaságtól függenek, mind a munkalehetőségek, mind a termelés szempontjából. A gazdálkodás azonban itt kevésbé termékeny földeken, kevés tőkével, alacsony gépesítési fokon, kis termelékenységgel és részvételi aránnyal működő kisvállalkozásokon alapul. Emiatt ezek a területek általánosan hanyatlással küzdenek, nem valósul meg a gazdasági diverzifikáció és mind a foglalkoztatottság, mind a jövedelmek elmaradnak a fejlettebb területekétől. A fokozatos hanyatlás, népességsökkenés és a földek elhagyása sok hegyi terület jellemzője. A nagyvárosokhoz közeli falvak viszont a modern fejlődés hatásait sínylik meg, amelyek a városi centrumok terjeszkedésével, a táj arculatának romlásával, valamint az ökológiai egyensúly felborulásával függenek össze (Sarudi, 2003).

Ha a sikeres vidékre jellemző tulajdonságokat akarjuk vizsgálni, akkor két fontos faktort kell figyelembe vennünk. Az 1990-es évek óta sokat változott a sikeresség megítélése. Akkor elsősorban a gazdaság eredményes struktúraváltása, egy-egy új technológiájú ipari üzem letelepedése tudta sikeressé tenni az adott települést, mert ezzel elkerülte a pillanatnyi válsághelyzetet, és stabilizálni tudta gazdálkodását a helyi adóbevételekkel (Szörényiné, 2010).

▲ **3. ábra:** A halmozott körforgás okozati elve

Forrás: Sarudi, 2003 (p. 230, 33. ábra), Szörényiné, 2010 (p. 37, 1. ábra),
hivatkozás: Drudy, P.J. (1989)

A másik fontos faktor a népességvonzó képesség, vagy egyszerűen fogalmazva: szeressenek ott élni az emberek, szeressék a településüket, és legyenek büszkéik rá. Ha nincs a térségnek vagy településnek foglalkoztató és népességmegtartó képessége, a település negatív spirálba kerülhet, mert a munkalehetőségek beszűkülése, azaz a munkahelyek számának csökkenése maga után vonja az elvándorlás felgyorsulását, ami a népesség csökkenéséhez vezet. Kisebbségi népesség esetén visszaesik a kereslet az adott szolgáltatás iránt, így az már nem lesz piacképes, majd csökken a közszolgáltatás iránti igény is, és ennek következtében fenntartása már túl drágává válik. A csökkenő kereslet miatt újabb munkahelyek szűnnek meg, ami felerősíti a munkaképes korú elvándorlást, következésképpen elvezet a népességerózióhoz, sőt a település, vagy akár az adott rurális tér kiürüléséhez. Sajnos nemcsak a gazdasági folyamatok, hanem az átgondolatlan politikai döntések is kiválthatják a halmozott körforgás (3. ábra) folyamatát (Szörényiné, 2010).

A vidék válságos állapota megszüntetésének feltételei a versenyképes munkahelyteremtés, az elérhetőség (*infrastruktúra*) javítása, az oktatás-képzés színvonalának a növelése és a helyi adottságok kihasználása, a vállalkozási készség erősítése (Buday-Sántha, 2009). A vidékfejlesztés hatókörét, eszközrendszerét úgy kell kialakítani, hogy a vidéki népesség minden rétege számára elérhető legyen a körülményektől, a vidék jellegétől függően. A vidékfejlesztés kiemelt célcsoportjait úgy kell kijelölni, hogy a vidék gazdasági, társadalmi, szociális átalakulását egymással szoros összefüggésben szolgálja. A vállalkozók, a vidéki gazdaság kiemelt szereplői. Tevékenységük átfogja az agrárgazdaság, a helyi ipar, a szolgáltatások területét. A számukra kidolgozott támogatási formák a vidék fellendülését szolgálják. A fiatal népességcsoportokra minden vidéki térségben megkülönböztetett figyelmet kell fordítani. A fiatalok az egészséges társadalmi szerkezet fenntartásának biztosítékai, a gazdasági és társadalmi struktúra megújítása, életképességének növelése elengedhetetlen nélkülük. E korosztályok elvándorlásának megakadályozására az alapinfrastruktúra fejlesztésén túl elsősorban egzisztenciájuk stabilizálására kell programokat kidolgozni. A vidékfejlesztés abban az értelemben is komplex tevékenység, hogy célcsoportjaiban nemcsak az innovatív rétegekre, hanem a szociálisan elesett csoportokra is koncentrálnia erőfeszítéseit. Ezek közül kiemelten kell foglalkozni a falusi szegénységgel, a tartós munkanélküliekkel, a hátrányos helyzetben lévő kisebbségekkel. Sok esetben egy vidéki kistérség erőfeszítéseinek nagy részét a szociálisan elesett csoportok élethelyzetének stabilizálása köti le, ami szinte megbénítja a gazdasági fejlődéssel összefüggő kezdeményezéseket. A pusztán pénzügyi segélyrendszereket ki kell egészíteni a gazdasági aktivitással összekapcsolt támogatási rendszerekkel (Kulcsár, 1998/a).

3. A SÁTORALJAÚJHELYI JÁRÁS BEMUTATÁSA

3.1. A Sátoraljaújhelyi járás földrajzi jellemzői és lehatárolása

A Sátoraljaújhelyi járás (4. ábra) Magyarország ÉK-i részén, az Észak-Magyarországi statisztikai régióban, azon belül Borsod-Abaúj-Zemplén megye ÉK-i részén helyezkedik el. Meglehetősen ritkán lakott területnek számít, mivel a 321,5 km²-en kb. 23.000 ember él, vagyis az ország lakosságának csupán 0,2%-a. A közigazgatásilag 2013. január 1-jétől létrejött Sátoraljaújhelyi járás népsűrűsége 71 fő/km², ez az országos átlag (106,8 fő/km²) alatt marad (a járás községeiben: 29,3 fő/km², Sátoraljaújhelyen: 214,8 fő/km²). Népeségének (23.058 fő) területi megoszlása egyenlőtlen, mivel a járás területén található 21 település közül a járás székhelyén él a lakosság 69%-a (15.783 fő), a Hegyközben 27%-a (6.282 fő), míg a Bodrogek területén mindössze 4%-a (993 fő). A járás népessége az elmúlt harminc év alatt (1980-2011) mintegy 8.000 fővel csökkent, vagyis ez idő alatt elveszítette lakosainak egynegyedét (*a népesség csökkenésének üteme az ez idő alatt bekövetkezett országos népességcsökkenés több mint három és félszerese*). A lakosságának közel harmada falvakban él, melyek legtöbbször aprófaluk. Földrajzi kiterjedése alapján területileg három részre osztható. Magába foglalja a Hegyköz nevű kistájat (23.764 ha), mely Pálháza városán¹⁴ kívül 17 községgel bír (*Alsóregmec, Bózsva, Felsőregmec, Filkeháza, Füzér, Füzérkajata, Füzérkamlós, Füzérradvány, Hollóháza, Kishuta, Kovácsvágás, Mikóháza, Nagyhuta, Nyíri, Pusztafalu, Vágáshuta, Vilyvitány*). A járás területéhez tartozik még további két község (*Alsóberecki, Felsőberecki*) (1.039 ha), melyek a Bodrogek nevű táj nyugati szélén helyezkednek el. A harmadik részt pedig maga a járás székhelye, vagyis Sátoraljaújhely városa (7.347 ha) jelenti, mely a járás közigazgatási központja.

Mivel a Sátoraljaújhelyi járás területének 74%-át a Hegyköz nevű kistáj alkotja és 21 települése közül 18 e vidéken fekszik és ezáltal a járás vidéki lakosságának 86%-a is ezen terület él, ezért indokoltnak éreztem ezen terület részletesebb bemutatását is.

3.1.1. A Hegyköz földrajza és társadalmi-gazdasági fejlődése

Földrajz: A Zempléni-hegység természetföldrajzi tájegysége és történeti földrajzi mikrorégiója (*Pinczés, 2009*), sőt az országnak egyik jellegzetesen szép természeti és geomorfológiai adottságú mikro tája (*Laczkó, 1979*). A szlovák

---

¹⁴ Pálháza 2005-ben kapott városi címet, mellyel Magyarország egyik legkisebb városává vált, azonban disszertációmban a vizsgálatok során végig a községekhez sorolom

határ mentén, Sátoraljaújhelytől északra fekvő, 400-700 méter magas hegyekkel körülvett és északon a Nagy-Milic által lezárt medencét a vulkáni földmozgások alakították ki (Petercsák, 1978). Mintegy 14-15 millió évvel ezelőtt képződött az a vulkáni összet, amely a mai Hegyköz alapját alkotja, a táj jelentős részét tenger borította. A tenger kb. 11 millió évvel ezelőtt húzódott vissza, s fő vonalaiban kialakult a felszín mai képe, amelyen azonban még a Tokaji-hegység emelkedése, a külső erők lepusztító munkája, a folyóvízi erózió is nyomot hagyott; a medence fokozatosan feldarabolódott, létrejöttek a völgyközi hátak. Ezen kialakulhatott a földművelés (Kerényi, 2001).

▲ 4. ábra: A Sátoraljaújhelyi járás kiterjedése és települései

Forrás: saját szerkesztés

A Hegyközi-dombság tagolt, amely alacsony középhegységi környezetben helyezkedik el. A medencedombság tengerszint feletti magassága 108 és 580 méter között változik. Északi része magasabb, átlagosan 400 méter. Az átlagos relatív relief 90 m/km^2 , az északi részen többnyire 150 m/km^2 feletti, a D-DK-i részen jellemzően 30 m/km^2 alatti. Horizontálisan gyengébben felszabdalt, mindössze a Bózsva és néhány mellékpatak völgye tagolja. A Hegyköz falvainak képét a hegyvidéki és medencejelleg együttesen határozza meg (Kókai, 2012). A települések belterületei 115 m-től 420 m tengerszint feletti magasságban helyezkednek el (a legalacsonyabb Széphalom 115-130 m-en, a legmagasabban Füzér 340-420 m-en és Hollóháza 270-380 m-en) (Frisnyák, 2013). A Hegyköz mezőgazdaságilag művelt területe – a keleti részeket kivéve – mozgalmas térszínen fekszik. A pleisztocén nyirok és részben lejtőtörmelék gyenge termőtalajt biztosít, s jelentősek az erősen erodált területek (Petercsák, 2001).

A hegyközi medence a leghidegebb hazai területeink közé tartozik. Az éghajlatkutatók a kistájat és a Magas-Zemplént a mérsékelt hűvös és mérsékelt nedves klímakörzetbe sorolták. Az évi napfénytartalom 1750-1800 óra, a középhőmérséklet $7,5-8^\circ\text{C}$. A leghidegebb hónap (január) középhőmérséklete -4°C alatt marad, a legmelegebb hónap (július) átlaga nem mindenütt éri el a 19°C -ot. A fagyos napok száma 120-130 nap/év, a legészakibb részeken ennél is több. Az évi hótakarós napok száma a Hegyköz keleti felében 50-60, a többi részén 70-80 körül alakul. Az átlagos maximális hóvastagság 20-30 cm. A csapadék évi mennyisége 600-700 mm, a medence keretét alkotó hegyekben 700-800 mm. A felhőzet évi átlaga meghaladja a 60 %-ot (Frisnyák, 2013). A hideg északi, északkeleti szelek miatt a Hegyközben köszönt be az országban először a fagy (október elején), és itt tart legtovább (április vége) (Petercsák, 2001).

A hegyköz legmagasabb pontja az országhatáron emelkedő Nagy-Milic (896 m), a legalacsonyabb pedig a Bózsva torkolata Széphalomnál (112 m). A terület három domborzati típusra osztható (Kerényi, 1972; Süli-Zakar, 1980; Petercsák, 2001): a bástyaként kiemelkedő hegytömegeből (Nagy-Milic, Pál-hegy, Fekete-hegy, Magas-hegy stb.) álló hegyvidék; a szűkebben értelemben vett medence jellegű Hegyköz, amelyet a hosszanti dombok formájában jelentkező völgyközök tesznek jellegzetessé; a Bózsva-Ronyva közös síkja.

Földrajzilag a Hegyköz az Északi-középhegységhez, mint nagytájhoz, a Tokaj-Zempléni-hegyvidék középtájához tartozó kistáj (Kerényi, 2001). Az észak-déli irányban kissé megnyúlt, zárt medencedombság a hegység északi felén fekszik, Széphalomtól Füzér-Nyíri vonaláig keskeny sávként ékelődik be a hegység belsejébe. Északon a Nagy-Milic-hegycsoport övezi, beleértve a Zempélni dombság részét alkotó Vitányi-rögöket is, délen a Bózsva völgye és a Háromhutai-hegycsoport határolja a sátoraljaújhelyi Sátor-hegy vidékéig terje-

dően. Nyugaton a Telkibánya-nyereg biztosít szűk átjárót a Hernád völgye felé, míg keleten a Bózsva széles kapuja a Ronyva és Bodrog menti síkvidék felé vetet át (*Pinczés, 2009*).

A természetföldrajzi határ mellett Trianon óta a Hegyköz országhatár által is övezett terület. A Hegyközt észak-északkeletről körbefogó országhatár, s délről a 600-700 méteres hegyek jelentenek természetes akadályt a közlekedés számára. Így csak nyugat (*Telkibánya, a Hernád-völgy*) és kelet felé (*Sátoralja-újhely, Tokaj-Hegyalja*) nyílik természetes kijárat a Hegyközből. Nyugat felé „városhiányos” területtel érintkezik, így erre a forgalom jelentéktelen. Kelet felé, Sátoraljaújhely irányában közúti összeköttetése van a területnek. Sajnos a keskeny nyomtávú vasutat 1980-ban megszüntették. A Hegyköz falvait forgalmi, gazdasági s 1950-től igazgatási kapcsolati is Sátoraljaújhely felé orientálják (*Pásztor, 2002*). A terület szépségét, vonzerejét a domborzati adottságok mellett az élővilága is fokozza. Itt van Magyarország egyik legkevésbé feltárt erdős vidéke, ahol számos, figyelemreméltó természeti érték található. 1984 végén nyilvánították védetté e terület nagy részét Zempléni Tájvédelmi Körzet néven. Legjellegzetesebb növénytársulási az erdők. A leggyakoribb erdőtársulás a kocsánytalan tölgyes sok cserjével (400-600m), a gyertyányos-tölgyes (600-700 m), e fölött a montán vagy kárpáti bükkös. Az alacsonyabb hátakon, az északi lejtőkön középhegységi vagy szubmontán bükkösök állományai terjedtek el. Helyenként kocsányos tölgy, korai és hegyi juhar, vadcserecsznye színesíti az erdőt. A nagyrészt lomberdők borította festői hegyvidék méltán kapta a „Magyar Kárpátok” nevet. Találkozhatunk a telepített fenyőfajok közül az erdei, a fekete, a lúca és a vörösfenyő csoportjaival. Flórája mellett faunája is igen gazdag ennek a vidéknek. Legjellemzőbb állatai: gímszarvas, őz, vaddisznó, muflon, mókus, keleti sün, pele, denevérek, borz, vadmacska, hiúz, róka, erdei fülesbagoly, héja stb. (*Kocsis, 2002*).

A Hegyköz elnevezésű területhez a Bózsva patak völgyében, a Hollóháza és Kovácsvágás – Füzérradvány közötti teknőszerű medencében elhelyezkedő községeket sorolják. A szűken vett Hegyközhöz északról kezdve az alábbi falvak tartoznak: *Hollóháza, Füzérkomlós, Füzér, Pusztafalu, Nyíri, Filkeháza, Füzérkajata, Kisbózsva, Nagybózsva, Pálháza, Kishuta, Nagyhuta, Füzérradvány, Kovácsvágás, és Vágáshuta*. A 15 község (*mára ez már csak 14, mivel Kisbózsva és Nagybózsva 1979-ben Bózsva néven egyesült*) a Bózsva patak völgyében és a kis patakok mentén, a hegyek között illetve a hegyek lábánál települt meg. Legújabban kiterjedt a Hegyközhöz tartozó terület (*Petercsák, 1978*). Az I. világháborút követő évektől a Pálházától délkeletre fekvő területekre is kiterjesztették a név érvényességét. Így a környéken lakók a Bózsva-Ronyva közös síkjára települt hat községet (*Vilyvitány, Felsőregmec, Alsóregmec,*

Mikóháza, Széphalom és Rudabányácska) is a Hegyközhez sorolják. Ezért mára elterjedt a korábbi szűkebb értelemben vett Hegyköz területére a *Felső-Hegyköz*, az utóbbi hozzáértett részre pedig az *Alsó-Hegyköz* elnevezés (*Petercsák, 2001*).

▲ **5. ábra:** Hegyközi táj, távolban a Füzéri várral

Forrás: saját felvétel

Történelem: A Hegyköz és a Zempléni-hegység legnagyobb része a honfoglalás és az Árpádok korában összefüggő erdőség volt, melyet a korabeli feljegyzések Nagyerdő néven emlegetnek (*Frisnyák, 1988*). A hegyközi falvak zöme középkori eredetű, s a forrásokban a 13. század elejétől név szerint is előfordulnak (*Petercsák, 1978*). A betelepülők fokozatosan vették birtokukba a vidéket. A táj – szépsége mellett – megélhetést is kínált a megtelepedett embereknek. A régi történelmi időkben a létbiztonságot éppen a természet adománya teremtette meg. Az erdők, a vizek élelmet és egyben védelmet, a hegyek pedig munkaeszközöket biztosítottak (*Vancza, 2000*). A Bózsva- és mellékvölgyeire kiterjedő, 226,6 km²-es medencetáj ősi képe a gazdasági birtokbavétel két időszakában, a 13-14. és a 18-19. században teljesen átalakult (*Frisnyák, 1988*). A táj mai arca is ekkor alakult ki, az összefüggő erdőségek a hegyoldalra és magasabb területekre szorultak vissza (*Szabadsfalvi, 1981*). Az erdei ökoszisztémában megjelenő irtványszigetek fokozatosan terebélyesedtek, megközelítették egymást, majd később összeolvadtak és egységes életkamrát alkottak (*Frisnyák, 2013*). A hegyközi falvak terület felhasználása – a természetföldrajzi feltételekhez igazodva – racionális módon történt. Az irtványföldeken, a Bózsva és mellékpatakjai mentén, két morfológiai elem, a vizes völgytalpak (*alluvium*) és a domb-(hegy-) láblejtők határán létesültek (*Frisnyák, 1988*). Települései tehát jellegzetes irtásfalvak (*Szabadsfalvi, 1981*).

Az Árpád-korban a sárospataki erdőispánsághoz, illetőleg a füzéri várhoz tartoztak (*Szabadfalvi, 1981*). A megélhetés alapját ekkor az erdő és a vadászat adta a pataki erdőispánsághoz tartozó erdőkben. 1270-ben Füzér várával együtt Komlóst, Nyírit, Kápolnát, Bózsát, Radványt és Kajátát említik az összeírások területünkről, s ezek a falvak a füzéri uradalomhoz tartoztak. A 16-17. századig sűrűn váltakoztak a Hegyköz földesurai, de 1686-ban I. Lipót báró Károlyi Lászlónak adományozta Füzér várát és annak tartozékait. Ez időtől kezdve a Károlyi család egészen 1945-ig a Hegyköz legnagyobb földbirtokosa (*Petercsák, 1978*). A két világháború között 'Károlyi-ország' néven is emlegették. Egyrészt azért, mert területének jó részén a Károlyi grófi család volt az úr, és tőle függött a hatalmas birtokon nemcsak a képviselőválasztás, hanem a munkaalkalom is. Másrészt azért, mert olyan földrajzi egység, akár egy miniatűr ország. A zempléni-hegysor derekában ékelten háttal a Hernád-völgynek s kissé háttal az ország szívének is, északról, nyugatról és délről sűrű erdők borította összefüggő hegykoszorú határolja. És hogy még kelet felé se legyen nyitott, az országhatáron folyó Ronyva zárja el a legényei dombokon túli testvértájtól (*Újszászy, 1958*).

A vidék azon ritka kivételek közé tartozik, ahol a középkori falvak csaknem mind megmaradtak, még ha egyike-másika hosszabb vagy rövidebb ideig lakatlanul állott is. A 16-18. században a lakosság magyar, elvértve akadunk csak egy-egy szlovák vagy kárpátukrán eredetű névre. A 17. század elején éri el a Hegyköz jólétének tetőfokát. A sűrűn lakott falvak nagyszámú állatállománya, bőséges termése gazdagságra utal. E korban minden biztonnal menedéket találtak itt a délibb vidékről a török elől menekülő magyarok is (*Balassa, 1964*). A 17. század végén és a 18. század elején azonban – a háborúk következtében – nagy méreteket öltött a lakosság elszegényedése, pusztulása, illetve dél felé vándorlása. Több falu évekig pusztán maradt (*Petercsák, 1983*). A század végén már pusztul a Hegyköz, majd a lakosság a török uralom alól felszabaduló déli területekre vándorol. Már a Rákóczi-szabadságharc alatt a csaknem lakatlan Hegyközbe kisebb számban szlovákok és kárpátukránok telepednek (*Balassa, 1964*), de a nagyobb arányú bevándorlás csak 1730 után kezdődött. Szlovákok és kárpátukránok érkeztek Füzérre, Filkeházára, Bózsára, Pálházára, Rudabányácskára és Mikóházára (*Petercsák, 1983*). A betelepülők – a 18-19. században szlovákok és kisebb mértékben más etnikumok – az általuk kiirtott erdő helyén a „vágásokon” alakították ki szántóföldjeiket és településeiket (*pl. Vágáshuta, Kovácsvágás*). Az irtványföldi szántók és a patak völgyek (*Bózsava-, Bisó-, Kemence-patak, füzérkajatai Falu-patak, a Godolya-árok stb.*) kaszálórétjei – az erdőhasznosítással együtt is – csak szűkös megélhetést biztosított az itt élők számára (*Frisnyák, 1988*). A spontán jellegű

vándormozgalom mellett a 18. század utolsó harmadában a Hegyközbe szervezett betelepítés is folyt. A Károlyi család üveghutái mellé szlovák iparosokat és erdőmunkásokat telepített, – mai nevükön nevezve – Hollóháza, Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta községekbe. A ma Széphalom részét képező Hosszúláz falut 1786-1788 között német telepesek alapították. A többi települést, így Nyírit, Pusztafalut, Pálházát, Vilyt, Füzérradványt, Kovácsvágást, Kis- és Nagybózsivát, Füzérkomlóst, Füzérkajatát a betelepülés, illetve a telepítés nem érintette annyira, hogy azok korábbi magyar jellegén változtatott volna (*Süli-Zakar, 1980*).

A Hegyköz gazdasági élete is csak a 18. század végére stabilizálódott. A korábbi századokkal ellentétben ekkortól kezdve a földművelés előretörése jellemző. A szarvasmarhatartás mellett megmaradt az elsősorban makkoltató sertésstenyésztés, de a korábban alapvető jelentőségű juhászat és méhészet teljesen megszűnt (*Petercsák, 1983*). A hegyközi mezőgazdaság szűkös eltartóképességének már a 19. század elején a végső határához érkezett (*Süli-Zakar, 1980*). A növekvő népesség szükségleteinek kielégítésére és a gabonakonjunktúra hatására a 19. század végéig a legelők és rétek egy részét is feltörték, szántóföldi művelés alá vették (*Petercsák, 1983*). Az új telepítésű falvakban a manufaktúris ipar korán válságba jutott, s az üzemek bezárása csak tovább fokozta a megélhetési gondokat. Így érthető, hogy a vándorkereskedelem – vándoripar (*üveges majd a drótos*) alapvető kereseti forrása lett a hegyközi embereknek. Az asszonyoknak – a mezőgazdasági munkák mellett – fontos tevékenységük volt az erdei gyűjtögetés és a háziipar (*Süli-Zakar, 1980*). A 19. század közepére csökkent a marhatartás, majd mivel trágyázni nem tudtak, ezek a földek úgy kimerültek, hogy a megélhetéshez elég alapot nem nyújtottak. A Hegyköz lakossága, feldarabolt szántóföldjei talajának silány volta és sok feltételhez kötött termő sajátossága miatt arra kényszerül, hogy a földművelésen kívül, más foglalkozást, mint például fuvarozást, s faeszközök készítését tekintse jövedelme biztosabb forrásául (*Petercsák, 1983, hivatkozva: Korponay, 1866*). Aratni jártak a Bodroghözbe, a Hernád völgyébe és az Alföldre, szőlőmunkára a Hegyaljára, kendermunkára a Bodroghözbe (*Petercsák, 1983*). Az állatállomány és földművelés csak a 20. századra közelítette meg a 17. század eleji szintet, további fejlődésre a földesúri elnyomás, a zord klíma és terméketlen föld miatt nem volt lehetőség (*Balassa, 1964*). A mezőgazdaság mellett a helyi ipar is jelentett némi kereseti forrást. A pálházi fafeldolgozó ipartelep és a füzérradványi kaolinbánya már a két világháború között is üzemelt. Hollóházán megszűnt üveghuta helyén 1831-től termelt a keménycserép gyár, s már 1900-ban a hollóházi lakosság csaknem 80%-nak ez az üzem biztosított megélhetést. A második világháború után a földosztás nem hozott alapvető változást a

hegyközi falvak életében. A Károlyi-uradalom területének döntő része erdőséggé vált, amit az állami erdőgazdaság vett át. Az igénylőknek szétosztott szántóföld mennyisége olyan kevés volt, hogy az lényegesen nem enyhítette az elaprózott parasztgazdaságok gondjait. Munkaalalmat az Állami erdőgazdaság, a pálházi fafeldolgozó ipartelep, a füzérradványi kaolinbánya, illetve a hollóházi porcelángyár biztosított, de sokan kényszerültek a lakóhelyüktől távol, Sátoraljaújhely, Miskolc üzemeiben munkát vállalni. Az 1950-es évek végétől nagyarányú foglalkozási átrétegződés jellemző a Hegyközben. A korábbi ipari munkalehetőségek mellett az 1957-ben beindult pálházi perlitbánya és őrlőüzem a környékbeli falvak férfilakosságának egy részét foglalkoztatja. Ezekben a családokban a mezőgazdasági munka a nők feladata lett, a férfiak csak a munkaidő után kapcsolódnak be. A hollóházi porcelángyárban az 1960-as évek végén nagyarányú rekonstrukciót hajtottak végre, s ezáltal a hegyköz „ipari centruma” lett. A hegyközi mezőgazdaság gyökeres átalakulását eredményezte, hogy 1959-1960-ra néhány község kivételével (*Hollóháza, Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta*) megalakultak a termelőszövetkezetek (*Petercsák, 1983*). A nagyarányú természetátalakító (*kultúrtájnövelő*) munkák ellenére is alapvetően erdőgazdasági terület maradt, az önellátást alig meghaladó földműveléssel és állattenyésztéssel, bánya- és manufaktúraiparral (*Frisnyák, 1988*). A Hegyköz életében fontos szerepet játszott a közeli város, Sátoraljaújhely. Ennek piacára vitték a fát, a gyümölcsöt, a gombát, a tejtermékeket, ott szerezték be az iparcikkeket. Ott találták a középiskolát, a bíróságot, a kórházat, a nagyvasutat, üzemeiben némi munkaalalmat. A városlakók pedig a Hegyköz tájain, falvaiban keresték a felüdülés alkalmait (*Filep-Kováts, 2004*).

A Hegyköz Magyarország egyik legszebb, de mégis elmaradott térsége. A kistájhoz tartozó kistelepülések a vidéki iparosításba bekapcsolt Hollóháza és a fokozatosan körzetközponttá és az ország legkisebb városává növekvő Pálháza kivételével tipikus perifériaként viselkedett az utóbbi évtizedek modernizációs folyamataiban, és a 20. század veszteségének tekinthető (*G.Fekete, 2007*). A demográfiai egyensúly megbomlása, a modernizációs elszigeteltség és szegregálódás, a régió gyenge jövedelemtermelő képessége és az alacsony életkörülmények egyaránt azt jelzik, hogy a Hegyközben az emberi erőforrások és a gazdaság fejlesztésének diszharmóniája visszafordíthatatlanul megindult. Az elszigeteltségből előny talán csak a környezeti erőforrások megőrzése terén adódna, bár ez is kétséges, hiszen erőforrások feltárását, gazdasági hasznosításának bármilyen formáját a területi elmaradottság lehetetlenné teszi (*Kókai, 2012*).

3.2. A Sátoraljaújhelyi járás közigazgatása

Magyarország területigazgatásának alapja Szent István királyunk államszervezése óta a megye, Európa legrégebbi területszervezési egysége. A megyén belül a területigazgatás egyik fontos eszköze a járás volt, a változások ezért ezt is érintették, sőt gyakoribbak és jelentősebbek is voltak, mint a megyéé. Eredetileg négy járás volt minden megyében. A feladatkörüknek azonban nem volt területi elkülönítése, ez valószínűleg csak a 15. századtól fogva alakult ki (*Miklóssy, 2012*).

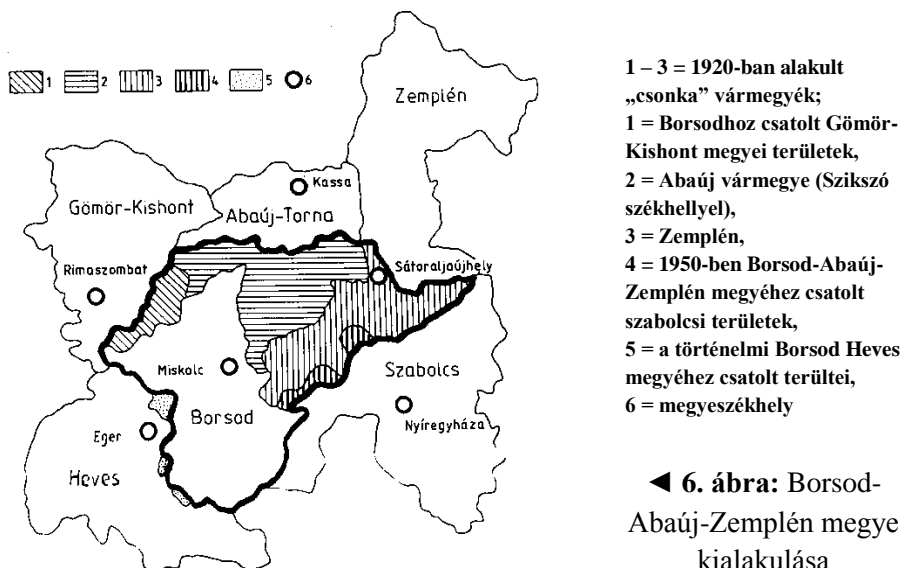
A törvényhatóságokról szóló 1886. évi XXI. törvénycikk és a községekről rendelkező 1886. évi XXII. törvénycikk nem csak megalapozta, hanem nagyrészt ki is építette azt az önkormányzati rendszert, amely a II. világháború végéig működött lényeges változtatás nélkül. A második világháború befejezését követő években a közigazgatás újjászervezéséről számos koncepció, javaslat, terv stb. készült (*Ivancsics – Tóth, 2012*). A járasok a megyék felosztásával kialakított, községeket – illetve 1950 és 1954 között a városokat is – magában foglaló közigazgatási terület egységek voltak, melyek összefüggően és átfedések nélkül, Magyarország teljes területére kiterjedtek. A történelem során változó területi kiterjedéssel és változó feladatkörökkel egészen 1983-ig működtek. A történelmi járasok a megyén belül elhelyezkedő, területigazgatásilag fontos eszközként egyszerre voltak végrehajtói a központi hatalom rendelkezéseinek és képviselői, közvetítői a helyi érdekeknek (*Endródi, 2013*).

A kormány 2011 novemberében hozott határozatot (*1299/2011./IX.1./Korm. határozat a járasok kialakításáról*), melyben rögzítették azt is, hogy 2013. január 1-jével új járas rendszer jön létre Magyarországon. (*2012. évi XCIII. törvény a járasok kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról*.) A járasok kialakításával a kormány olyan területi léptékű alsószintű államigazgatási egységek kialakítását jelölte meg a település és a megye szintje között, ahol a telepített feladatok méretgazdaságos elvégzésére van lehetőség (*Faluvégi, 2012*). A járasok kialakításánál érvényesíteni kívánt legfőbb cél a területi államigazgatás újjászervezése kiemelkedő elemének megvalósítása, az államigazgatás körzeti, helyi szinten működő szerveinek járas szintű integrálása, az önkormányzat és államigazgatási feladat- és hatáskörök szétválasztása, az identitásra, a közösségépítésre, a településszerkezeti adottságokra és a szakmai teljesítőképességre alapozott, hosszú távú stabil járas létrehozása (*Zöld-Nagy, 2012*).

A disszertációm során vizsgálataim tárgyát képező Sátoraljaújhelyi járas a járasok 1983-as megszüntetése előtt is létezett. Az 1950-es megyerendezésig

Zemplén vármegyéhez, azután Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez tartozott. A járás székhelye (1886 óta) mindig Sátoraljaújhely volt.

Sátoraljaújhely 1758-1950 között Zemplén vármegye székhelye, 1836-tól rendezett tanácsú mezőváros volt, erről a rangjáról 1873-ban lemondva nagyközség lett. 1886-ban elvesztette mezővárosi címét, de 1899/1902-től újra rendezett tanácsú város, majd 1929-1950 között megyei város, a 19. század második felétől 1984-ig járási székhely (*Balcsók et al., 2009*).

Forrás: *Magyarország Történeti Statisztikai Helységnévtára, 9. Borsod-Abaúj-Zemplén megye, KSH, 1996, p. 489 (eredeti forrás: Csorba Csaba: Az Árpád-kori vármegyéktől Borsod-Abaúj-Zemplén megyéig)*

Az újonnan kialakított Sátoraljaújhelyi járás települései közül egykor Zemplén vármegyéhez tartozó települések: Sárospataki járás: *Károlyfalva*; Sátoraljaújhelyi járás: *Alsóberecki, Felsőberecki, Alsóregmec, Felsőregmec, Mátyásháza, Mikóháza, Vily, Vitány, Rudabányácska, Széphalom, Hosszúláz*. Illetve az egykor Abaúj-Torna vármegyéhez tartozó települések: Füzéri járás: *Filkeháza, Füzér, Füzérkajata, Füzérkomlós, Füzérradvány, Nyíri, Kisbózsva, Nagybózsva, Nagyhuta, Kishuta, Kovácsvágás, Hollóháza, Pálháza, Pusztafalu, Vágáshuta*. Abaúj vármegye néhány községét (példaképp csak a kutatás szempontjából fontos településeket sorolom fel: *Alsó-Regmecz, Felső-Regmecz, Kis-Bányácska, Mátyás-háza, Mikóháza, Vily – Vilyi pusztával*) az 1881. évi LXIII. törvénycikk alapján Zemplén megyéhez csatolták. Az 1950-es megye-

rendezés eredményeként Abaúj megye Borsod-Gömör és Zemplén megyékkel egyesülve Borsod-Abaúj-Zemplén megye részévé vált (6. ábra).

A jelenlegi járás területen egykoron 27 községet számlálhattunk, ez jóval több, mint manapság. 1937-ben Felsőregmec része vált Mátyásháza, 1938-ban Vily és Vitány egyesült Vilyvitány néven, 1940-től Széphalom része vált Hosszúláz, 1979-ben egyesül Kisbózsva és Nagybózsva Bózsva néven, 1982-ben közigazgatásilag Sátoraljaújhely városához csatolták Széphalom és Rudabánya településeket, 1985-ben Károlyfalvát is Sátoraljaújhelyhez csatolták, 2005-ben Pálháza városi címet kapott. Így a mai Sátoraljaújhelyi járás területén 19 községi ranggal és 2 városi címmel bíró település található.

▲ **7. ábra:** A Sátoraljaújhelyi járás közigazgatási térképe

Forrás: saját szerkesztés

Az új közigazgatási reform során a Sátoraljaújhelyi járás területén található településeken működő körjegyzőségeket megszüntették és új alapokra helyezték.

A járás területén található két város (*Sátoraljaújhely, Pálháza*) továbbra is önállóan működő önkormányzattal rendelkezik, míg a többi település esetében létrehoztak három közös önkormányzati hivatalt (7. ábra):

- **Füzerkumlósi Közös Önkormányzat**
Települések: Bózsva, Füzerkumlós, Nyíri, Hollóháza, Pusztafalu
- **Kishutai Közös Önkormányzat**
Települések: Felsőregmec, Filkeháza, Füzerkajata, Füzéradvány, Kishuta, Kovácsvágás, Nagyhuta, Vágáshuta
- **Mikóházi Közös Önkormányzat**
Települések: Alsóberecki, Alsóregmec, Felsőberecki, Füzér, Mikóháza, Vilyvitány

A polgármesteri hivatalokat heti rendszerességgel keresi fel a járási biztos, akinek helyet biztosítanak a zavartalan munkavégzéséhez. A járási biztos a feladatait a kormány megbízott irányításával látja el, melyek pl. a települési önkormányzat polgármesterével és jegyzőjével közvetlenül egyeztetni, a települési önkormányzat vagyonelemtárát megismerni stb. A járás 21 települését 5 jegyző látja el (*a városok önálló jegyzővel rendelkeznek*).

A 21 településvezető közül többen először töltik be a polgármesteri tisztséget, azonban vannak olyanok is, akik már több ciklus óta állnak a település élén (8.4. – 8.7. sz. mellékletek). A prominenciavizsgálatok során ki optimistábban, ki pesszimistábban látta a saját településének jövőjét, de egyben mindannyian közös álláspontot képviseltek: a településük és a helyi emberek szeretete, megbecsülése nélkül, a közösségért és a községért való tenni akarás nélkül nem lehet ezt a hivatást végezni. Legfontosabb céljuk a lehetőségek keresése, hogy hogyan tehetnék jobbá a település és ezáltal a benne élő emberek életét.

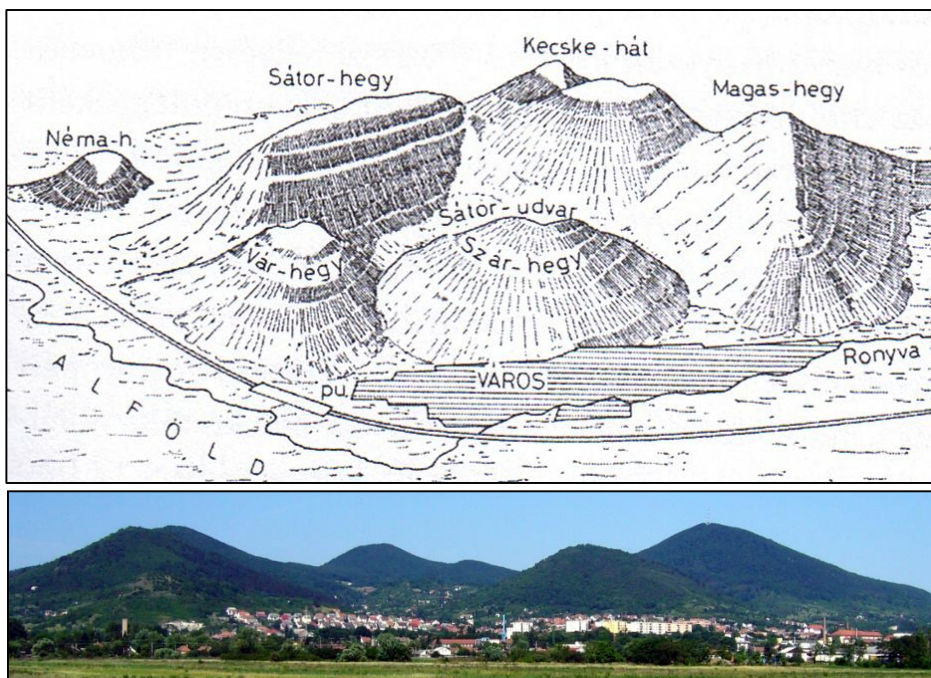
4. SÁTORALJAÚJHELY „ZEMPLÉN FŐVÁROSA”

Sátoraljaújhely az ország egyik legészakibb városa. Tokaj-Hegyalján, a Bodrogköz peremén, a Ronyva mellett fekszik. Tengerszint feletti magassága 100-190 m. Területe: 73,44 km². A legutóbbi 2011-es népszámlálási adatok szerint népsűrűsége 214,8 fő/km², lakónépessége: 15.783 fő.

Az egykori Zemplén megye székhelye, műemlékekben gazdag kisváros. Városi jellegét elsősorban kiterjedése, közintézmény-hálózatának rendszere, a közművek kiépítettségi szintje, kommunális és infrastrukturális ellátottsága, valamint történelmi múltjának együttese adja (*Kókai, 2003*). A város sajátos történelmi fejlődést futott be. A trianoni döntéssel kettévágott, természetes vonzáskörzetének egy részét, majd megyeközpont funkcióját elvesztő város a kisvárosi kategóriába süllyedt, és ebből a 1970-es évek iparosítási hulláma, majd napjaink gazdaságfejlesztő törekvései sem tudták kimozdítani (*G.Fekete, 2007*).

4.1. Sátoraljaújhely földrajzi fekvése

Sátoraljaújhely hazánk egyik legszebb fekvésű városa. A csipkézett horizont a messzi vidékről érkezőt is megragadja (8. ábra). A festői hegysort a természet hatalmas belső és külső erői teremtették: a vulkáni működés és az erózió. A régi tűzhányó romjai a Várhegy, Sátor-hegy, a Kecskéhát és a Magas-hegy egymással összefüggő keskeny gerincek, melyek félkör alakban egy medencét fognak körül. Ennek közepén emelkedik a Szár-hegy. A mai városon egy képzeletbeli vonalon keletről nyugatra haladva három, lépcsőzetesen elhelyezkedő települési szintet különböztethetünk meg (*Kováts, 1975*). A Ronyva mai partjának közelében, nagyjából 98-100 m tengerszint fölötti magasságú térségben húzódik az alsó folyóterasz, amelyen Sátoraljaújhely alsóvárosi negyede (*régi városmag*) települt (*Csorba, 2011*). A második szintet a középső városrész alkotja. Ezen a szakaszon halad végig a legfontosabb útvonal, központi helyzete ide vonzza a kereskedelmet, a közintézményeket, hivatalokat (*Kováts, 1975*). A város mai tengelyét, a 110-130 méter tengerszint fölötti magasságban kialakult domborzati szintet városi terasznak nevezi a földrajztudomány (*Csorba, 2011*). A harmadik szint a hegyek keleti lejtőin, a patakok völgyében terjed egyre magasabbra, átlagos magassága 170 méter, mely üdülőkörzet kialakítását teszi lehetővé (*Kováts, 1975*). A felsőváros az utóbbi évtizedekig nemigen épült be – leszámítva a borospincéket (*Csorba, 2011*).

▲ **8. ábra:** Sátoraljaujhely földrajzi fekvése (felső kép), Forrás: *Cholnoky Jenő nyomán Dobány Zoltán, In: A Zempléni-hegység földrajzi lexikona, 2009, 279.oldal*; Sátoraljaujhely látképe (alsó kép) Forrás: *Internet*

4.2. Sátoraljaujhely társadalmi-gazdasági fejlődése¹⁵

V. István ifjabb király városi kiváltságokat tartalmazó, 1261-ben kelt oklevele Sátorelőnek nevezi a települést és csak IV. László 1282-ben kelt oklevelében találkozhatunk először az Újhely, III. András 1291-ben kelt oklevelében pedig Sátoraljaujhely elnevezéssel. A 13. század második felében Újhely vidéke a pataki ispánság része. A pálos szerzetesek 1250-es évek végén telepedtek meg itt, a középkori Újhely másik kolostora pedig az ágostonrendieké volt. Újhely és Patak a 14. században többnyire királyi birtok. A 14-15. század fordulóján Újhelyt és Patakot felváltva nevezik oppidiumnak és civitasnak, azonban Újhely soha nem volt királyi város, csak királyi mezőváros. 1514-ben a Dózsa-féle parasztháborúnak mélyebb nyomai is maradtak: a felkelők feldúlták a pálos és az ágostonrendi kolostort, okleveleiket széthordták, ill. elpusztították. A hagyomány szerint Újhely a magyarországi protestantizmus egyik bölcsőhelye. 1522-

¹⁵ A fejezte megírásához Csorba Csaba – Fehér József – Högye István – Kováts Dániel: *Sátoraljaujhely 1261-1986* c. könyvet használtam fel forrásmunkául, Kiadó: Sátoraljaujhely Város Tanácsa, Sátoraljaujhely, 72 p., ISBN 963-03-2634-5

ben Siklósi Mihály újhelyi plébános kezdte Luther tanait hirdetni, s utódai és követői révén a lutheri majd kálvini reformáció gyorsan meghódította a várost. 1566-ban tragikus csapás érte Újhelyt, a tatárok kirabolták, felégették. A pusztítás után újjáépült város belső területének szerkezete lényegében azonos a maival. A református vallás térhódítása töretlen, a város több egyházi tanácskozás (*zsinat*) színhelye.

Az 1567-1620 közötti időszak Sátoraljaújhelyen a fellendülés időszaka. A Bocskai szabadságharc vet véget a táj békéjének. Többször átvonulnak a Hegyalján a császári hadak és Bocskai csapatai. 1608-ban Lorántffy Mihály és családja lett a pataki uradalom s vele Újhely birtokosa. 1616-ban Lorántffy Zsuzsanna kezével Patak és Újhely Rákóczi birtok lett. Az uradalom városai virágzó állapotban voltak. Az 1610-es évek végétől kezdődő háborúk, majd I. Rákóczi György uralkodása (1630-1648) időszakának hadakozása visszavetette a Hegyalja fejlődését. Újhely a vásárainak köszönhetően számított elsősorban fontosnak. Az 1670-es évek végétől 1685-ig a Hegyalján jobbra Thököly Imre kurucjai az urak. Ezekben az évtizedekben a Hegyalja városainak nagy része tönkrement, pusztulásnak indult. A Rákóczi szabadságharc bukása után gazdasági fejlődés kezdődött a város életében. Mint a korábbi korszakban ezután is híresek voltak az itt tartott országos vásárok, ahol nemcsak a Hegyköz, Bodrogköz jobbágy árutermelői, de az alföldi városok termény- és állatkereskedői nagy felhozattal, a felvidéki és hegyaljai iparos mesterek változatos termékeikkel és bőséges áru kínálattal voltak jelen.

A 18. század során 1711 és 1741-ben nagy pestisjárvány tizedelte meg a lakosságot. 1756-ban rendszeres postajárat indult Tokajba, ezzel a város bekapcsolódott az országos postahálózatba. 1754-1768 között felépült Zemplén vármegye székháza a főtéren. Ettől kezdve Újhely lett a megyegyűlések állandó színhelye, a megye közigazgatási központja. A barokk stílusú megyeházán működtek a megyei hivatalok és a megye levéltára is. A város egyre szépült, gazdagodott. 1784-ben a reformátusok új temetőt nyitottak, új híd épült a Ronyván vámházzal, ahol a Felvidékről érkező vásárosokat vámozták. A főbb utakat, a templom körüli teret kikövezték. 1785-től már zsidó iskola is működött a más felekezetűeké mellett és „nemzeti” állami iskola alakult. A reformátusok templomot építhettek. A város határából II. József császár svábok betelepítésével 1788-ban önálló falut alakít Hosszúláz néven. A pálosrend feloszlata után a kolostor üresen maradt és ide Tokajból a piaristák költöztek.

A 19. század elejére a város már Zemplén megye legnépesebb városa lett, emeletes házak épültek, utcái rendezettek, igazi városias településsé vált, nemcsak közigazgatási, de művelődési központ szerepét is betöltötte. A megyei hivatalok, iskolák működésével jelentős értelmiségi réteg is élt a városban.

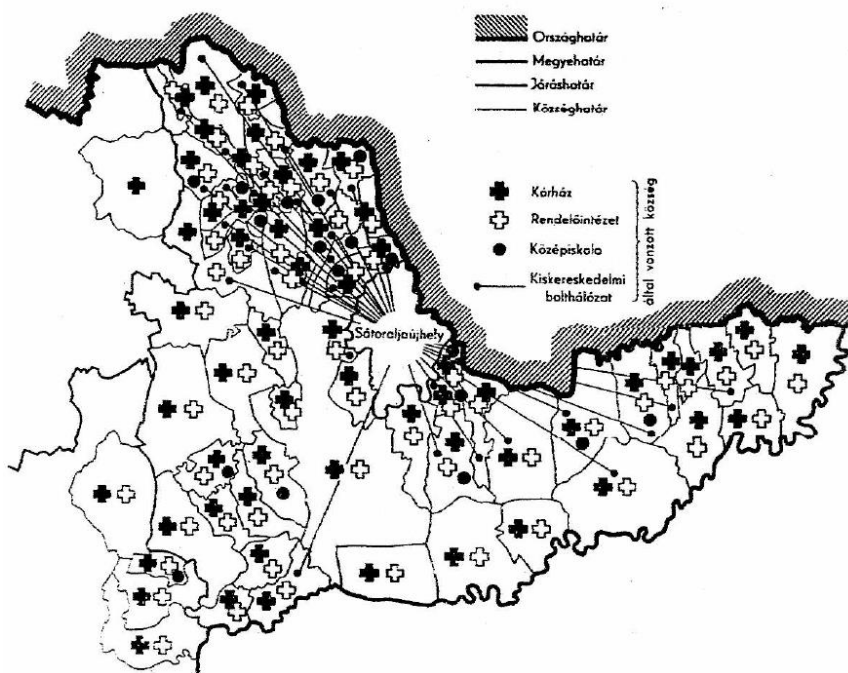
1805-ben felépült az új városháza és helyi kezdeményezésre megindult a közkórház szervezése, mely az országban elsők között 1833-ban nyílt meg. 1808-tól itt élt a Kossuth család, Kossuth Lajos a gimnázium tanulója volt, jogi tanulmányai befejeztével 1824-től a városban ügyvédként tevékenykedett. Innen a levéltárból irányította Kazinczy Ferenc a magyar szellemi életet, a nyelvújítási mozgalmat. 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején a város is nagy áldozatokat hozott. A kiegyezés megindította a város kapitalizálódását. Takarékpénztár, bankok, pénzügyintézetek alakultak a vállalkozásokhoz, üzletek, gyárak indításához tőkét biztosítva. Sorra alakultak a gyárszerű kis üzemek, műhelyek (*MÁV járműjavító, Blum-féle bútorgyár, gőzmalom, bőrgyár, petróleumfinomító, hordógyár, ecetgyár stb.*). 1891-ben létesült a dohánygyár, tervezték cukorgyár beindítását, 1903-tól kályhagyár működött. 1871-ben megépült a Szerencs–Újhely–Kassa, 1873-ban pedig Újhely–Csap–Munkács vasútvonal, ezzel a város bekapcsolódott a magyarországi és Galícia, Oroszország felé irányuló külkereskedelembé. 1906-ban megtörtént a város csatornahálózatának lefektetése. A megnyitott állandó városi színház a kulturális igényeket magas szinten szolgálta ki. A századfordulón sportegyletek alakultak, tornacsarnok épült, megnyílt a városi fürdő, jégpálya. a szociális intézmények közül jelentős az árvaház, a mentőszolgálat megszervezése.

Az első világháború utáni békeszerződés a várost megbénította területi veszteségével és a lakosság csökkenésével. Az 1920-as években épült meg a városon keresztül a kisvasút, mely működéséig érdekes színfoltja és fontos része volt a város életének. A mai városképet is meghatározó nagyobb épületek készültek el. Sátoraljaújhelyen 1944. decemberében ért véget a második világháború. Megindult az élet, hogy a romokból, az ősi múltból egy új arcú, élő, fejlődő város alakuljon. 1950-ben megszűnt Sátoraljaújhely megyei központi szerepköre, a megyei hivatalokat Miskolcra vitték, helyben megalakult a városi és járási tanács. A zempléni régió központi szerepét azonban tovább vitte, a Hegyköz, Bodroghöz és Hegyalja kereskedelmi, kulturális egészségügyi, közigazgatási szempontból (*Csorba, 1986*). A trianoni határral Sátoraljaújhelytől elszakított, a Ronyván ill. a vasúton túli városrész, Szlovákújhely (*Slovenské Nové Mesto*) lakossága mintegy ezer fő, melynek hozzávetőlegesen egyharmada magyar. 1990 után az itteni üzemek is megszűntek, jelentős volt a munkanélküliség. Ma már a történelmi Zemplén vármegyének nem Sátoraljaújhely a legnépesebb települése. Zemplén fővárosa azért továbbra is Sátoraljaújhely, mert nem pusztán a lélekszám alapján dől el, mely település a központ. A hagyományok, a történelmi értékek Újhely rangját alighanem megkérdőjelezhetetlenné teszik, függetlenül határoktól, lakosságszámtól (*Csorba, 2011*).

4.3. Sátoraljaújhely központi szerepköre és társadalmi berendezkedése

Sátoraljaújhely, mint a Zemplén központja évszázadokon keresztül vezető szerepet töltött be, melyet napjainkig megőrzött. E szerepkörében a vonzáskörzetére gyakorolt hatása a társadalmi-gazdasági és az igazgatási funkciókat tekintve kimutatható volt (9. ábra) és kimutatható ma is.

Elsőként említendő a város **közigazgatási funkciója**, mely a járás többi települése szempontjából is kiemelkedő (pl. *okmányiroda*). A **egészségügyi és szociális szolgáltatásokat** nyújtó funkciója esetében központi szerepet játszik a városban működő Erzsébet Kórház, mely a térségi feladatokat is ellátó járóbeteg szakrendelő intézetet is üzemelteti, míg a szociális terület feladatit az Egyesített Szociális Intézmény látja el (pl. *idősgondozás*).

▲ 9. ábra: Sátoraljaújhely vonzáskörzete (1966)

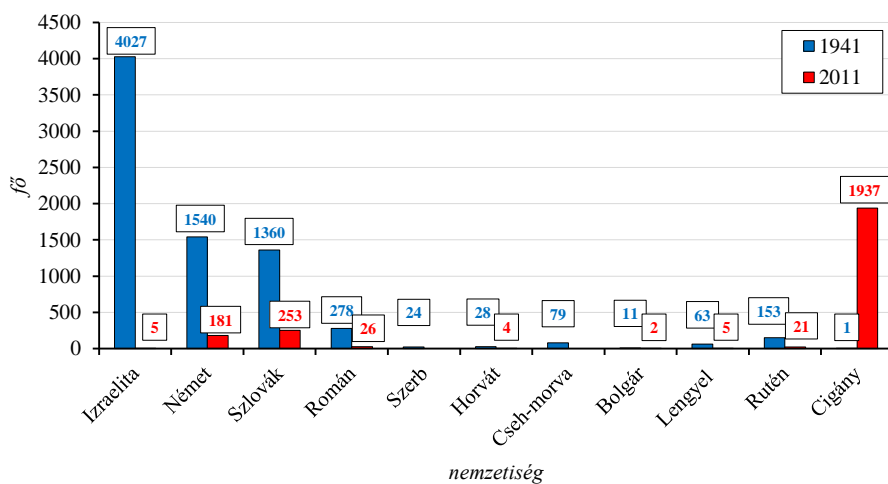
Forrás: Csorba Csaba (2011): *Sátoraljaújhely városkönyve*, p. 346

Kiemelendő az **oktatási funkciója** is, hisz amellet, hogy a járásban bölcsődei ellátás csak a városban van, a járás hét településén kívül itt található a legtöbb férőhellyel (575 db) rendelkező óvodai ellátás is. Sátoraljaújhelyen korábban működő négy általános iskola (*Esze Tamás-, Petőfi Sándor-, Jókai Mór-, Kazinczy Ferenc Általános Iskola*) összevonásával létrejövő egyesített

újhelyi Általános Iskola mellett még további három (*szlovák tanítási nyelvű, speciális képzést nyújtó, egyházi*) működik. Az óvodákba (5 db) és általános iskolákba a városban élő gyermekeken kívül a járás más településéről is járnak, míg a négy középiskolájának (*egy egyházi és három megyei fenntartású*) megyei vonzáskörzeti szerepköre is van. Felsőoktatási intézménnyel nem rendelkezik. Legmeghatározóbb a város **gazdasági funkciója**, mely a munkahelyek (*vállalatok, ipari park*) szempontjából igen fontos, mivel nemcsak Sátoraljaújhely, hanem a járás többi településén élő foglalkoztatottjainak nagy része is itt dolgozik (*KSH Népszámlálás. 2011*). Kiemelendő még a város **turisztikai és kulturális funkciója**, mely az idelátogató turistákon kívül a helyben lakók igényeit is kielégíti. Turisztikai szempontból fontos a természeti értékeken túl, az Ungvári pincesor (*világörökségi objektum*), illetve a számos épített örökség, történelmi és vallási zarándokhely mellett a számtalan rendezvény és fesztivál. A város legnagyobb turisztikai attrakciója, a Zemplén Kalandpark. Kulturális szempontból meghatározó a Kossuth Lajos Művelődési Központ (*kulturális rendezvények, színház, mozi*), a Városi Könyvtár (*kiállítások, rendezvények*) és a városban található múzeumok (*Kazinczy Múzeum, Magyar Nyelv Múzeuma, Börzönmúzeum*).

Fontos rávilágítani az egykori megyeszékhely társadalmi sajátosságainak néhány elemére. A város etnikai-nemzetiségi arculata (1. grafikon) hű tükörképe az évszázadok során kialakult és funkcionáló vásárvárosi szerepkörnek. A település vallási sokszínűsége szintén közismert (4.3.5. alfejezet).

1. grafikon: Sátoraljaújhely nemzetiségei (fő), 1941 és 2011

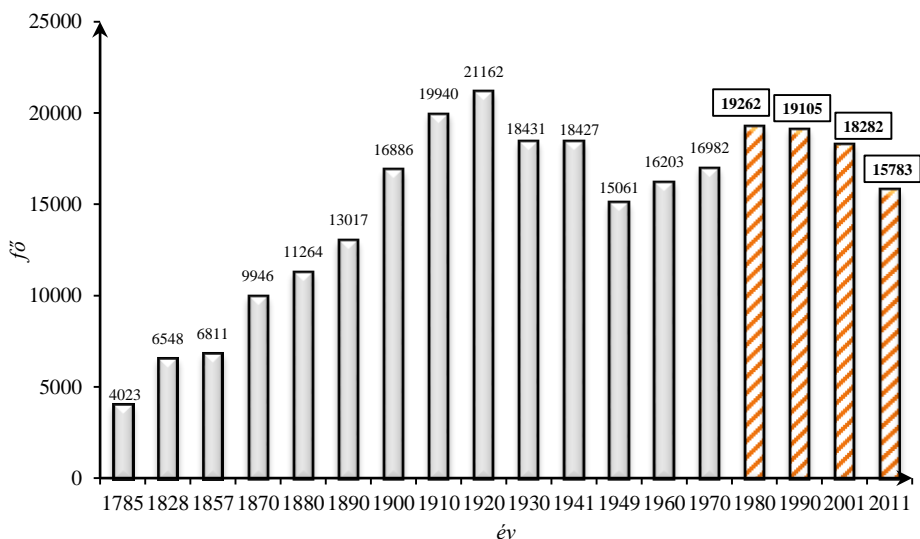

Forrás: A KSH 1941. évi népszámlálás adatai és a 2011. évi népszámlálás adatai (1.40. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

4.3.1. Sátoraljaújhely demográfiája

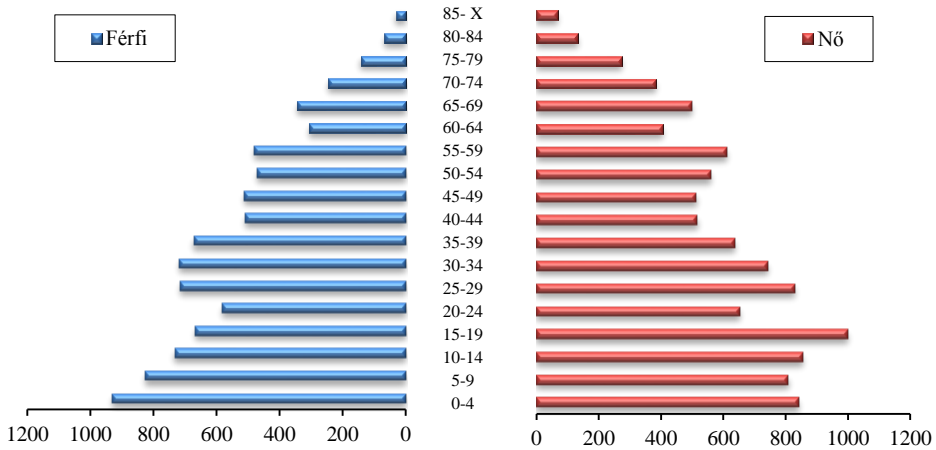
Sátoraljaújhely népességszámát vizsgálva (2. grafikon) megállapíthatjuk, hogy a város a 18. század végétől 1920-as évekig dinamikusan növekszik, ekkor érte el a népszámlálások során mért legmagasabb lakosságát (21.162 fő). A trianoni döntés azonban súlyosan érintette a várost, mind társadalmi, mind gazdasági fejlődése megtorpant. Elveszítette területének egy részét, a vasúti közlekedésben betöltött szerepkörét, s ezáltal csökkent a kereskedelemben és gazdaságban játszott szerepe is. A perifériára, vagyis a határ szélére tolt város népességszáma *(az elcsatolt területeken maradtak, a háborúban elesettek és az elhurcoltak ezreinek köszönhetően)* ekkor egyre drasztikusabban lecsökkent, mígnem 1949-ben a város lakóinak száma már csak 15.061 fő volt. Az 1950-ben a megyeszékhely funkcióit is elvesztett város csak az évtized végére került abba a helyzetbe, hogy ismét növekedésnek indulhasson. Az 1980-as évekig növekvő lakosságában azonban ismét fordulat következett be. A rendszerváltás előtti évek negatívan hatottak Sátoraljaújhely lakosságára is. Az 1980-as évektől lakosság száma ismét csökkenésnek indult, harminc év alatt a város lakosainak közel 20 %-át veszítette el, s ennek köszönhetően jelenlegi népessége a II. világháborút követő évek lakosságát közelíti meg.

2. grafikon: Sátoraljaújhely népességszáma (fő), 1785-2011

Forrás: KSH népszámlálási adatai (1.1. sz., 1.2. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

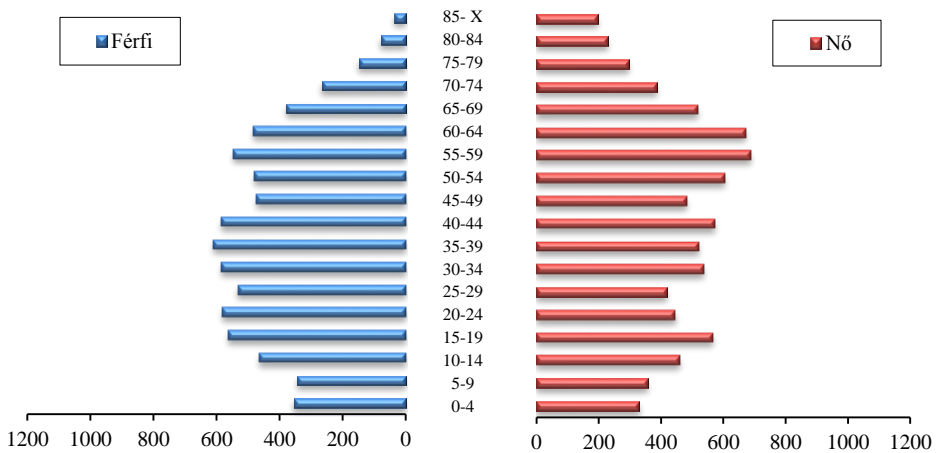
3. grafikon: Sátoraljaújhely városának népessége korcsoport szerint, 1980

Forrás: KSH népszámlálási adatai (1.13.2. sz., 1.13.3. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

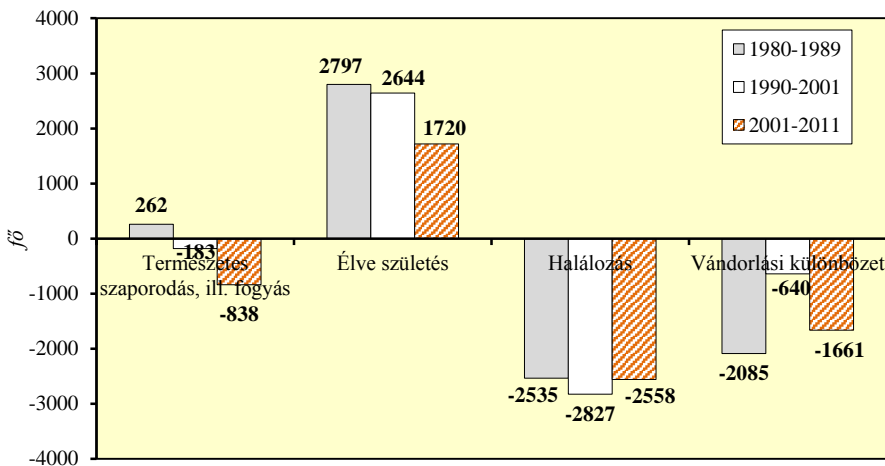
A város népessége tehát erőteljesen megfogyatkozott az utóbbi évtizedekben (*élveszületések csökkenő száma, magas halálozási ráta, növekvő elvándorlás jellemzi*). A járásszékhely korfája 1980-ban még piramis alakú volt, mely a növekvő népesség korfája (3. grafikon), 2011-ben viszont már hagyma alakú, mely a fogyó népességre jellemző korfatípusa (4. grafikon).

4. grafikon: Sátoraljaújhely városának népessége korcsoport szerint, 2011

Forrás: KSH népszámlálási adatai (1.16.2. sz., 1.16.3. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

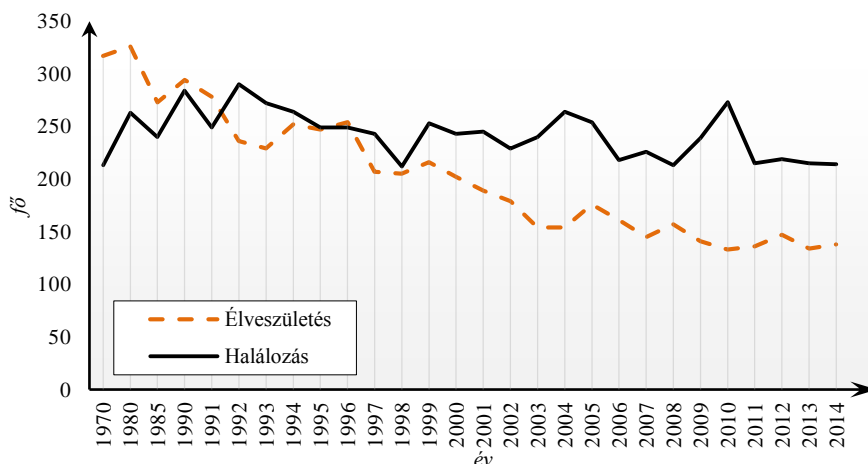
5. grafikon: A Sátoraljaújhely népességváltozása (fő), 1980-2011

Forrás: A KSH népszámlálási adatai (1.7. sz. melléklet) alapján, saját szerkesztés

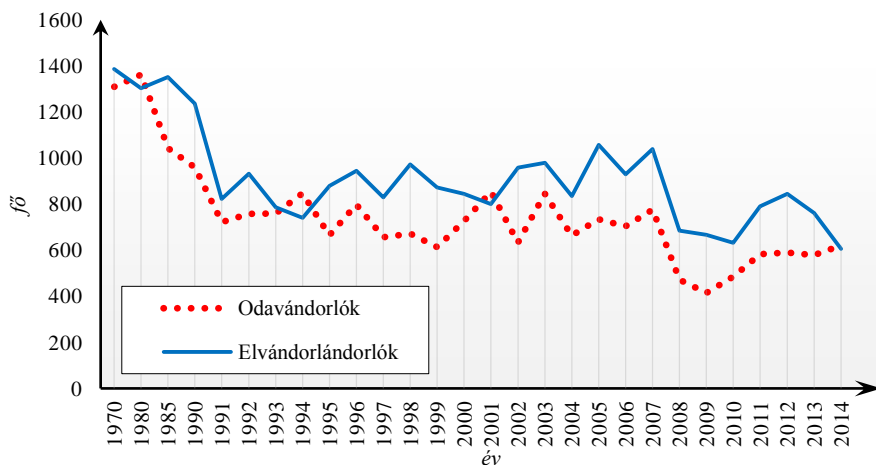
Sátoraljaújhely népessége a vizsgálat alá vont időszak elején, vagyis 1980-ban 20.928 fő (a város népességszáma ekkor valójában 19.262 fő volt, azonban már beleszámítottam a később közigazgatásilag a város részét képező Károlyfalva, Rudabányácska és Széphalom települések lakosságát is), míg az időszak végén, vagyis 2011-ben 15.783 fő. Látható tehát, hogy a városban demográfiai erózió tapasztalható, mivel az eltelt harminc év alatt elveszítette népességének egynegyedét. Ezen drasztikus népességfogyás az élveszületések számának erőteljes csökkenéséből, az élveszületéseket meghaladó halálozási statisztikából és az igen nagyszámú elvándorlásból ered (5. grafikon). A rendszerváltás követően az élveszületések csak néhány évben múlták fölül a halálozások számát a városban, azonban 1997-től fogva ez egyszer sem sikerült, sőt egyre nagyobb különbségek mutatkoznak az értékek között (6. grafikon). A vizsgált időszak első harmadában még a természetes szaporodás volt jellemző (5. grafikon), azonban a már akkor mutatkozó erőteljes elvándorlás végül tényleges fogyást eredményezett. Az ezt követő időszakban a természetes fogyás és az elvándorlók miatt már csakis tényleges fogyásról beszélhetünk. 1980 és 2011 között 4.386 fő hagyta el a várost, mely lakosságának több mint ötöde. Ez az országos és a megyei vándorlási különbözetet is jóval fölülmúlja. A rendszerváltást követő években a városban lezajlott vándormozgalmat részletesen megvizsgálva (7. grafikon) látható, hogy napjainkig alig volt néhány olyan év, amikor az odavándorlás (általában a környező kis községek lakóinak városba költözése) és nem az elvándorlás mutatott volna nagyobb értéket.

6. grafikon: Az éves születések és a halálozások száma Sátoraljaújhelyen (db), 1970 – 2014

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) / Központi Statisztikai Hivatal (KSH)/ Területi statisztikai adatok rendszere adatai (1.41. sz. – 1.43. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

7. grafikon: Az odavándorlások és az elvándorlások száma Sátoraljaújhelyen (db), 1970 – 2014

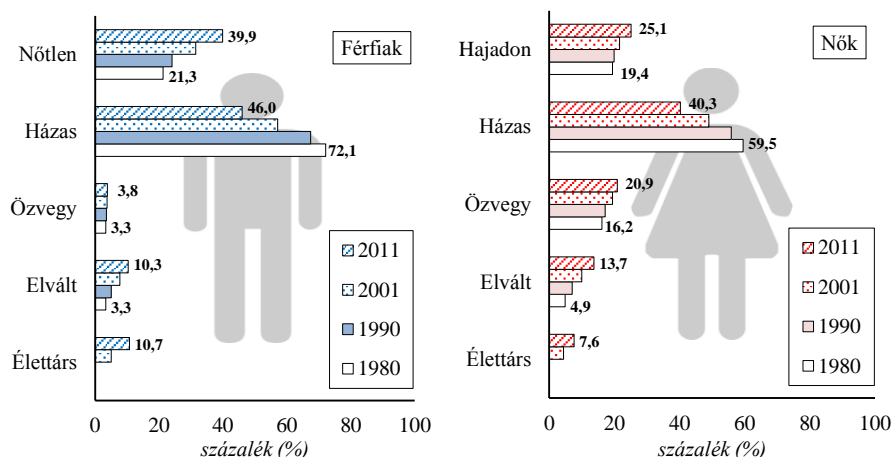
Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) / Központi Statisztikai Hivatal (KSH)/ Területi statisztikai adatok rendszere adatai (1.41. sz., 1.44. sz., 1.45. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

4.3.2. Sátoraljaújhely lakosságának családi állapota

Az 1980-2011 között eltelt időszak elemzése során kiderült, hogy Sátoraljaújhelyen a háztartások száma 7%-kal, míg a családok száma több mint 20%-kal csökkent. Növekvő tendencia figyelhető meg azonban az egyedülálló, vagyis a nőtlen, illetve hajadon emberek számában. A házasságkötések száma csökken, viszont ehhez képest a válások száma nő. A város lakói közül az élettársi kapcsolatot választók száma szintén növekedést mutat.

8. grafikon: Sátoraljaújhely 15 éves és idősebb népessége családi állapot szerint, 1980-2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok
(1.22.1., 1.22.2., 1.23.1., 1.23.2., 1.23.3. sz. mellékletek)
alapján saját számítás, saját szerkesztés

Az vizsgálat alá vont időszak elején, vagyis 1980-ban Sátoraljaújhely (beleszámítva a közigazgatásilag csak később a város részét képző Széphalom, Rudabányácska és Károlyfalva adatait is) lakosságának 65,2%-a (10.166 fő) (férfiak 72,1%, nők 59,5%) (8. grafikon) **házas**, mely az akkori országos (67,4%), sőt megyei (68,6%) arányok alatt maradt. 2011-re ez a szám már csupán 43% (5.794 fő) (férfiak 46%, nők 40,3%), vagyis a házasságban élő lakók száma drasztikusan visszaesett (a népességszámhoz viszonyítva több mint 20%-os csökkenés). Ez az országos tendencia is, azonban az arányok ezúttal is kedvezőtlenebbek mind az országos (44,4%), mind a megyei számokhoz (44,1%) képest.

1980-ban a járasszékhely lakosságának 4,2%-a (649 fő) **elvált** (*férfiak 3,3%, nők 4,9%*), mely az akkori megyei adatoktól (3,8%) kedvezőtlenebb, azonban az országos arányok (4,7%) alatt maradt. A válások száma, így az elvált emberek száma is az idő előrehaladtával nőtt, mivel a vizsgált időszak végére, vagyis 2011-re a város lakóinak már 12,1%-a (1.629 fő) számított elvált emberek (*férfiak 10,3%, nők 13,7%*). Ez mind az országos (11,5%), mind a megyei (11,2%) arányoktól magasabb, a férfiak és a nők esetében külön-külön is.

Az **egyedülállók, vagyis a nőtlen, illetve hajadon emberek** száma Sátoraljaújhelyen 1980-ban a lakosság 20,3%-át (3.160 fő) jelentették (*férfiak 21,3%, nők 19,4%*) (8. grafikon). Ez a nők esetében jóval az országos (13,8%) és a megyei (13,6%) arányok feletti érték, a férfiak esetében azonban – ha kevéssel is – de országos (22%) és megyei (22,8%) arányok alatti értéket mutatott. Összességében (*férfiak és nők együttesen*) mind az országos (17,7%), mind a megyei (18%) arányokat fölülmulta a város egyedülállóinak száma. 2011-re, vagyis a vizsgált időszak végére ez az érték tovább nőtt. A nőtlen, illetve hajadon emberek száma Sátoraljaújhely lakóinak immár 32%-át (4.319 fő) tette ki (*férfiak 39,9%, nők 25,1%*), mely jelentős növekedésnek számít. Ezen érték bár az országos érték (32,6%) alatti, azonban a megyei (31,8%) arányoktól magasabb.

Az **élettársi kapcsolatot választók** arányát csak 2001 és 2011 viszonylatában tudtam elemezni, mivel az ez előtti népszámlálásokon még ilyen típusú statisztika nem készült. 2001-ben Sátoraljaújhely lakóinak 4,7%-a (692 fő) (*férfiak 5%, nők 4,3%*), míg tíz év elteltével, vagyis 2011-ben már 9,1%-a (1.225 fő) (*férfiak 10,7%, nők 7,6%*) választotta ezt az együttélési formát. 2001-ben az országos (7,1%) és a megyei adatok (5,5%) alatti értékkel találkozhattunk. 2011-ben a város élettársi kapcsolatban élő lakóinak aránya szintén az országos (10,7%) és megyei (10,1%) arányok alatt maradt.

Az **özvegyek** aránya Sátoraljaújhelyben 1980-ban 10,3% (1.613 fő) (*férfiak 3,3%, nők 16,2%*) (8. grafikon) volt. Látható a nők férfiakhoz viszonyított nagyobb aránya. Ez az érték az országos (10,2%) aránnyal csaknem megegyező, míg a megyei (9,6%) érték ettől kevéssel elmarad. 2011-ben a vizsgálat alá vont időintervallum végén az özvegyek száma növekedést mutat (12,9%) (1.733 fő) (*férfiak 3,8%, nők 20,9 %*). A férfiak és nők közötti több mint ötszörös különbség itt is igen szembeütő az adatokban. A járasszékhely özvegyeinek aránya megegyezik a megye (12,9%) özvegy embereinek arányával, azonban ez az érték az országos (11,5%) arányoknál magasabb.

4.3.3. Sátoraljaújhely lakosságának iskolai végzettsége

Sátoraljaújhely lakosságának – iskolaváros lévén – iskolázottsági mutatói a népszámlálási adatok alapján igen jónak mondható. A vizsgált időszakban szinte minden tekintetben meghaladják a járás községeinek átlagát, sőt a megyei mutatóktól is jobb. Az országos mutatóktól csupán a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya – nem sokkal – marad el.

4. táblázat: Sátoraljaújhely népessége iskolai végzettség és nemek szerint (%), 1980-2011

Sátoraljaújhely	10-X éves általános iskola első évfolyamát sem végezte el			15-X éves legalább általános iskola 8. évfolyam			18-X éves legalább érettségi			25-X éves egyetem, főiskola stb. oklevéllel		
	Összes	Férfi	Nő	Összes	Férfi	Nő	Összes	Férfi	Nő	Összes	Férfi	Nő
	a megfelelő korú népesség százalékában											
1980	1,7	1,3	2,1	76,0	80,9	71,9	27,6	–	–	–	–	–
1990	0,9	0,6	1,1	86,0	90,0	82,8	35,3	34,9	35,5	10,8	12,5	9,4
2001	0,5	0,4	0,5	92,4	94,6	90,4	39,3	36,4	41,9	11,8	12,4	11,2
2011	0,6	0,5	0,7	95,8	97,1	94,7	48,4	44,7	51,7	16,7	15,5	17,8

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján (1.29., 1.31., 1.33., 1.35. sz. mellékletek) saját számítás, saját szerkesztés

A járásszékhely iskolázottsági mutatóit kiszámítva a vizsgált időszakra vonatkozóan (4. táblázat) (az 1980-as adatokba beleszámítva a közigazgatásilag csak később a város részét képző Széphalom, Rudabányácska és Károlyfalva adatait is) megállapíthatjuk, hogy a **tanulatlanok** aránya – vagyis azoké, akik az általános iskola első évfolyamát sem végezték el – csökken. 1980-ban arányuk még 1,7% (293 fő) volt, mely 2011-re 0,6%-ra (87 fő) csökkent. 1980-ban arányuk az országos aránynál (1,1%) és a megye arányánál (1,6%) is magasabb volt, azonban 2011-ben az országos aránnyal (0,6%) megegyező, sőt a megye arányánál (0,8%) jobb értéket tapasztalhatunk. Ezen csoporthoz tartozókon belül arányaiban minden megvizsgált évben a nők dominanciájáról beszélhetünk.

A **legalább általános iskola 8. évfolyamát elvégzők** aránya 76%-ról (11.842 fő) 95,8%-ra nőtt (12.908 fő) a vizsgált időszakban, mely jelentős javulásnak számít. 1980-ban az akkori érték az országos (66,1%) és megyei (65,4%) arányokhoz viszonyítva is kimagaslónak mondható, míg 2011-ben szintén az országos (95,1%) és a megyei (93,1%) arányok felett teljesített a város, azonban a különbség már nem olyan jelentős. Az általános iskolát elvégzők csoportján belül a nemek arányát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy minden évben a férfiak többségéről beszélhetünk.

A városban élő népesség *érettségi bizonyítvánnyal rendelkező* része 1980-ban 27,6% (3.970 fő) volt, mely fölülmúlta az akkori országos (23,4%) és megyei (21,3%) arányokat is. 2011-re a legalább érettségivel rendelkezők részaránya Sátoraljaújhelyen 48,4% volt (6.175 fő), mely a megyei arányoktól (43,1%) még mindig jobbnak mondható és az országos arányoktól (49%) is csak kissé marad el. Az érettségivel rendelkezők csoportján belül a nemek közül minden évben a nők magasabb számával találkozhatunk.

Sátoraljaújhely befejezett *felsőfokú tanulmányokkal rendelkező* lakóinak – vagyis azoknak, akik rendelkeznek egyetemi vagy főiskolai oklevéllel – aránya 1990-ben (*1980-as adat nem állt rendelkezésemre*) 10,8% (1.238 fő) volt, mely a megyei (7,9%) arányokat jóval meghaladta, sőt még az akkori országos (10,1%) arányoktól is jobb volt. Az idő előrehaladtával ez az érték tovább javult és 2011-ben már a város megfelelő korú lakosságának 16,7%-a (1.894 fő) rendelkezett felsőfokú végzettséget igazoló oklevéllel. Ez még mindig magasabb érték a megyei (14,2%) aránytól, azonban az országostól (19%) már kissé lemaradt. Ehhez a csoporthoz tartozók között már nem olyan egyértelmű a nemek közti állás. Az időszak elején egyértelmű volt a férfiak magasabb száma, majd 2001-ben is még a férfiak voltak többségben, de a két nem közti különbség mértéke lecsökkent, mígnem 2011-ben a nők kerültek egyértelmű többségbe.

4.3.4. Sátoraljaújhely népességének gazdasági aktivitása

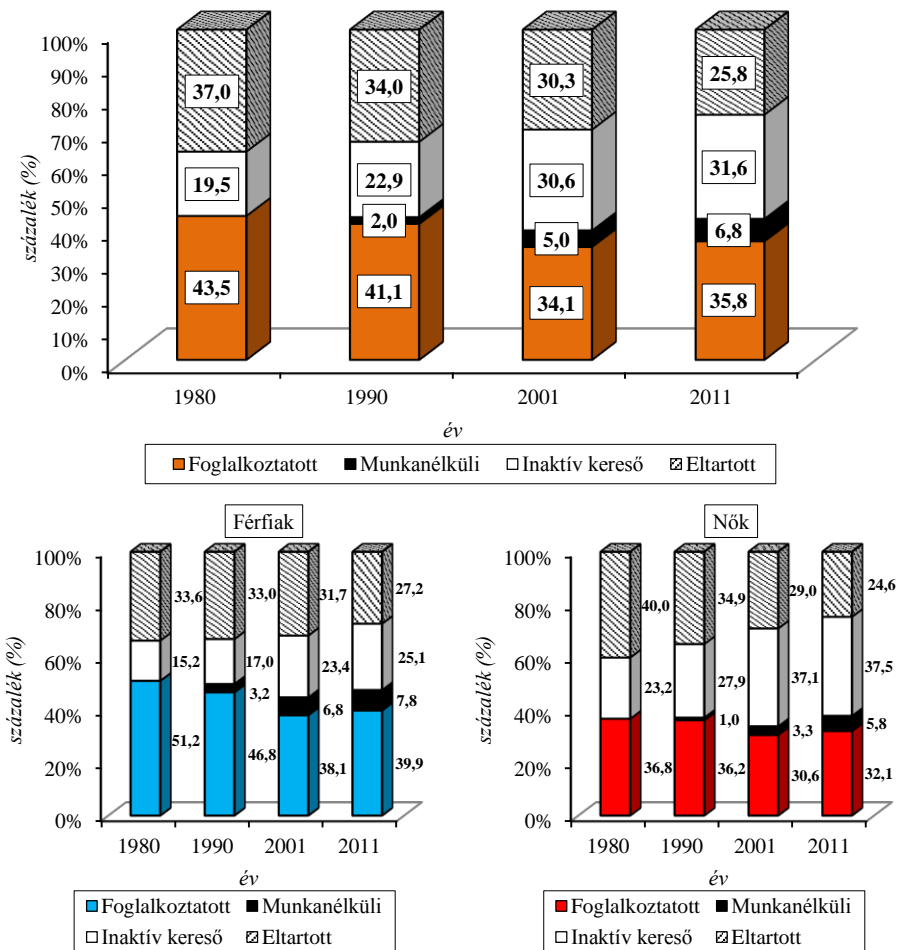
A város gazdasági teljesítőképességére természetesen kihatással van az előző alfejezetben megismert természetes fogyás és az elvándorlás. A vizsgálat alá vont időszak során lezajló rendszerváltás következtében igen nagyarányú változások következtek be a munkaerőpiac területén is. Megjelent, s idővel egyre nagyobb méreteket öltött a munkanélküliség.

1980-ban (*az adatokba beleszámítva a közigazgatásilag csak később a város részét képező Széphalom, Rudabányácska és Károlyfalva adatait is*) Sátoraljaújhely népességén belül – teljes foglalkoztatottság mellett – a *foglalkoztatottak* aránya 43,5% (9.107 fő) volt (*férfiak 51,2%, nők 36,8%*) (9. grafikon), ami elmaradt az akkori országos (47,3%) és megyei (45,7%) arányoktól is. Az *inaktív keresők* aránya 19,5% (4.073 fő) volt (*férfiak 15,2%, nők 23,2%*), mely az országos viszonyoktól (20,6%) alacsonyabb, azonban a megyei arányoktól (17,8%) magasabb százalékban voltak jelen a népességben belül. Az *eltartottak* aránya 37% (7.748 fő) (*férfiak 33,6%, nők 40%*), mely az országos (32,1%) és a megyei (36,5%) arányoktól is magasabb volt.

A rendszerváltást követően a hazánkban is megjelenő munkanélküliség 1990-ben már statisztikailag is mérhető volt. Sátoraljaújhelyen a munkahellyel

nem rendelkezők – követve az országos tendenciát – népességen belüli aránya egyre inkább nőtt. A **munkanélküliek** száma a vizsgált időszak végére a járás-székhelyen 6,8% (1.064 fő) (*férfiak 7,8%, nők 5,8%*) volt, mely az országos arányoktól (5,7%) rosszabb, azonban a megyei viszonyoktól (7,6%) jobbnak volt mondható. Az **inaktív keresők** aránya jelentősen megnőtt, a népesség 31,6% (4.992 fő) (*férfiak 25,1%, nők 37,5%*) tartozott közéjük, mely az országos arányoktól (29,7%) magasabb, a megyei arányokkal (31,5%) pedig majdnem megegyező.

9. grafikon: Sátoraljaújhely népessége gazdasági aktivitás szerint (%) és Sátoraljaújhely népességének gazdasági aktivitása nemek szerint (%), 1980-2011

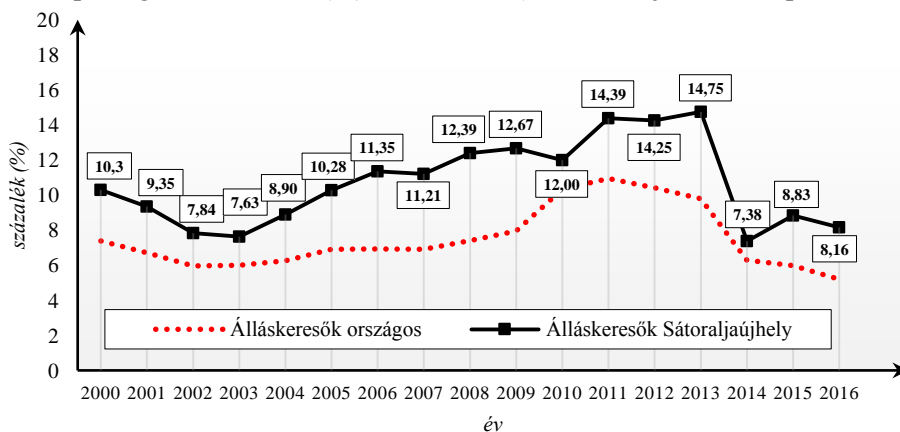

Forrás: KSH népszámlálási adatok (2.1. sz., 2.1.1. sz., 2.1.2. sz., 2.2. sz., 2.2.1. sz., 2.2.2. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

Az *eltartottak* közé a város népességének 25,8%-a (4.075 fő) (*férfiak* 27,2%, *nők* 24,6%) tartozott. Ez az országos arányoktól (24,9%) magasabb, a megyei arányoktól (27,1%) pedig alacsonyabb érték. A vizsgálat alá vont időintervallum végén, vagyis 2011-ben a város népességén belül a *foglalkoztatottak* aránya 35,8% (15.783 fő) (*férfiak* 39,9%, *nők* 32,1%) volt, mely ugyan az országos arányok (39,7%) alatt maradt, de a megyei adatoktól (33,8%) kedvezőtlenebbül alakult.

Sátoraljaújhely álláskeresőinek számát az utóbbi évek viszonylatában vizsgálva (10. grafikon) elmondható, hogy az elmúlt 17 éves időintervallumban az álláskeresők száma a munkaképes korú népesség körében átlagosan 10,7%. Az utóbbi pár években tapasztalható csökkenéshez hozzájárul az álláskeresők közmunkaprogramban történő foglalkoztatása is.

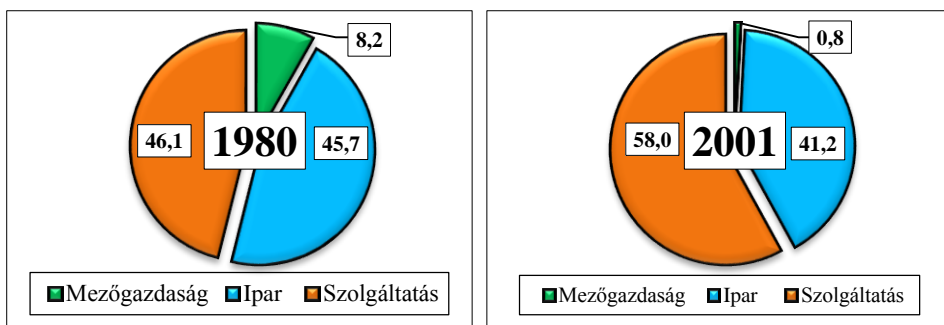
10. grafikon: Sátoraljaújhelyen nyilvántartott álláskeresők a munkavállalási korú népesség százalékában (%), 2000-2016 (minden év januári állapota szerint)

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (<http://nfsz.munka.hu>) adatai (6.1. sz. – 6.6. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

A városban tapasztalható gazdasági átrétegződést vizsgálva (11. grafikon) megállapítható, hogy a különböző gazdasági ágakban foglalkoztatottak aránya között jelentős mértékű átstrukturálódásról beszélhetünk. Sajnos a városra vonatkozó ez irányú legfrissebb statisztikai adatok 2001-ből valók, azonban elmondható, hogy a strukturális átalakulás ekkorra már lezajlott, vagyis közel reális képet kaphatunk így is. A legnagyobb csökkenés a mezőgazdasági ágazatot érintette, hisz 8,2%-ról 0,8%-ra csökkent az itt dolgozók aránya. Az ipar területén dolgozók száma is csökkent (4,5%-ot), míg a szolgáltatásban dolgozók aránya közel 12%-kal növekedett.

11. grafikon: Sátoraljaújhelyen élő aktív keresők gazdasági ág szerint (%),
1980, 2001

Forrás: KSH népszámlálási adatok (2.9. sz., 2.10. sz. melléletek) alapján,
saját számítás, saját szerkesztés

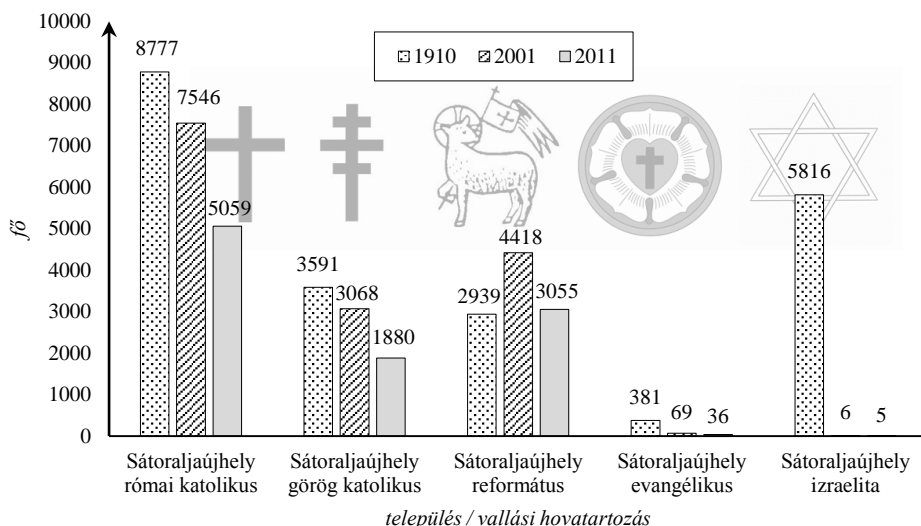
4.3.5. Sátoraljaújhely vallásföldrajzi képe

Sátoraljaújhelyet sokszínűség jellemezte és jellemzi ma is. Az egységes, katolikus vallású városban a protestáns eszmék terjedésével a 16. században megjelentek előbb a lutheri, majd a kálvini tanok hirdetői. A 17. század már a rekato-lizáció időszaka (*pálos rend iskolalapítása*). A 18. század a katolikus hit újbóli térhódításának az időszaka. A század végére a felekezetek megoszlása stabilizálódott, a város legnagyobb felekezetét a római katolikusok (41,9%), míg második legnagyobb egyházi közösségét a ruszin eredetű görög katolikusok (30,7%) alkották. A város lakosságának kb. 19%-a tartozott a protestáns, nagyobbbrészt a reformátusok, kisebb részt az evangélikusok felekezetéhez, 7,23% izraelita. (Tamás, 1999).

1910-ben Sátoraljaújhelyhez még nem csatolták hozzá közigazgatásilag azokat a kis falvakat (*Hosszúláz, Széphalom, Rudabányácska, Károlyfalva*), amelyek mára a város egy-egy településrészeként működnek. A katolikus hívők aránya Hosszúlázon (*később Széphalom mely később Sátoraljaújhely része*) 76,6 % (213 fő) (71,8 % római és 28,2 % görög) volt, református 16,6 % (46 fő) élt a településen, de 6,8 % (19 fő) izraelita lakója is volt a falunak. Széphalom lakói 88,4 % (260 fő) katolikusok (*római 56,5 % és görög 43,5 %*), 4,1 % (12 fő) reformátusok és 7,5 % (22 fő) izraeliták voltak. Rudabányácskának 94,8 % (607 fő) katolikus (*római 24,9 % és görög 75,1 %*), 0,5 % (3 fő) református és 4,7 % (30 fő) izraelita lakója volt. Károlyfalván 96,5 % (409 fő) katolikus (*római 95,4 % és görög 4,6 %*) és 3,5 % (15 fő) izraelita volt. Sátoraljaújhely lakossága 54,6 % (10.879 fő) katolikus (*római 72,9 % és görög 27,1 %*), 14,4 % (2.878 fő)

református, 1,9 % (381 fő) evangélikus, 28,7 % (5.730 fő) izraelita és 0,4 % (72 fő) más egyházhoz, felekezethez tartozó volt. Elmondható tehát, hogy Hosszú-lázon, Széphalmon, Károlyfalván, Sátoraljaújhelyen a római katolikusok, míg Rudabányácskán a görög katolikusok voltak többségben.

12. grafikon: Sátoraljaújhely népességének vallási megoszlása (fő),
1910, 2001, 2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok (1.36. sz. – 1.37. sz. mellékletek) alapján,
saját szerkesztés

Az 1910-es népszámlálási adatokat összesítve (Sátoraljaújhely) a következő eredményt kapjuk: a lakosok 57,3 %-a (12.368 fő) katolikus (római 71 % és görög 29 %), 13,6 %-a (2.939 fő) református, 1,8 % (381 fő) evangélikus, 27 % (5.816 fő) izraelita és 0,3 % (72 fő) más egyházhoz, felekezethez tartozik (12. grafikon). Sátoraljaújhelyen 2001-ben a lakosság már csak 83,7 %-a (15.295 fő) tartozott valamelyik egyházi felekezethez. Ezen belül 69,4 % (10.614 fő) katolikus (római 71,1 % és görög 28,9 %), 28,9 % (4.418 fő) református, 0,4 % (69 fő) evangélikus, 0,1 % (6 fő) izraelita és 1,2 % (188 fő) más egyházhoz, felekezethez tartozik. Az egyik egyházhoz, ill. felekezethez sem tartozók aránya 16,3 % (2.987 fő) volt. Tíz év elteltével, vagyis 2011-ben a lakosság csupán 65,4 %-a (10.320 fő) tartozott valamelyik egyházi felekezethez. Ezen belül 67,2 % (6.940 fő) katolikus (római 72,9 % és görög 27,1 %), 29,6 % (3.055 fő) református, 0,3 % (36 fő) evangélikus, 0,1 % (5 fő) izraelita és 2,8 % (284 fő) más egyházhoz, felekezethez tartozik. Az egyik egyházhoz, ill. felekezethez sem tartozók aránya 34,6 % (5.463 fő) volt.

4.4. Sátoraljaújhely gazdaságának néhány sajátossága

A város az Észak-Magyarországon formálódó fejlesztési régió legkeletibb gazdasági és kereskedelmi központja. A város jelentőségét közigazgatási szerepén túl mindig is az jelentette, hogy a világhírű tokaji bortermő Tokaj-Hegyalja legnagyobb kereskedelmi, majd a 19. századi iparfejlesztések révén gazdasági központja volt. A város az Alföld északi peremvidéke, a Bodrogköz és a Zempléni-hegység találkozásánál, kedvező feltételek mellett fejlődött (Kókai, 2009/a). Az Erdély, Lengyelország és Oroszország felé vezető kereskedelmi útvonal mentén feküdt, három országos vására volt. Iparosodása a dohánygyár létesítésével (1894) kezdődött. Kereskedelmére kedvezően hatott a Szerencs – Kassa (1871) és a Sátoraljaújhely – Csap (1873) vasútvonalak megépítése. A trianoni békeszerződés gazdasági fejlődését megtörte, perifériatérbe szorult, határ menti város lett (Balcsók et al., 2009). Ezt csak erősítette az a tény, hogy 1950-től megyeszékhely-szerepköre is megszűnt. Az 1989-ben kezdődött politikai és gazdasági rendszerváltás megadta az esélyt, hogy a város a zempléni régió településeivel karöltve újjáélessze a gazdasági és kereskedelmi együttműködését a Kelet-Szlovákiához és Ukrajnához tartozó területekkel. A kilencvenes években a privatizáció és a zöldmezős beruházások lehetőségeit kihasználva a városban külföldi cégekkel és beruházókkal vállalkozói-befektetői csoportok épültek ki és fejlődnek. A létrejött vegyesvállalati együttműködések sikere a város és a zempléni régió természeti (*borkultúra, erdőgazdálkodás, ritka ásványok, táj attraktivitása*) és ember alkotta (*gép-, dohány-, konfekció-, fa-, bútor- és élelmiszeripar*) adottságaira alapozódik, amit jól egészít ki a térség kvalifikált, szorgalmas és viszonylag olcsó bérű munkavállalói kínálata. A város gazdasági sokszínűségét és súlyát mutatja, hogy ma is több ipari vállalkozás székhelye (Kókai, 2009/a).

A város gazdasági életében részt vevő néhány nagyobb vállalkozás közül emelnék ki néhányat. A közel ezer főt foglalkoztató *Prec-Cast Öntödei Kft.* 1989-ben alakult (jelenleg német tulajdonban van). Tevékenységéhez tartozik a nagypontosságú öntvények gyártása és ezek megmunkálása, illetve különböző szerszámok és öntőformák előállítás. Termékeit az autóiipar és az elektronikai ipar számára legfőképp exportra készítik. A *Certa Kft.* az ország egyik legrégebben működő és legnagyobb öntödéje. Tevékenységi köre a horgany- és alumínium öntészet, mely alapanyagokból aztán különböző termékeket készítenek. Az *Ábránd-Textil Kft.* melynek jogelődje az 1955-ben alapított Sátoraljaújhelyi Fehérneműgyár, mely évtizedeken át az ország nagyüzemi ágyneműgyártásnak legnagyobb gyártója volt. Tevékenysége a lakástextília- és ágynemű-konfekcionálás, kórházi textíliák és munkaruházati

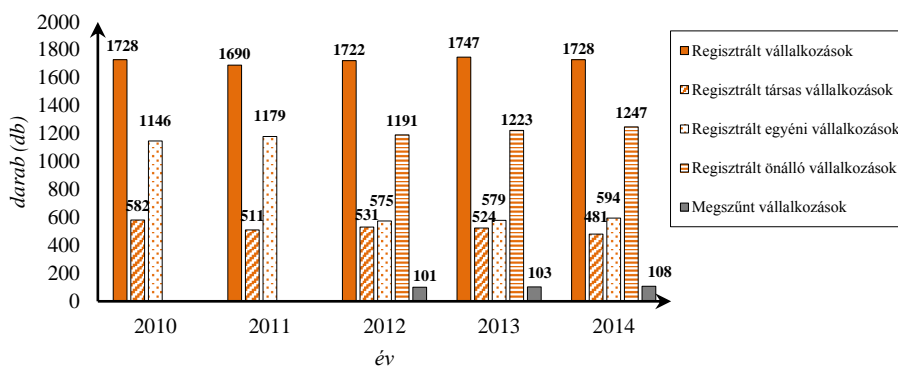
termékek gyártása. A *Norpan Sütőipari Kft.* melynek jogelődje az 1951-ben alapított Sátoraljaújhelyi Sütőipari Vállalat. Jelenleg egy közel kétszáz főt alkalmazó vállalatcsoport vezércége, melynek legfőbb tevékenységi köre friss pékáruk készítése és ezek vevőkhöz való eljuttatása. A *Continental Dohányipari Zrt.*, mely 1998 óta a sátoraljaújhelyi dohánygyár tulajdonosa. A városban dohányárúk előállításával már a 19. század végétől foglalkoznak, s nem sokkal később megalakult a dohánygyár (1894). A termelés az 1920-as gépesítésnek köszönhetően nőtt és ennek köszönhetően a gyár hosszú évtizedeken át fontos szerepet játszott a hazai dohányszükségletek biztosításában. Tevékenysége a különböző dohánytermékek előállítása és értékesítése.

5. táblázat: Sátoraljaújhely regisztrált részvénytársaságainak-, betéti társaságainak-, korlátolt felelősségű társaságainak-, gazdasági szervezeteinek- és vállalkozásainak száma, 2010-2014

Sátoraljaújhely	Részvénytársaság (Rt.) (db)	Betéti társaság (Bt.) (db)	Korlátolt felelősségű társaság (Kft.) (db)	Gazdasági szervezetek száma (db)	Vállalkozások száma (db)
2010	3	225	252	1899	1728
2011	2	211	283	1949	1690
2012	2	203	311	1984	1722
2013	2	195	308	2016	1747
2014	3	170	289	1999	1728

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (6.7. sz., 6.9. sz., 6.11. sz., 6.13. sz., 6.15. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

13. grafikon: Regisztrált vállalkozások- (társas, egyéni, önálló) és a megszűnt vállalkozások száma Sátoraljaújhelyen (db), 2010-2014

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (6.8. sz., 6.10. sz., 6.12. sz., 6.14. sz., 6.16. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

5. A SÁTORALJAÚJHELYI JÁRÁS TÁRSADALMA ÉS GAZDASÁGA

5.1. A Sátoraljaújhelyi járás demográfiai helyzete

A Sátoraljaújhelyi járás népességszámának bemutatása során érdemes a járást alkotó településeket külön-külön is elemezni. A járás székhelyének demográfiai vizsgálata (4.3.1. alfejezet) után a járás többi településnek népességviszonyait elemezve megállapíthatjuk, hogy a községek átlagos lélekszáma¹⁶ 1980-ban 507 fő volt, míg 2011-ben ez a szám 364 fő. 1980-ban csupán egyetlen település (*Hollóháza*) lakosságszáma haladta meg az ezer főt (1.166 fő). Az 1990-es és a 2001-es népszámlálási adatok alapján Hollóháza mellett még Pálháza volt az a település, ahol a népességszám – ha kevéssel is – de átlépte az ezer fős határt, míg a 2011-es népszámlálási adatok szerint már csak Pálházán mérhető alig ezer fő feletti lakosságszám (1.061 fő). A járás területén található települések nagy része tehát az aprófalvak csoportjába tartozik, 15 község lélekszáma 500 fő alatti, sőt két település lakosságszáma (*Nagyhuta 63 fő, Vágáshuta 71 fő*) már a 100 főt sem éri el (10. ábra).

A Sátoraljaújhelyi járás ritkán lakottnak nevezhető, 1980-ban (*a jelenlegi járás területét tekintve*) népsűrűsége 101,8 fő/km² volt (11. ábra), amely kevesebb volt ugyan az akkori országos (115,1 fő/km²), sőt megyei (111,7 fő/km²) adatoktól is, azonban mégsem volt akkora a különbség, mint manapság. 2011-ben a járás népsűrűsége 71,7 fő/km², mely jóval elmarad az országos (106,8 fő/km²), sőt a megyei (94,7 fő/km²) adatoktól is. Azonban a népsűrűség tekintetében a Sátoraljaújhelyi járáson belül is területi differenciáltság jellemző, mivel míg a járásszékhely népsűrűsége 214,8 fő/km², addig a járást alkotó többi település népsűrűsége együttvéve 29,3 fő/km². A járáson belüli a járásszékhely kivételével még Hollóháza (358,5 fő/km²) (*a járás településeihez viszonyított magasabb népességszám és a település kis területe miatt*) és Pálháza (157 fő/km²) (*magasabb népességszám, körzetközponti szerepkör*) rendelkezik magasabb népsűrűségi mutatókkal (12. ábra). A járás területén tehát a demográfiai erózió nagymértéket öltött, a lakosságszám drasztikus csökkenése látszik a statisztikai adatokból.

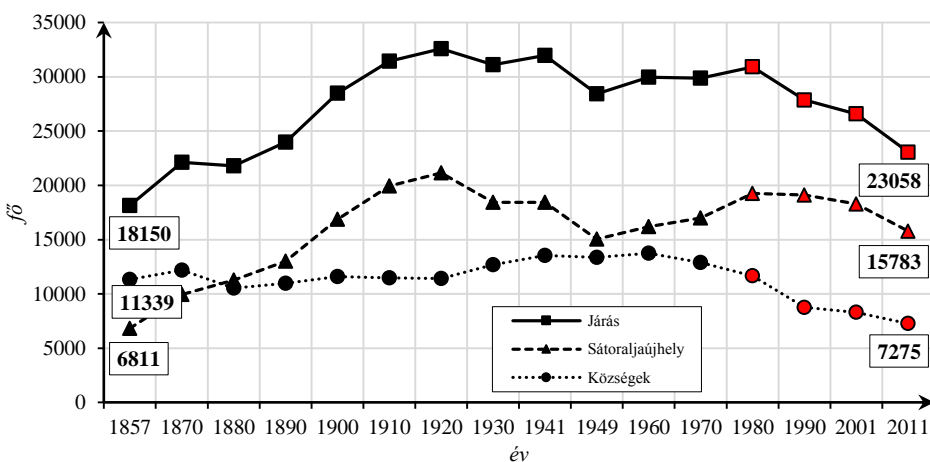
A Sátoraljaújhelyi járás népességszám változását 1857-től napjainkig vizsgáltam meg (14. grafikon). Látható, hogy 1920-ig a járás székhelyének, Sátoraljaújhely városának népességszáma folyamatos növekedést mutat, s ekkor éri el legmagasabb népességszámát, melynek köszönhetően aztán maga a járás

---

¹⁶ 1980-ban Károlyfalva, Rudabányácska és Széphalom közigazgatásilag még Sátoraljaújhelytől különálló, önálló közigazgatású községnek számítottak, ill. ekkor még Pálháza is községi ranggal bírt. 2005-ben Pálháza városi címet kapott, azonban mérete és népességszáma miatt a statisztikai kimutatásoknál minden esetben a községekhez számítottam.

(a jelenlegi járás területét alapul véve) népessége is eléri a valaha volt legmagasabb lélekszámát az 32.585 főt. A város népességszámának alakulását bemutató alfejezetben (4.3.1.) már említett okok (világháborúk, Trianon) vezettek Sátoraljaújhely lakosságának drasztikus csökkenéséhez, melyen aztán a később (1980-as évek elején) közigazgatásilag a városhoz csatolt három község népességszáma sem tudott nagyon javítani. A rendszerváltást követően előbb kismértékű, majd drasztikus csökkenés tapasztalható a város lélekszámában, s mivel a drasztikus népességszám csökkenés a községeket is éppúgy sújtja, mint Sátoraljaújhelyet, ezért ez a jelenség a járás egészére vonatkozik.

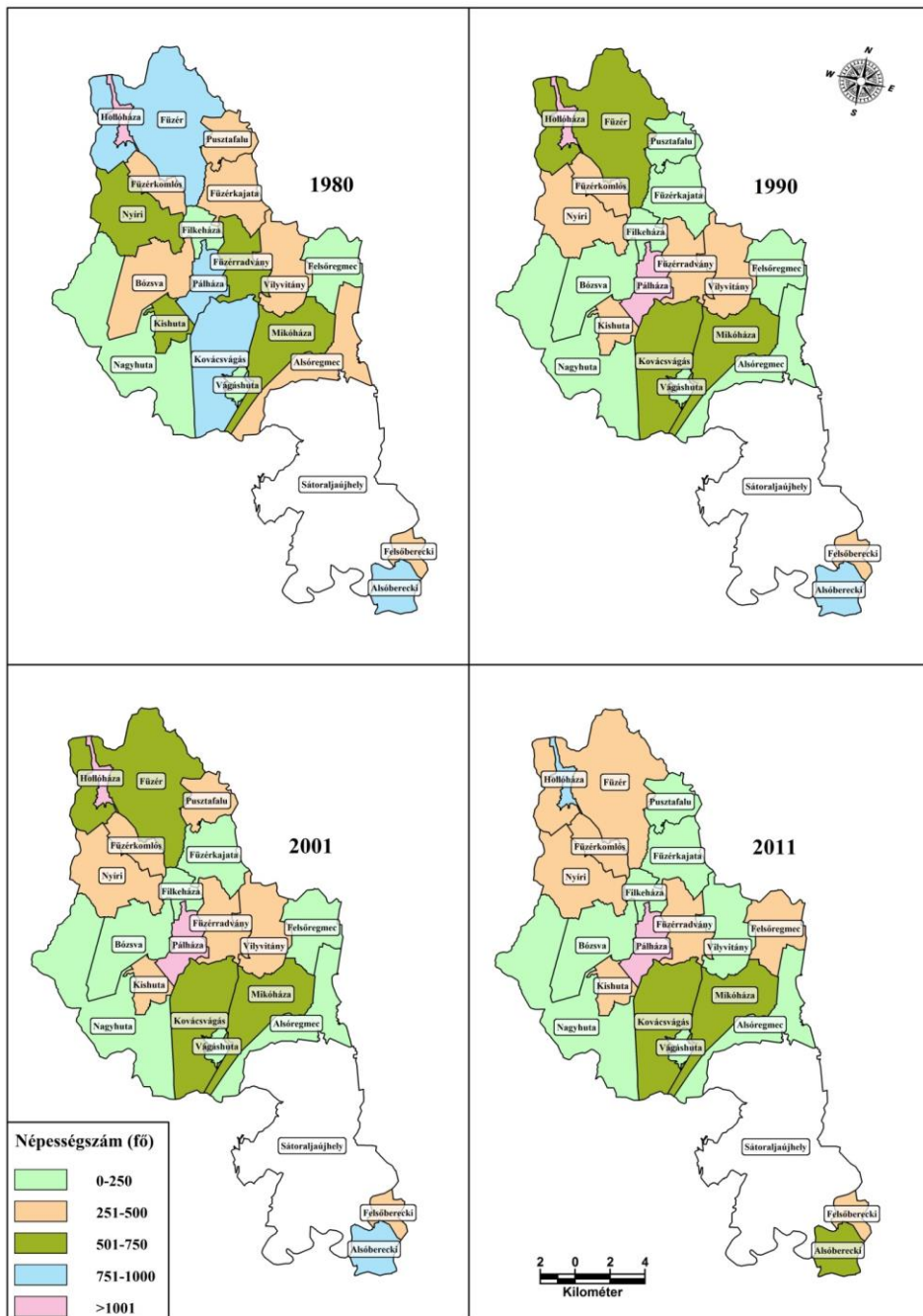
14. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás, ill. Sátoraljaújhely és a járás községeinek összes népessége (fő), 1857-2011

Forrás: *A KSH népszámlálási adatai (1.1., 1.2. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés*

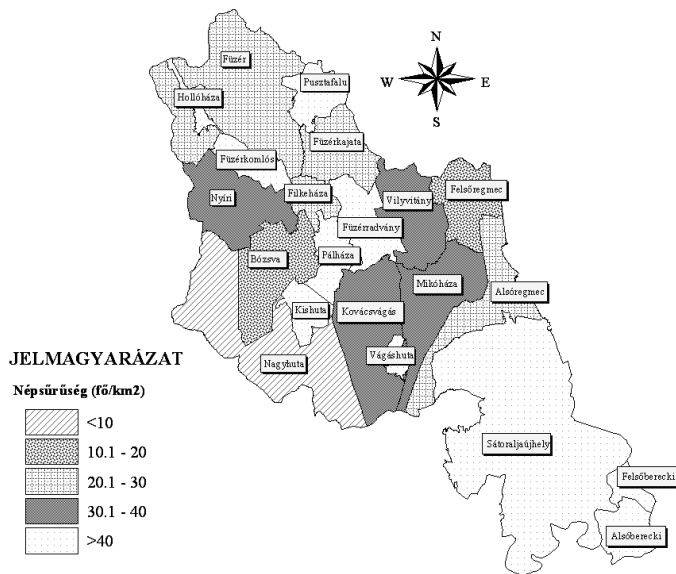
Azonban a grafikonról (14. grafikon) nemcsak a járás, illetve a járárszékhely hanem külön a járás községeinek népességszám változását¹⁷ is leolvashatjuk, mely 1960-ig kisebb-nagyobb ingadozásokkal növekszik és ekkor éri el a legmagasabb népességszámát, az 13.751 főt. Az 1980-as évek a községek életében ugyancsak fordulópont, hisz az akkori népességszáma (11.660 fő) onnantól fogva csökken, sőt esetükben is inkább drasztikus csökkenésről beszélhetünk. 2011-re az 1960-as népességének majdnem felét (47%-át), az 1980-as évek népességének pedig 38%-át elveszíti, s így a legutóbbi népszámlálás adatai szerint a községek együttes népessége már csupán 7.275 fő.

¹⁷ A Sátoraljaújhelyi járás települések részletes népességszám változását (1828-2011) a 1.3.-1.5. (grafikon) mellékletek mutatják be.

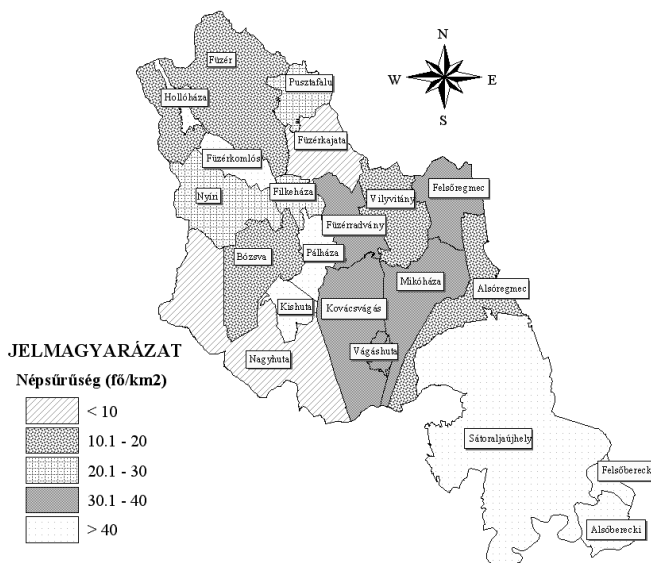

▲ 10. ábra: A Sátoraljaújhelyi járás településeinek népességszám változása (fő), 1980-2011

Forrás: KSH népszámlálási adatai alapján, saját szerkesztés

▲ **11. ábra:** A népsűrűség területi eloszlása a Sátoraljaújhelyi járás területén 1980-ban, Forrás: *KSH népszámlálási adatai alapján saját szerkesztés*

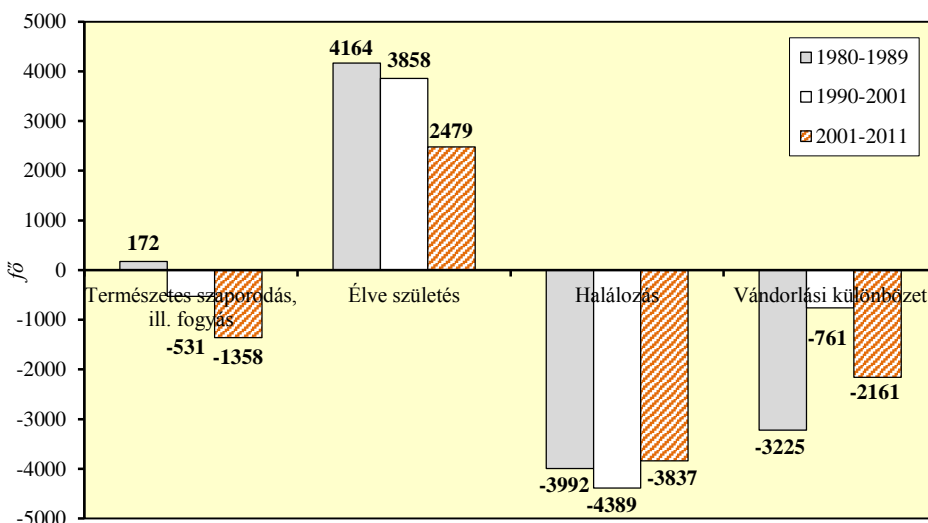

▲ **12. ábra:** A népsűrűség területi eloszlása a Sátoraljaújhelyi járás területén 2011-ben, Forrás: *KSH népszámlálási adatai alapján saját szerkesztés*

5.1.1. A Sátoraljaújhelyi járás népességét befolyásoló tényezők

Egy terület, így az ott található települések népességszámának alakulását is leginkább a természetes szaporodás, illetve fogyás, valamint a vándormozgalom alakítja. A Sátoraljaújhelyi járás teljes népessége 1980-ban 30.922 fő volt, míg a legutóbbi 2011-es népszámlálás adatai alapján 23.058 fő, vagyis harminc év elteltével elveszítette lakosságának több mint negyedét (25,4%-át). A járás népessége azonban a földrajzi eloszlása szempontjából korántsem egyenletes. A népesség 68%-a (15.783 fő) Sátoraljaújhelyen él, míg a községekben csupán 32%-a (7.275 fő).

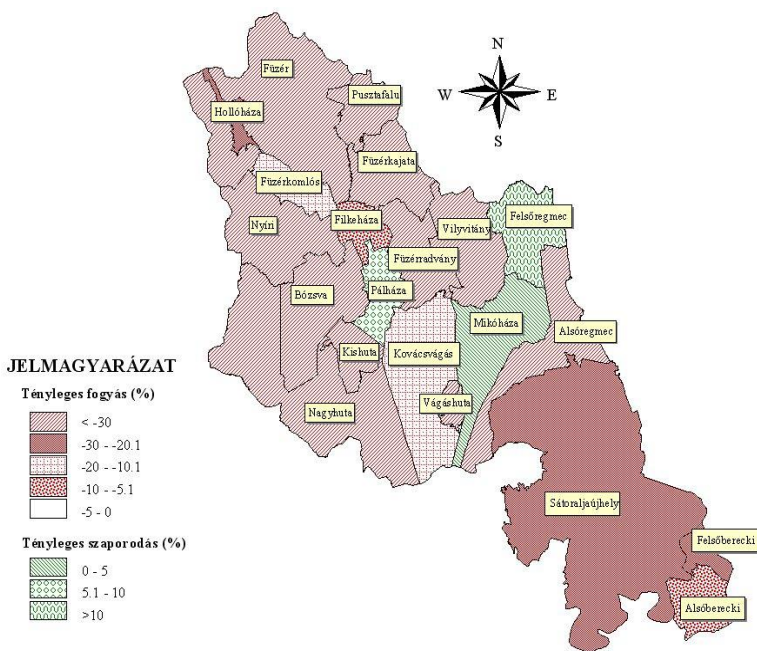
15. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás tényleges szaporodásának elemei (fő), 1980-2011

Forrás: A KSH népszámlálási adatai (1.7. sz. melléklet) alapján, saját szerkesztés

A Sátoraljaújhelyi járás településeinek népszaporodását több mutató együttes vizsgálatával követhetjük nyomon (15. grafikon). A **természetes szaporodás, illetve fogyás** az élveszületések és a halálozások különbségéből számítható ki. Amennyiben ez a szám pozitív, vagyis a születések száma magasabb a halálozások számánál, úgy a népesség természetes növekedéséről, amennyiben negatív, vagyis a halálozások száma múlja fölül a születések számát, úgy természetes fogyásáról beszélhetünk. Látható, hogy a járás esetében a vizsgált időszak első harmadában még – ha kevéssel is – de ez az érték a pozitív tartományba

esik, míg az ezt követő időszakokban egyre inkább a negatív tartományba tart. Emellett igen fontos mutatószám a **vándorlási különbség**. Ha egy régió, térség vagy település vonzó az emberek számára, akkor betelepülésről, bevándorlásról beszélünk és a vándorlási egyenleg pozitív, ha azonban kedvezőtlenek az életfeltételek, akkor elvándorlás mutatkozik, vagyis a vándorlási egyenleg negatív. A járás vándorlási különbségének értéke a vizsgált időszak alatt végig a negatív tartományba esett (15. grafikon), vagyis a járásra az elvándorlás jellemző. Valós képet azonban a **tényleges szaporodás, illetve fogyás** adatai mutatnak nekünk a települések népességszám változásáról. Ezt a mutatószámot úgy kapjuk meg, ha a természetes szaporodás, illetve fogyás és a vándorlási különbségből adódó számokat egyszerre vesszük figyelembe. Ekkor láthatjuk meg tehát, hogy hogyan alakult valójában a népességszám a vizsgált időszak kezdeti állapotához képest (13. ábra).

▲ **13. ábra:** Tényleges szaporodás, illetve fogyás a Sátoraljaújhelyi járás területén 1980-2011 között a népességszám %-ban kifejezve
 Forrás: KSH népszámlálási adatai alapján saját szerkesztés

Az 1980-2011 közötti időszakot vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a Sátoraljaújhelyi járásban az élveszületések száma (33,9%) a megyei aránytól (35,9%) elmaradva az országos arányhoz (33,2%) hasonlóan alakult. A halálo-

zások száma (39,5%) bár magasabb az élveszületések számánál (*vagyis a népesség természetes fogyásáról beszélhetünk*), így is az országotól aránytól (41,6%) kedvezőbb, a megyei aránnyal (39,9%) majdnem megegyező. Azonban ha csak a járás községeiben (*aprófalvaiban*) vizsgáljuk a halálozások arányát, akkor láthatjuk, hogy ez az érték 43%, mely mind a megyei, mind az országos arányokat fölülmúlja. A sajnálatos természetes fogyás mellett a járás vándorlási különbözete is kimagaslóan rossz -19,9% (*a járásszékhelyen ez még egy százalékkal magasabb, a községekben viszont valamivel alacsonyabb*) és messze túlmutat az országos (1,2%) és a megyei (-11,2%) arányokon is (6. táblázat).

6. táblázat: A népességváltozás tényezői országos-, megyei-, járási- és települési szinteken (fő,%) , 1980-2011

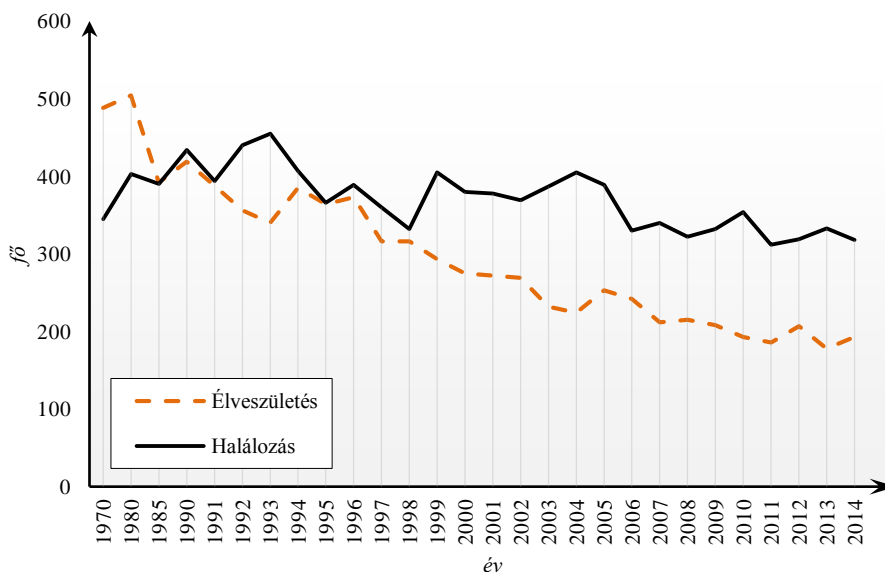
<i>Időszak</i>	Lakónépesség az időszak elején	Élveszületés	Halálozás	Természetes szaporodás, ill. fogyás (-)	Vándorlási különbözet	Tényleges szaporodás, ill. fogyás (-)	Lakónépesség az időszak végén
1980-2011	MAGYARORSZÁG						
	10.709.463	3.554.173	4.456.480	-902.307	130.472	-771.835	9.937.628
	<i>Változás az időszak eleji népesség százalékában</i>						
	100,0	33,2	41,6	-8,4	1,2	-7,2	92,8
1980-2011	BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLEN MEGYE						
	809.468	290.902	323.241	-32.339	-90.863	-123.202	686.266
	<i>Változás az időszak eleji népesség százalékában</i>						
	100,0	35,9	39,9	-4,0	-11,2	-15,2	84,8
1980-2011	SÁTORALJAÚJHELYI JÁRÁS						
	30.922	10.501	12.218	-1.717	-6.147	-7.864	23.058
	<i>Változás az időszak eleji népesség százalékában</i>						
	100,0	33,9	39,5	-5,5	-19,9	-25,4	74,6
1980-2011	SÁTORALJAÚJHELY VÁROS						
	20.928	7.161	7.920	-759	-4.386	-5.145	15.783
	<i>Változás az időszak eleji népesség százalékában</i>						
	100,0	34,2	37,8	-3,6	-20,9	-24,6	75,4
1980-2011	SÁTORALJAÚJHELY JÁRÁS TELEPÜLÉSEI (Sátoraljaújhely kivételével)						
	9.994	3.340	4.298	-958	-1.761	-2.719	7.275
	<i>Változás az időszak eleji népesség százalékában</i>						
	100,0	33,4	43,0	-9,6	-17,6	-27,2	72,8

Forrás: KSH Népszámlálási adatok (1.7. sz. melléklet) alapján,
saját számítás, saját szerkesztés

Általánosságban elmondható tehát, hogy a vizsgált időszakban tapasztalható népességsökkenés megyei, sőt országos jelenség is, azonban a mértéke a Sátoraljaújhelyi járás esetében jóval nagyobb és sajnálatosan ez a csökkenés tendenciát mutat. Az 1980-2011 közötti időszak egyesített adatiból számolt mutatók a Sátoraljaújhelyi járás esetében negatív előjelűek, vagyis a természetes

fogyás és az elvándorlás magas foka az eltelt harminc év során tényleges fogyást eredményezett. Míg az országos népességszám csökkenés (bázisév: 1980) 7,2% volt, Borsod-Abaúj-Zemplén megye ez idő alatt népességének 15,2%-át veszítette el. Azonban ezektől is jelentősebb népességsugorodás zajlott le a Sátoraljaújhelyi járás területén, mivel ez időszak alatt a népességének több mint negyedét, 25,4%-át veszítette el. Ha a Sátoraljaújhelyi járás területét két részre bontjuk, nevezetesen Sátoraljaújhely városára és a járást alkotó többi településre, akkor azt láthatjuk, hogy míg a járásszékhely népességének tényleges fogyása 24,6%, addig a járás többi településének népessége 27,2 %-kal csökkent. A községekben 1980-2011 közötti időszakban tapasztalható alacsony születésszám (33,4%), magas halálozási szám (44%) mellett meglévő elvándorlás (17,6%) a népességszám erózióját okozta, így a községek egykor volt 9.994 fős népességét 7.275 főre apasztotta. Látható tehát, hogy az adatok további részekre bonthatók, mivel a csökkenés okai egyrészt a halálozások számából adódnak, másrészt a településekről történő folyamatos elvándorlásnak köszönhető. A járás tényleges fogyása valójában tehát egy 5,5%-os népességcsökkenésből és egy igen magas, 19,9%-os elvándorlásból tevődik össze.

16. grafikon: Az éves születések és a halálozások száma a Sátoraljaújhelyi járásban (fő), 1970 – 2014

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) / Központi Statisztikai Hivatal (KSH)/ Területi statisztikai adatok rendszere adatai (1.41. sz. – 1.43. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

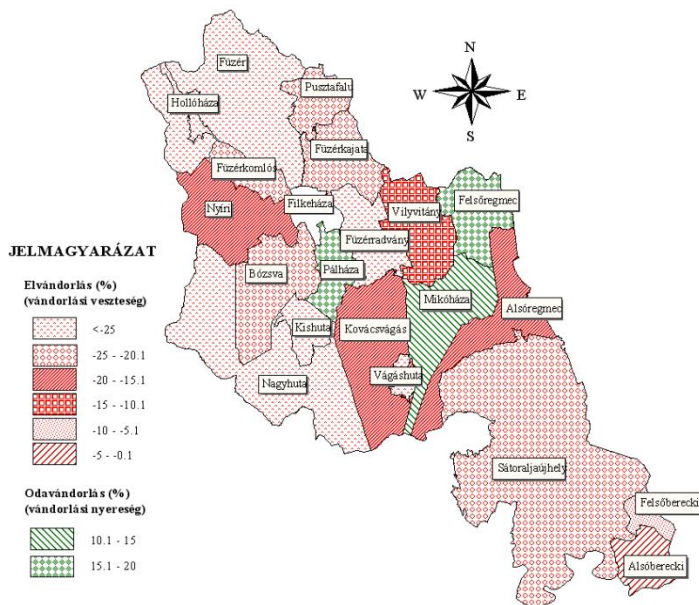
Kutatásom során megvizsgáltam a Sátoraljaújhelyi járás összes településén az élveszületések és a halálozások számának évenkénti alakulását 1970-2014-ig (1.41. sz., 1.42. sz., 1.43. sz. mellékletek). Ezen adatok összesítésével képet kaphatunk a járás egészére vonatkozóan, mely alapján megállapítható (16. grafikon), hogy míg az 1970-es és '80-as években a természetes szaporodás volt a jellemező, addig a rendszerváltást követően az élveszületések száma egyetlen évben sem haladta meg a halálozások számát (*vagyis azóta minden évben természetes fogyásról beszélhetünk*), sőt a köztük lévő különbség állandósulni látszik. Ennek eredménye alapján tehát kijelenthetjük – melyre már az eddigi demográfiai adatokból is következtethettünk –, hogy az élveszületések száma kevesebb, mint a halálozások száma, mely tehát a járás természetes fogyását eredményezi a természetes szaporodással szemben.

7. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás népességváltozása településenként (fő), 1980-2011

<i>Település</i>	Lakónépesség az időszak elején (1980)	Élveszületés	Halálozás (-)	Természetes szaporodás, ill. fogyás (+/-)	Vándorlási különbözet (+/-)	Tényleges szaporodás, ill. fogyás (+/-)	Bázisviszony-szám (1980=100%)	Lakónépesség az időszak végén (2011)
Alsóberecki	772	324	-335	-11	-32	-43	94,4	729
Alsóregmec	344	64	-162	-98	-63	-161	53,2	183
Bózsva	321	97	-168	-71	-77	-148	53,9	173
Felsőberecki	341	121	-165	-44	-33	-77	77,4	264
Felsőregmec	196	184	-89	+95	+33	+128	165,3	324
Filkeháza	119	51	-60	-9	-	-9	92,4	110
Füzér	824	257	-314	-57	-389	-446	45,9	378
Füzérkajata	284	49	-164	-115	-58	-173	39,1	111
Füzérkamlós	359	199	-155	+44	-82	-38	89,4	321
Füzérradvány	618	210	-248	-38	-252	-290	53,1	328
Hollóháza	1.166	377	-375	+2	-322	-320	72,5	846
Kishuta	513	125	-178	-53	-187	-240	53,2	273
Kovácsvágás	765	333	-324	+9	-117	-108	85,9	657
Mikóháza	536	200	-253	-53	+69	+16	103,0	552
Nagyhuta	195	30	-91	-61	-71	-132	32,3	63
Nyíri	604	179	-281	-102	-98	-200	66,9	404
Pálháza	970	333	-411	-78	+169	+91	109,4	1.061
Pusztafalu	398	76	-189	-113	-85	-198	50,2	200
Sátoraljaújhely	20.928	7.161	-7.920	-759	-4.386	-5.145	75,4	15.783
Vágáshuta	228	30	-79	-49	-108	-157	31,1	71
Vilyvitány	441	101	-257	-156	-58	-214	51,5	227
Községek:	9.994	3.340	-4.298	-958	-1.761	-2.719	72,8	7.275
Járás:	30.922	10.501	-12.218	-1.717	-6.147	-7.864	74,6	23.058

Forrás: KSH Népszámlálási adatok (1.7. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

A Sátoraljaújhelyi járáson belüli egyes települések tényleges szaporodását, illetve fogyását azonban nagyfokú differenciáltság jellemzi. A vizsgált időszakban a járás településein az élve születések száma 10.501 fő volt, azonban ezen születések 68%-a (7.161 fő) Sátoraljaújhely városában, vagyis a járás-székhelyen, míg csupán 32%-a (3.340 fő) realizálódott a járás községeiben. A népességszám változásokat települési szinten vizsgálva (7. táblázat) megállapíthatjuk, hogy a több mint harminc éves periódust alapul véve csupán négy település (*Felsőregmec, Füzérkomlós, Hollóháza, Kovácsvágás*) az, ahol az élveszületések száma meg tudta haladni a halálozások számát, így a népességük növekedhetett volna. Azonban csupán Felsőregmec esetében beszélhetünk a népesség valós növekedéséről, mivel a természetes szaporodás mellett bevándorlás is realizálódott a településen. A többi község esetében az elvándorlás a pozitív mérleget sajnos megfordította és a népességszám összességében ezen községekben is csökkent. Azonban vannak olyan települések is (*Mikóháza, Pálháza*), ahol a halálozások száma meghaladta az élveszületések számát (*ezáltal a népessége csökkent*), de a vándorlási különbözet pozitív volta, vagyis a településre bevándorlók által mégis növelni tudták népességszámukat. Megfigyelhető, hogy a járás három települését (*Felsőregmec, Mikóháza, Pálháza*) leszámítva negatív tendencia érvényesül, vagyis leginkább az elvándorlás jellemző (14. ábra).

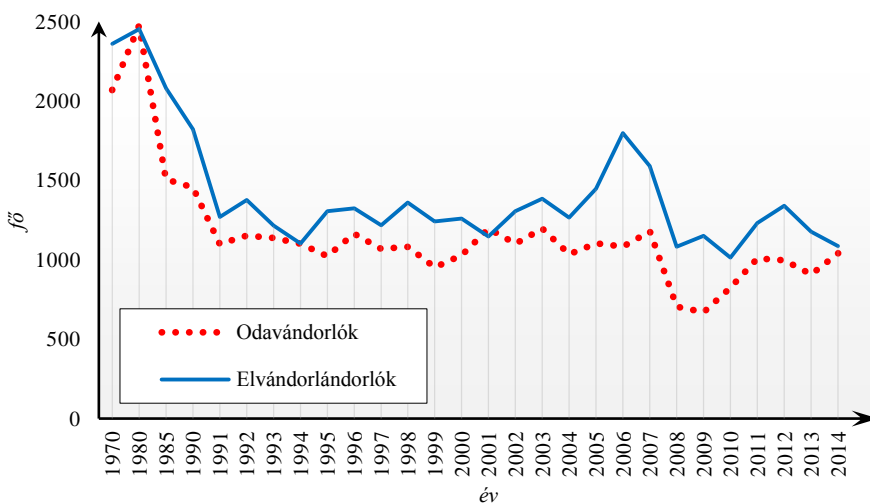
▲ **14. ábra:** Az odavándorlás és az elvándorlás a Sátoraljaújhelyi járás területén 1980-2011 között a népességszám %-ban kifejezve

Forrás: KSH népszámlálási adatai alapján saját szerkesztés

A Sátoraljaújhelyi járás népességszám változását tehát nagyban befolyásolja az ún. *belföldi vándormozgalom*, mely a népesség országhatáron belüli térbeli mozgását követi nyomon. Ennek két típusát különböztetjük meg. Az egyik az állandó vándorlás (*a vándorló lakóhelyét hátrahagyva más településre költözik*), a másik az ideiglenes vándorlás (*a vándorló lakóhelyét fenntartva új lakását jelöli meg tartózkodási helyként*). Az ún. „vándorlókat” számos ok (*pl. új munkahely, tanulmányok, családi ok, jobb életkörülmények iránti igény: kedvezőbb gazdasági-, infrastrukturális- és szolgáltatási feltételek*) befolyásolhatja.

A Sátoraljaújhelyi járás összes településének vándormozgalmára vonatkozó adatait megvizsgáltam (1.41. sz., 1.44. sz, 1.45. sz. mellékletek), s ezek összesítéséből (*az állandó és ideiglenes vándorlások számát egybe számolva*) kaptam meg a járás egészére vonatkozó adatokat (17. grafikon).

17. grafikon: Az oda- és az elvándorlások (állandó és ideiglenes vándorlások) száma a Sátoraljaújhelyi járásban (fő), 1970 – 2014

Forrás: *Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (1.41.sz., 1.44. sz., 1.45. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés*

Ez alapján elmondható, hogy az elvándorlók száma a járás településeiről összességében minden évben meghaladja az odavándorlók számát, s ezzel jelentős hatást gyakorolnak a járás népességszámára, korösszetételére, illetve szerkezetére is. Mint ismeretes a fiatal korosztály rugalmasabb és először tanulmányaik, majd a munkavállalás, illetve a megélhetés és jövőbeli boldogulásuk érdekében sokszor a járás településeit hátrahagyva az elvándorlás mellett döntenek. A prominencia vizsgálatok során a települések vezetői is a fiatalok elvándorlását

dorlásáról számoltak be, amely igen felerősödött az elmúlt időszakban. Általában a főváros, esetleg a megyeszékhely, illetve a tanulmányuk helyszínéül választott nagyváros, valamint a Dunántúli régió szerepel a célállomások között. Sokan választják valamelyik Európai Unió tagországot is (*leginkább Ausztriát, Németországot vagy Angliát*), s ott próbálnak kedvezőbb életfeltételeket találni maguk számára. Az 1980-2011 közötti időszakot vizsgálva a Sátorlajújhelyi járás települései közül az elvándorlók magas száma leginkább Vágáshuta (47,4%), Füzér (47,2%), Füzérradvány (40,7%) településeket érintették, de magas az elvándorlók száma Kishutáról (36,4%) és Nagyhutáról (36,4%) is.

Összességében tehát elmondható, hogy a Sátorlajújhelyi járás településeinek népessége a már említett három település (*Mikóháza, Pálháza, Felsőregmec*) kivételével a vizsgált időszak alatt csökkent. Azonban a járás jövőbeni népességszáma és társadalmi-gazdasági potenciálja szempontjából nem mindegy ezen csökkenés mértéke sem. A településeket népességszámuk változása alapján négy csoportba soroltam (8. táblázat), s nevük mellett feltüntettem a vizsgált időszak alatt tapasztalható népességszám változásunknak mértékét is. Vannak ugyanis a járás területén olyan községek, melyek népességfogyása oly méreteket öltött, hogy a megismert tendenciák alapján a folyamat visszafordíthatatlan tűnik. Ezen települések (*Füzér, Füzérkajata, Nagyhuta, Vágáshuta*) a vizsgált időszak alatt lakosságuknak több mint felét elveszítették, s így népességszámuk erőteljesen megfogyatkozott. Esetükben amennyiben a jelenlegi tendencia nem mérséklődik vagy fordul meg, akkor egyes prognózisok szerint a jövőben közülük jó néhány község (*elsősorban Nagyhuta és Vágáshuta, melyek népességszáma már 100 fő alá csökkent*) teljes mértékben elveszítheti lakosságát, vagyis elnéptelenedhet.

8. táblázat: A Sátorlajújhelyi járás településeinek népességszám alapján történő csoportosítása (bázisév: 1980), 1980-2011

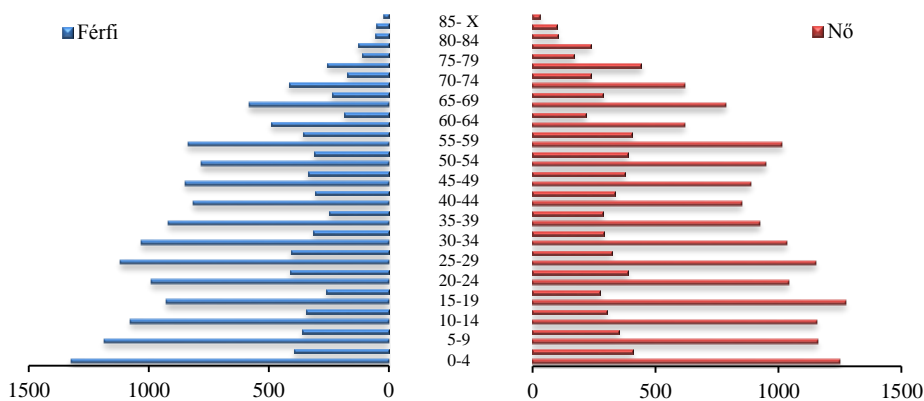
A népesség növekedése jellemző	A népesség csökkenése (30% alatt) jellemző	A népesség erőteljes csökkenése (30% és 50% között) jellemző	A népesség drasztikus csökkenése (50% felett) jellemző
Mikóháza (+3,0%)	Alsóberecki (-5,6%)	Nyíri (-33,1%)	Füzér (-54,1%)
Pálháza (+9,4%)	Filkeháza (-7,6%)	Bózsva (-46,1%)	Füzérkajata (-60,9%)
Felsőregmec (+65,3%)	Füzérkmlós (-10,6%)	Kishuta (-46,8%)	Nagyhuta (-67,7%)
	Kovácsvágás (-14,1%)	Alsóregmec (-46,8%)	Vágáshuta (-68,9%)
	Felsőberecki (-22,6%)	Füzérradvány (-46,9%)	
	Sátorlajújhely (-24,6%)	Vilyvitány (-48,5%)	
	Hollóháza (-27,4%)	Pusztafalu (-49,8%)	

Forrás: KSH népszámlálási adatai alapján saját számítás, saját szerkesztés

5.1.2. A Sátoraljaújhelyi járás népessége korcsoport szerint

A népesség kormegoszlása előrevetíti a Sátoraljaújhelyi járás területén várható demográfiai folyamatokat és ezáltal képet kaphatunk a jövőbeli társadalmi-gazdasági viszonyainak alakulásáról is. A lakosság nemenkénti korelosztását ábrázoló grafikont szokás korfának nevezni. Vizsgálataimat a rendszerváltás előtti időszakból, 1980-tól egészen 2011-ig végeztem, s az így kapott két időpont korfája szemléletes képet ad számunkra az elmúlt harminc év népességének, azok nemének és korcsoportjának alakulásáról.

18. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás népessége nemek és korcsoport szerint és a járás községeinek népessége nemek és korcsoport szerint, 1980

Forrás: KSH népszámlálási adatok (1.13.2., 1.13.3. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

A Sátoraljaújhelyi járás és ezen belül a járás községeinek adatait tartalmazó korfákból jól lehet látni, hogy 1980-ban (18. grafikon) a járás egész népességére inkább a piramis alakú korfa volt jellemző, mely a növekvő népesség korfája (*erre a széles alap a jellemző, ami felfelé gyorsan keskenyedik*). A községek korfája már ekkor is inkább urna alakú volt, mely a fogyó népesség korfája (*erre keskeny alap a jellemző, ami felfelé kissé szélesedik*). 1980-ban a Sátoraljaújhelyi járás akkori összes népességének 52,8%-a nő, 47,2%-a férfi volt.

A **0-14 éves korosztály** a járás népességén belül ekkor 24,2%-ot (7.495 fő) képviselt (*férfi 12,2%, nő 12%*). Ez az arány magasabb volt az akkori országos (21,8%), sőt megyei (23,6%) arányoktól is. A járás férfi lakói között a korcsoport képviselőinek aránya 25,9%-ot, míg a nők esetében 22,8%-ot tett ki. A nemek tekintetében – ha csak kevéssel is – a férfiak száma volt magasabb. A korosztályok rangsorában létszámát tekintve a második helyet foglalta el. A kor-

osztály képviselői közül legtöbben az egyes járási települések össznépességének százalékában Vágáshután (27,6%), míg legkevesebben Filkeházán (11%) éltek.

A **15-39 év közötti korosztály** képviseltette magát a legnagyobb százalékban létszámát tekintve a korosztályok között 1980-ban. Számuk a népességen belül 35,4% (10.937 fő) (*férfi 17%, nő 18,4%*), mely közel megfelelt a korabeli országos arányoknak (35,8%) is, azonban a megyei arány (36,1%) ettől magasabb volt. A járás férfi lakói között a korcsoport képviselőinek aránya 36,1%, míg a nők esetében 34,7%-ot tett ki. Bár nemenkénti összehasonlításban a korcsoportjukon belül a férfiak nagyobb százalékban voltak jelen, mint saját korcsoportjukon belül a nők, összességében számszerűleg a nők voltak többségben, vagyis ők képviseltették magukat nagyobb számban a korcsoporton belül. A korosztály képviselői közül legtöbben a járási települések össznépességének százalékában Hollóházán (38,8%), míg legkevesebben Vilyvitányban (21,8%) éltek.

A **40-59 közötti korosztály** a járás népességének 24,1 %-át (7.449 fő) tette ki (*férfi 11,3%, nő 12,8%*), amely az országos arányok (25,3%) és megyei arányok (25,6%) alatt maradt. A korosztályok rangsorában a harmadik helyet foglalta el. A járás férfi lakói között a korcsoport képviselőinek aránya 24%, míg a nők esetében 24,2%-ot tett ki. A korosztályon belül a nemek tekintetében a nők voltak többségben. A korosztály képviselői közül legtöbben az egyes járási települések össznépességének százalékában Nagyhután (37,4%), míg legkevesebben Hollóházán (21,9%) éltek.

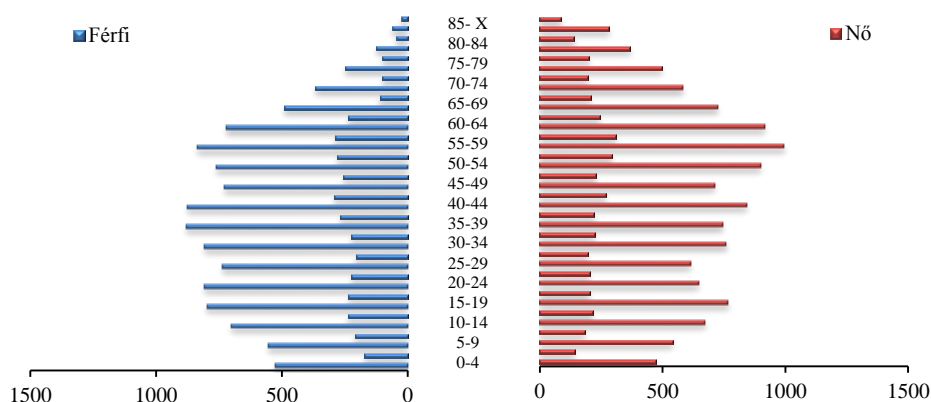
A **60 év feletti korosztály** létszámukat tekintve a járás népességén belül 1980-ban a legkevesebben voltak. A járás népességének 16,3%-át képviselték (5.041 fő) (*férfi 6,6%, nő 9,7%*), mely az akkori országos aránytól (17,1%) alacsonyabb, a megyei aránytól (14,7%) viszont magasabbnak számított. A járás férfi lakói között a korcsoport képviselőinek aránya 14%, míg a nők esetében 18,3%-ot tett ki. Az idősebb korosztály képviselői között a nemek vizsgálatánál a nők voltak többségben. A korosztály képviselői közül legtöbben az egyes járási települések össznépességének százalékában Vilyvitányban (55,6%), míg legkevesebben Felsőberekiben (47,5%) éltek.

Az előzőekben láthattuk tehát, hogy hogyan nézett ki 1980-ban a járás nemenként és korcsoportonkénti összetétele, most vizsgáljuk meg, hogy néz ki a vizsgált időszak végén és milyen változások történtek azóta. Az 2011-es év korfájára (19. grafikon) már egyértelműen az urna vagy hagyma alak a jellemző. Ilyen korfával rendelkezik sok fejlett ország, köztük Magyarország is. Elmondhatjuk tehát, hogy a járás korfája is az országos trendet követi.

A **0-14 éves korosztály** a járás népességén belül 15%-ot (3.468 fő) (*férfi 7,7%, nő 7,3%*) tesz ki, mely az országos arányhoz (14,6%) viszonyítva, kedvezőbb, azonban a megyei arányhoz képest (16,3%) kedvezőtlenebb. A járás férfi lakói között a korcsoport képviselőinek aránya 16,2%, míg a nők esetében 14%-ot tesz ki. A nemek tekintetében, akárcsak a vizsgált időszak elején, ezúttal is a férfiak számának többségét jelzi. 1980-ban még ez a korosztály képviselte a járáson belül a második legnépesebb csoportot, azonban a vizsgált időszak végére az utolsó helyre szorult. 9,2%-kal csökkent a korosztályt képviselők száma. A korosztály képviselői közül legtöbben az egyes járási települések össznépességének százalékában Felsőregmecen (38%), míg legkevesebben Nagyhután (3,2%) élnek.

19. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás népessége nemek és korcsoport szerint és a járás községeinek népessége nemek és korcsoport szerint, 2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok (1.16.2., 1.16.3. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

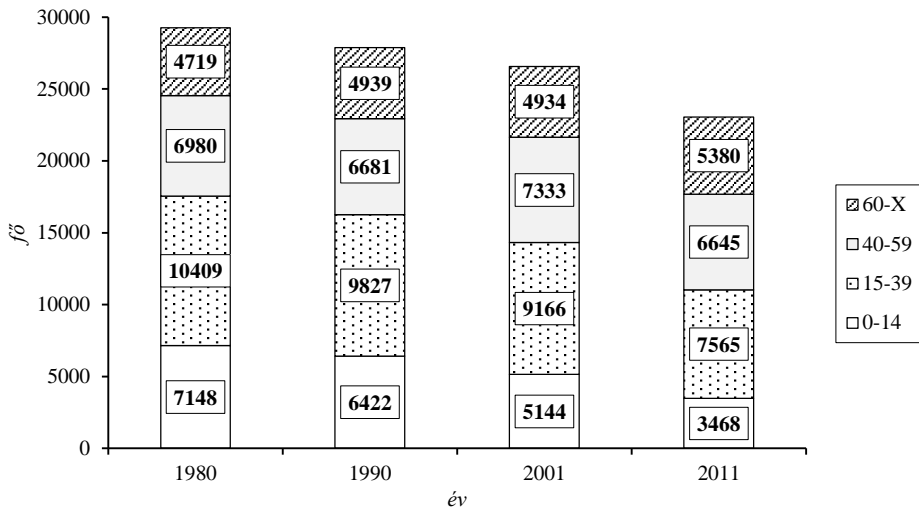
A **15-39 év közötti korosztály** a járás népességnek 32,8%-át (7.565 fő) (*férfi 17,5%, nő 15,3%*) jelentette. A korcsoport népességén belüli aránya az országos aránytól (34,2%) és a megyei aránytól (33,1%) is kedvezőtlenebb, de még így is megtartotta vezető szerepét a járás szintjén a vizsgált időszak alatt. A járás férfi lakói között a korcsoport képviselőinek aránya 36,6%, míg a nők esetében 29,4%-ot tesz ki. A nemek tekintetében a korosztályon belül a vizsgált időszak kezdetéhez képest a létszámban adódó fölényüket a nőktől a férfiak vették át. A korcsoport képviselőinek száma 1980-hoz képest 2,6%-kal csökkent. A járáson belül 2011-ben az egyes települések össznépességének százalékában Kovácsvágáson (36,7%) éltek a legtöbben, míg Nagyhután (19%) a legkevesebben.

A **40-59 év közötti korosztály** a járás népességének 28,9%-át (6.645 fő) (férfi 13,9%, nő 15%) teszi ki, mely az országos arányhoz (27,7%) és a megyei arányhoz (28%) képest is magasabb érték. Míg 1980-ban a járás korcsoportjain belül a harmadik helyet foglalta el, addig 2011-re már ez a korosztály a járás második legnépesebb csoportja. A járás férfi lakói között a korcsoport képviselőinek aránya 29%, míg a nők esetében 28,6%-ot tesz ki. Bár nemenkénti összehasonlításban a korcsoportjukon belül a férfiak nagyobb százalékban vannak jelen, mint saját korcsoportjukon belül a nők, összességében számszerűleg a nők vannak többségben, vagyis ők képviseltetik magukat nagyobb számban a korcsoporton belül. A korcsoport képviselőinek száma 1980-hoz képest 4,8%-kal nőtt. A korosztály képviselői közül legtöbben az egyes járási települések össznépességének százalékában Nagyhután (41,3%), míg legkevesebben Felsőregmecen (6,8%) élnek.

A **60 év feletti korosztály**a a járás népességének 23,3%-át (5.380 fő) (férfi 8,7%, nő 14,6%) jelenti, mely az országos arányokhoz (23,5%) képest alacsonyabb, a megyei arányokhoz (22,6%) képet viszont magasabb. Az idősebb emberek korcsoportja létszámát tekintve 1980-ban még a legkisebb csoportot képviselte, vagyis arányaiban a járás társadalmában ők voltak a legkevesebben. 2011-re viszont már a legfiatalabb korosztály képviselőinek korcsoportja áll az utolsó helyen, így az idősek korosztályába tartozók korcsoportja egyet előre lépve a harmadik helyen áll. A járás férfi lakói között a korcsoport képviselőinek aránya 18,2%, míg a nők esetében 28%-ot tesz ki. Az idősebb korosztály képviselői között a nők voltak a vizsgált időszak elején és végén is többségben. A korcsoport képviselőinek száma 1980-hoz képest 7%-kal nőtt. A járáson belül 2011-ben az egyes települések össznépességének százalékában Vilyvitányban (55,9%) vannak a legtöbben, míg Füzerkomlóson (47%) a legkevesebben.

Összességében tehát elmondható, hogy a Sátoraljaújhelyi járás népességszámának csökkenése átrajzolta a korcsoportok közötti különbségeket is és új rangsort eredményezett. A legfiatalabbak (0-14) népességen belüli arányának csökkenése oda vezetett, hogy a kezdeti létszámát tekintve második legnépesebb korosztály a vizsgált időszak végére a korcsoportok rangsorában az utolsó helyre szorult. Mindvégig megtartotta azonban elsőségét a 15-39 évesek korcsoportja. A 40-59 évesek és a 60-X évesek egy-egy helyet javítja a második illetve a harmadik legnépesebb korcsoportok lettek. A népességen belüli arányaiban természetesen az összes korcsoport változott (20. grafikon).

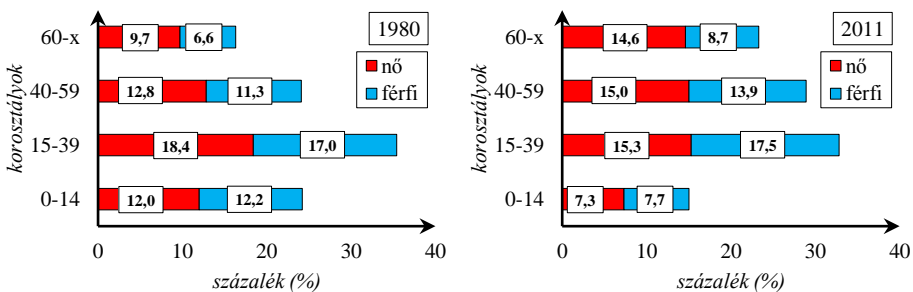
20. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településeinek népessége korcsoport szerint (fő), 1980-2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok (1.13. sz., 1.14. sz., 1.15. sz., 1.16. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

A nemek aránya összességében a vizsgált időszak kezdetéhez képest (1980: férfi 47,1%, nő 52,9%) alig változott (2011: férfi 47,8%, nő 52,2%). A különböző korcsoportokon belül 1980-ban szinte mindenhol a nők többségét lehetett tapasztalni, míg 2011-ben a fiatalabb korosztályoknál a férfiak száma mutatott magasabb értéket, mely aztán az idősebb korosztályoknál eltűnik és ismét a nők kerülnek többségbe (21. grafikon).

21. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás népessége nemek és korcsoportok szerint (%), 1980-ban és 2011-ben

Forrás: KSH népszámlálási adatok (1.13.sz., 1.16.sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

9. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás településeinek 18 évesnél fiatalabb népessége (fő) és népességen belüli aránya (%), 1980 – 2011

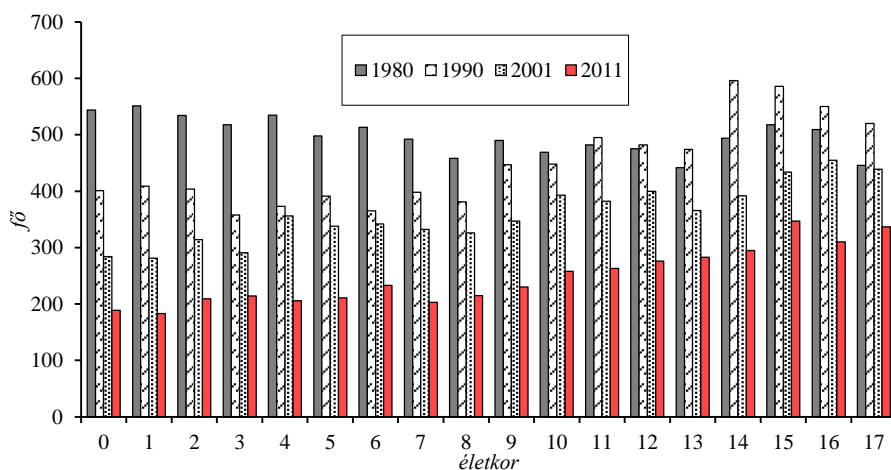
Terület	1980		1990		2001		2011	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Alsóberecki	201	26,0	222	28,5	228	28,5	149	20,4
Alsőregmec	72	21,0	48	19,6	36	16,2	24	13,1
Bózsva	64	19,9	41	16,4	37	16,6	26	15,0
Felsőberecki	80	23,5	68	22,4	92	28,2	57	21,6
Felsőregmec	49	25,0	57	34,8	75	36,8	157	44,7
Filkeháza	18	15,1	35	28,9	38	31,6	30	27,3
Füzér	210	25,5	144	23,3	136	23,5	54	14,3
Füzérkajata	36	12,7	36	17,4	23	13,9	16	14,4
Füzérkamlós	101	28,1	137	34,1	94	23,8	72	22,4
Füzérradvány	131	21,2	109	25,4	89	23,1	85	25,9
Hollóháza	356	30,5	327	27,5	198	19,4	128	15,1
Kishuta	133	25,9	89	21,5	65	18,5	24	8,8
Kovácsvágás	213	27,8	137	23,8	178	28,4	198	30,1
Mikóháza	114	21,3	131	24,3	145	25,7	108	19,6
Nagyhuta	35	17,9	5	3,9	10	11,6	3	4,8
Nyíri	138	22,8	111	23,3	100	22,2	90	22,3
Pálháza	258	26,6	317	28,2	245	22,2	162	15,3
Pusztafalu	77	19,3	55	17,7	44	16,3	23	11,5
Sátoraljaújhely	6540	31,2	5939	31,1	4554	24,9	3025	19,2
Vágáshuta	69	30,3	16	13,3	11	13,1	10	14,1
Vilyvitány	73	16,6	54	14,6	74	23,2	33	14,5
A járás községei:	2428	24,3	2139	24,4	1918	23,1	1437	19,7
Sátoraljaújhelyi járás:	8968	29,0	8078	29,0	6472	24,3	4462	19,3
BAZ megye:	224832	27,8	205832	27,0	174016	23,4	139593	20,3
Magyarország:	–	–	–	–	2086760	20,5	1794963	18,1

Forrás: *A KSH népszámlálási adatai (1.9. – 1.12. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés*

A gyermeklétszám, vagyis a 18 évesnél fiatalabb népesség minden település számára nagyon fontos. Ők határozzák meg a település jövőjét, ők viszik tovább hagyományait, öröklik kultúráját. A Sátoraljaújhelyi járás 18 évesnél fiatalabb népessége az 1980-as évektől fogva azonban sajnálatos módon folyamatosan csökkenő tendenciát mutat (22. grafikon). A több évtizedes időszakot vizsgálva elmondható, hogy a 2011-es népszámlálási adatok igen nagymértékű csökkenést jeleznek. A korcsoportokat részletesebben vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a vizsgálat alá vont időszak kezdetén, a járás akkori népességének 29%-át tették ki ezen korcsoport képviselői, mely természetesen településenként eltért. A gyermekek részaránya a járás települési közül csak Sátoraljaújhelyen 31,2%, Hollóházán 30,5% és Vágáshután 30,3% haladta meg az átlagot. A legkevesebb gyermek Füzérkajátán 12,7% élt. 2011-ben a 18 év

alattiak korcsoportja már csak a járás népességének 19,3%-át teszi ki. Számos településen (*Alsóregmec, Bózsva, Filkeháza, Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta*) egyetlen gyermek sem született. A legtöbb gyermekkorú Felsőregmecen él (44,7%), amely magasan fölülmúlja a járásszékhelyen élő gyermekek számát (19,2%) is, míg a legkevesebb Nagyhután (4,8%) él, ahol még 1980-ban 35 kiskorú (17,9 %) élt, mindez a legutóbbi népszámláláskor már csak 3 fő (11, 14, 16 évesek) (4,8 %).

22. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás 18 évesnél fiatalabb népessége korév szerint (fő), 1980, 1990, 2001, 2011

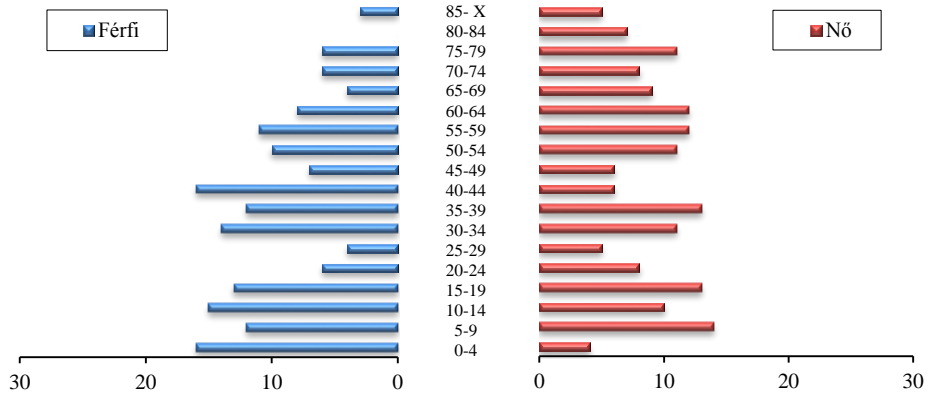

Forrás: *A KSH népszámlálási adatai (1.9. sz. – 1.12. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés*

A kiskorúak száma tehát – néhány települést leszámítva (*Felsőregmec, Kovácsvágás*) – drámai csökkenést mutat (9. táblázat). Az említett települések demográfiai szerkezetének javulását a cigány kisebbség számának növekedése okozza, amely azonban a társadalmi összetétel módosulását eredményezi. A legnagyobb csökkenés Nagyhután tapasztalható, mely település demográfiai eróziójára már az ezt megelőző népességszámra vonatkozó statisztikai adatok elemzésénél felfigyelhettünk.

A járás összes településének a 18 év alatti korcsoporthoz tartozók népességén belüli arányának alakulását intő jelként kell értelmeznie, ugyanis amennyiben ez a tendencia nem változik, akkor a járás népessége további drasztikus népességcsökkenést fog elszenvedni. A természetes szaporodás tovább csökken és a népességfogyás megállíthatatlan méreteket ölt majd. A települések csak betelepítések árán fogják tudni elkerülni a teljes elnéptelenedést.

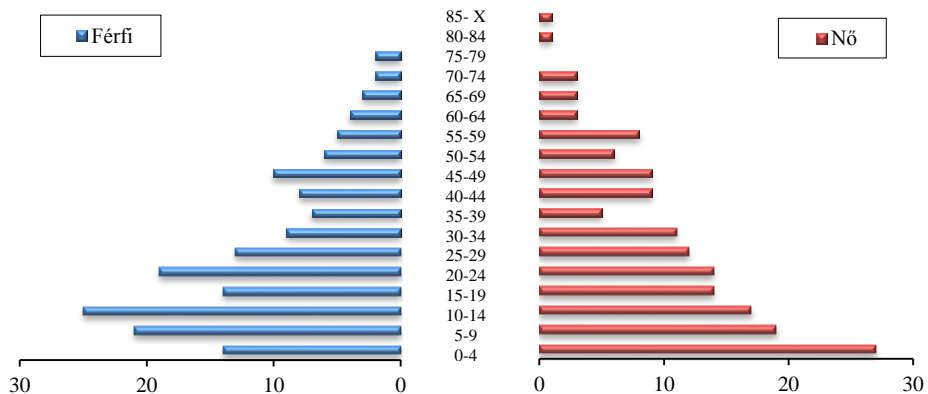
23. grafikon: Füzérradvány településének népessége korcsoport szerint, 2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok (1.16.2. sz., 1.16.3. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

A járás településeire tehát a fogyó népességszám a jellemző, néhány kivételtől eltekintve. Korfán ábrázolva látható a különbség a járás két, közel azonos népességszámmal rendelkező településénél. *Felsőregmec* (324 fő) a növekvő népességű településre, míg *Füzérradvány* (328 fő) egy fogyó népességű településre jó példa. Felsőregmec korfája (24. grafikon) piramis alakú, mely a dinamikusan növekvő népesség korfája (*széles alap, felfelé keskenyedik, sok a fiatal*), míg Füzérradvány (23. grafikon) korfája hagyma alakú, mely a fogyó népesség korfája (*keskeny alap, kevés fiatal*).

24. grafikon: Felsőregmec településének népessége korcsoport szerint, 2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok (1.16.2. sz., 1.16.3. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

10. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás népességének fiatal- és időskorú lakosságának aránya, illetve a járás öregedési indexe, 1980-2011

Évek	0-14 korosztály	Össznépesség hány %-a	60-X korosztály	Össznépesség hány %-a	Öregedési index	
1980	7148	24,4	4719	16,1	0,66	66,0 %
1990	6422	23,0	4939	17,7	0,76	76,9 %
2001	5144	19,3	4934	18,6	0,95	95,9 %
2011	3468	15,0	5380	23,3	1,55	155,1 %

Forrás: KSH népszámlálási adataiból saját számítás, saját szerkesztés

Az **öregedési index** egy statisztikai mutatószám (százalékban is megadható), mellyel időben és térben lehet kifejezni a népességben történő változásokat. Azt mutatja meg, hogy mennyi az idős (60 év feletti) népesség aránya a fiatal (14 év alatti) népességhez képest. Értéke növekszik, ha az össznépességen belül emelkedik az időskorúak száma, illetve értéke csökken, amennyiben a 14 év alatti korosztály száma emelkedik. Az öregedési indexet a járásra vonatkozóan kiszámolva igen elszomorító eredményt kapunk. Mint látható (10. táblázat) az előrejedés folyamata a járás településein igen nagy méreteket öltött.

11. táblázat: Az öregedési index mutatószámai a Sátoraljaújhelyi járás településein, 1980-2011

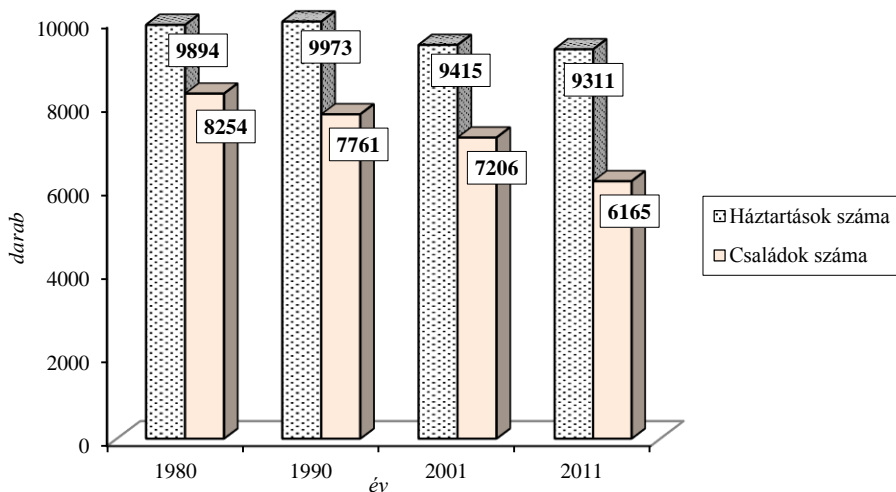
Terület	1980		1990		2001		2011	
Alsóberecki	0,70	70 %	0,73	73 %	0,59	59 %	1,24	124 %
Alsóregmec	1,08	108 %	1,67	167 %	2,78	278 %	2,58	258 %
Bózsva	1,56	156 %	1,95	195 %	1,88	188 %	2,75	275 %
Felsőberecki	0,81	81 %	1,12	112 %	0,72	72 %	1,17	117 %
Felsőregmec	1,39	139 %	0,89	89 %	0,61	61 %	0,18	18 %
Filkeháza	2,31	231 %	1,00	100 %	0,78	78 %	0,73	73 %
Füzér	0,66	66 %	1,04	104 %	1,16	116 %	2,22	222 %
Füzérkajata	2,36	236 %	2,23	223 %	4,50	450 %	3,08	308 %
Füzérkomlós	0,67	67 %	0,57	57 %	0,88	88 %	0,94	94 %
Füzérradvány	1,10	110 %	1,14	114 %	1,17	117 %	1,11	111 %
Hollóháza	0,45	45 %	0,54	54 %	1,05	105 %	1,91	191 %
Kishuta	0,55	55 %	0,84	84 %	1,53	153 %	4,65	465 %
Kovácsvágás	0,77	77 %	1,24	124 %	0,80	80 %	0,68	68 %
Mikóháza	1,14	114 %	1,04	104 %	0,78	78 %	1,49	149 %
Nagyhuta	1,43	143 %	17,33	1733 %	5,00	500 %	13,00	1300 %
Nyíri	0,91	91 %	1,21	121 %	1,25	125 %	1,32	132 %
Pálháza	0,59	59 %	0,53	53 %	0,99	99 %	1,95	195 %
Pusztafalu	1,39	139 %	1,69	169 %	2,51	251 %	4,11	411 %
Sátoraljaújhely	0,58	58 %	0,67	67 %	0,88	88 %	1,59	159 %
Vágáshuta	0,48	48 %	4,44	444 %	3,60	360 %	2,77	277 %
Vilyvitány	2,20	220 %	3,23	323 %	1,88	188 %	3,71	371 %

Forrás: KSH népszámlálási adataiból saját számítás, saját szerkesztés

5.1.3. A Sátoraljaújhelyi járás lakosságának családi állapota

A családi állapot vizsgálata minden elemzés egyik legfontosabb része, hisz ekkor kapunk tisztább képet a vizsgált alá vont terület népességének helyzetéről. Igen beszédes adatokkal találkozhatunk a Sátoraljaújhelyi járás vizsgálatánál. Az 1980-2011 közötti időszakot tanulmányozva a háztartások csökkenését és a családok tendenciaszerű csökkenését tapasztalhatjuk (25. grafikon). Ennek kiváltó oka lehet a népességszám csökkenése, amely egyrészt az társadalom előregedéséből, vagyis a természetes fogyásból, másrészt a községeket (*megélhetés, munka, szolgáltatások hiánya, egyéb okok miatt*) elhagyó, elvándorló emberekből tevődik össze. A meglévő családok előregedőben, felbomlóban vannak és helyükre kevés új család lép, mivel a fiatalok csupán csekély száma dönt a járási községeken belüli családalapítás mellett. A településeket hátrahagyó fiatalok, ha az eddig megszokottól később is, de családot már nem ezen falusi községekben alapítanak, így számuk egyre inkább csökken (25. grafikon). A járás háztartásinak száma a vizsgált időszakban 5,9%-kal, míg a családok száma 25,3%-kal csökkent. A járás községeiben 1980-ban a legtöbb háztartás (362 db) és a legtöbb család (319 db) is Hollóházán volt, míg a legkevesebb háztartással (37 db) és a legkevesebb családdal (36 db) Filkeházán találkozhattunk.

25. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein lévő háztartások és családok száma, 1980-2011

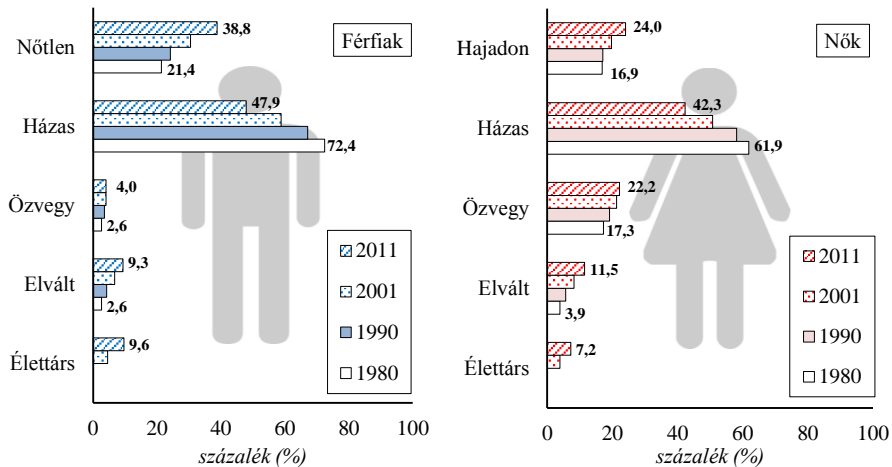

Forrás: KSH népszámlálási adatok (3.1., 3.2. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

2011-ben a települések közül Pálházán volt a legtöbb háztartás (422 db) és család (306 db) is, míg a legkevesebb háztartással Filkeháza (36 db), Nagy-huta (36 db) és Vágáshuta (39 db) rendelkezik. Filkeházán (25 db), Vágáshután (16 db) és Nagyhután csupán 15 db család él.

26. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein a 15 éves és idősebb férfiak és nők családi állapot szerint (%), 1980-2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok
(1.22.1., 1.22.2., 1.23.1., 1.23.2., 1.23.3. sz. mellékletek)
alaján, saját szerkesztés

A Sátoraljaújhelyi járásban élő 15 éves és az annál idősebb népesség (férfiak és nők) családi állapotának 1980-2011 közötti vizsgálatánál kiderült, hogy 1980-ban 19%-uk (4.444 fő) **hajadon, illetve nőtlen** volt (férfiak 21,4%, nők 16,9%). Ez az arány a községekben alacsonyabb (16,4%), míg Sátoraljaújhelyen magasabb (20,3%) volt. Ekkor az országos arány 17,7%, míg a megyei arány 18% volt, melytől tehát a járásszékhelyen magasabb, míg a községekben alacsonyabb arányokat találunk. A települések közül ekkor Filkeházán (28,3%) élt a legmagasabb számú egyedülálló ember. A vizsgált időszak végén, vagyis 2011-ben a hajadonok, illetve nőtlenek száma 31%-ra (6.070 fő) nőtt, mely a megyei aránnyal közel megegyezett (31,8%) azonban az országos arány (32,6%) ettől magasabb volt. Ez esetben is a járásszékhelyen magasabb 32%-os, míg vidéken alacsonyabb 28,6%-os arányokkal találkozhattunk. A települések rangsorában Felsőregmec emelkedik ki, mivel népességén belül itt található a legtöbb egyedülálló ember (47,3%). A trendszerűen növekvő egyedülállók száma mind a nők, illetve mind a férfiak esetében több okkal is magyarázható. A

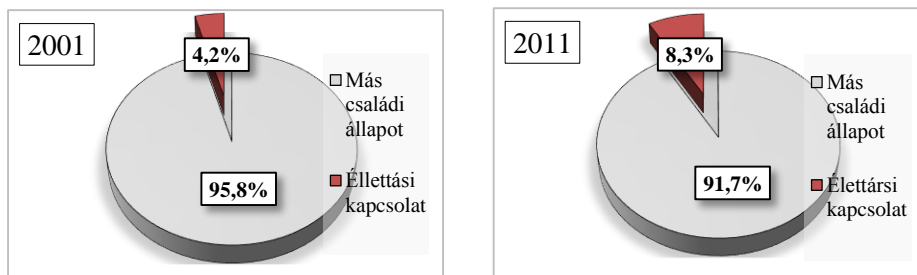
vizsgált időszak elején még magasabb házasodási hajlandóságról beszélhettünk (26. grafikon), azonban az idő előrehaladtával ennek hiánya mutatkozik, illetve a kor diktálta trendek fiatalokat befolyásoló hatása magas. A fiatalabb generációk többsége a karrierépítést, az anyagi biztonság megteremtését előbbre valónak tekinti, mint az elköteleződést.

A vizsgált időszak elején, vagyis 1980-ban a Sátoraljaújhelyi járás 15 éves és idősebb népességének családi állapotvizsgálatánál megállapíthatjuk, hogy 66,8%-a (15.640 fő) **házas** (*férfiak 72,4%, nők 61,9%*) (26. grafikon), mely egy kevéssel az akkori országos (67,4%) és a megyei (68,6%) arányok alatt volt. Amennyiben csupán a járásszékhelyet vizsgáljuk, akkor még alacsonyabb (65,2%) arányokkal találkozunk. A községek viszont még a megyei arányt is meghaladó adattal (69,8%) rendelkeznek. Elmondható tehát, hogy a vidéken élő emberek házasodási hajlandósága ez időben magasabbnak volt tekinthető. Települési szinten ekkor Bózsván (74,8%), Füzérkomlóson (74,3%) és Vágáshután (75,2%) lakott a legtöbb házas ember. 2011-re ugyanezen népességcsoport vizsgálatánál megállapítható, hogy csupán 44,9%-a (8.802 fő) házas (*férfiak 47,9%, nők 42,3%*) (26. grafikon), mely mind az ország (44,4%), mind a megyei (44,1%) arányokkal közel azonos. A járásszékhely népessége alacsonyabb arányban házas (43%), mint a járás községeinek népessége (49,2%), mely az országos és megyei adatokat is fölülmúlja, vagyis még mindig elmondható, hogy a vidéki népesség estében a házasodási hajlandóság magasabb. A vizsgált időszak végén a legtöbb házas ember Füzérkomlóson (57,6%) élt.

A Sátoraljaújhelyi járásban is számos a házasságukban csalódott ember él, vagyis azok, akik a népességben belül a házasságukat felbontván, az **elvált emberek** táborát erősítik. A vizsgálat alá vont időszak elején, 1980-ban a járás területén élő elvált emberek száma a 15 éves és idősebb népességben belül 3,3 % (781 fő) volt (*férfiak 2,6%, nők 3,9%*) (26. grafikon), mely arányaiban alacsonyabb az országos (4,7%), sőt a megyei adatoktól (3,8%) is. Azonban a járáson belül magas a különbség a vidéki népesség, vagyis a községek lakói és a városi népesség, vagyis a járásszékhely lakói között. Míg a községekben az elvált emberek a vizsgált népességcsoporton belül 1,7%-ot képviselnek (*vagyis jóval az országos és a megyei adatok alatt*), addig Sátoraljaújhelyen ez az arány 4,2%, amely bár az országos átlagtól alacsonyabb, de a községek arányától jóval magasabb. Ez időben Filkeházán, Nagyhután, Pusztafalun és Vágáshután nem tartottak számon elvált embert, azonban Füzérradványon a járási arányoktól is magasabb (3,4%) volt az elváltak száma. A vizsgált időszak végén 2011-ben, a járás 15 éves és idősebb népességben belül az elvált emberek aránya már 10,5% (2.053 fő) (*férfiak 9,3%, nők 11,5%*) volt, mely 7,2%-os növekedés a vizsgált időszak elejéhez viszonyítva. Az országos (11,5%) és a megyei (11,2%) arányok

magasabbak, mint a járáson belüli népesség aránya, azonban az elvált emberek aránya Sátoraljaújhelyen még ennél is magasabb (12,1%). A községek adott népességszámjában belüli aránya 6,9%, a legkevesebb elvált ember Füzérkomlósán (3,5%), a legtöbb Füzérkaján (11,2%) élt.

27. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járási 15 éves és idősebb férfiak és nők élettársi kapcsolat szerint, 2001, 2011

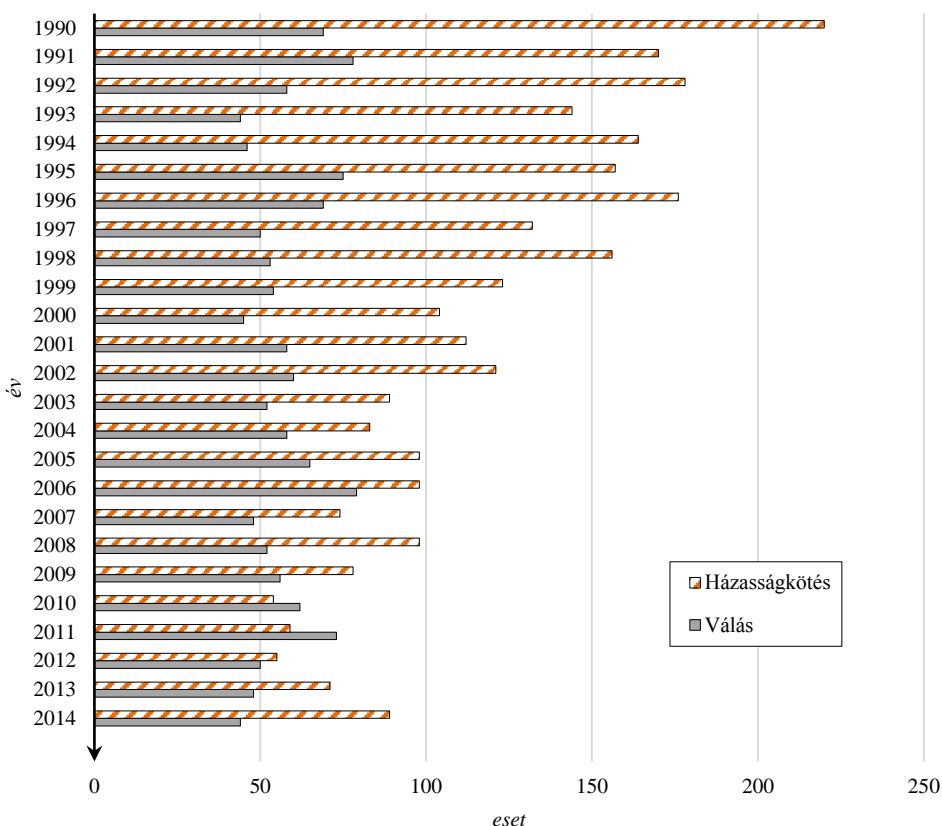

Forrás: *KSH népszámlálási adatok (1.23.3. sz. melléklet), saját számítás, saját szerkesztés*

A 2001 és 2011. évi népszámlálás alkalmával már mérésre került az **élettársi kapcsolatban élők** száma (27. grafikon), így képet kaphatunk arról is, hogy a járás területén a 15 éves és annál idősebb korúak körében hány százalékot tesz ki ezen életformát választók aránya. 2001-ben a járás lakosságának 4,2%-a (899 fő) élt élettársi kapcsolatban (*ebből 692 fő Sátoraljaújhelyen és 207 fő a községekben*), míg 2011-re számuk 8,3%-ra (1.632 fő) nőtt (*tíz év alatt számunk majdnem megkétszereződött*). Sátoraljaújhelyen az adott korcsoport 9,1% (1.225 fő), míg a községekben 6,7%-a (407 fő) élt élettársi kapcsolatban.

Az **özvegyek** száma a Sátoraljaújhelyi járás területén az 1980-2011 közötti időszakban 2,7%-kal növekedett. 1980-ban a 15 éves és idősebb korosztályhoz tartozó népesség 10,9%-a (2.562 fő) volt özvegy (*férfiak 3,6%, nők 17,3%*). A járás településeinek népességszámához viszonyítva legnagyobb számban ekkor Felsőregmecen éltek (16,8%), mely magasban az országos (10,2%) és a megyei (9,6%) adatok fölött volt. Sátoraljaújhelyen az adott korosztályhoz tartozók 10,3%-a, míg a községekben 12,1%-a volt özvegy. 2011-ben számuk a járás területén, ugyanezen korosztályon belül 13,6 % (2.665 fő) (*férfiak 4%, nők 22,2%*), Sátoraljaújhelyen 12,9%, mely a megyei arányokkal megegyezik, azonban az országos aránytól (11,5%) magasabb. A járás községeiben ez 15,3% (*férfiak 4,5%, nők 24,9%*), melyek közül a legtöbb özvegy Füzérkaján (30,6%) élt.

28. grafikon: A házasságkötések és válások száma a Sátoraljaújhelyi járásban (eset), 1990-2014

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) / Központi Statisztikai Hivatal (KSH)/ Területi statisztikai adatok rendszere adatai (1.46. sz., 1.47. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

A rendszerváltástól napjainkig a Sátoraljaújhelyi járás településein történt házasságkötések és válások számát vizsgálva (28. grafikon) megállapíthatjuk, hogy míg a házasságkötések számában csökkenés mutatkozik, addig a válások száma valamelyest kiegyenlítettebb képet mutat. 1990-ben a 220 házasságkötésre került sor a járásban (169 Sátoraljaújhely, 51 községek), melyre 69 válás jutott (61 Sátoraljaújhely, 8 községek), míg 2014-ben a házasságkötések száma csupán 89 (53 Sátoraljaújhely, 18 községek), melyre 48 válás jutott (43 Sátoraljaújhely, 5 községek). Azonban ha csupán az utóbbi néhány évet vizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy a házasságkötések száma ismét lassú növekedést mutat, míg a válások száma csökken.

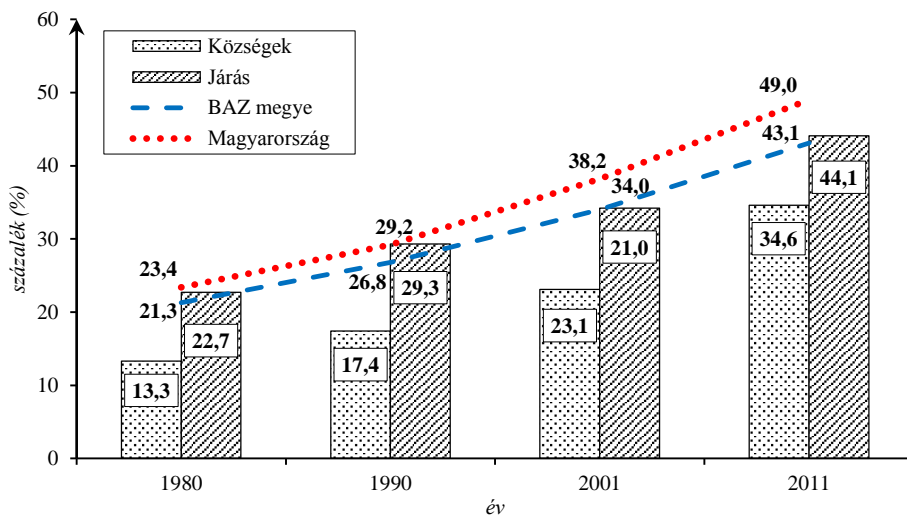
5.1.4. A Sátoraljaújhelyi járás lakosságának iskolai végzettsége

A járás számos településén élők iskolázottsága sajnos sok esetben még az országos összehasonlításban gyengébb megyei átlagoktól is elmarad (12. táblázat). Ez kihatással lehet a járás jövőbeli társadalmi-gazdasági fejlődésére is.

A Sátoraljaújhelyi járásban 1980-ban a *tanulatlanok* (az *általános iskola első évfolyamát sem befejezők*) aránya 1,6% (405 fő) (*férfiak 1,1%, nők 2%*) volt. Sátoraljaújhelyen élt ezen emberek 72,3% (a város megfelelő korú népességének 1,7%-a volt *tanulatlan – férfiak 1,3%, nők 2,1%*). A községek közül Alsóregmecen, Kishután, Pusztafalun senki nem számított *tanulatlan*nak ekkor. Alsóbereckin (3,3%), Füzérkomlóson (3,0%) és Kovácsvágáson (3,5%) azonban számuk jóval meghaladta mind az országos- (1,1%), megyei- (1,6%), járási- (1,6%) sőt még a községek közös adatait (1,3%) is. A legalább az *általános iskola 8. évfolyamát elvégzők* száma a Sátoraljaújhelyi járás megfelelő korú népességének körében 71% (16.604 fő) (*férfiak 76,4%, nők 66,1%*) volt. Sátoraljaújhelyen ettől magasabb aránnyal (76%) (11.842 fő) (*férfiak 80,9%, nők 71,9%*) találkozhattunk. Országosan a megfelelő korúak arányában ekkor 66,1% végezte el az *általános iskolát*. Ettől a megyei arány rosszabb volt (65,4%), azonban a már említett járási arány jobb (71%). A községekben élők 60,7%-a (4.762 fő) (*férfiak 68%, nők 54,1%*) rendelkezett *alacsonyabb tanulmányokat igazoló bizonyítvánnyal*. A megfelelő korúak százalékában ekkor legtöbben Pálházán (75,6%), míg legkevesebben Vilyvitányban (43,5%) rendelkeztek *befejezett általános iskolával*.

A vizsgálat alá vont időszak vére, vagyis 2011-re a *tanulatlanok* aránya a járás területén 0,6%-ra (136 fő) (*férfiak 0,5%, nők 0,8%*) csökkent, mely megfelel az akkori országos (0,6%) adatnak és jobb az akkori megyei (0,8%) értékénél. Sátoraljaújhelyen is 0,6% (87 fő) (*férfiak 0,5%, nők 0,7%*) számuk a megfelelő korúak körében, míg a községekben ez az érték csak kicsivel magasabb (0,7%). Számuk Bózsván (2,5%) és Füzérkomlóson (2,6%) a legmagasabb, azonban Alsóregmecen, Füzérkajátán, Nagyhután, Pusztafalun és Vágáshután ekkor nem élt senki, aki az *általános iskola legalább első évfolyamát* ne fejezte volna be. A legalább az *általános iskola 8. évfolyamát elvégzők* száma 2011-ben a Sátoraljaújhelyi járás megfelelő korú népességének körében 95% (18.618 fő) (*férfiak 96,7%, nők 93,5%*) volt, mely az akkori országos arányokkal majdnem megegyező (95,1%). Sátoraljaújhelyen ez az érték csak kicsivel magasabb (95,8%) (*férfiak 97,1%, nők 94,7%*), míg a községekben alacsonyabb (93,4%) (*férfiak 96%, nők 91%*), azonban így is jobb, mint a megyei (93,1%) érték. A települések népességének megfelelő korú népessége százalékában legtöbben Pálházán (98,5%), legkevesebben Felsőregmecen (79,6%) voltak.

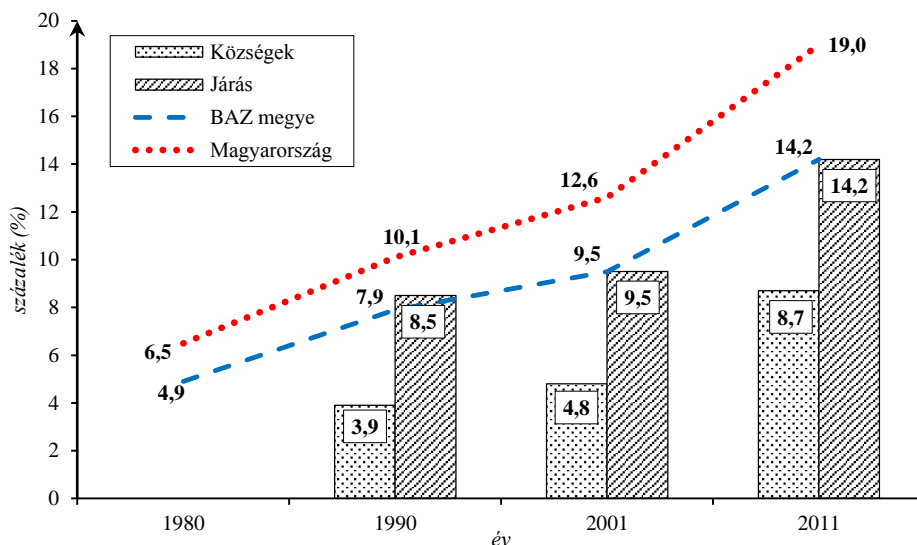
29. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás 18 éves és idősebb népességének érettségi bizonyítvánnyal rendelkező része (%), 1980-2011 (községi, megyei, országos adatokkal kiegészítve)

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján (1.29., 1.31., 1.33., 1.35. sz. mellékletek), saját számítás, saját szerkesztés

A járás településeinek népességének 1980-ban a megfelelő korúak 22,7%-a rendelkezett érettséggel, mely az országos (23,4%) arányoktól kedvezőtlenebb, azonban a megyei (21,3%) arányoktól kedvezőbb volt (29. grafikon). Sátoraljaújhely megfelelő korú népességének 27,6%-a rendelkezett érettségi bizonyítvánnyal, míg a községek esetében ugyanez a mutatószám csupán 13,3%. A legkevesebben Nagyhután (3,1%), míg a legtöbben Pálházán (24,6%) rendelkeztek érettséggel. Az idő előrehaladtával azonban a járás településeinek lakói egyre nagyobb számban szereztek érettségi bizonyítványt. A vizsgálat alá vont időszak végére a Sátoraljaújhelyi járás megfelelő korú népességének 44,1%-a leérettségizett, mely az országos arányoktól (49,0%) még mindig elmaradt, azonban a megyei aránytól (43,1%) magasabb (29. grafikon) volt. Sátoraljaújhely magasabb (48,4%), míg a községek alacsonyabb arányokkal rendelkeztek. A járás településeit tekintve legtöbben Mikóházán (56,5%), míg a legkevesebben Felsőregmecen (12,3%) rendelkeztek érettségi bizonyítvánnyal. A járásban a nemek közötti különbség a nők javára kedvez, miszerint a megfelelő korúak százalékában a férfiak 40,6%-a míg a nők 47,1%-a rendelkezett érettséggel, mely az országos arányoknak megfelelő (*férfiak 45,5%, nők 52,1%*).

30. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás 25 éves és idősebb népességének egyetemi, illetve főiskolai oklevéllel rendelkező része (%), 1980-2011 (községi, megyei, országos adatokkal kiegészítve)

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján (1.29., 1.31., 1.33., 1.35. sz. mellékletek), saját számítás, saját szerkesztés

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők településenkénti adatai az 1980-as évekre vonatkozóan nem állnak rendelkezésünkre, így az 1990-es adatokat választottam az elemzés kezdeti időszakának. Felsőregmecen, Nagyhután és Vágáshután 1990-ben még senkinek nem volt felsőfokú végzettsége és a járás községeiben élő megfelelő korú népességnek is csupán 3,9%-a (férfiak 4,2%, nők 3,7%) rendelkezett egyetemi- vagy főiskolai oklevéllel. A települések rangsorában a legmagasabb arány Mikóházán (11,2%) volt. A községek mutatószáma az országos (10,1%), a megyei (7,9%) és a járási (8,5%) adatoktól is kedvezőtlenebb (30. grafikon). A felsőfokú végzettséggel rendelkezők között is már ekkor erőteljes területi koncentráció mutatkozott a járás területén, mivel a járásszékhelyen élt a népesség ezen csoportjához tartozók 84,4%-a (a város megfelelő korú népességének 10,8%-a rendelkezik felsőfokú oklevéllel – férfiak 12,5%, nők 9,4%). A vizsgálat alá vont időszak végén, vagyis 2011-ben a Sátoraljaújhelyi járás megfelelő korú népességének már 14,2%-a (férfiak 12,8%, nők 15,4%) rendelkezett felsőfokú végzettséggel, mely az országos arányoktól (19,0%) elmaradt, azonban a megyei aránnyal (14,2%) teljesen megegyezett (29. grafikon). Sátoraljaújhely ekkor is magasabb mutatószámmal (16,7%) rendelkezett (férfiak 15,5%, nők 17,8%), míg a községek átlaga ez alatt maradt (8,7%).

A legtöbben Mikóházán (18,8%) rendelkeztek felsőfokú oklevéllel, míg a községek közül Felsőregmec az egyedüli település, ahol senki nem rendelkezett felsőfokú végzettséggel. Felsőbereckin, Füzérkajátán, Füzérradványon, Kishután, Kovácsvágáson, Pusztafalun is igen kevés a megfelelő korú népesség felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya (12. táblázat). A járásban a nemek közötti különbség ismét a nők javára kedvez, miszerint a megfelelő korúak százalékában a férfiak 12,8%-a míg a nők 15,4%-a rendelkezett felsőfokú oklevéllel. Az országos (*férfiak 18,2%, nők 19,7%*) és a megyei (*férfiak 13,3%, nők 15%*) adatok is a nők többségét jelzik.

12. táblázat: A járás településein élők iskolai végzettség szerinti differenciálódása különös tekintettel az érettségivel- és az egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkezőkre (%), 2011

<i>Település</i>	18-X éves legalább érettségi (a megfelelő korúak százalékában)	<i>Település</i>	25-X éves egyetem, főiskola stb. oklevéllel (a megfelelő korúak százalékában)
Mikóháza	56,5	Mikóháza	18,8
Pálháza	52,6	Sátoraljaújhely	16,7
Sátoraljaújhely	48,4	Pálháza	16,1
Bózsva	40,1	Füzérkamlós	12,9
Hollóháza	37,0	Bózsva	12,2
Füzér	36,7	Nagyhuta	10,7
Füzérkamlós	36,1	Füzér	9,6
Alsóregmec	35,2	Hollóháza	8,3
Vilyvitány	35,1	Vilyvitány	8,1
Alsóberecki	34,5	Filkeháza	7,6
Kishuta	26,9	Alsóregmec	7,0
Nagyhuta	26,7	Vágáshuta	6,9
Pusztafalu	25,4	Alsóberecki	6,8
Nyíri	24,5	Nyíri	6,2
Felsőberecki	24,2	Pusztafalu	2,9
Filkeháza	22,5	Füzérradvány	2,8
Füzérkajata	22,1	Kovácsvágás	2,3
Füzérradvány	21,4	Felsőberecki	2,2
Vágáshuta	18,0	Füzérkajata	2,2
Kovácsvágás	13,1	Kishuta	1,7
Felsőregmec	12,3	Felsőregmec	–
Községek:	34,6	Községek:	8,7
Járás:	44,1	Járás:	14,2
BAZ megye:	43,1	BAZ megye:	14,2
Magyarország:	49,0	Magyarország:	19,0

Forrás: KSH 2011. évi népszámlálási adatok (1.35. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

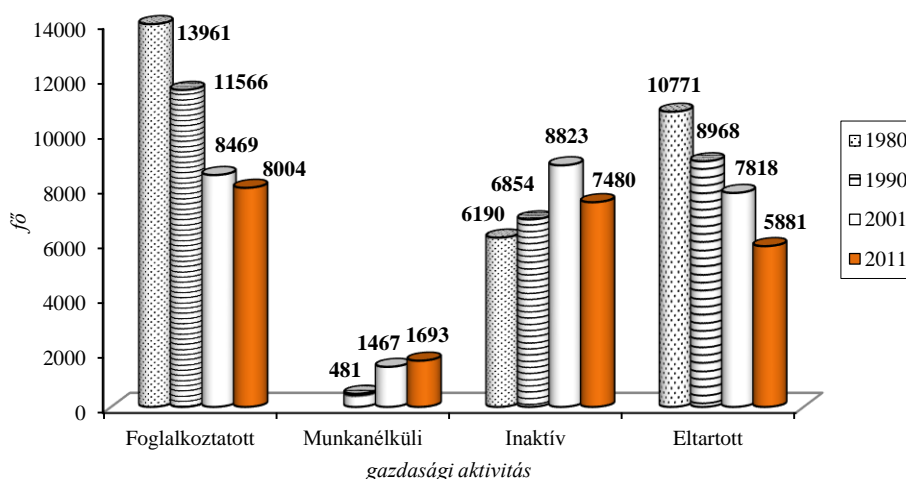

5.1.5. A Sátoraljaújhelyi járás népességének gazdasági aktivitása

Magyarországon a falvak társadalmi-gazdasági helyzete az Európai Unió csatlakozást követően sem javult számottevően. A községek többségében továbbra is jelentős arányú a munkanélküliség, sok helyütt a képzett rétegek elvándorlása, a falvak demográfiai és ezzel összefüggésben környezeti-infrastrukturális állapotának leromlása, az egyre erősödő elszegényesedés figyelhető meg (Erdős, 2007).

A Sátoraljaújhelyi járás nagy részét kitevő Hegyközben kialakult munkanélküliség legkedvezőtlenebb jellemzője, hogy az érintettek döntő többségénél tartós jellegűvé vált. Ez a tény sajnálatosan kedvezőtlenül befolyásolja a munkanélküli állomány minőségi megítélését még abban az esetben is, ha az érintettek nagy része önhibáján kívül vált munkanélkülivé és törekvései ellenére, a munkahelyek hiánya miatt nem volt képes elhelyezkedni (Kókai, 2012).

31. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás népessége gazdasági aktivitás szerint, 1980-2011

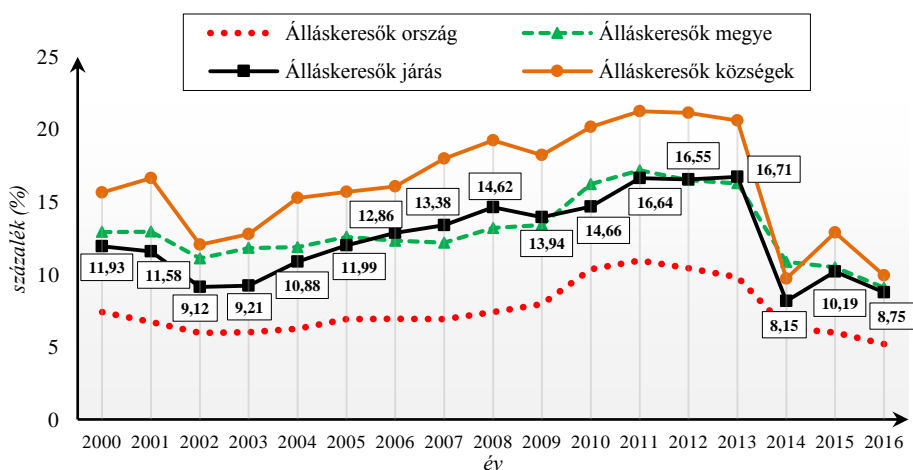

Forrás: KSH Népszámlálási adatok (2.1., 2.2. sz. melléklet) alapján, saját szerkesztés

A vizsgálat alá vont időszak kezdetén, vagyis 1980-ban még teljes foglalkoztatottságról beszélhettünk, vagyis a munkanélküliségre vonatkozó adatokat erre az időszakra még a statisztikában sem találhatunk. Azonban a foglalkoztatottak számáról már pontos képet kaphatunk (31. grafikon). Ekkor a Sátoraljaújhelyi járás aktív keresőinek népességben belüli aránya 45,2%-a (13.961 fő) volt (férfiak 53%, nők 38,1%), mely a megyében foglalkoztatottak arányának

(45,7%) megfelelő, az országos viszonyoktól azonban (47,3%) elmaradt. A járásszékhely lakóinak 43,5%-a, míg a községek 48,6%-a dolgozott. A települések közül a népességszámukhoz viszonyítva legtöbben Nagyhután (65,6%), míg legkevesebben Felsőregmecen (39,3%) dolgoztak (34. grafikon). A járásban élő inaktív keresők száma ekkor 6.190 fő (20%) volt (*férfiak 15,9%, nők 23,7%*), mely az akkori országos adatoktól (20,6%) alig maradt el, a megyei arányoktól (17,8%) azonban magasabb volt. A legtöbb inaktív kereső ekkor Vilyvitányban (30,8%), a legkevesebb Vágáshután (12,7%) élt. A járásszékhely lakóinak 19,5%-a, míg a községek lakóinak 21,2%-a volt inaktív. A járásban élő eltartottak száma ekkor 10.771 fő (34,8%) volt (*férfi 31,1%, nő 38,2%*), mely az országos aránytól (32,1%) magasabb, azonban a megyei arányoktól (36,5%) alacsonyabb volt. A legtöbb eltartott Sátoraljaújhelyen (37%), a legkevesebb Füzérkajátán (15,9%) élt, míg a községekben összesítve arányunk 30,2% volt.

32. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás nyilvántartott álláskeresői a munkavállalási korú népesség százalékában (%), 2000-2016 (minden év januári állapota szerint)

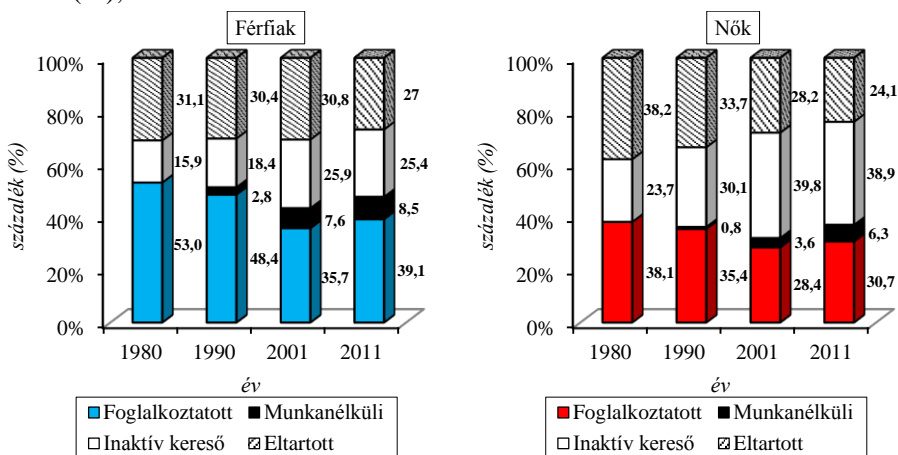

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (<http://nfsz.munka.hu>) adatai (6.1. sz. – 6.6. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

A vizsgált időszak végére a foglalkoztatottak népességén belüli aránya 34,7%-ra csökkent (8.004 fő) (31. grafikon) (*férfiak 39,1%, nők 30,7%*) (33. grafikon) és emellett megjelent a munkanélküliség is, mely a rendszerváltást követően egyre nagyobb méreteket öltött (32. grafikon). 2011-re a foglalkoztatottak aránya a megyei aránytól (33,8%) jobb, azonban az országos foglalkoztatottságtól (39,7%) rosszabb. A járásszékhely lakóinak 35,8%-a, míg a községek

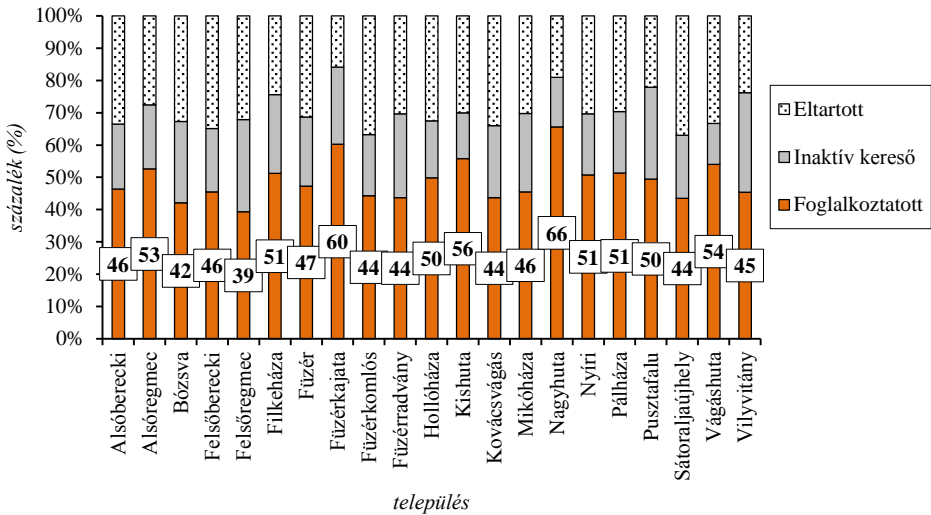
32,3%-a dolgozott. A települések közül a népességszámukhoz viszonyítva a legtöbb foglalkoztatott Felsőberekiben (41,3%), legkevesebb Felsőregmecen (9,6%) volt (35. grafikon). 2011-re a járás népességének 7,3%-a (1.693 fő) (férfiak 8,5%, nők 6,3%) lett munkanélküli (31. grafikon), mely bár a megyei (7,6%) arányokhoz viszonyítva kicsivel jobbnak mondható, az országos munkanélküliségi arányt (5,7%) viszont jóval fölülmúlja. A községek közül a népességszámukhoz viszonyítva legtöbb munkanélküli Kovácsvágáson (16,9%), legkevesebb Felsőregmecen (3,1%) volt (35. grafikon). Sátoraljaújhelyen számuk 6,8%, míg a községekben 8,7% volt. Amennyiben nem a teljes népéségen belül, hanem a munkaképes korú népesség százalékában vizsgáljuk meg a nyilvántartott álláskeresők számát (32. grafikon), akkor még magasabb arányokat kapunk, sőt a községeket külön vizsgálva még ettől is rosszabb a helyzet. Az utóbbi pár évben azonban a közmunkaprogramban részt vevő emberek miatt az álláskeresők száma erőteljes csökkenést mutat. A járásban élő inaktívak száma 7.480 fő (32,5%) volt (férfiak 25,4%, nők 38,9%), mely mind az országos arányoktól (29,7%) mind a megyei (31,5%) arányoktól magasabb. A községek közül a népességszámukhoz viszonyítva a legtöbb inaktív kereső Pusztafalun (52%), míg legkevesebb Felsőberekiben (25,4%) volt. Sátoraljaújhelyen arányuk 31,6%, míg a községekben 34,2% volt. Az eltartottak száma 5.881 fő (25,5%), mely az országos aránytól (24,9%) magasabb, azonban a megyei arányoktól (27,1%) alacsonyabb. A legtöbb eltartott Felsőregmecen (48,7%), míg legkevesebb Nagyhután (9,5%) volt (35. grafikon).

33. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás népessége gazdasági aktivitás és nemek szerint (%), 1980-2011

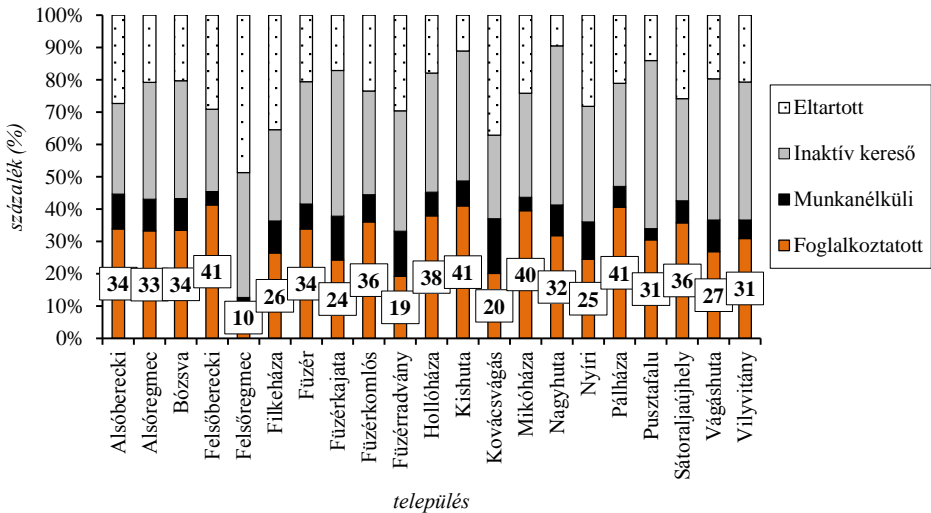
Forrás: KSH népszámlálási adatok (2.1. sz., 2.1.1. sz., 2.1.2. sz., 2.2. sz., 2.2.1. sz., 2.2.2. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

34. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás teljes népességének megoszlása gazdasági aktivitás szerint településenként (%), 1980

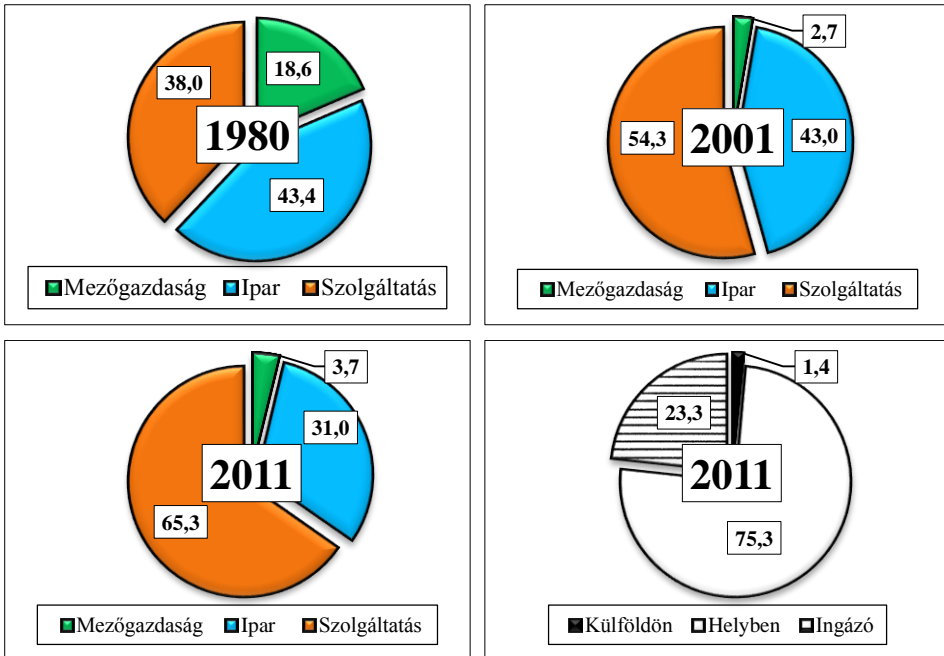
Forrás: KSH népszámlálási adatok (2.1. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

35. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás teljes népességének megoszlása gazdasági aktivitás szerint településenként (%), 2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok (2.2. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

36. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein élő aktív keresők gazdasági ág szerint (%), 1980-2011 és a munkavégzés helye szerint (%), 2011

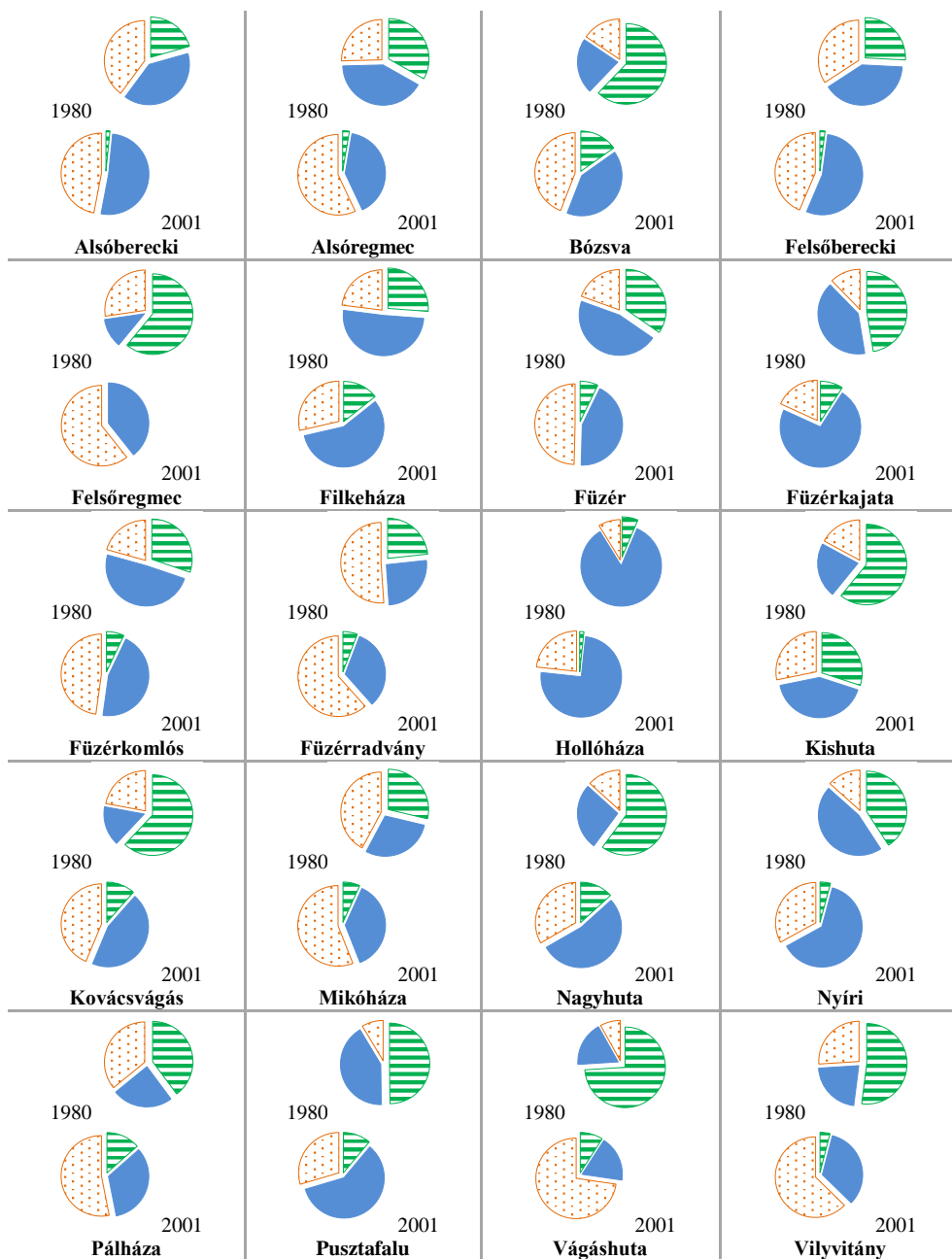

Forrás: KSH népszámlálási adatok (2.9., 2.10. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

A járásban a különböző gazdasági ágak foglalkoztatottjainak aránya számottevő mértékben átalakult. A rendelkezésünkre álló statisztikai adatokból kiolvashatjuk, hogy a legnagyobb mértékű a primer szektorban, vagyis a mezőgazdaságban dolgozók arányának csökkenése (-14,9%), melyet a szekunder szektorban, vagyis az iparban dolgozók számának (-12,4%) csökkenése követ. A gazdasági átrétegződés következtében a tercier szektorban, vagyis a szolgáltatások területén dolgozók aránya számottevően növekedett (+27,3%). A legfrissebb adatok szerint a lakosság 75,3%-a (6.025 fő) helyben dolgozik, míg 23,3%-a (1.868 fő) ingázni kénytelen a lakóhelye és a munkahelye között. A járás foglalkoztatottjainak 1,4%-a (111 fő) pedig külföldön vállalt munkát (36. grafikon). Kijelenthetjük tehát, hogy míg 1980-ban az iparban dolgozók aránya volt a legmagasabb (43,4%), addig 2011-ben már a legtöbb aktív kereső a szolgáltató szektorban dolgozik (65,3%). Természetesen a Sátoraljaújhelyi járásban a foglalkoztatottsági átrétegződés – az egyes települések szempontjából – igen eltérő módon és időben eltérő intenzitással ment végbe (37. grafikon).

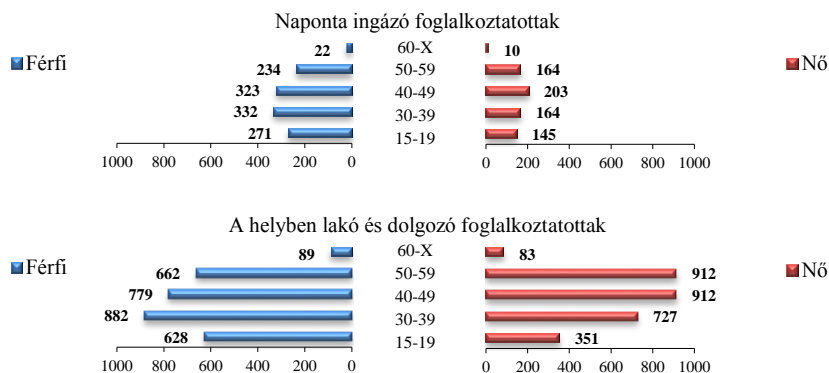
37. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein élő aktív keresők gazdasági ág szerint (%), 1980, 2001

Mezőgazdaság Ipar Szolgáltatás

Forrás: KSH népszámlálási adatok (2.9., 2.10. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

38. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás lakosságának naponta ingázó foglalkoztatottjai és a helyben lakó és dolgozó foglalkoztatottak nemek és korcsoport szerinti, 2011

Forrás: 2011. évi KSH népszámlálási adatok (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_ingazas) alapján, saját szerkesztés

A napi szinten munkahelyükre ingázni kényszerülő foglalkoztatottakat (férfi 1182 fő, nő 686 fő) vizsgálva megállapíthatjuk, hogy többségük (63,0%) férfi, s közülük is leginkább a 30-59 éves korosztály mobilitása a legmagasabb (innen kerül ki az ingázó férfiak 55,3%-a), s látható, hogy még 22 fő hatvan éven felüli is van közöttük (38. grafikon). Az ingázni kényszerülő nők 77,4%-a szintén a 30-59 éves korosztály tagjai közül kerül ki, s közülük is 10 fő még hatvan év felett is vállalja a mobilitást. A lakhelyükön dolgozó foglalkoztatottak nemek szerint vizsgálatánál elmondható, hogy majdnem fele-fele a férfiak (50,5%) és a nők (49,5%) aránya. A 15-19 éves foglalkoztatotti korosztály esetében azonban megállapítható, hogy számottevően több férfi dolgozik már ilyen fiatalon, míg a hatvan éven felüliek száma mindkét nemnél közel azonos. A helyben dolgozóknál is megfigyelhető, hogy mind a férfiaknál mind a nőknél a legtöbb foglalkoztatott a 30-59 éves korosztály közül kerül ki (férfiak 76,4%-a, nők 85,5%-a).

A foglalkoztatottak iskolai végzettségét vizsgálva (13. táblázat) megállapíthatjuk, hogy a járás dolgozói alacsony képzettségi szinttel rendelkeznek. Az aktív munkába járók 43,2%-a nem rendelkezik érettségivel (ez a férfiak esetében még magasabb, 52,9%-os arányt jelent), melyből 886 főnek a nyolc osztály elvégzése jelenti a legmagasabb iskolai végzettséget, sőt 65 ember még a nyolc osztályt sem végezte el. Felsőfokú végzettséggel a járás foglalkoztatottjai közül 1556 fő rendelkezik, mely nem éri el a dolgozók húsz százalékát sem (a női munkavállalók esetében magasabb 24,9%). Összességében elmondható, hogy a

férfi foglalkoztatottak közül legtöbben (38,4%) középfokú szakmai oklevéllel rendelkeznek, míg a nők többsége (43,1%) érettségivel rendelkezik.

A járás lakosságának mind a helyben dolgozó, mind az ingázó foglalkoztatottjai esetében elmondható, hogy többségében (84,2%) alkalmazottként dolgozik (az ingázók esetében ez magasabb 91,3%), míg jóval kisebb azok száma, akik önálló vagy egyéni vállalkozóként dolgoznak (6%). Említést érdemel még a közmunkaprogram, melyben a foglalkoztatottak 5,6%-a dolgozik (14. táblázat). A járás foglalkoztatottjainak nemzetgazdasági ág szerinti csoportosításából látszik, hogy legtöbben a feldolgozóiparban (25,4%), a közigazgatásban (16,9%) és a kereskedelem (11,3%) dolgoznak (15. táblázat).

13. táblázat: A Sátorlajújhelyi járás lakosságának helyben lakó és dolgozó foglalkoztatottjai és a naponta ingázó foglalkoztatottjai nemek és legmagasabb iskolai végzettség szerint (fő), 2011

Iskolai végzettség		8. évfolyamnál alacsonyabb		8. évfolyam		Középfokú iskola, érettségi nélkül, szakmai oklevéllel		Érettségi		Egyetem, Főiskola stb. oklevéllel		Összesen	
		fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Férfi	Helyben	46	1,5	465	15,3	1112	36,6	947	31,1	470	15,5	3040	100,0
	Ingázó	5	0,4	97	8,2	510	43,2	400	33,8	170	14,4	1182	100,0
	Összesen	51	1,2	562	13,3	1622	38,4	1347	31,9	640	15,1	4222	100,0
Nő	Helyben	12	0,4	278	9,3	696	23,3	1281	42,9	718	24,1	2985	100,0
	Ingázó	2	0,3	46	6,7	140	20,4	300	43,7	198	28,9	686	100,0
	Összesen	14	0,4	324	8,8	836	22,8	1581	43,1	916	24,9	3671	100,0
Összesen:		65	0,8	886	11,2	2458	31,2	2928	37,1	1556	19,7	7893*	100,0

*Atmenetileg külföldön tartózkodók száma 111 fő (férfi 87 fő, nő 24 fő): 7893+111=8004

Forrás: 2011. évi KSH népszámlálási adatok (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_ingazas) alapján, saját szerkesztés

14. táblázat: A Sátorlajújhelyi járás lakosságának helyben lakó és dolgozó foglalkoztatottjai és a naponta ingázó foglalkoztatottjai foglalkozási viszony szerint (fő,%), 2011

Foglalkoztatási viszony	Helyben lakó és dolgozó foglalkoztatottak		Naponta ingázó foglalkoztatottak		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%
Alkalmazott	5037	83,6	1705	91,3	6742	84,2
Önálló, egyéni vállalkozó	384	6,4	93	5,0	477	6,0
Társas vállalkozás dolgozó tagja	144	2,4	33	1,7	177	2,2
Szövetkezet dolgozó tagja	7	0,1	1	0,1	8	0,1
Alkalmi munkavállaló	27	0,5	5	0,3	32	0,4
Közmunkás	417	6,9	28	1,5	445	5,6
Segítő családtag	9	0,1	3	0,1	12	0,1
Átmenetileg külföldön tartózkodó	-	-	-	-	111	1,4
Összesen:	6025	100,0	1868	100,0	8004	100,0

Forrás: 2011. évi KSH népszámlálási adatok (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_ingazas) alapján, saját szerkesztés

15. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás lakosságának helyben lakó és dolgozó foglalkoztatottjainak és a naponta ingázó foglalkoztatottjainak nemzetgazdasági ág szerinti csoportosítása (fő), 2011

Nemzetgazdasági ág	Helyben lakó és dolgozó foglalkoztatottak		Naponta ingázó foglalkoztatottak		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	139	2,3	154	8,2	293	3,7
Bányászat, kőfejtés	20	0,3	46	2,5	66	0,8
Feldolgozóipar	1496	24,8	533	28,5	2029	25,4
Villamoseng.-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	16	0,3	13	0,7	29	0,4
Vizellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyzedésmentesítés	79	1,3	19	1,0	98	1,2
Építőipar	98	1,6	116	6,2	214	2,7
Kereskedelem, gépjárműjavítás	714	11,9	192	10,3	906	11,3
Szállítás, raktározás	221	3,7	121	6,5	342	4,3
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	165	2,7	77	4,1	242	3,0
Információ, kommunikáció	61	1,0	32	1,7	93	1,2
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	94	1,6	15	0,8	109	1,4
Ingatlanügyletek	19	0,3	4	0,2	23	0,3
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	89	1,5	25	1,3	114	1,4
Adminisztratív és szolg. támogató tevékenység	148	2,5	45	2,4	193	2,4
Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombizt.	1168	19,4	188	10,1	1356	16,9
Oktatás	615	10,2	126	6,8	741	9,2
Humán-egészségügyi, szociális ellátás	641	10,6	114	6,1	755	9,4
Művészet, szórakoztatás, szabadidő	109	1,8	20	1,1	129	1,6
Egyéb szolgáltatás	127	2,1	24	1,3	151	1,9
Háztartás munkaadói tevékenysége, termék előállítás, szolgáltatás végzése saját fogyasztásra	6	0,1	4	0,2	10	0,1
Átmenetileg külföldön tartózkodó					111	1,4
Összesen:	6025	100,0	1868	100,0	8004	100,0

Forrás: 2011. évi KSH népszámlálási adatok (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_ingazas) alapján, saját szerkesztés

5.1.6. A Sátoraljaújhelyi járásban élő nemzetiségiek

A Zempléni hegység falvainak lakossága az etnikai összetétel szempontjából meglehetősen változatos képet mutat (Niedermüller, 1977). A honfoglaló magyarság korán megszállta, de mellettük már a középkorban megjelentek az idegen telepések is. Vallon telepések érkeztek talán legkorábban, a 12. század elején vagy előtte és nekik köszönhető valószínűleg a híres tokaj-hegyaljai szőlőtermesztés és borkészítés meghonosítása (Szabadfalvi, 1981).

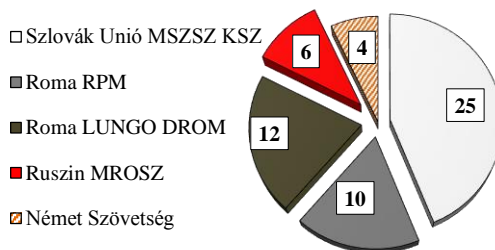
A 17. században a Hegyköz még jómódú és népes falvainak egy része a 18. század elejére (a Rákóczi-szabadságharc villongásai és az 1711-es pestis-járvány hatására) teljesen elnéptelenedett. Az őshonos magyar lakosság dél felé húzódott, helyébe szlovák és kárpátukrán telepések vándoroltak be Felső-Magyarországról (Kováts, 2000). A 17. század közepéig szervezett betelepítés is folyt, a Rákóczi család hatalmas birtokain különösen szívesen fogadták az ukrán jobbágyokat. Filkeháza rutén jellegét már 1680-ban említik, a Zempléni-hegység falvaiba a nagyobb arányú betelepítés azonban csak a 18. század második felében indult meg. A török pusztította Alföldre az Északi- Középhegység telepü-

léseinek magyar lakosságából is igen sok helyről települtek le magyar telepesek. Az így előállott hiátust töltötte ki az északról letelepült, illetve telepített idegen nyelvű lakosság (*Szabadfalvi, 1981*). A 17. század legvégén meginduló, és szinte az egész 18. századon keresztül húzódnó népmozgások, migrációs folyamatok szinte teljesen átalakították e terület etnikai struktúráját (*Niedermüller, 1977*). A Hegyköz zempléni falvaiban, nagyobb arányú megtelepedés a 18. század végétől felfedezhető (*Kováts, 2000*), melyet szervezett telepítés formájában az 1760-as évektől kezdve a Károlyi család indította meg. Nagy erdőirtásba kezdtek, és ekkor alapították az első üveggyártó hutákat is a Hegyközben. 1770-1794 között települt meg a szlovák jellegét máig is legjobban megtartó Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta és Hollóháza. Területünk falvai közül Nyírit, Pusztafalut, Pálházát, Füzérradványt, Kovácsvágást, Füzérkomlóst, Füzérkajátát kevésbé érintette a betelepítés, így azok magyar jellegén nem változtatott (*Petercsák, 1978*). A felsorolt falvakon kívül *Balassa Iván* magyar faluként említi még négy községet (*Nagybózsva, Kisbózsva, Vilyvitány, Felsőregmec*), s szlovák faluként definiál további öt községet (*Alsóregmec, Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta, Rudabányácska*). A többi hegyközi község (*Filkeháza, Füzér, Hollóháza, Mikóháza, Széphalom*) szerinte magyar-szlovák faluként azonosítható (*Balassa, 2000*). Az abaúji községekbe az 1730-as évektől érkeztek nagyobb számban ruszinok (*Bózsva, Filkeháza Füzér, Pálháza*) (*Kováts, 2000*). Jelentős ukrán letelepedés történt pl. Rudabányácskára vagy Mikóházára. A szlovák letelepedés ugyancsak a 18. században zajlott le, legjelesebb szlovák falvak közé tartozik Hollóháza, Kishuta, Nagyhuta és Vágáshuta (*Szabadfalvi, 1981*). Széphalom és Alsóregmec a 18. században még szlovák, de nagy számban telepedtek le szlovákok Mikóházán is (*Petercsák, 1978*). Ugyanebben az időben zajlott le a második német betelepítés pl. Károlyfalvára (*Szabadfalvi, 1981*). Ezek az etnikumok gyakran egyetlen közösségen belül is erősen keveredtek, a német telepesek kivételével. A szlovák és kárpátukrán népcsoportok etnikai tudatuk fokozatos elsorvadása nyomán számos településen belül teljes mértékben összekeveredtek (*Niedermüller, 1977*).

Bár a 2011. évi népszámlálás nemzetiségekre vonatkozó adatai esetében számos településen találkozunk adatvédelmi korlátok miatt nem közzétett adatokkal (1.40.sz. melléklet), annyi azonban látható, hogy a járás területén élő legtöbb és legkülönbözőbb nemzetiségekhez (*bolgár, cigány, görög, horvát, lengyel, német, román, ruszin, szlovák, szlovén, ukrán*) tartozó emberek Sátoraljaújhelyen laknak. A járás tekintetében összességében a legnagyobb számban jelenlévő cigányság mellett meg kell még említeni a szlovák, a ruszin és a német nemzetiségűeket is, akik nemzetiségi önkormányzattal is rendelkeznek.

► **39. grafikon:**

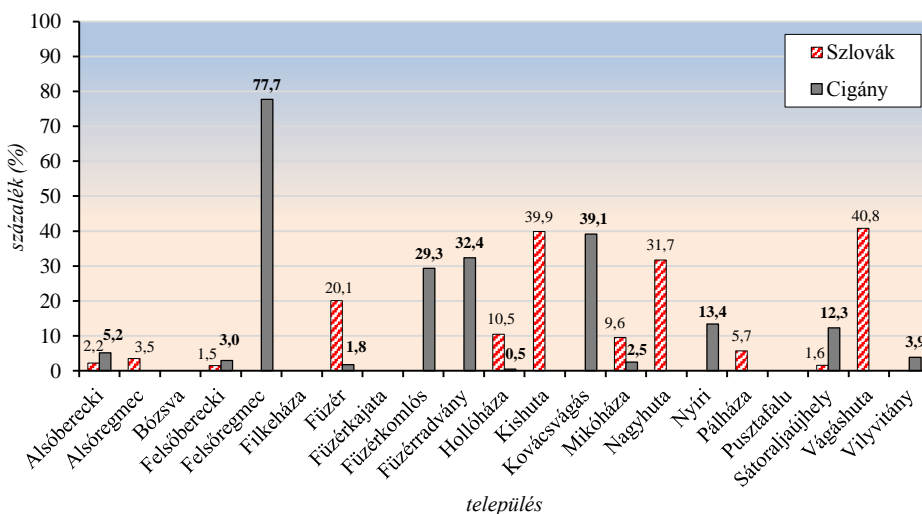
A települési nemzetiségi önkormányzatok aránya és képviselőinek száma (fő) a Sátoraljaújhelyi járásban a 2014-es választási eredmények alapján

Forrás: <http://www.valasztas.hu> adatai alapján saját szerkesztés

Létszámuk (39. grafikon) az alábbiak szerint alakult településszinten: *Szlovák nemzetiségi önkormányzat* (25 fő): Szlovák Unió MSZSZ KSZ: Alsóregmec (3 fő), Füzér (3 fő), Hollóháza (4 fő), Kishuta (3 fő), Mikóháza (3 fő), Pálháza (3 fő), Sátoraljaújhely (3 fő), Vágáshuta (3 fő). *Roma nemzetiségi önkormányzat* (22 fő), ezen belül RPM (10 fő): Alsóberecki (3 fő), Füzéradvány (1 fő), Kovácsvágás (3 fő), Sátoraljaújhely (3 fő); LUNGO DROM (12 fő): Felsőregmec (3 fő), Füzérkomlós (3 fő), Füzéradvány (2 fő), Nyíri (3 fő), Sátoraljaújhely (1 fő). *Ruszin nemzetiségi önkormányzat* (6 fő): MROSZ: Filkeháza (3 fő), Pálháza (3 fő). *Német nemzetiségi önkormányzat* (4 fő): Német Szövetség: Sátoraljaújhely (4 fő).

40. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás népességének cigány és szlovák nemzeti-ségi lakossága (%), 2011

Forrás: KSH 2011. évi népszámlálási adatok alapján (1.40. sz. melléklet), saját szerkesztés

A vizsgálat alá vont területen leginkább a szlovák nemzetiségiek és a cigány etnikum jelenléte a legjelentősebb (40. grafikon). A járás településein élők közül a hovatartozásuk szerint magukat szlovák nemzetiségűnek vallók 2001-ben a járás népességének 2,1%-át tették ki (*községek 4%, Sátoraljajuhely 1,4%*). Mivel a felmérés önbevalláson alapul, ezért erre vonatkozó pontos adattal nem rendelkezhetünk. Annyi azonban látszik, hogy 2011-ben (*talán az identitásukat jobban felvállalók magasabb száma miatt is*) a hovatartozás szerinti szlovák nemzetiségi emberek száma a járás népességén belül 3,4%-ra nőtt. A községekben ez az arány még magasabb lett (7,3%), s ha kicsivel is, de Sátoraljajuhelyen is növekedett a számuk (1,6%). A szlovákok alapította hutákon kívül (*Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta*), a 20% feletti Füzér és a 10% körüli Hollóháza és Mikóháza említhető meg.

Köztudott tény, hogy Északkelet-Magyarországon, s ezen belül Borsod-Abaúj Zemplén megyében a cigányság száma az országos átlag felett van. Kutatásom során kísérletet tettem megállapítani a cigányság arányát a Sátoraljajuhelyi járás népességén belül, azonban ennek során komoly nehézségekbe ütköztem. Ezt ugyanis statisztikai adatokkal alátámasztani nem egyszerű, mivel erre vonatkozó konkrét adatok nem állnak rendelkezésünkre. Adatfelvételezések és becslések történtek ugyan, s az 1990. évi népszámlálás óta találkozhatunk az emberek nemzetiségi hovatartozásuk szerinti csoportosításával, azonban ezen adatok félrevezetőek lehetnek. A népszámlálási adatok és a valós számok közötti eltérés abból eredeztethető, hogy a KSH népszámlálása során csak az tartozik a cigánysághoz, aki annak is vallja magát, vagyis ez önbevalláson alapuló felmérés. A prominenciavizsgálataim során azonban a településvezetők segítségével a valósághoz közelebb kerülhettem. Pontos adatokat ekkor sem kaptam, azonban a polgármesterek legjobb tudásuk szerint egy a valósághoz igen közeli becsléssel szolgáltak számomra. A vizsgálat során rendelkezésemre álló településsoros adatokat két táblázatba gyűjtöttem (16. és 17. táblázat).

A vizsgált időszak elején (*az 1980-as években*) a járás településen élő cigányság foglalkoztatottsági helyzete még hasonló volt, mint a társadalom többi csoportjához tartozóké. A készített interjúk során a polgármesterek visszatekintve a településen élő cigányság múltjára említettek néhány mesterséget, mellyel jellemzően a községükben élő cigányság foglalkozott: csordás, nyári munka (*Felsőregmec, Pusztafalu*), kondás (*Filkeháza*), zenész (*Füzér*), vályogvető, teknővájó, kosárfonó (fűzfából) (*Füzérkajata*), kovács (*Füzérradvány*), pásztor (*Mikóháza*), hollóházi gyári munka (*Nyíri*), gulyás (*Pálháza*). Majd következett a rendszerváltás, s ennek talán egyik legnagyobb vesztese a szakképesítés nélküli falusi lakosság volt, melybe a falvak cigány lakosai is beletartoztak.

16. táblázat: A cigány népesség jelenléte a Sátoraljaújhelyi járás településein, 1984-1992

Terület	CIKOBÍ ¹⁸ (1984-1987)		1990. évi népszámlálás		1992. évi becslés ¹⁹	
	A cigány népesség		A cigány népesség		A cigány népesség	
	száma (fő)	aránya (%)	száma (fő)	aránya (%)	száma (fő)	aránya (%)
Alsóberecki	60	7,4	77	9,9	–	–
Alsóregmec	0	0,0	1	0,4	–	–
Bózsva	4	1,2	0	0,0	–	–
Felsőberecki	32	10,0	0	0,0	–	–
Felsőregmec	52	24,0	43	26,2	–	–
Filkeháza	7	5,4	10	8,3	–	–
Füzér	106	12,9	40	6,5	–	–
Füzérkajata	20	7,7	20	9,7	–	–
Füzérkumlós	78	19,3	0	0,0	262	14,0
Füzérradvány	94	17,4	69	16,1	–	–
Hollóháza	8	0,6	0	0,0	–	–
Kishuta	0	0,0	0	0,0	–	–
Kovácsvágás	253	33,5	36	6,3	–	–
Mikóháza	51	9,2	0	0,0	205	16,5
Nagyhuta	0	0,0	0	0,0	–	–
Nyíri	69	11,5	0	0,0	–	–
Pálháza	4	0,4	2	0,2	615	20,1
Pusztafalu	0	0,0	1	0,3	–	–
Sátoraljaújhely	1500	7,6	689	3,6	1820	9,8
Vágáshuta	21	9,5	0	0,0	–	–
Vilyvitány	16	3,7	0	0,0	–	–
Községek:	875	8,7*	299	3,4	1159**	13,2
Járás:	2695	8,7*	988	3,5	2979**	10,7

* az 1980. évi népszámlálási adatok alapján számított lakónépességhez viszonyított aránya

** Alsó- és Felsőberecki adatai az 1990. évi népszámlálási adatok alapján került hozzáadásra

*** az 1990. évi népszámlálási adatok alapján számított lakónépességhez viszonyított aránya

Forrás: *Kertesi Gábor – Kézdi Gábor (1998): A cigány népesség Magyarországon, pp. 341-352 adatai alapján, saját szerkesztés*

Mivel ennek a társadalmi csoportnak alacsony az iskolai végzettsége és nincs tőkije, a mai piaci viszonyok közepette munkaerő piaci esélyei teljesen kilátástalanok. Rendkívül szegényes megélhetésük csak a családi pótlékból és a

¹⁸ Adatok forrása: Cigányügyi Koordinációs Bizottság (CIKOBÍ) által 1984–87-ben bekért a cigány népességre vonatkozó becslült adatok, melyeket 1991-ben publikáltak: Kocsis Károly – Kovács Zoltán (1991): A magyarországi cigánynépesség társadalomföldrajza, MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest

¹⁹ Az itt feltüntetett adatok az akkori általános iskolás cigány tanulók számát mutatja. Az iskolai adatokat a falvak esetében azonban közvetlenül nem használhatjuk a településeken élők számának becslésére, hiszen a községek iskoláiba más településekről is érkeznek tanulók. Ezért az egy iskolához tartozó községeket ún. „településbokrokba” vonták össze, s így értelmezhetőek ezen adatok. Füzérkumlós (Bózsva, Füzér, Füzérkumlós, Nyíri, Pusztafalu), Mikóháza (Alsóregmec, Felsőregmec, Mikóháza, Vilyvitány), Pálháza (Filkeháza, Füzérkajata, Füzérradvány, Kishuta, Kovácsvágás, Nagyhuta, Pálháza, Vágáshuta).

különbéle segélyekből biztosított. Falun több a komfort nélküli lakás. Ezeknek a lakásoknak a rezsiköltsége is alacsony, s ez az egyik oka annak, hogy a falu a szegények számára vonzóbb a városnál. Különösen az ország aprófalvas térségeiben magas a cigány lakosság aránya. Demográfiai szokásaikkal – a korai és a sok gyerekszülés – jelentősen hozzájárulnak a falusi lakosság számának növekedéséhez (Kovács, 1997).

17. táblázat: A cigány népesség jelenléte a Sátoraljaújhelyi járás településein, 2001-2013

Terület	2001. évi népszámlálás		2011. évi népszámlálás		2013. évi saját felmérés ²⁰	
	A cigány népesség		A cigány népesség		A cigány népesség	
	száma (fő)	aránya (%)	száma (fő)	aránya (%)	száma (fő)	aránya (%)
Alsóberecki	26	3,2	38	5,2	10	1,4
Alsóregmec	1	0,4	–	–	1	0,5
Bózsva	–	–	–	–	–	–
Felsőberecki	1	0,3	8	3,0	15	5,7
Felsőregmec	71	34,8	252	77,7	322	99,4
Filkeháza	14	11,6	–	–	30	27,3
Füzér	90	15,5	7	1,8	7*	1,8
Füzérkajata	–	–	...	...	15	13,5
Füzérkumlós	10	2,5	94	29,3	110	34,3
Füzérradvány	47	12,2	105	32,4	117	35,7
Hollóháza	–	–	4	0,5	4	0,5
Kishuta	–	–	–	–	–	–
Kovácsvágás	125	19,9	257	39,1	400	60,9
Mikóháza	–	–	14	2,5	25	4,5
Nagyhuta	–	–	–	–	–	–
Nyíri	21	4,6	54	13,4	150	37,1
Pálháza	–	–	–	–	10	0,9
Pusztafalu	1	0,4	–	–	–	–
Sátoraljaújhely	1165	6,4	1937	12,3	1937*	12,3
Vágáshuta	–	–	–	–	–	–
Vilyvitány	17	5,3	9	3,9	9	3,9
Községek:	424	5,1	843	11,6	1230	16,9
Járás:	1589	6,0	2780	12,0	3167	13,7

* 2011. évi népszámlálási adat

Forrás: KSH népszámlálási adatai (1.39. sz., 1.40. sz. mellékletek) és saját adatgyűjtés alapján, saját szerkesztés

A Sátoraljaújhelyi járás aprófalvas, periférikus, elmaradott területi jellemzői miatt egybeesik a cigányság által nagyobb arányban lakott területekkel. Az 1984-87-es időszakban készült CIKOBÍ felmérés alapján a járásnak 2.695 fő

²⁰ A 2013-ban végzett prominenciavizsgálatok során a polgármesterek által közölt adatok.

cigány lakosa volt (*a járás népességének 8,7%-a*). Az akkori felmérés szerint a járás négy településén (*Alsőregmec, Kishuta, Nagyhuta, Pusztafalu*) nem éltek cigányok, míg másik négy településen (*Felsőregmec, Füzérkomlós, Füzérradvány, Kovácsvágás*) a cigányság relatíve magasabb létszámával találkozhattunk. Az 1992. évi becslés szerint már közel 3000 fő tartozhatott a járás népességén belül a cigánysághoz (10,7%) (16. táblázat).

Az 1990-es népszámlálás során közel 1000 fő, a 2001-es népszámlálás során közel 1600 fő vallotta magát cigánynak a járásban (*előbbi 3,5%-át, utóbbi 6%-át tette ki a járás teljes népességszámnak*). 2011-ben pedig több mint 2700 lakos nyilatkozott a cigány hovatartozásáról (12%) (17. táblázat). Látható tehát, hogy a tíz évente rendelkezésre álló népszámlálási adatok szerint is (*melyek önbevalláson alapszanak*) a cigányság száma időről időre nőtt és a járás népességén belüli aránya minden alkalommal megduplázódott. A saját felmérésem szerint a járás cigány lakosságának száma ettől is magasabb, 2013-ban már meghaladhatta a 3000 főt. Azonban még ez sem lehet teljesen pontos, mivel Sátoraljaujhely esetében nem álltak rendelkezésemre saját adatok, így a városhoz a népszámlálási adat került beszámításra, melytől a valóságban jóval magasabb a cigányság jelenléte a járásszékhelyen.

A szociológusok egy etnikai kisebbség arányának növekedése során a 20%-os részesedést kritikus határnak tartják. Ezt az arányt elérve a településen megsokszorozódnak a konfliktusok, a nem cigány lakosság elköltözése felgyorsul, ezáltal pedig valószínűleg visszafordíthatatlanná válik az elcigányosodás folyamata (*Havas, 1999*). Ezt figyelembe véve kijelenthetjük, hogy a járás néhány településén (*Filkeháza, Füzérkomlós, Füzérradvány, Kovácsvágás, Nyíri*) a jövőben az etnikai kicserélődés folyamata fog végbemenni. Felsőregmecen ez a folyamat már lezajlott, a település lakossága csaknem egészében cigány. A hivatalos statisztikai adatok és a saját felmérésem alapján kijelenthető, hogy öt település (*Bózsza, Kishuta, Nagyhuta, Pusztafalu, Vágáshuta*) kivételével a járás minden településén élnek cigányok. A népszámlálási adatok alapján közel 30%, illetve a fölötti a cigányság aránya négy településen (*Felsőregmec, Füzérkomlós, Füzérradvány, Kovácsvágás*), míg a saját felmérésem alapján ezen települések száma hat, a már előbb említett települések mellett ide tartozik Filkeháza és Nyíri is (17. táblázat).

A Sátoraljaujhelyi járás két településen (*Felsőregmec, Kovácsvágás*) a legmagasabb a cigányság népességén belüli aránya, mely községek példáján leginkább bemutatható a cigányságra jellemező magas gyermekszám, az alacsony iskolázottság, a csekély foglalkoztatottság és a szerény életvitel. Az utóbbi két népszámlálási adatot figyelembe véve megállíthatjuk (18. táblázat), hogy mindkét vizsgált település esetén a 0-14 és a 15-39 közötti korosztályok népességén

belüli aránya a járás községeiben jellemző arányok fölött volt, sőt a járási, a megyei és az országos arányokat is fölülmúlták. Vagyis a magas gyermeklétszám és a fiatal korstruktúra mindkét településre egyaránt jellemző. Felsőregmec és Kovácsvágás iskolázottsági mutatói is egyaránt rosszak. Magas a tanulatlanok aránya, a legmagasabb iskolai végzettség általában a 8 általános. Felsőregmecen a legutóbbi adatok szerint már felsőfokú végzettséggel rendelkező ember nem is lakott. Mindkét településen magas a munkanélküliség, bár Felsőregmecen inkább az inaktív keresők és az eltartottak száma kimagasló. Az életkörülmények bemutatására a pedig a községek lakásállományának komfortossága jó példa lehet, melyből látszik, hogy mindkét községben magas a komfort nélküli lakások száma, bár a legutóbbi felmérés szerint ilyen téren javulás mutatkozott.

18. táblázat: Felsőregmec és Kovácsvágás népességének adatai (%), 2001,2011

Terület	2001				2011			
	0-14	15-39	40-59	60-X	0-14	15-39	40-59	60-X
<i>Korcsoport</i>								
Felsőregmec	28,9	37,3	16,2	17,6	38,0	36,4	18,8	6,8
Kovácsvágás	24,7	34,7	20,8	19,8	24,3	36,7	22,4	16,6
Községek:	19,7	31,5	26,7	22,1	15,9	30,4	30,5	23,2
Járás:	19,3	34,5	27,6	18,6	15,0	32,8	28,9	23,3
BAZ megye:	19,1	33,9	27,0	20,0	16,3	33,1	28,0	22,6
M.ország:	16,6	35,1	27,9	20,4	14,6	34,2	27,7	23,5
<i>Iskola</i>	Ált. isk. első évfolyamát sem végezte el	Legalább 8. évfolyam	Legalább érettségi	Egyetem, Főiskola oklevéllel	Ált. isk. első évfolyamát sem végezte el	Legalább 8. évfolyam	Legalább érettségi	Egyetem, Főiskola oklevéllel
Felsőregmec	3,0	62,8	11,6	1,9	1,2	79,6	12,3	-
Kovácsvágás	1,4	80,0	10,5	1,8	0,7	88,5	13,1	2,3
Községek:	0,8	86,0	23,1	4,8	0,7	93,4	34,6	8,7
Járás:	0,6	90,4	34,2	9,5	0,6	95,0	44,1	14,2
BAZ megye:	0,9	86,8	34,0	9,5	0,8	93,1	43,1	14,2
M.ország:	0,7	88,8	38,2	12,6	0,6	95,1	49,0	19,0
<i>Munka</i>	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktív kereső	Eltartott	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktív kereső	Eltartott
Felsőregmec	13,7	16,2	29,9	40,2	9,6	3,1	38,6	48,7
Kovácsvágás	13,9	8,3	43,0	34,8	20,1	16,9	25,9	37,1
Községek:	26,8	6,8	39,0	27,4	32,3	8,7	34,2	24,8
Járás:	31,9	5,5	33,2	29,4	34,7	7,3	32,5	25,5
BAZ megye:	28,1	6,9	35,1	29,9	33,8	7,6	31,5	27,1
M.ország:	36,2	4,1	32,4	27,3	39,7	5,7	29,7	24,9
<i>Lakás</i>	Össz-komfortos	Komfortos	Fél-komfortos	Komfort nélküli	Össz-komfortos	Komfortos	Fél-komfortos	Komfort nélküli
Felsőregmec	4,1	5,5	11,0	72,6	6,8	50,0	4,6	35,2
Kovácsvágás	7,2	28,7	17,5	43,5	10,0	50,9	10,5	26,8
Községek:	27,5	29,7	10,3	29,2	38,4	41,1	3,8	15,8
Járás:	38,0	36,9	7,3	14,8	48,7	39,1	4,2	7,4
BAZ megye:	48,1	25,9	4,9	17,8	56,8	30,8	3,2	8,8
M.ország:	51,6	30,2	5,0	9,5	61,4	31,0	2,7	4,4

Forrás: KSH népszámlálási adatok (1.15. sz., 1.15.1. sz., 1.16. sz., 1.16.1. sz., 1.33. sz., 1.35. sz., 2.2. sz., 4.19. sz. mellékletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés

Kijelenthető tehát, hogy a cigányság számos társadalmi-gazdasági mutatóban hátrányt szenved a többségi társadalomhoz képest, így a vidékfejlesztésnek is kiemelt helyen kell e réteg társadalmi hátrányainak csökkentésével foglalkoznia.

5.2. A Sátoraljaújhelyi járás vallásföldrajzi képe

A vallás és az egyházi élet a vidéki emberek számára mindig is nagyon fontos szerepet játszott a mindennapjaikban, szokásaikban. A Sátoraljaújhelyi járásban is jelen van még az ún. „népegyházi” keret, vagyis az emberek életéhez szervesen hozzátartozik a vallásosság, azonban településenként különbség tapasztalható, ugyanis hol élénkebb, hol kevésbé élénk a gyülekezeti élet. Sajnos, mint ahogyan az élet más területén, a hitéletnek sem kedvez a csökkenő és elvándorló népesség. A fiatalok elhagyják a községeket, s az idősebb generáció elhalálózása miatt csökken a gyülekezetek létszáma és ezáltal a templomba járó emberek száma is. Három egyház (*római katolikus, görög katolikus, református*) játszik meghatározó szerepet a járás és ezen belül a települések életében, illetve jelen vannak még az evangélikus, izraelita és egyéb egyházhoz tartozók is, azonban számunk lényegesen kevesebb.

A Magyar Katolikus Egyház római katolikus közösségei, a plébániái a katolikus egyház "közigazgatási területeihez", az egyházmegyékhöz tartoznak. Magyarországon 13 egyházmegye található 4 érsekségben. A Sátoraljaújhelyi járás az Egri Főegyházmegyéhez (*Archidioecesis Agriensis*) tartozik, mely 4 Főesperességből áll. Ezek közül a Sátoraljaújhelyi járás az Abaúj-Zempléni Főesperességhez tartozik, melynek 5 Esperesi Kerülete közül a járás települései a Sátoraljaújhely-Bodroghközi Esperesi Kerülethez tartoznak, mely 15 plébániát foglal magába, s ezek közül több a járás településein található²¹.

A Magyar Görög Katolikus Egyház a keleti katolikus egyházak egyike, híve azok a bizánci szertartású keresztények, akik a katolikus egyházzal teljes egységben élnek. Ferenc pápa 2015-ben Rómának alárendelt egyházzá, s a Hajdúdorogi egyházmegyét metropolitai székké emelte. Főegyházmegyéje (*metropóliája*) tehát a Hajdúdorogi főegyházmegye, szuffragáneus egyházmegyéi a Miskolci- és a Nyíregyházi egyházmegye. A Sátoraljaújhelyi járás a Miskolci Egyházmegye területén fekszik, melynek 60 parókiája és 2 szervező-lelkészisége van. Ezen belül kiemelendő a Sátoraljaújhelyi Esperesi Kerület, melyen belül hat

---

²¹ Az Alsóberecki (*Magyarok Nagyasszonya*) plébánia, Filia: Felsőberecki (*Szentlélek*), ellátja Sátoraljaújhely I. főplébánia. A Füzéri (*Szent István király*) plébánia, Filia: Füzérkomlós (*Szent Kereszt megtalálása*), Füzérkajata, Filkeháza, Pusztafalu, oldallagosan ellátja Hollóháza plébániát. A Füzérradványi (*Szent Eduárd*) plébánia, Filia: Nagyhuta (*Szent Anna*), Vágáshuta (*Sarlós Boldogasszony*), ellátja Pálháza plébánia. A Hollóházi (*Szent László király*) plébánia, kápolna: Nyíri (*Szűz Mária Szepőlóten Szíve*), Bózsva (*Nagybózsva-Szentlélek*), ellátja Füzér plébánia. A Kishutai (*Szűz Mária szent neve*) plébánia, ellátja Pálháza plébánia. A Pálházai (*Szent Péter és Szent Pál apostolok*), Filia: Kovácsvágás, oldallagosan ellátja Füzérradvány, Kishuta plébániákat. A Sátoraljaújhely I. (*Szent István király*) főplébánia, Filia: Széphalom (*Jézus Szíve*), Bodroghalom (*Szent Kereszt felmagasztalása*), Rudabányácska, Kisbózsva (*Krisztus Király*) ellátja Vilyvitány, Alsóberecki plébániákat. A Károlyfalvai (*Nepomuki Szent János*) plébánia, ellátja Sárospatak plébánia. (*A Sátoraljaújhely II. (Nagyboldog-asszony) templomigazgatóság*) A Vilyvitányi (*Szent Anna*) plébánia, Filia: Mikóháza (*misézóhely gk. templomban*), Alsóregmec, Felsőregmec, ellátja Sátoraljaújhely I. főplébánia.

parókiá²² említhető meg a járás szempontjából (*Alsóregmec, Filkeháza, Mikóháza, Rudabányácska, Sárospatak–Végardó, Sátoraljaújhely*).

A Magyar Református Egyház a Magyarország területén lévő református egyházközségekből épül fel. Létrejött a 16. századi nyugat-európai reformációhoz nyúlik vissza, mely már a század közepén elérte Magyarországot, s az első református egyházkerületek is ekkor jöttek létre. Az egyházközségek az egyházi kormányzás céljából az egyházmegyékben, melyek aztán egyházkerületekben egyesülnek. Jelenleg az ország területén található négy református egyházkerület közül a Sátoraljaújhelyi járás települései a Tiszáninneri Református Egyházkerülethez tartoznak. Az Egyházkerület további négy egyházmegyére van osztva, melyek közül a járás települései a Zempléni Református Egyházmegyéhez tartoznak. A járás területén tíz református egyházközség található, nevezetesen az Alsóberecki-, Felsőberecki-, Felsőregmeci-, Füzéri-, Füzérkajatai-, Füzérkomlói-, Füzérradványi-, Kovácsvágási-, Pálházi- (*Nagybózsva, Felsőregmec, Mikóháza, Vilyvitány*) és a Sátoraljaújhelyi református egyházközség.

A Magyarországi Evangélikus Egyház a harmadik legnagyobb történelmi egyház az országban. Az evangélikusság hitbeli alapjai a bibliai kereszténységig nyúlik vissza, a lutheri reformáció nyomán alakult ki. Jelenleg három Egyházkerületre osztja az országot, melyek közül a Sátoraljaújhelyi járás az Északi Egyházkerülethez tartozik, s az ezen belül található hat Egyházmegye közül a Borsod-Hevesi Egyházmegye területén helyezkedik el. Az egyházmegye kilenc anyagyülekezetéből a Tokaj és környéke gyülekezetet kell megemlíteni a járás szempontjából.

A Sátoraljaújhelyi járás területén 43 templom található, melyből a római katolikus templomok száma 17. A járás székhelyén lévő templomok közül 4 (*Sátoraljaújhely (2), Károlyfalva, Széphalom*), míg a községekben közül 13 rendelkezik római katolikus templommal, hét községben viszont nem található (*Alsóregmec, Felsőregmec, Filkeháza, Füzérkajata, Kovácsvágás, Mikóháza, Pusztafalu*). A görög katolikus templomok száma összesen 9, melyek hat településen (*Alsóregmec, Felsőberecki, Felsőregmec, Filkeháza, Mikóháza, Pálháza*) és a járásszékhelyen (*Sátoraljaújhely, Rudabányácska, Széphalom*) találhatóak. A református templomok száma 16, öt település (*Alsóregmec, Filkeháza, Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta*) azonban nem rendelkezik református templommal, míg az egyetlen evangélikus templom Sátoraljaújhelyen található.

---

²² Parókiák: **Alsóregmec; Filkeháza**, Filiák: Bózsva, Füzér (*rk. templom*), Füzérkajata, Füzérkomlós (*rk. templom*), Füzérradvány (*rk. templom*), Hollóháza, Kishuta, Kovácsvágás, Nyíri (*rk. templom*), Pálháza; **Mikóháza**, Filiák: Felsőregmec, Vilyvitány (*rk. templom*), **Rudabányácska**, a parókiához tartozó település: Széphalom; **Sátoraljaújhely**, Filiák: Alsóberecki (*rk. templom*), Felsőberecki; **Sárospatak–Végardó**, a parókiához tartozó település: Károlyfalva

19. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás lakóinak egyházi felekezetekhez való tartozása (fő), 1910, 2001, 2011

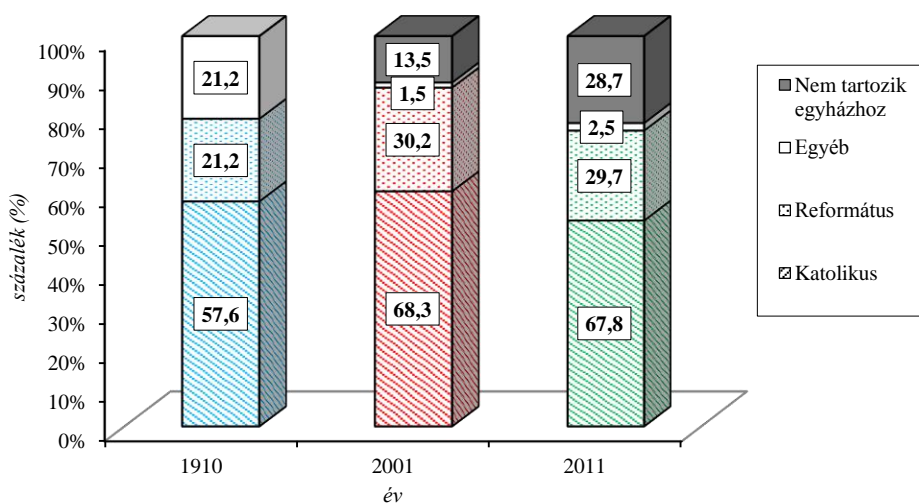
Év	Népesség	Egyházi felekezethez tartozók	Katolikus	Ebből:		Református	Egyéb	Egyházi felekezethez nem tartozók
				Római	Görög			
1910	31.429	31.429	18.121	12.635	5.486	6.647	6.661	–
2001	26.577	22.992	15.696	11.485	4.211	6.955	341	3.585
2011	23.058	16.437	11.135	8.372	2.762	4.885	417	6.621

Forrás: KSH népszámlálási adatok (1.36. – 1.38. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

Míg 1910-ben a települések lakói definiálni tudták magukat egyik vagy másik felekezethez tagjaként, addig mára ez a kép megváltozott. Megjelent a magukat nem hívő emberként meghatározók tábora, amely az elmúlt tíz év tendenciáját tekintve majd duplájára nőtt. Míg a népesség s vele együtt a vallásos emberek száma is csökkent, addig a vallási felekezetekhez tartozók száma átalakult (19. táblázat). A vizsgált időszakban a népszámlálási adatok alapján elmondható, hogy a népességcsökkenés – amely magában hordozza az egyházi felekezetekhez tartozók számának csökkenését – ellenére a római katolikus egyház felekezetéhez tartozók száma arányaiban nem csökkent, hanem nőtt. Az 1910-es népszámlálási adatok alapján a járás teljes lakossága valamelyik egyházhoz, ill. felekezethez tartozott. Ezen belül a katolikus hívők száma 57,6%-ot (18.121 fő) tett ki (41. grafikon), melyből a római katolikusok aránya 69,7% (12.635 fő) volt. A legfrissebb népszámlálási adatok azt mutatják, hogy a járás lakosságának csupán 71,3 %-a tartozik valamelyik egyházhoz, illetve felekezethez. Ezen belül a katolikus hívők aránya 67,8% (11.135 fő), melyből 75,2%-a (8.372 fő) római katolikus, vagyis a felekezetek közül továbbra is ez a legnépesebb, sőt a felekezetek közötti különbségek a római katolikusok javára nőtt. Látható tehát, hogy a hívő emberek közötti arány a római katolikusok 5,5%-os növekedését mutatja, vagyis elmondhatjuk, hogy mind a járásszékhelyen (71%-ról 72,9%-ra), mind a településeken (67,1%-ról 79%-ra) a római katolikus vallásúak száma arányaiban nőtt. Valójában azonban számszerű csökkenés tapasztalható (12.635 főről 8.372 főre), mely természetesen összefüggésbe hozható a népesség csökkenésével és az elvándorlással. Bár a római katolikus emberek aránya az összes településen magasnak mondható, mégis kiemelendő néhány járási település (*Bózsza, Hollóháza, Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta*), ahol a vizsgált időszakban arányaiban a legtöbb római katolikus lakott.

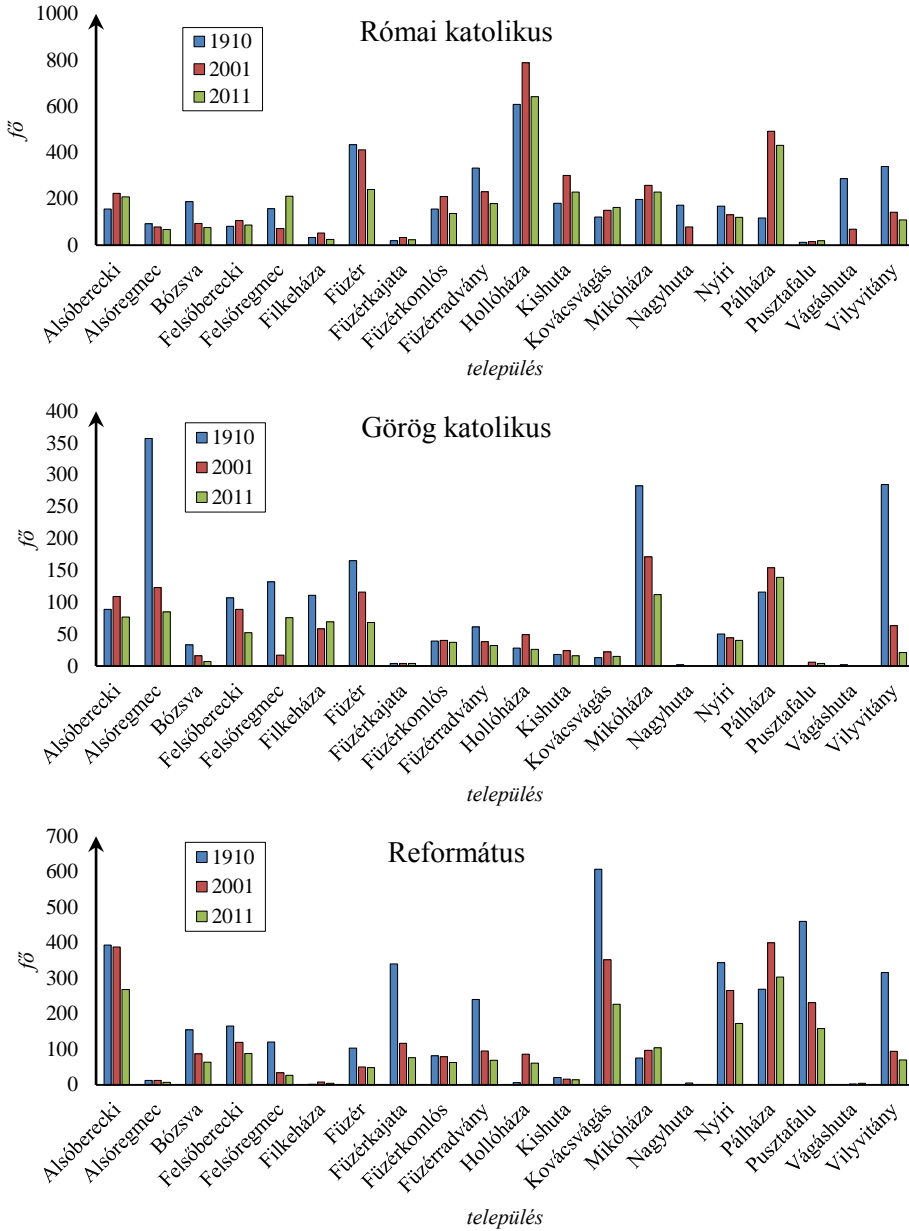
A görög katolikus hívők aránya a járás településein a katolikusokon belül 1910-ben 30,3%-ot (5.486 fő) tett ki, míg 2011-ben 24,3%-ot (2.762 fő). Látható tehát, hogy nemcsak számszerűleg, hanem arányaiban is csökkent a görög katolikusok száma. A legtöbb görög katolikus vallású ember 1910-ben Alsóregmecen, Felsőberekiben, Filkeházán, Mikóházán lakott, míg a vizsgált időszak végén már csak Alsóregmecen és Filkeházán jelentősebb a görög katolikusú hívők aránya. A reformátusok aránya 1910-ben 21,2% (6.647 fő) volt, s amellet hogy számuk csökkent (4.885 fő) a felekezethez tartozók arányain belül mégis 29,7%-ra nőtt 2011-re. A legtöbb református hívővel rendelkező települések 1910-ben Alsóberecki, Füzérkajata, Kovácsvágás, Nagybózsva, Nyíri, Pusztafalu, Vily, míg 2011-ben Füzérkajata, Kovácsvágás, Nyíri, Pusztafalu. Az evangélikusok száma a járás területén 1910-ben sem volt meghatározó (423 fő, a felekezethez tartozók 1,4%-a), s ez az arány 2011-ben tovább csökkent (45 fő, a felekezethez tartozók 0,3%-a). A legtöbb evangélikus a vizsgált időszak elején és végén is Sátoraljújhelyen élt. A Sátoraljújhelyi járásban élő izraelita lakók 1910-ben még jelentős arányban 19,6% (6.166 fő) képviselték magukat az egyházi felekezethez tartozók körében (*leginkább Sátoraljújhelyen éltek*) azonban számuk a világháborúk következményei és az elvándorlás miatt 2011-re 0,03%-ra (6 fő) csökkent a járásban.

41. grafikon: A Sátoraljújhelyi járás településeinek lakói vallási hovatartozás szerint (%), 1910, 2001, 2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok (1.36. – 1.38. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

42. grafikon: A Sátoraljaújhely járás településein (Sátoraljaújhely város kivételével) magukat római katolikus-, görög katolikus- és református vallásúnak valló emberek száma (fő), 1910-2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok (1.36. – 1.38. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

5.4. A Sátoraljaújhelyi járás intézményi- és infrastrukturális ellátottsága

A járás területén minden településen található Polgármesteri hivatal, melyben a polgármesteren kívül helyet kap a jegyző/körjegyző, illetve számos községben egyéb funkciókat (*pl. orvosi rendelő, rendezvényterem/közösségi tér, könyvtár stb.*) is ellát a középület.

A mindennapi életvitelhez szükséges szolgáltatásokat nyújtó élelmiszerüzlet Vágáshuta kivételével szintén minden településen található. Van olyan település ahol kettő (*Alsóberecki, Füzérkumlós, Füzérradvány, Kishuta, Mikóháza, Nyíri, Pálháza, Vilyvitány*), sőt van ahol három (*Füzér*) illetve négy (*Hollóháza*) is üzemel. Italbolt hét településen (*Alsóregmec, Felsőregmec, Filkeháza, Füzérkajata, Füzérradvány, Vágáshuta, Vilyvitány*) nem található, azonban van olyan település ahol kettő (*Alsóberecki, Bózsva, Hollóháza, Kishuta*), sőt három (*Pálháza*) is üzemel. Pusztafalun a kisbolt és az italbolt egy helységben van.

A járás területén nyolc postahivatal található (*Alsóberecki, Füzér, Füzérkumlós, Hollóháza, Kovácsvágás, Mikóháza, Pálháza, Sátoraljaújhely*) és a járásszékhelyen található posta mellett a városban még további két helyen nyújtanak postai szolgáltatást. A települések többségén azonban mobil postai szolgáltatás üzemel. Könyvtár minden településen található, a legtöbb helyen ezer, illetve két-háromezer közé tehető a kölcsönözhető könyvek száma, ettől kevesebb csak három településen (*Füzérradvány, Kishuta, Vágáshuta*), míg ettől többel, vagyis nagyobb kínálattal öt településen (*Füzérkumlós, Hollóháza, Mikóháza, Pálháza, Sátoraljaújhely*) találkozhatunk.

Benzinkút Sátoraljaújhelyen kettő is található, míg a járás többi településén egyedül Pálházán lehet üzemanyagot vásárolni. Nyíriben is volt üzemanyagtöltő állomás, de közel tíz éve már nem üzemel. A járásban a járás székhelyén több bankfiók is található. A többi település közül kizárólag egy takarékszövetkezet fiókhálózatának kirendeltsége található meg Pálházán (*mely takarékszövetkezet Sátoraljaújhelyen is jelen van*).

Rendőrkapitányság csak Sátoraljaújhelyen található, a többi település közül egyedül Pálházán található KMB iroda. Polgárőrség azonban hét településen is van (*Felsőregmec, Füzérkajata, Füzérradvány, Kovácsvágás, Mikóháza, Nyíri, Pálháza*). Hivatásos Tűzoltó-parancsnokság szintén csak Sátoraljaújhelyen van, de a járásszékhelyen található még önkéntes Tűzoltó Egyesület is, éppúgy, mint a járás további három településén (*Kovácsvágás, Hollóháza, Pálháza*). Mentőállomás azonban csak a járásszékhelyen található. Házi orvosi szolgáltatás Sátoraljaújhely mellett további három településen (*Füzérkumlós, Mikóháza, Pálháza*) található, azonban a házi orvos rendelést

folytat a többi településen is. Van ahol heti háromszor (*Hollóháza*), van ahol heti egyszer (*Alsóberecki, Alsóregmec, Felsőberecki, Felsőregmec, Nyíri Pusztafalu, Vágáshuta, Vilyvitány*), van ahol havi kétszer (*Kishuta*) és van ahol havi egy alkalommal (*Bózsva, Filkeháza, Füzér, Füzérkajata, Füzérradvány, Kovácsvágás, Nagyhuta*) rendel. A Sátoraljaújhelyen működő négy Gyógyszertár mellett még egy található Pálházán, illetve további két településen (*Füzérkomlós, Hollóháza*) ún. fiókgyógyszertár üzemel.

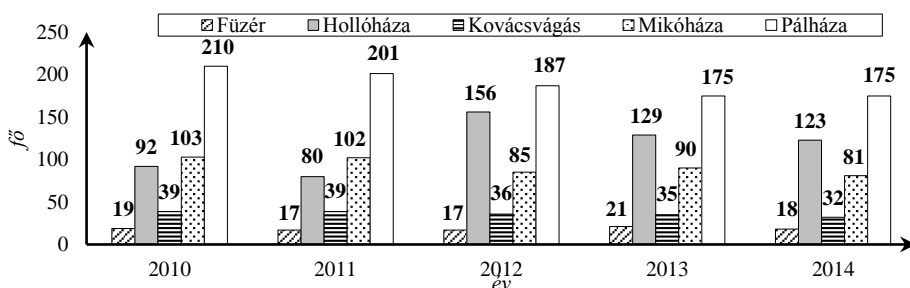
Bölcsődei ellátás, illetve bölcsőde csak a járásszékhelyen található. A működő bölcsődei férőhelyek száma 48, melyen 8 fő szakképzett bölcsődei kisgyermeknevelő dolgozik. A járáshoz tartozó két *bodrogi közti településen* óvoda csak Alsóbereckin van, ide járnak a Felsőberecki óvodások is, míg a *hegyközi települések* közül hat rendelkezik óvodával (*Füzér, Füzérkomlós, Hollóháza, Kovácsvágás, Mikóháza, Pálháza*) melyek a környező többi településről érkező óvodásokat is ellátják. Sátoraljaújhelyen a Hétszínvirág Óvoda és négy tagóvodája (*melyből egy Károlyfalván, egy Széphalom településrészekén található*) várja a gyermekeket. Az óvodai férőhelyek száma a járásban összesen 868 db, melyből Füzérkomlóson található a legkevesebb (20 db), míg Sátoraljaújhelyen a legtöbb (575 db). Három településen (*Alsóberecki, Füzér, Füzérkomlós*) egy óvodai gyermekcsoport van, négy településen (*Hollóháza, Kovácsvágás, Mikóháza, Pálháza*) kettő, míg a járás székhelyén 22 a gyermekcsoportok száma. A járásban dolgozó óvodapedagógusok száma 69 fő. A járás általános iskolái közül *Sátoraljaújhelyen* 7 általános iskola és 1 művészeti iskola található²³. A járáshoz tartozó két *bodrogi közti településen* általános iskola Alsóbereckiben működött, de sajnos már be kellett zárni, így Felsőbereckiről is vagy Bodroghalomra, vagy Sátoraljaújhelybe járnak a tanulók. A *hegyközi településeken* azonban Mikóházán működik a Lőrincze Lajos Mikóházi Általános Iskola (*Alsóregmec, Felsőregmec, Mikóháza, Vilyvitány*), mely a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Általános Iskola Magyar Angol Két Tanítási Nyelvű és Nyelvoktató Német Nemzetiségi Általános Iskola tagintézménye és Pálházán található a Hegyközi Általános Iskola (*Pálháza, Bózsva, Filkeháza, Füzérkajata, Füzérradvány, Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta*), melynek 3 tagintézménye is van. A Kovácsvágási II. Rákóczi Ferenc Tagintézménye (*összevonva található bölcsőde, óvoda és az általános iskola 1-4. osztálya, az 5. osztályt már Pálházán kell elkezdenie a fiataloknak*), a Hollóházi Istványi Ferenc Tagintézménye (*Bózsva, Füzérkomlós, Nyíri, Pusztafalu*) és a Füzéri Perényi Péter Tagintézménye.

---

²³ Esze Tamás Általános Iskola, Jókai Mór Általános Iskola, Kazinczy Ferenc Általános Iskola, Petőfi Sándor Általános Iskola, Árpádházi Szent Margit Általános Iskola, Szlovák Tanítási Nyelvű Általános Iskola, Deák Úti Általános Iskola, Lavotta János Művészeti Iskola

Az iskolákban tanuló diákok nemcsak a településen lakók közül kerülnek ki, hanem ezen intézmények „vonzáskörzetéből” is, vagyis olyan más településekről érkeznek ide tanulók, ahol nincsen saját iskola. A bejáró tanulók aránya Mikóházán a legmagasabb (80%), míg Pálházán 71%, Hollóházán 61%, Füzéren pedig 39%. A kovácsvágási iskolában nincsenek bejáró tanuló, ott csak helyi gyermekek tanulnak. Sátoraljaújhelyre a tanulók 15%-a érkezik másik településről.

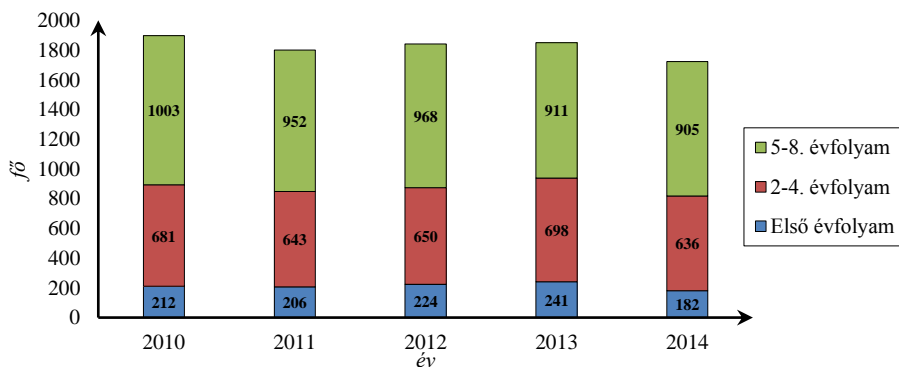
43. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás általános iskolai tanulóinak száma a naplali oktatásban (gyógypedagógiai oktatással együtt) (fő), 2010-2014

Forrás: *TeIR/KSH adatok (5.11. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés*

A járásszékhelyen kívül a legnagyobb tanulólétszám Pálházán található (43. grafikon), bár a tanulók létszáma évről-évre fogyatkozik. Felsőtagozatos oktatás Sátoraljaújhelyen kívül Pálházán, Mikóházán és Hollóházán folyik.

44. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás általános iskolai tanulóinak közül az első évfolyamosok száma-, 2-4. évfolyamosok száma- és a 5-8. évfolyamosok száma a naplali oktatásban (gyógypedagógiai oktatással együtt) (fő), 2010-2014

Forrás: *TeIR/KSH adatok (5.11. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés*

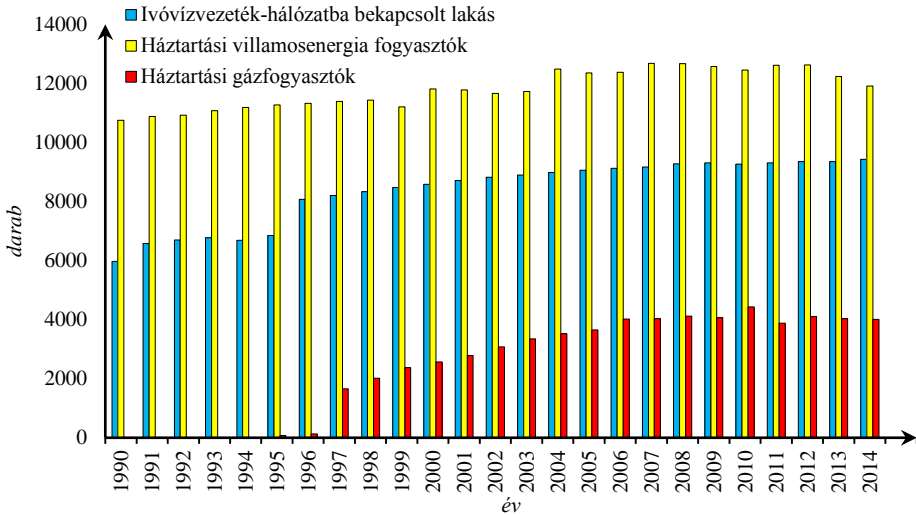

A Sátoraljaújhelyi települések esetében elmondható, hogy közüzemi infrastruktúrájuk alapvetően jól kiépített. A háztartási áramszolgáltatás és a közvilágítás, illetve a vezetékes ivóvíz ellátás mindenütt biztosított. Vezetékes gáz azonban öt településen (*Felsőregmec, Kovácsvágás, Pusztafalu, Vágáshuta, Vilyvitány*) nincs, illetve sok község esetében hiába a teljes gázkiépítettség, rákötve a vezetékekre kevesebben vannak. Két településen (*Felsőregmec, Vilyvitány*) nincs kiépített csatornahálózat, míg további négy településen (*Hollóháza, Kovácsvágás, Vágáshuta, Pusztafalu*) a csatornázottság foka nem teljes.

A rendszerváltás óta eltelt 25 évet vizsgálva megállapíthatjuk (45. grafikon), hogy a Sátoraljaújhelyi járásban az ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások száma átlagosan 8.369 db. A legtöbb bekötés Pálházán (393 db), Hollóházán (289 db) és Alsóbereckiben (269 db), míg a legkevesebb Pusztafalun (9 db) található. A villamosenergiát fogyasztók száma átlagosan 11.814 db, legnagyobb számban Hollóházán (508 db), Pálházán (480 db) és Kovácsvágáson (352 db), míg legkevesebben Filkeházán és Vágáshután (46-46 db) vannak. A gázfogyasztók száma átlagosan 3.424 db. Legtöbben Pálházán (248 db), Hollóházán (200 db) és Alsóbereckiben (183 db) vannak, míg legkevesebben Filkeházán (5 db).

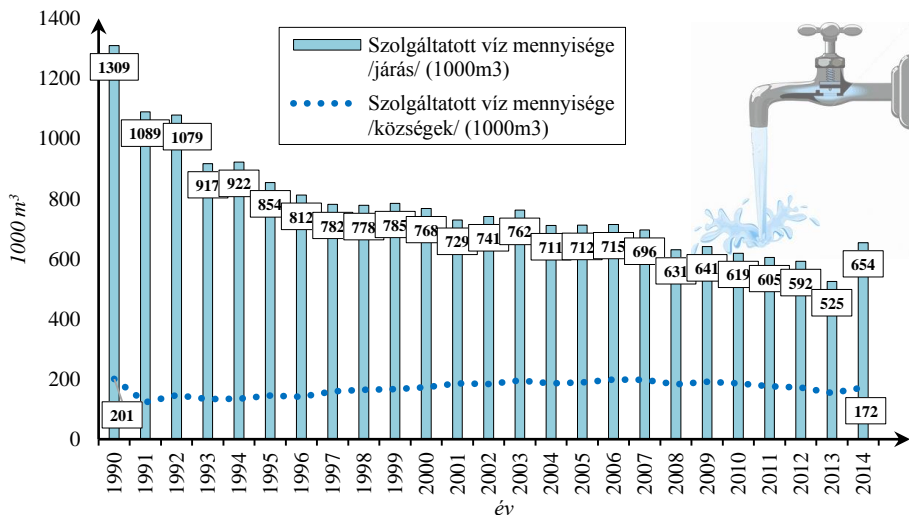
A járás háztartásainak szolgáltatott víz mennyisége folyamatos csökkenést mutat (46. grafikon), mely összefüggésbe hozható a csökkenő népességszámmal, a takarékoskodó vízhasználattal és a környezettudatosabb szemlélettel egyaránt. A járás háztartásai által 2014-ben 654.000 m³ víz fogyott, azonban ezt az adatot Sátoraljaújhely vízfogyasztása torzítja, ugyanis amennyiben csak a községek vízfogyasztását tekintjük, ez esetben csupán 172.000 m³-ről beszélhetünk. A háztartások részére szolgáltatott villamosenergia mennyisége is csökkenést mutat a vizsgált időszakban (47. grafikon). Az 1990-es fogyasztáshoz képest a háztartások 2014-ben 31%-kal kevesebb energiát vettek igénybe. A vizsgált időintervallum végén 21.921.000 kWh volt a felhasznált villamosenergia mennyisége a járásban, melyből a községek csupán a 33%-ot (7.292.000 kWh) használtak. A vezetékes gázszolgáltatás a járás területén 1995 óta van, bár ekkor még csak a két bodrogi településen (*Alsóberecki, Felsőberecki*) volt elérhető két éven keresztül. 1997-től aztán a járás további 14 településén épült ki a gázszolgáltatás, így összesen 16 településen van vezetékes gáz, a már fent említett 5 településen nincs. A beindulás évétől fogva aztán lassan, fokozatosan emelkedett a gázfogyasztás (48. grafikon), mígnem 2006-ban elérte a legmagasabb értéket (11.569.000 m³). Ettől az évtől fogva aztán folyamatos csökkenés tapasztalható (*okai a népességcsökkenés, a magas árak, stb.*), mígnem 2014-ben a gázfogyasztás az 1998-as szintre csökkent (3.347.000 m³). De még ennek a felhasznált gáz mennyiségének is csupán 24%-a (809.000 m³) realizálódott a járás községeiben.

45. grafikon: A Sátorlajújhelyi járás háztartási villamosenergia- és gázfogyasztóinak száma és a közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások száma (db), 1990-2014

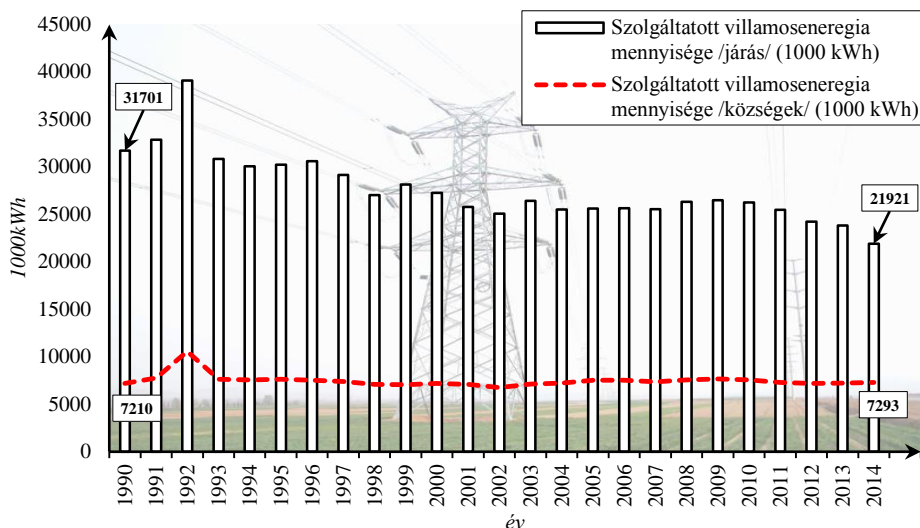
Forrás: TeIR/KSH adatok (5.1. sz., 5.3. sz., 5.5. sz. melléletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

46. grafikon: A Sátorlajújhelyi járás háztartásainak szolgáltatott víz mennyisége (1000 m³), 1990-2014

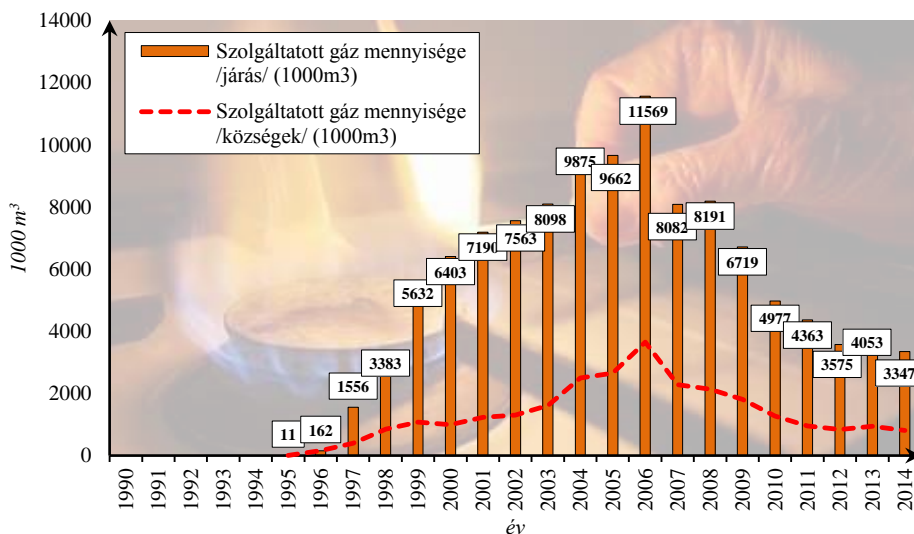
Forrás: TeIR/KSH adatok (5.2. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

47. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás háztartásai részére szolgáltatott villamosenergia mennyisége (1000 kWh), 1990-2014

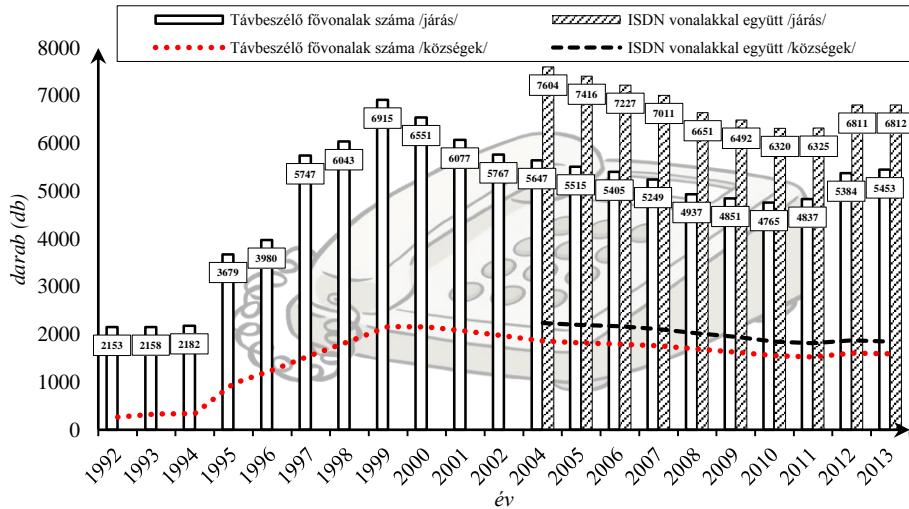
Forrás: TeIR/KSH adatok (5.4. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

48. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás háztartásai részére szolgáltatott gáz mennyisége (1000 m³), 1990-2014

Forrás: TeIR/KSH adatok (5.6. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

49. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein található egyéni távbeszélő fővonalak száma (lakásfővonal), 1992-2013 és a távbeszélő fővonalak száma (ISDN vonalakkal együtt) (db), 2004-2013

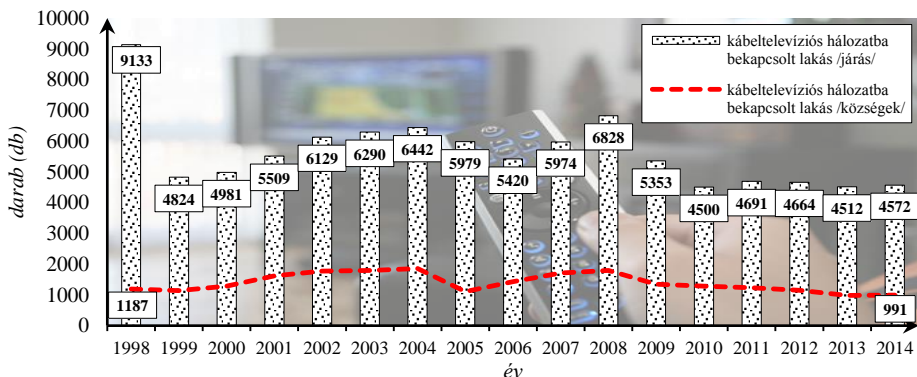

*2003. év adathiány

Forrás: *TeIR/KSH adatok (5.7. sz., 5.8. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés*

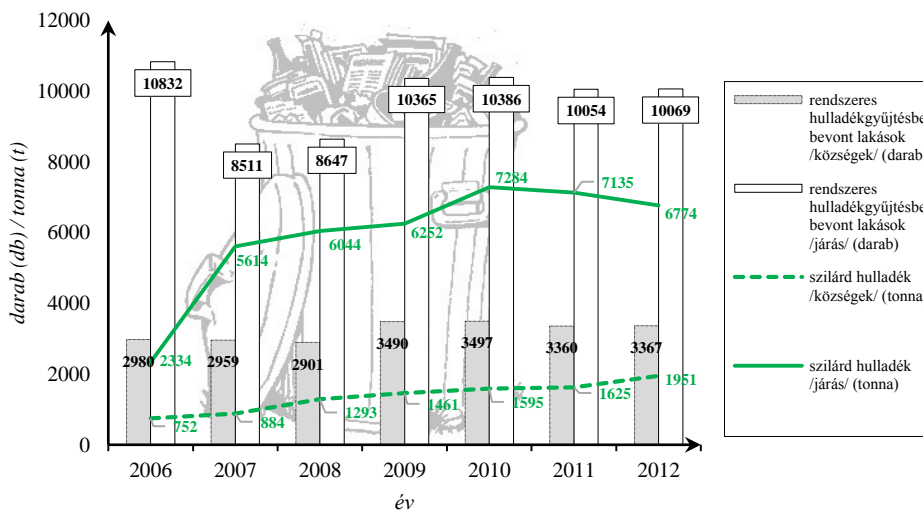
Korszerű telefonhálózat a járás minden településén kiépített (49.grafikon), azonban kábeltelevíziós szolgáltatás (50. grafikon) öt községben (*Bózsva, Felsőberecki, Felsőregmec, Filkeháza, Füzérradvány*) nincs és nem is volt, három községben (*Nyíri, Pusztafalu, Vágáshuta*) pedig jelenleg nincs.

50. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein található kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások száma (db), 1998-2013

Forrás: *TeIR/KSH adatok (5.9. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés*

51. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma (db) és a lakosságtól elszállított szilárd hulladék mennyisége (tonna), 2006-2012

Forrás: *TeIR/KSH adatok (5.10. sz. melléklet) alapján, saját számítás, saját szerkesztés*

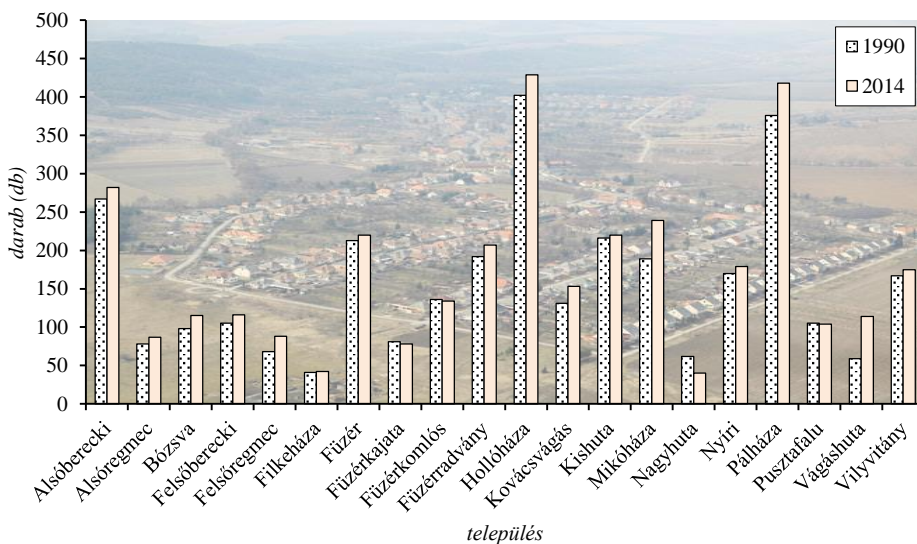
A rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma a járás településeiben a vizsgált időszakban (51. grafikon) átlagosan 9838 lakás, míg csak a járás községeit vizsgálva átlagosan 3222 lakásról beszélhetünk. A szilárd hulladék mennyisége évről évre nő, bár járási szinten az utóbbi pár évben – talán a környezettudatosabb életmódnak is köszönhetően – némi csökkenés figyelhető meg. A községek esetében jóval szerényebb mennyiségű hulladék gyűlik össze évente, azonban ennek mennyisége folyamatos növekedést mutat (51. grafikon).

A hulladékszállítás a járás minden településén megoldott, melyet *Zempléni Hulladékkezelési Közszolgáltató Nonprofit Kft. (ZHK)* végez. A járás területén 44 szelektív gyűjtősziget került kihelyezésre, melyből 28 Sátoraljaújhelyen, 4 Mikóházán, 3 Pálházán található, illetve vannak települések ahol 2 gyűjtősziget (*Vágáshuta, Vilyvitány*) és vannak települések (*Alsóberecki, Felsőberegki, Füzérkomlós, Hollóháza, Kishuta*) ahol csak 1 gyűjtősziget található. Néhány településen szelektív zsákok kerülnek kiosztásra, míg vannak települések ahol még a szelektív hulladékgyűjtés nem megoldott. A szemétszállítás rendszeressége heti 1 alkalom. Főleg az idősebb korosztály a szolgáltatásért fizetendő összeget sokallja, mivel az általuk termelt hulladék mennyisége miatt nem használják ki a szolgáltatás nyújtotta lehetőségeket.

5.5. A Sátoraljaújhelyi járás lakásállománya és felszereltsége

A Sátoraljaújhelyi járás aprófalvas településszerkezete, demográfiai hanyatlása (*előregedő lakosság, elvándorló fiatalok*), az alacsony munkabérek és a megfelelő munkahelyek hiánya a települések lakásállományán is megmutatkozik. Lakásállománya 1990-ben 9.860 db volt (*68%-a Sátoraljaújhelyen*), míg 2014-ben 10.145 db (*66%-a Sátoraljaújhelyen*), vagyis a vizsgált időszak 25 éve alatt mindössze 285 db lakással gyarapodott a járás. A községek esetében elmondható, hogy a legtöbb lakás Hollóházán (429 db) illetve Pálházán (418 db), míg a legkevesebb Nagyhután (40 db), illetve Filkeházán (42 db) található. A rendszerváltás óta eltelt időszakot figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy nem vagy csak alig épültek új lakások a járás községeiben (52. grafikon).

52. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás községeinek lakásállománya (db), 1990-ben és 2014-ben

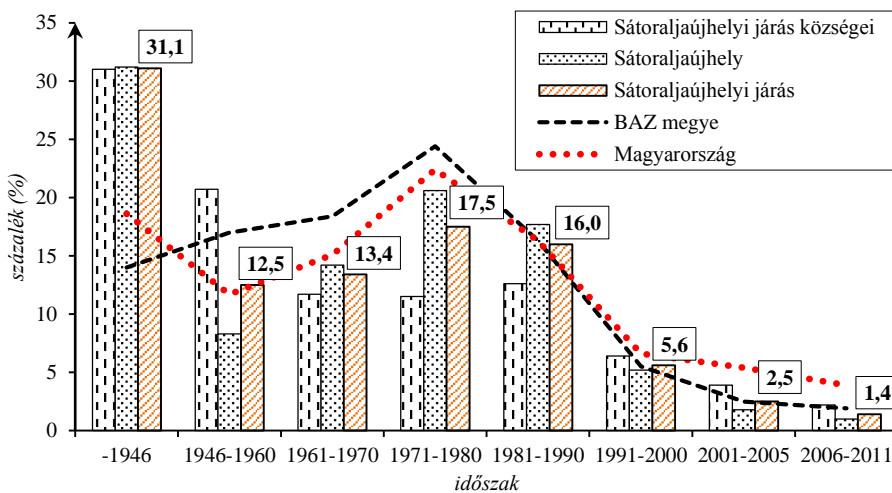

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) / Központi Statisztikai Hivatal (KSH) / Területi statisztikai adatok rendszerének adatai alapján (4.22. sz. melléklet), saját szerkesztés

Sátoraljaújhely város lakásállománya a vizsgált időszak elején, vagyis 1990-ben 6.704 db volt. Ezután kismértékű emelkedés tapasztalható egészen 1999-ig, amikor is eléri lakásszámának maximumát, az 6.985 db-ot. Ettől fogva kisebb-nagyobb ingadozásokat követően 2014-ben a város lakásállományának száma 6.705 db volt, mely csaknem megegyezik a vizsgálat alá vont időszak kezdeti számával (4.22. sz. melléklet).

A Sátoraljaújhelyi járás lakásállományának gyarapodását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az idő előrehaladtával erőteljes visszaesést mutat (53. grafikon). Lakásainak építési év szerinti vizsgálatakor látható, hogy 31,1%-a még az 1946-os év előtt épült, vagyis lakásállománya igen elöregedettnek mondható. 1946 előtt épült az ország lakásállományának 18,6%-a, illetve Borsod-Abaúj-Zemplén megye lakásainak 14%-a (20. táblázat). A járási adat tehát mind az országos, mind a megyei arányokkal összehasonlítva igen kedvezőtlen képet kapunk. Az ezt követő időszakokat vizsgálva láthatjuk, hogy 1971-1980 között beszélhetünk még egy nagyobb arányú (17,5%) lakásépítésről a járásban, mely növekedéshez az is hozzájárulhatott, hogy ekkor épült a lakások legnagyobb része országos (22,4%) és megyei (24,4%) szinten is. Az elemzésből az is kiderül, hogy a járás lakásállományának 90,5% még a rendszerváltás előtti időkben épült és csupán 9,5%-a az ezt követő időszakban. Az 1981-2011 közötti időszakot vizsgálva megállapíthatjuk, hogy ez idő alatt a járás lakásállományának negyede (25,5%) ekkor épült fel.

53. grafikon: A lakások és lakott üdülők építési év szerint Magyarországon, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Sátoraljaújhelyi járásban, Sátoraljaújhelyen és a járás falvaiban (%)

Forrás: KSH 2011. évi népszámlálás adatai (4.9. sz. melléklet)
 alapján, saját szerkesztés

A Sátoraljaújhelyi járás községeinek jelenlegi lakásállományára jellemző, hogy több mint fele (51,7%) 1960-ig elkészült és csupán 12,5%-ról mondható el, hogy a rendszerváltást követően években, vagyis 1990 után épült. Az 1971-1980 közötti időszak sem volt a községek szempontjából kiemelkedő

ellentétben az országos tendenciákkal. Az ezt követő 1981-1990 tartó időszak egy utolsó nagyobb lakásállomány bővülést eredményezett (*ekkor épült a lakások 12,6%-a*), majd a rendszerváltást követően drasztikusan visszaesett a lakásépítések száma. Az 1981-2011 közötti vizsgált időszakban a járás községeiben található lakásállomány negyede (25,1%) megépült. A prominencia-vizsgálatok során kiderült, hogy napjainkban a határmenti településeknek megfigyelhető jelenség, hogy a határ túloldalán élő szlovák állampolgárságú lakosság előszeretettel vásárol ingatlanokat. Több esetben azonban nemcsak vásárolnak és felújítanak lakásokat, hanem újakat is építenek. A legutolsó vizsgált időszakban (2006-2011) a járás területén található több olyan települést is (*Alsóregmec, Filkeháza, Füzérkajata, Vilyvitány*) ahol egyetlen egy új ingatlan sem épült. Mikóháza emelkedik ki egyedülként a községek sorából, ahol ezen időszak alatt 15 db új lakás is épült (4.9. sz. melléklet).

A járásszékhely lakásállományáról elmondható, hogy lakásainak és lakott üdülőinek legnagyobb része (31,2%) 1946 előtt épült, sőt az összes lakás 92,0%-a a rendszerváltást megelőző évben épült. Elmondható tehát, hogy a város – akárcsak a járás többi településnek – lakásállománya elöregedett, kevesebb, mint negyede (25,7%) épült az 1981-2011 közötti vizsgált időszakban.

20. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás településeinek lakott lakásai és lakott üdülői építési év szerint

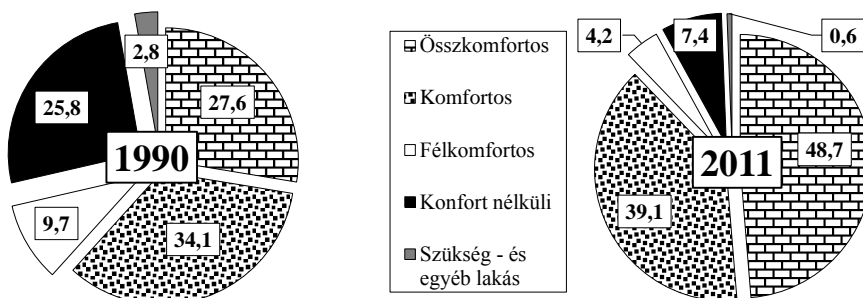
Időszak / Terület	Magyarország		Borsod-Abaúj-Zemplén megye		Sátoraljaújhelyi járás		Sátoraljaújhelyi járás községei	
	db	%	db	%	db	%	db	%
1946 előtt	730.299	18,6	35.875	14,0	3.150	31,1	1.062	31,0
1946-1960	457.629	11,7	43.430	17,0	1.262	12,5	708	20,7
1961-1970	590.209	15,1	47.038	18,4	1.354	13,4	401	11,7
1971-1980	876.865	22,4	62.239	24,4	1.771	17,5	394	11,5
1981-1990	637.853	16,3	41.765	16,3	1.620	16,0	431	12,6
1991-2000	256.988	6,6	13.928	5,5	568	5,6	219	6,4
2001-2005	209.417	5,4	6.467	2,5	250	2,5	132	3,9
2006-2011	153.169	3,9	4.809	1,9	140	1,4	74	2,2
Összesen	3.912.429	100,0	255.551	100,0	10.115	100,0	3.421	100,0

Forrás: 2011. évi népszámlálás (4.9. sz. melléklet) adatai alapján, saját számítás, saját szerkesztés

1980-ban a járásban található ingatlanok 3,1%-a (289 db) volt lakatlan (*községek 4,7%, Sátoraljaújhely 2,3%*), míg ez az arány folyamatosan emelkedve 2011-ben elérte a 14,3%-ot (1.445 db) (*községek 22,8%, Sátoraljaújhely 9,9%*).

54. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein található lakások és lakott üdülők komfortosság szerint (%), 1990, 2011

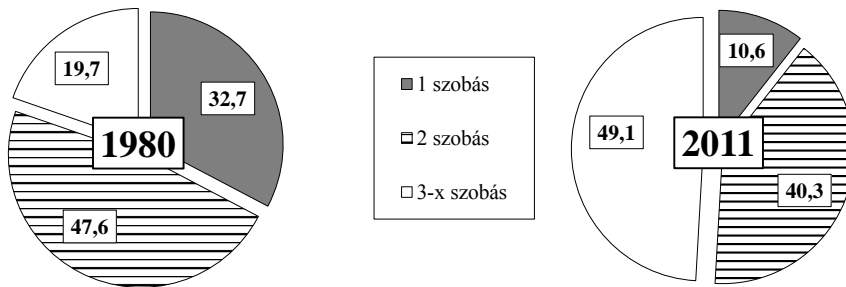
Forrás: KSH népszámlálási adatok (4.17. sz., 4.19. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

Az 1980-as népszámlálási adatok között még nem találunk adatokat a lakások és lakott üdülők komfortosságára vonatkozóan. Azonban már 1990-től rendelkezésünkre állnak ezen adatok, így ez az időpont lett a vizsgálat időszak kezdete. A Sátoraljaújhelyi járás lakóegységeinek ekkor még csak 27,6%-a számított összkomfortosnak (községek 17,4%, Sátoraljaújhely 32,3%), és közel ugyanennyi 25,8% (községek 48,5%, Sátoraljaújhely 15,2%) pedig komfort nélkülinek. Az összkomfortos lakóegységek aránya így az országos (39,7%) és a megyei (39,4%) arányok alatt található. A legtöbb összkomfortos lakás ekkor Pálházán (38,4%) és Hollóházán (35,4%), a legtöbb komfort nélküli lakás pedig Füzérkajátán (92,6%) és Vágáshután (86,4%) volt. A járás lakásainak, illetve lakott üdülőinek 34,1%-a komfortos, míg 9,7% félkomfortos volt (54. grafikon).

A vizsgált időszak végére, vagyis 2011-re jelentős változások történtek a járás lakóegységeinek komfortosságát illetően. A lakások, illetve lakott üdülők közel fele (48,7%) már összkomfortos (községek 38,4%, Sátoraljaújhely 53,9%) és csupán 7,4%-a komfort nélküli (községek 15,8%, Sátoraljaújhely 3,1%). A járásban található összkomfortos lakóegységek száma tehát növekedést mutat, azonban még így is az országos (61,4%) és a megyei (56,8%) érték alatt találhatóak. A járás legtöbb összkomfortos lakása Pálházán (66,1%), Hollóházán (54,6%) és Mikóházán (54,5%) található, míg a legtöbb komfort nélküli Füzér-radványon (36,7%), illetve Felsőregmecen (35,2%). A járás lakóegységei ekkor már nagyobb arányban, vagyis 39,1%-ban minősülnek komfortosnak, míg 4,2%-uk még mindig csak félkomfortos kategóriába esik (54. grafikon).

A szükség- és egyéb lakások aránya 1990-ben a járáson belül 2,8%-ot tett ki, míg 2011-ben arányuk 0,6%-ra csökkent, mely csökkenés a megyei, illetve az országos tendenciákat követi.

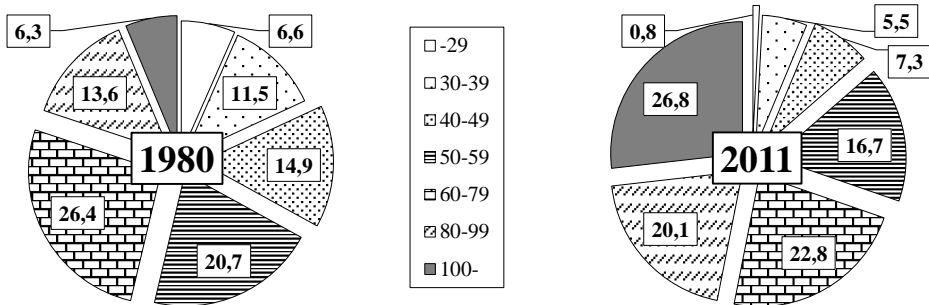
55. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein található lakások és lakott üdülők szobaszám szerint (%), 1980, 2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok (4.3. sz., 4.6. sz. mellékletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

A Sátoraljaújhelyi járásban 1980-ban a lakások és lakott üdülők tulajdonjelleget illetően elmondható, hogy 90,9%-a személyi-, míg a többi állami-, illetve egyéb tulajdonú volt. A lakóingatlanok 65,6%-nak használati jogcíme tulajdonosi, míg 34,2% bérleti és 0,2%-a más jogcímű volt. A járás területén ekkor kevés számú, mintegy 163 db emeletes lakás volt megtalálható, melyből 160 db helyileg Sátoraljaújhelyen, míg 2 db Hollóházán és 1 db pedig Pálházán volt. A többi lakóház és üdülőépület földszintes volt. A lakóházak és üdülőépületek 83,8%-a 1 lakásos, 8%-a 2 lakásos és 8,2% 3 és több lakásos. A lakóegységek többsége 47,6%-a 2 szobás, míg 32,7% 1 szobás volt. A 3 és több szobás lakások aránya 20% alatt maradt (55. grafikon). A járás ingatlanjainak fele, vagyis 50%-a rendelkezett fürdőszobával, míg konyha a lakások 96,3%-ban volt. A vizsgált időszak végére, vagyis 2011-re a tulajdonjelleget szerint a járásban található lakások mintegy 94,6%-a magánszemély tulajdonában volt, míg a többi lakás az önkormányzat vagy más intézmény, szervezet tulajdonában. Használati jogcím alapján 78,8% tulajdonosi, 6,1% bérleti és 0,8% más jogcímű. Az emeletes lakóházak száma 259 db (251 db Sátoraljaújhelyen, míg 8 db Hollóházán található), a többi ingatlan földszintes. A lakóházak és üdülőépületek 90%-a 1 lakásos, míg közel 5-5%-a 2-3-, illetve 4 és több lakásos. 4 és több lakásos lakóházak csak Hollóházán és Sátoraljaújhelyen találhatóak. A járás településein található lakások és lakott üdülők közel fele, vagyis 49,1%-a immáron 3 és több szobás, 40,3% 2 szobás, és csupán 10,6% az 1 szobás lakások aránya (55. grafikon). A Sátoraljaújhelyi járás lakásainak 99,9%-a (községek 93,7%, Sátoraljaújhely 103,2%) rendelkezik fürdőszobával, míg a lakások közül a konyhával is rendelkezők részaránya 99,4% (községek 99,2%, Sátoraljaújhely 99,5%).

56. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein található lakások és lakott üdülők alapterület szerint, négyzetméter (m²) alapján (%), 1980, 2011

Forrás: KSH népszámlálási adatok (4.10. sz., 4.11. sz. melléletek) alapján, saját számítás, saját szerkesztés

A lakások felszereltsége 1980-ban még jóval elmaradottabb volt, mint napjainkban. Lakásban lévő vízvezetékkel ekkoriban például Füzérkajátán csupán egyetlen lakás rendelkezett, vízöblítéses WC-vel pedig egy sem. A legtöbb lakásba bekötött vízvezetékkel Pálháza (180 db, vagyis a pálházi lakások 59,4%-a) rendelkezett, a legtöbb vízöblítéses WC-vel pedig Hollóháza (109 db, vagyis a hollóházi lakások 32%-a). Szennyvízelvezető csatornával a járás lakásainak 62%-a rendelkezett. A vizsgált időszak végére, vagyis 2011-re a járás településeinek 93%-a rendelkezett hálózati vízvezetékkel és 91%-a vízöblítéses WC-vel. Közcsatornával immár a járás lakásainak közel 85%-a rendelkezik.

A járásban található lakott épületek alapterülete a vizsgált időszakban az nagyobb alapterületű lakások irányában átalakult (56. grafikon).

5.6. A Sátoraljaújhelyi járás gazdasági helyzete

Sátoraljaújhelyet és térségét a rendszerváltás előtti évtizedekben elkerülte a szocialista iparosítás, Észak-Kelet Magyarországon „bezárva” vegetált. A Hegyközben néhány TSZ, a Hollóházi Porcelángyár, az erdőgazdaság, a perlit bánya, a MÁV valamint a közintézmények biztosítottak megélhetést. A rendszerváltást követően a privatizációval a „virtuális” foglalkoztatás egykettőre megszűnt, Sátoraljaújhely „zászlós hajó” vállalatai (Elzett, Dohánygyár, Borkombinát, Herukon és a Hollóházi Porcelángyár) százával bocsátották el főleg képzetlen dolgozóinak jelentős részét. A TSZ-ek megszűntek a kárpótlással a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma minimálisra zsugorodott, a szántóföldek zöme évekenig műveletlen volt (Szamosvölgyi, 2013).

5.6.1. Mezőgazdaság, erdészet, vadgazdálkodás

A hegyközi településeken az egyes munkaföldrajzi egységek (*pl. szántóföldek, rétek és legelők*) topográfiai elrendeződésében az ökológiai adottságokhoz való racionális alkalmazkodás nyilvánul meg (*Frisnyák, 2013*). A 17. század végétől háromnyomásos rendszerben használták a földeket. A határt őszi, tavaszi és ugar fordulókra osztották, és évenként változtatták az egyes nyomások helyét. Az őszi fordulón termett növények betakarítása után a szántóföldet ugaron hagyták, és aratás után a jószágot ráhajtva a csorda beszorulásig járta, majd a következő tavasszal ismét legeltették. Így az ugaral egyrészt pihentették a földet, másrészt legelőterületet biztosítottak az állatoknak (*Petercsák, 2001*). A 250-300 m-nél magasabb térszíneket erdők foglalták el, az enyhén hullámos (*tufa-*) felszíneken a szántóföldek, az eróziós lejtőkön a legelők, a nedves-vizenyős patak völgyekben a kaszálórétek voltak jellemzőek (*Frisnyák, 1988*). A 20. század elejétől csökkent az ugar szerepe, de a fordulás vagy nyomásos gazdálkodás lényegében az 1950-es évek végéig fennmaradt (*Petercsák, 2001*).

A hegyközi mezőgazdaság gyökeres átalakulását eredményezte, hogy 1959-1960-ra néhány község kivételével (*Hollóháza, Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta*) megalakultak a termelészövetkezetek (*Petercsák, 1983*). Területileg lényegében az államigazgatási egységekhez igazodnak. Központjaik egyben a közös községi tanácsok székhely községei is (*Süli-Zakar, 1980*). A kezdetben 14 kis termőterületű TSZ az 1970-es évek végére három szövetkezetben egyesült (*Petercsák, 1983*). Füzérkomlós "Felsőhegyköz" Mgtsz. (*Füzérkomlós, Füzér, Kis-bózsva, Nagybózsva, Nyíri, Pusztafalu*); Mikóháza "Aranykalász" Mgtsz. (*Mikóháza, Alsóregmec, Felsőregmec, Vilyvitány*); Pálháza "Rákóczi" Mgtsz. (*Pálháza, Filkeháza, Füzérkajata, Füzérradvány, Kovácsvágás*) (*Laczkó, 1979*). Ezek a TSZ-ek valamennyien kedvezőtlen természeti adottságúak. A mezőgazdasági termelés – a keleti részt kivéve – dombsági területen folyik, ahol igen sűrű a völgyhálózat és változatos a geomorfológiai kép. Talaja döntően erősen erodált, rossz vízgazdálkodású, savanyú kémhatású, agyagbemosódásos barna erdőtalaj (*Süli-Zakar, 1980*).

1960. február 3-án megalakult Pálházán a „Rákóczi” Mgtsz. (*Megalakulását megelőzte az ún. I. típusú szövetkezet szervezése. Ez a folyamat 1958-59-ben történt, mégpedig az eszközök fejlettségi szintjének megfelelően. Így alakultak a tehénfogatos, lófogatos és a Csonka-féle traktoros brigádok, melyek lényege a fenti eszközökkel való földművelés a földterületek arányában.*) 1968. január 20-án az egyesülés folyamán összevonásra került a három társközség: Kovácsvágás „Új Barázda”, Füzérradvány „Rákóczi” és Pálháza Központtal és névvel, Rákóczi Mgtsz. 1969. július 1-jén csatlakozott a filkeházi „Előre” tsz és

1971. január 1-től a füzérkajatai „Kossuth” Szakszövetkezet. Az 1960-as évek végén és a 1970-es évek első felében is meghatározó ágazatok az alaptervekeny-ségen belül a növénytermesztés, állattenyésztés, erdőgazdálkodás és fűrészüzem (Bodnár, 2002). 1970. január 1-én megalakult Mikóházán az „Aranykalász” Mgtsz., mely két fokozatban jött létre. Először 1966-ban az alsóregmeci és felsőregmeci termelőszövetkezetet vonták össze, majd 1968-ban a vilyvitányi és a mikóházi tsz egyesült „Aranykalász” néven. A négy községre kiterjedő összevonás 1970-re történt meg. A termelőszövetkezet alaptervekeny-sége négy ágazatot ölelt fel: a növénytermesztést, az állattenyésztést, az erdőgazdálkodást és a műszaki ágazatot (Vancza, 2000).

A mezőgazdaság szocialista átszervezése után hét szövetkezet és három gazdaság alakult ki Sátoraljaújhely határában és szomszédságában (Kováts, 1975). 1949-ben megalakult Alsóbereckiben a Rózsa Ferenc TSZ, Vajdácskán a Petőfi TSZ, Sátoraljaújhelyen a Vörös Csillag TSZ (1950). Felsőbereckiben, Széphalmon és Rudabányácskán csak 1960-ban, Végardón és Károlyfalván 1961-ben kényszerültek szövetkezetbe a gazdák (Csorba, 2011). A szétaprózottság miatt a nagyüzem lehetőségeit kihasználni nem tudták, amíg meg nem történtek az első lépések a nagyobb gazdasági egységek kialakítása érdekében (Kováts, 1975). 1961-ben Alsóberecki, Felsőberecki és Sátoraljaújhely, 1962-ben hozzávéve Széphalom, Rudabányácska TSZ-ét, megalakul az Új Erő TSZ (Csorba, 2011), amely már több mint 4000 hektáros nagyüzem. Területe túlnőtt a város határain, Alsóberecki, Széphalom és Károlyfalva szövetkezeti parasztjait és földjét is magába foglalta (Kováts, 1975). A megalakult termelőszövetkezetek a fő súlyt a mezőgazdaságnak azokra az ágaira vetették, amelyek e földön évszázadokon keresztül a legáltalánosabbak voltak: gabona- és gyümölcs-termelés, juhtenyésztés (Balassa, 2000).

A pálházi TSZ a rendszerváltás után új típusú (*föld- és erdőtulajdonnal nem rendelkező*) szövetkezetté alakult át, amely jelenleg is működik. A „Rákóczi” Szövetkezet gazdálkodási tevékenységi köre a meglévő gépekkel való szolgáltatásra csökkent. A szövetkezet értékesítette a tulajdonában lévő pálházi és füzérradványi állattenyésztési telepeit (Bodnár, 2002). A mikóházi TSZ 1990-ben szűnt meg, illetve alakult át. A négy korábban egyesült község gazdaságilag szétesett, minden településen új szervezetek alakultak. Az új gazdasági formák zömmel egyéni vállalkozások, amelyek nem nyújtanak munkalehetőséget, így megélhetést sem a keresőképes lakosságnak (Vancza, 2000). A mikóházi termelőszövetkezet alapjain épült fel több mezőgazdasági vállalkozás is (Mikóházi Búzakalász Mezőgazdasági Kft., Mikóházi Agrogazda Mezőgazdasági Kft., stb.) (mikohaza.hu). A sátoraljaújhelyi Új Erő MGTSTZ-ben az 1980-as évek végére csökkent a dolgozói létszám, az 1990-es évek elején aztán fel is számol-

ták a közös gazdaságot. A Szabadság-tanyán volt a tehenészet, a gépészeti telep, a Berecki úton, valamint a Széphalmi úton a baromfitelep. A baromfitelepek működnek, privatizálva, korszerűsítve. Az Egyetértés Szakszövetkezet az 1990-es évek közepén szűnt meg. A kisvállalkozások tulajdonosaik számára nemigen hoznak hasznot. A város mezőgazdaságára egészében a pangás jellemző (*Csorbá, 2011*).

21. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás egyéni gazdaságai- és mg. tevékenységet folytató gazdasági szervezetei által használt földterületek (ha,%), 2010

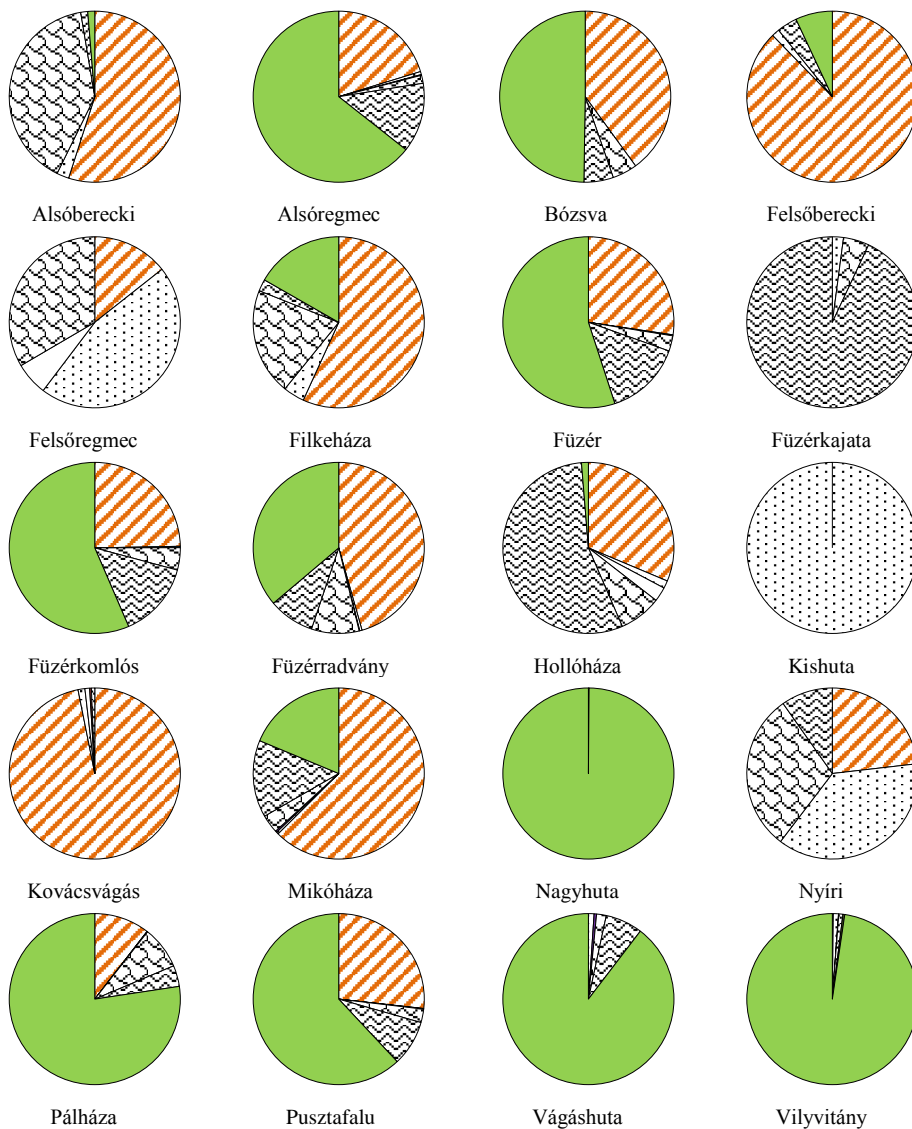
Település	Egyéni gazdaságok használatban lévő saját tulajdonú földterület		Egyéni gazdaságok használatban lévő bérelt földterület		Egyéni gazdaságok használatban lévő összes földterület		Mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezetek használatban lévő földterület		Összes használatban lévő földterület	
	hektár	%*	hektár	%*	hektár	%	hektár	%	hektár	%
Alsóberecki	113	82,5	24	17,5	137	59,6	93	40,4	230	100
Alsóregmec	75	47,5	83	52,5	158	36,6	274	63,4	432	100
Bózsva	97	29,5	232	70,5	329	23,2	1.087	76,8	1.416	100
Felsőberecki	124	47,7	136	52,3	260	100	-	-	260	100
Felsőregmec	9	100	-	-	9	100	-	-	9	100
Filkeháza	10	100	-	-	10	100	-	-	10	100
Füzér	759	85,8	126	14,2	885	65,1	475	34,9	1.360	100
Füzérkajata	5	100	-	-	5	100	-	-	5	100
Füzérkmlős	115	95,0	6	5,0	121	11,9	898	88,1	1.019	100
Füzérradvány	153	100	-	-	153	100	-	-	153	100
Hollóháza	69	100	-	-	69	100	-	-	69	100
Kishuta	4	100	-	-	4	100	-	-	4	100
Kovácsvágás	13	100	-	-	13	8,4	141	91,6	154	100
Mikóháza	303	43,2	399	56,8	702	45,7	834	54,3	1.536	100
Nagyhuta	2	100	-	-	2	0,8	248	99,2	250	100
Nyíri	6	100	-	-	6	100	-	-	6	100
Pálháza	385	100	-	-	385	16,9	1.898	83,1	2.283	100
Pusztafalu	134	82,7	28	17,3	162	31,6	351	68,4	513	100
Sátoraljaújhely	818	81,7	183	18,3	1.001	62,4	603	37,6	1.604	100
Vágáshuta	4	100	-	-	4	6,9	54	93,1	58	100
Vilyvitány	26	100	-	-	26	8,2	293	91,8	319	100
Községek:	2.406	70,0	1.034	30,0	3.440	34,1	6.646	65,9	10.086	100
Járás:	3.224	72,6	1.217	27,4	4.441	38,0	7.249	62,0	11.690	100

* Az egyéni gazdaságok használatban lévő összes földterület =100%

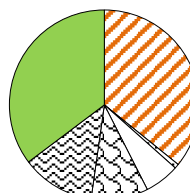
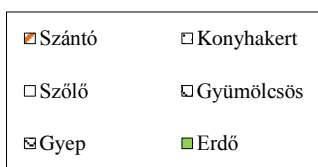
Forrás: *KSH* (<https://www.ksh.hu/interaktiv/terkepek/mo/mezogazd.html>) adatai alapján saját számítás, saját szerkesztés

A járás összes területének 36,4 %-a (11.690 ha) mezőgazdasági művelés alatt áll. Ebből 62% gazdasági szervezetek és 38% egyéni gazdaságok használatában van. Mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezet nyolc településen nincs jelen. Az összes használatban lévő földterület hét településen 100 hektár alatt van (*ebből öt településen 10 hektár vagy az alatti*). Hat településen azonban 1000 ha feletti a használatban lévő földterület, vagyis ez azt jelenti, hogy az összes használatban lévő földterület közel 80%-a ezen hat településen található (21. táblázat).

57. grafikon: A használt földterület művelési ágak szerint a Sátoraljaújhelyi járásban (ha), 2010

Forrás: *Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ), KSH, 2010*

Sátoraljaújhely

22. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás állatállománya (db), 2010

<i>Település</i>	Szarvasmarha	Sertés	Ló	Juh	Kecske	Tyúk	Kacsa	Lúd	Pulyka
Alsóberecki	4	77	2	2	–	1.925	28	26	10
Alsóregmec	49	87	3	5	27	1.444	–	6	10
Bózsva	–	33	–	–	–	795	20	–	10
Felsőberecki	10	68	1	–	6	1.237	114	16	15
Felsőregmec	–	15	3	–	6	795	26	–	4
Filkeháza	–	9	–	–	–	109	–	–	–
Füzér	52	122	6	50	8	1.961	50	29	5
Füzérkajata	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Füzérkomlós	23	47	2	25	21	561	–	80	–
Füzéradvány	–	87	–	–	5	579	22	–	2
Hollóháza	26	90	4	6	34	1.001	9	10	15
Kishuta	–	60	2	–	1	756	23	–	12
Kovácsvágás	–	88	6	–	6	1.314	16	3	4
Mikóháza	282	80	20	146	4	2.936	29	174	100
Nagyhuta	–	24	–	–	–	171	–	–	–
Nyíri	3	66	8	–	–	1.215	48	–	–
Pálháza	17	153	8	181	21	2.448	23	19	15
Pusztafalu	8	66	2	6	7	860	–	–	–
Sátoraljaújhely	72	172	21	201	75	2.936	49	45	24
Vágáshuta	–	4	8	14	2	299	25	9	–
Vilyvitány	–	22	14	–	–	1.684	10	11	–
Községek:	474	1198	89	435	148	22.090	443	383	202
Járas:	546	1370	110	636	223	25.026	492	428	226

Forrás: KSH Általános Mezőgazdasági Összeírás adatai alapján, saját szerkesztés

A legfrissebb rendelkezésemre álló adatok alapján (ÁMÖ, 2010) ábrázoltam a járás településein lévő földterületeket a hat legfontosabb művelési ág alapján (57. grafikon). A járásban használat alatt lévő földterületek 50,6%-a erdő (5.914,77 ha), 32,7%-a szántó (3.828,19 ha), 9,5%-a gyeperdő (1.115,70 ha), 5,8%-a gyümölcsös (679,80 ha), 1,0%-a szőlő (105,11 ha) és 0,4%-a konyhakert (47,86 ha). A járás négy településén (Füzérkajata, Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta) szántó nincs, míg a legnagyobb szántóterület Mikóházán (1.009,39 ha) található, melyet a sorban Bózsva (581,77 ha), majd Sátoraljaújhely (569,17 ha) követ. A szőlőterületet járási szinten Sátoraljaújhelyen (94,47 ha) emelném ki, míg a községekben nagyon kis területen jellemző a szőlőművelés, talán csak Mikóháza (4,46 ha) érdemel említést. Gyümölcsös a járásszékhely mellett Pálházán jelentősebb, a gyeperdő Füzéren, Füzérkomlóson, Mikóházán és Sátoraljaújhelyen. Az erdőterület a járásban (500 ha felettieket kiemelve) Pálházán, Bózsván, Füzéren, Füzérkomlóson és Sátoraljaújhelyen jellemző.

A Sátoraljaújhelyi járás települései közül a járásszékhely mellett kiemelendő Mikóháza (szarvasmarha, ló, juh, tyúk) és Pálháza (sertés, juh, tyúk) a tartott haszonállatok darabszámát illetően (22. táblázat).

23. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járásban mezőgazdálkodással foglalkozó (aktív) társas vállalkozásai, 2013

Település	Növénytermesztés, állattenyésztés, vadgazdálkodás és kapcsolódó szolgáltatások	Vállalkozási főtevékenységének megnevezése	Létszám (fő)
Alsóregmec	EUROPLANT Mezőgazdasági Termelő, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. "felszámolás alatt"	Zöldségféle, dinnye, gyökér-, gumónövény termesztése	20-49
Bózsva	Fakitermelő Fafeldolgozó és Értékesítő Kft.	Gabonaféle (kivéve: rizs), hüvelyes növény, olajos mag termesztése	5-9
Füzér	Hosszúföldi Beszerző és Értékesítő Szövetkezet	Almatermésű, csonthéjas termesztése	0
	Füzéri Erdőgazdálkodási Kft.	Növényi szaporítóanyag termesztése	1
Füzérkomlós	Szonta Szafari Mezőgazdasági és Vadgazdálkodási Kft.	Gabonaféle (kivéve: rizs), hüvelyes növény, olajos mag termesztése	10-19
	Zempléni Erdőmester Mezőgazdasági és Szolgáltató Kft.	Egyéb szarvasmarha tenyésztés	1
	Zemplén Vad Erdő- és Vadgazdálkodási Kft.	Vadgazdálkodás, vadgazdálkodási szolgáltatás	5-9
	659410. számú vadászterület földtulajdoni közössége		0
Füzérradvány	Bia-Dor Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	Almatermésű, csonthéjas termesztése	0
Kovácsvágás	Hegyköz-Agro Növénytermelési, Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.	Gabonaféle (kivéve: rizs), hüvelyes növény, olajos mag termesztése	1
Mikóháza	Mikóházi Agrozarda Mezőgazdasági Kft.		5-9
	Mikóházi Búzakalász Mezőgazdasági Kft.		5-9
Nyíri	Kertalja Mezőgazdasági Szolgáltató és értékesítő Szövetkezet "végelszámolás alatt"	Növénytermesztési szolgáltatás	0
Pálháza	Platánker Mezőgazdasági és Kereskedelmi Szolgáltató Bt.	Gabonaféle (kivéve: rizs), hüvelyes növény, olajos mag termesztése	1
	Szalfucht Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	Almatermésű, csonthéjas termesztése	5-9
Sátoraljaújhely	Bancsi-Bio Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Kft.	Gabonaféle (kivéve: rizs), hüvelyes növény, olajos mag termesztése	2
	Széphalmi Agrofarm Kft.		0
	Coleus Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	Egyéb, nem évelő növény termesztése	0
	Zemplén Kincsei Szociális Szövetkezet		5-9
	Körtefrucht Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	Almatermésű, csonthéjas termesztése	0
	Köveshegy Gyümölcstermelő és Szolgáltató Kft.		1
	Schweitzer és Társa Mezőgazdasági, Termelő Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.		2
	Agro-Tokaj Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	Baromfitermesztés	0
Széphalmi Szilvás Gyümölcstermesztő, Feldolgozó és Értékesítő Kft.	Növénytermesztési szolgáltatás	1	
Vilyvitány	Ilres Natura Termelő Szolgáltató és Kereskedelmi Kft.	Egyéb állat tenyésztése	0

Forrás: KSH Cég-Kód-Tár, 2013

A Sátoraljaújhelyi járás területén 25 aktív társas vállalkozás emelhető ki (közülük kettő felszámolás alatt áll), mely mezőgazdasággal kapcsolatos tevékenységet folytat (23. táblázat).

24. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás erdőgazdálkodással foglalkozó (aktív) társas vállalkozásai, 2013

Település	Erdőgazdálkodás	Vállalkozási főtevékenységének megnevezése	Létszám (fő)
Alsóregmec	Alsóregmeci Erdőbirtokossági Társulat	Fakitermelés	2
	Robinia 2008 Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.	Erdészeti szolgáltatás	1
Bózsva	Nagybózsvai I. számú Erdőbirtokossági Társulat	Fakitermelés	0
	Vanessa & Marilú Kft.	Vadon termő egyéb erdei termék gyűjtése	
	Agro-Zemplén Mezőgazdasági Ipari Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.	Erdészeti szolgáltatás	1
Füzér	Füzérvári Erdőbirtokossági Társulat	Fakitermelés	0
	Első Várohelyi Családi Erdőbirtokossági Társulat		
Kishuta	Somhegyi Erdőbirt Társulat	Erdészeti szolgáltatás	1
Kovácsvágás	Hungarian Wood and Energy Kft.	Erdészeti, egyéb erdőgazdálkodási tevékenység	0
Mikóháza	Mikóházi Erdőbirtokossági Társulat		5-9
		Baratla Erdőbirtokossági Társulat	0
Nagyhuta	Nagyhutai Erdőbirtokossági Társulat	Fakitermelés	
Pálháza	Pálházai Rákóczi Szövetkezet	Erdészeti, egyéb erdőgazdálkodási tevékenység	10-19
	Pálháza Somhegyi Erdőbirtokosság Társulat " kényszertörés alatt "		0
	Pálháza Községi Erdőbirtokossági Társulat		5-9
	Pusztafalui Erdőbirtokossági Társulat		5-9
Pusztafalu	Zemplén Fa-Bogi Kft.	Fakitermelés	1
	Tilalmas Erdő Szövetkezet	Erdészeti szolgáltatás	0
	Somhegyi Erdőbirtokossági Társulat	Erdészeti, egyéb erdőgazdálkodási tevékenység	0
Vágási Erdőbirtokossági Társulat			
Nagy Szava Erdőbirtokossági Társulat			
Vágáshuta	Vágáshutai Majorsági Zsellérek Erdőbirtokossági Társulás	Fakitermelés	0
Vilyvitány	Mátyáshegy Erdőbirtokossági Társulat	Erdészeti, egyéb erdőgazdálkodási tevékenység	1

Forrás: *KSH Cég-Kód-Tár, 2013*

Jelenleg a Sátoraljaújhelyi járás területén több erdőbirtokossági társulat²⁴ működik (24. táblázat). Az erdőgazdálkodással foglalkozó 23 bejegyzett aktív társas vállalkozás közül kilencnek főtevékenysége a fakitermelés, másik kilencnek az erdészeti és egyéb erdőgazdálkodási tevékenység, négynek az erdészeti szolgáltatás, illetve egynek a vadon termő egyéb erdei termék gyűjtése. A járás területén a járasszékhelyen kívül 11 hegyközi településen található erdőgazdálkodáshoz kapcsolódó vállalkozás, azonban ezek sajnos nem játszanak meghatá-

²⁴ Erdőbirtokossági társulat: A társulat az erdőművelési ágban nyilvántartott egy vagy több földrészlet tulajdonosai (a továbbiakban: tulajdonos) által az erdőgazdálkodási tevékenységgel összefüggő, valamint az ahhoz kapcsolódó feladatok ellátására létrehozott gazdálkodó szervezet. A társulat jogi személy. (1994. évi XLIX. törvény 2. § (1))

rozó szerepet a foglalkoztatásban. A Hegyközi munkaerő foglalkoztatásban a múltban azonban nagy jelentősége volt az erdőgazdálkodásnak. Az észak-zempléni erdőségek jórészt a Károlyi uradalomhoz tartoztak, s itt a hegyközi emberek százai keresték kenyerüket favágóként, faszállítóként, vagy fűrészüzemi munkásként (Süli-Zakar, 1980). A szocializmus idején az erdők döntő mértékben állami tulajdonba kerültek, így a hegyköz erdeinek nagy része is állami erdészethez, a Borsodi Erdő- és Fafeldolgozó Gazdasághoz került.

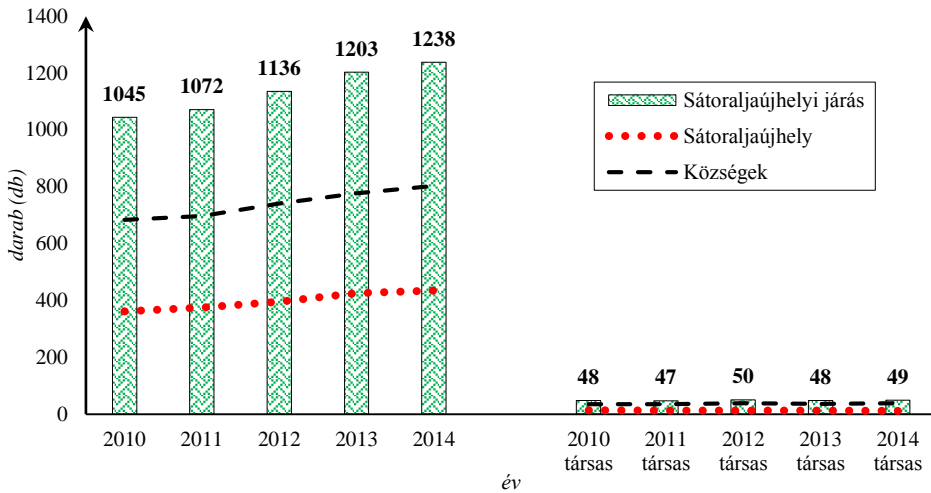
A járásban komoly hagyománya van a vadászatnak (*számos egykori vadászkastély is található a területen*), melynek köszönhetően több vadásztársaság is működik a térségben. Füzérkomlóson található a *Hegyi Vadász Vadásztársaság* (4889 ha), illetve a *Gróf Károlyi István Vadásztársaság* (4392 ha) székhelye is. A járás területén működik még a *659410 Földtulajdonosi Vadászközösség* (3843 ha) és a *659620 Földtulajdonosi Vadászközösség* (5528 ha, Mikóháza). A járás dél-keleti területén található még a *Bodrog Vadásztársaság* (6633 ha, Sátoraljaújhely) egy része, azonban ennek területe túlnyúlik a járás területén. Vadgazdálkodással, vadászati szolgáltatással Füzérkomlóson három társas vállalkozás foglalkozik (*Szonta Szafari Mezőgazdasági és Vadgazdálkodási Kft., Zemplén Vad Erdő- és Vadgazdálkodási Kft., 659410. számú Vadászterület Földtulajdonosi Közössége*) (19. táblázat). Füzérkomlóson üzemel a Zempléni Fehér Szikla Turisztikai Központ és Vadászház is, amely a vadászok kedvelt szálláshelye.

A 2010-2014 között a mezőgazdasági vállalkozások száma 15,6%-kal nőtt (58. grafikon). 2014-ben 1.238 db volt (*Sátoraljaújhely 435 db, községek 803 db*). A településeken (*a járásszékhely kivételével*) átlagosan 40 db. Pálházán (101 db) volt a legtöbb ilyen irányú vállalkozás, míg Filkeházán (6 db) a legkevesebb. A mezőgazdasággal foglalkozó társas vállalkozások száma a vizsgált időszakban alig változott (58. grafikon), 2014-ben 49 db (*Sátoraljaújhely 38 db, községek 11 db*) volt, melynek 77,5%-a a járásszékhelyen volt található. Öt településen (*Felsőberecki, Felsőregmec, Filkeháza, Füzérkajata, Hollóháza*) ez irányú társas vállalkozás nem működik, míg a többi településre átlagosan 2,5 db vállalkozás jut, legtöbb Pálházán (5 db) volt.

Az östermelők száma a vizsgált időszakban közel 30%-kal csökkent a járásban (59. grafikon), számuk 2014-ben 631 fő (*45%-uk Sátoraljaújhelyen*) volt. Településenként (*a járásszékhely kivételével*) átlagosan 17 fő östermelő élt 2014-ben, a legtöbben Pálházán és Füzéren (46-46 fő), a legkevesebb Vágáshután (2 fő), illetve Nagyhután és Füzérkajátán (3-3 fő).

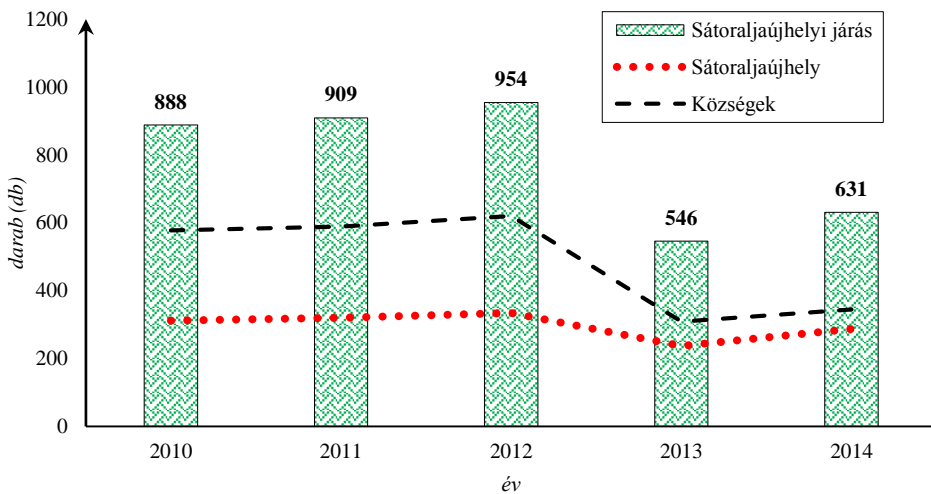
Regisztrált mezőgazdasági szövetkezet 2014-ben a járás területén négy településen (*Füzér, Nyíri, Pálháza, Pusztafalu*) található.

58. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein regisztrált vállalkozások- és regisztrált társas vállalkozások száma a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágakban (db), 2010-2014

Forrás: Országos Területfejlesztési és Terület-rendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (6.8. sz., 6.10. sz., 6.12. sz., 6.14. sz., 6.16. sz. mellékletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés

59. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein regisztrált östermelők száma (fő), 2010-2014

Forrás: Országos Területfejlesztési és Terület-rendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (6.7. sz., 6.9. sz., 6.11. sz., 6.13. sz., 6.15. sz. mellékletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés

5.6.2. Ipar, bányászat

A Sátoraljaújhelyi járás területén jelentősebb ipari tevékenységet a pálházi perlitbánya és a hollóházi Porcelángyár végez. Egykor több bánya is működött a járás területén, melyek közül kiemelendő a füzérradványi és a füzérkomlói.

A 19. század elején telkibányai ércbányászok aranykutatás közben tárták fel a füzérradványi Korom-hegyen termelt illitkaolint. Az Országos Érc- és Ásványbányák Hegyalja Művei Füzérradvány Üzemében mélyművelésű bányákból termelték ki a kaolint. A kis létszámú bányüzem munkaerő szükségletét főleg helybeliekből elégítette ki (*Süli-Zakar, 1980*). Füzérkomlóson volt egykor fellelhető a Hegyköz fehérkő-bányája, melyből a követ a kiépített kisvasúton (*melynek végállomása is itt volt*) szállították az ország belseje felé. Sajnos a kisvasút 1980-ban megszűnt, s ezzel egy időben a Fehérkő-bánya is bezárt a téglá térhódításának köszönhetően (*Zempléni Turista, 2012*).

Pálháza jelentősége nagyon megnőtt, amikor a fűrésztelep és az erdőgazdasági központ mellé egy új ipartelep létesült (*Benke, 2002*). 1957 szeptemberében indult útjára a magyar perlitipar azzal a mintaszállítmánnyal, amelyet a füzérradványi kaolimbánya lovas fogatai vittek a pálházi kisvasút rakodójára (*Benke, 2007*). Napjainkban a hazai szükségleteken túlmenően a perlit döntő hányada külföldi értékesítésre kerül (16 európai országba). A Perlit 92 Kft. 2006-ban megnyitotta második perlitbányáját (15. ábra), amely további 80 évre biztosítja a nyersperlit-ellátást (<http://www.perlit92.hu>).

▲ 15. ábra: Perlitbánya, Pálháza
Forrás: www.geomania.hu

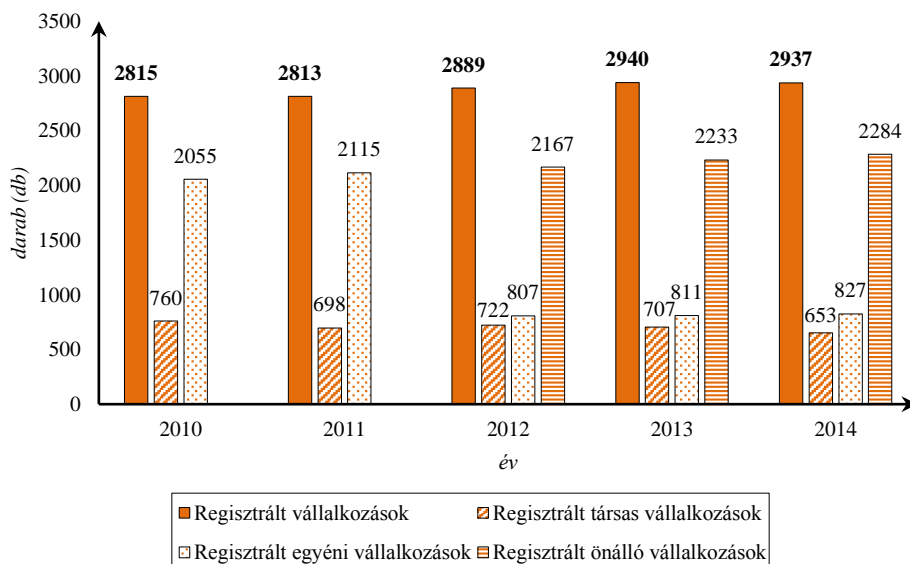
▲ 16. ábra: Porcelángyár, Hollóháza
Forrás: *saját felvétel*

A Hollóházán működő Porcelángyár (*Hollóházi Hungarikum Nonprofit Zrt.*) Magyarország egyik legnagyobb múlttal rendelkező (*1777-ben üveghutaként indult*) porcelánipari vállalata, mely teljes egészében állami tulajdonban van, s közel száz embert foglalkoztat (16. ábra). A ritkán lakott és aprófalvas Hegyközben a Hollóházi Porcelángyár valóságos „gyáróriás” (*Süli-Zakar, 1980*).

5.6.3. Vállalkozások

A Sátoraljaújhelyi járás területén működő vállalkozások számának bemutatásához a közelmúlt öt éves periódusát választottam (60. grafikon). 2014-ben összesen 2937 db regisztrált vállalkozás működött a járásban, melynek 77,8 %-a (2.284 db) egyéni vállalkozás és 22,2%-a (653 db) társas vállalkozás volt.

60. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás területén regisztrált vállalkozások (társas, egyéni, önálló) száma (db), 2010-2014

Forrás: Országos Területfejlesztési és Terület-rendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (6.8. sz., 6.10. sz., 6.12. sz., 6.14. sz., 6.16. sz. mellékletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés

A vizsgált periódus során – ha szerény mértékben is de – emelkedett a regisztrált vállalkozások száma, mely növekedés elsősorban az egyéni vállalkozások számának növekedése miatt következett be, míg a társas vállalkozások számában csökkenés figyelhető meg. 2014-ben a járás települései között (Sátoraljaújhelyet nem számítva) az átlagot meghaladó vállalkozói aktivitás figyelhető meg Pálházán, Füzéren és Mikóházán, s ebből a szempontból legkedvezőtlenebb helyzetben Felsőregmec, Filkeháza és Füzérkajata volt.

A legtöbb vállalkozás (2014-ben a vállalkozások 67%-a) az 1-9 fős foglalkoztatotti létszámmal rendelkezik (25. táblázat). 250 főtől több munkavállalóval rendelkező vállalkozással csak Sátoraljaújhelyen találkozhatunk.

25. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás vállalkozásainak foglalkoztatottak szerinti megoszlása (db), 2010-2014

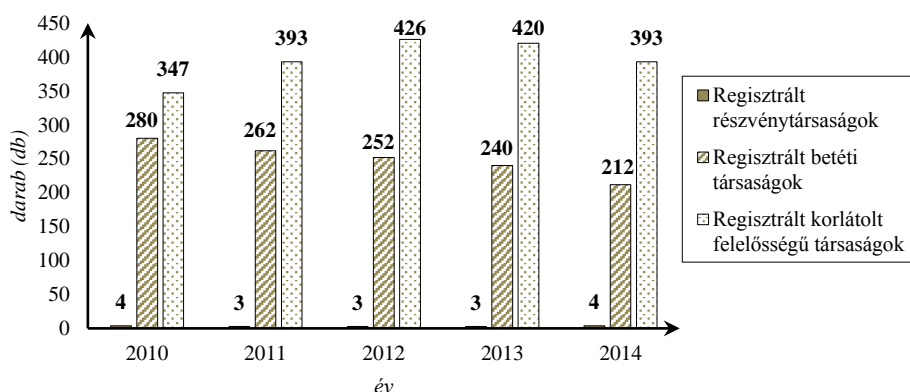
Fő/év	Regisztrált vállalkozások (db)				
	2010	2011	2012	2013	2014
0 és ismeretlen fő	786	766	832	918	910
1-9 fő	1.980	2.000	2.014	1.972	1.980
10-19 fő	27	24	17	28	21
20-49 fő	12	13	16	11	14
50-249 fő	8	8	7	9	9
250-499 fő	1	1	2	1	2
500 és több fő	1	1	1	1	1
Összesen:	2.815	2.813	2.889	2.940	2.937

Fő/év	Regisztrált társas vállalkozások (db)				
	2010	2011	2012	2013	2014
0 és ismeretlen fő	387	309	290	289	232
1-9 fő	326	344	391	370	376
10-19 fő	25	22	15	26	20
20-49 fő	12	13	16	11	13
50-249 fő	8	8	7	9	9
250-499 fő	1	1	2	1	2
500 és több fő	1	1	1	1	1
Összesen:	760	698	722	707	653

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) / Központi Statisztikai Hivatal (KSH)/ Területi statisztikai adatok rendszere adatai (6.17. sz. – 6.22. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

61. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás területén regisztrált részvénytársaságok, regisztrált betéti társaságok és a regisztrált korlátolt felelősségű társaságok száma (db), 2010-2014

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (6.7. sz., 6.9. sz., 6.11. sz., 6.13. sz., 6.15. sz. mellékletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés

26. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás településein (aktív) regisztrált társas vállalkozások tevékenységi körök alapján (db), 2013

Település	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S
Alsóberecki (18)			1			1	10		2				1	1				1	1
Alsóregmec (13)	3		2				2		1			1	2				1	1	
Bózsza (10)	4		4				1				1								
Felsőberecki (-)																			
Felsőregmec (-)																			
Filkeháza (-)																			
Füzér (15)	4		1				1	3					3	1			1	1	
Füzérkajata (1)																1			
Füzérkomlós (7)	4		1						1								1		
Füzérradvány(4)	1					1						1		1					
Hollóháza (14)			4		1	1	3		2	2			1						
Kishuta (5)	1		1				2						1						
Kovácsvágás (6)	2					1	2						1						
Mikóháza (16)	4		2		1	2			1			1	1	1			1	2	
Nagyhuta (5)	1		1				1		2										
Nyíri (6)	1					1	2				1						1		
Pálháza (46)	5	1	5			6	13		4	1			8				1	1	1
Pusztafalu (7)	3		1				1		2										
Vágáshuta (4)	1					1				1		1							
Vilyvitány (6)	2					2	2												
Községek: (183)	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J									
	36	1	23	-	2	16	40	3	15	4									
	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T									
	2	4	18	4	-	3	6	4	2	-									
Sátoraljaújhely: (508)	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J									
	12	1	50	2	3	44	156	8	26	18									
	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T									
	21	23	49	20	1	16	37	11	10	-									
Járási: (691)	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J									
	48	2	73	2	5	60	196	11	41	22									
	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T									
	23	27	67	24	1	19	43	15	12	-									

Jelmagyarázat: A mezőkben lévő számok a vállalkozások számát jelölik, az oszlopok betűjelei a következőket jelentik: **A** = Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat; **B** = Bányászat, köftejtés; **C** = Feldolgozóipar; **D** = Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás; **E** = Vízellátás; szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyvezékesmentesítés; **F** = Építőipar; **G** = Kereskedelem, gépjárműjavítás; **H** = Szállítás, raktározás, **I** = Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás; **J** = Információ, kommunikáció; **K** = Pénzügyi, biztosítási tevékenység; **L** = Ingatlanügyletek; **M** = Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység; **N** = Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység; **O** = Közigazgatás, védelem; **Kötelező társadalombiztosítás**; **P** = Oktatás; **Q** = Humán-egészségügyi, Szociális ellátás; **R** = Művészet, szórakoztatás, szabadidő; **S** = Egyéb szolgáltatás; **T** = Háztartás munkaadói tevékenysége, termék előállítás, szolgáltatás végzése saját fogyasztásra

Forrás: *KSH Cég-Kód-Tár 2013*

A Sátoraljaújhelyi járás három településén (*Felsőberecki, Felsőregmec, Filkeháza*) 2013-ban nem volt aktív társas vállalkozás. A tevékenységi kör alapján járási szinten a vállalkozások közel 30%-a a kereskedelem területén tevékenykedik (26. táblázat).

5.7. A Sátoraljaújhelyi járás közlekedési helyzete

A Sátoraljaújhelyi járás földrajzi fekvése nem nevezhető kedvezőnek. Településeinek határmenti és periférikus elhelyezkedése, elzártsága a nehezen megközelíthető helyek közé sorolja. A járás székhelye, Sátoraljaújhely városa közvetlenül az ország északi határa mellett fekszik, az Alföld és az Északi-középhegység találkozásánál. A várost a *37-es számú főúton* lehet elérni, mely teljes egészében átszeli. A teherforgalom, illetve a tranzitforgalom Szlovákia irányába jelentős, azonban az elkerülő, ún. tehermentesítő út használatával némileg csökkent a város terhelése. Ez az út köti össze a megyeszékhelyet a járásszékhellyel is (*Miskolc-Szerencs-Sárospatak-Sátoraljaújhely*). Amennyiben autópályán szeretnénk haladni, akkor a legközelebb az M3 autópálya található, mely Miskolcra már könnyedén elérhető. A 4-es számú utat Sátoraljaújhelyről a 381-es úton közelíthetjük meg, mely Kisvárdánál csatlakozik hozzá. Nyíregyháza irányából a 38-as úton érhetjük el aztán a járásszékhelyre vezető 37-es utat.

◀ **17. ábra:** A Sátoraljaújhelyi járás közúthálózata; Forrás: Frisnyák Sándor, In: A Zempléni-hegység földrajzi lexikona, p. 182 (*kép-részlet, átszerkesztve*)

A járás településeit másodrendű utak kötik össze, amelyek felülete (*a felújított útszakaszokat nem számítva*) rossznak mondható. A települések közútjainak kiépítettsége jó, a legtöbb településen teljes kiépítettségről beszélhetünk, míg öt település (*Füzérkajata, Füzérkomlós, Kishuta, Kovácsvágás, Nyíri*) kilencven százalékos vagy kevesebb a fölötti, két település (*Pusztafalu, Vágáshuta*) esetén pedig csupán hatvan százalékos a kiépítettség mértéke. Sátoraljaújhely esetében sem beszélhetünk teljes kiépítettségről. A járás települései egymáshoz viszonylag közel helyezkednek el (17. ábra), a két legtávolabb lévő település Felsőberekci és Hollóháza, a közöttük lévő távolság 36,4 km, míg a két legkö-

zelebbi Alsó- és Felsőberecki (1,5 km), illetve Füzerkumlós és Nyíri (1,6 km)²⁵. A járáson belüli legnagyobb forgalmat a Sátoraljaújhely-Pálháza-Hollóháza közötti útszakasz bonyolítja.

Vasútállomás a járás területén csak Sátoraljaújhelyen található. A járás-székhely a fővárosból egy vasúti fővonalon (*Budapest-Miskolc-Szerencs-Sárospatak-Sátoraljaújhely*) érhető el. A járás területén működő Hegyközi Kisvasutat (*Sárospatak-Sátoraljaújhely-Pálháza-Füzerkumlós*) 1980-ban megszüntették, s még a pályáját is felszedték. Ekkor veszélybe került a Pálházi Állami Erdei Vasút (PÁEV) működése is, itt azonban csupán üzemszünetet rendeltek el. Később felújítva (*turisztikai hasznosítás céljából*) újraindult, sőt vonalát meg is hosszabították. Jelenleg mintegy 7 km-en szállítja a turistákat (*Pálháza-Pálháza-Ipartelep-Kishuta-Kemencepatak-Kumlósvölgy-Kőkapu-Rostalló*) (lásd részletesebben a 6.1.3. sz. alfejezetben).

27. táblázat: Sátoraljaújhelyről induló és oda érkező átszállás nélküli buszjáratok száma (db), 2016

Terület	Hétköznap		Szombat		Vasárnap	
	Sátoraljaújhelyről	Sátoraljaújhelyre	Sátoraljaújhelyről	Sátoraljaújhelyre	Sátoraljaújhelyről	Sátoraljaújhelyre
Alsóberecki	25	24	9	9	7	7
Alsóregmec	22	22	15	15	12	12
Bózsva	4	8	2	3	4	6
Felsőberecki	7	7	5	4	2	3
Felsőregmec	7	3	3	2	1	2
Filkeháza	3	4	5	4	4	2
Füzer	3	2	4	2	3	2
Füzerkajata	1	4	2	2	1	2
Füzerkumlós	6	8	6	6	7	6
Füzeradvány	3	4	5	2	4	4
Hollóháza	6	8	6	6	7	6
Kishuta	1	-	-	1	1	1
Kovácsvágás	1	3	2	2	2	2
Mikóháza	22	22	15	15	12	12
Nagyhuta	1	-	-	1	1	1
Nyíri	3	5	1	3	3	5
Pálháza	20	20	13	13	12	12
Pusztafalu	3	2	4	2	3	2
Vágáshuta	1	2	2	1	2	2
Vilyvitány	7	4	4	5	2	3

Forrás: <http://menetrendek.hu/>

²⁵ Megvizsgáltam a járás összes településnek közúton mért távolságát a fővárostól, a megyeszékhelytől, a járás-székhelytől és egymástól (km), mely adatokat a 5.2. sz. melléklet tartalmazza.

A járás autóbusz közlekedésének is Sátoraljaújhely a központja. A közösségi közlekedést az Észak-magyarországi Közlekedési Központ Zrt. járművei biztosítják, melyek segítségével juthatunk el a Hegyköz és a Bodroghöz településeire is. A járatok sűrűsége nem túl gyakori. Hétköznap Sátoraljaújhelyről a településekre átlagosan 7 járat indul és 8 érkezik vissza, míg hétvégén átlagosan 5-5 járat indul és érkezik, azonban a járatsűrűség településenként igen változó (27. táblázat). A legtöbb járat a járasszékhelyről hétköznap és hétvégén is négy településre (*Alsóberecki, Alsóregmec, Mikóháza, Pálháza*) közlekedik. Öt község (*Füzérkajata, Kishuta, Kovácsvágás, Nagyhuta, Vágáshuta*) esetében azonban hétköznap csupán egyetlen járat indul, s ezen települések közül kettőről (*Kishuta, Nagyhuta*) Sátoraljaújhelyre egyáltalán nem is indul vissza járat.

A kerékpárút hálózattal mind Sátoraljaújhely, mind a járás számos települése is jól ellátott²⁶, így a kerékpáros közlekedés is megoldottnak mondható. A gyalogos közlekedést kedvelők, illetve a túrázni vágyók is megtalálhatják számításukat, mivel több turistaút-hálózat (*pl. Országos kéktúra – kék jelzés, Rákóczi turistaút – piros jelzés*) is található a járás területén.

A járás közúti közlekedésben legnagyobb számban előforduló személygépkocsik számának alakulását megvizsgálva (62. grafikon) megállapítható, hogy a vizsgált időszak alatt 30%-os növekedés volt tapasztalható. A motorkerékpárok száma (*bár rövidebb időintervallumot vizsgálva*) szintén hasonló aránnyal növekedett. 2014-ben a járásban több mint hatezer személygépkocsi és háromszáz motorkerékpár volt.

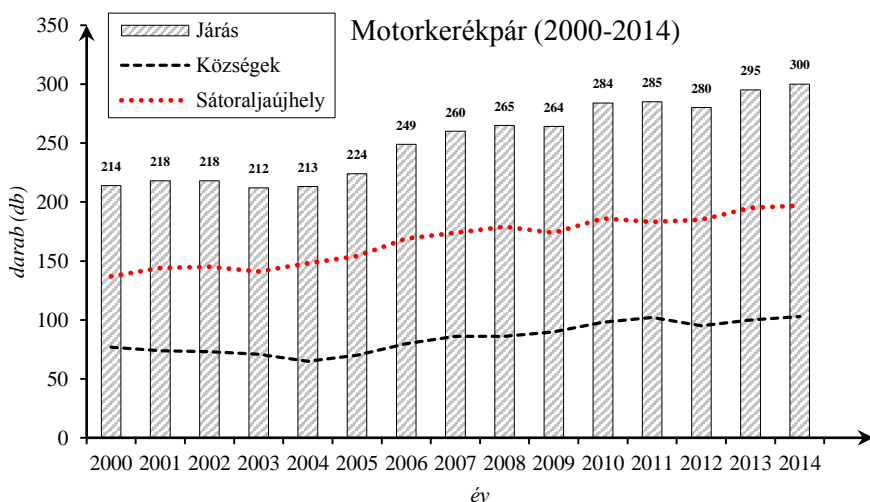
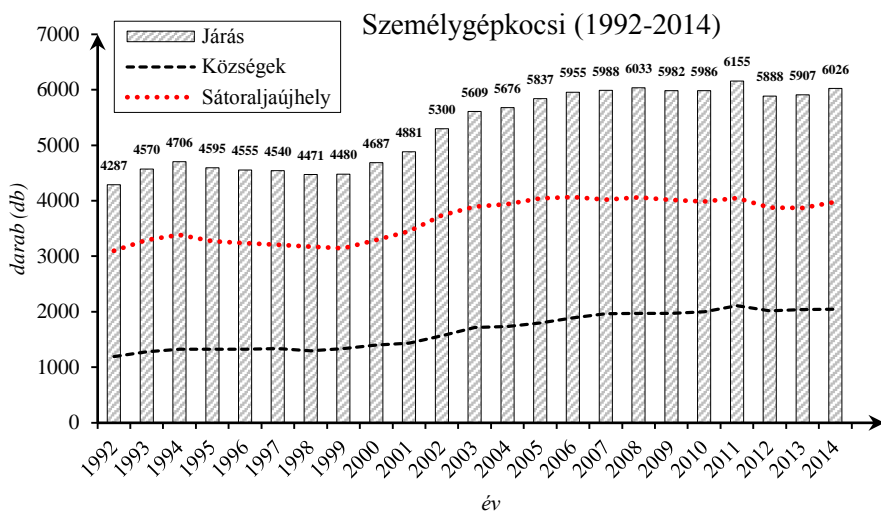
Megvizsgálva a járás foglalkoztatottjainak munkába járásának módját (63. grafikon) és az ehhez szükséges időt (64. grafikon) megállapíthatjuk, hogy a munkavállalók többsége (43,6%) gyalog jár dolgozni, mely valószínűleg abból adódik, hogy 61,2%-uk legfeljebb 15 percet tölt a munkába jutással. A második legnépszerűbb módja a munkába járásnak a személygépkocsi, melyet a dolgozni járók 30%-a használ. A távolsági busz közlekedés kerül a munkavállalók által leggyakrabban használt közlekedési eszközök harmadik helyére (7,2%). Az utóbbi szolgáltatást leginkább a községek azon munkavállalói veszik igénybe, akik Sátoraljaújhelyen dolgoznak és a munkarendjükhöz tudják igazítani a nem túl sűrűn közlekedő járatokat (27. táblázat). A külföldön dolgozókon (1,4%), a gyalog közlekedőkön (43,6%) és a nem közlekedőkön (2,4%) kívül az emberek

---

²⁶ 2008-ban határon túli összefogás eredményeként épült meg a *Sátoraljaújhely – Széphalom – Mikóháza – Alsóregmec – Felsőregmec - (országhatár) – Alsóihályi (Michal'any)* településeket összekötő kerékpárút. 2009-ben megépült a *Mikóháza – Füzérradvány* közötti kerékpárút is, mely belesatlakozik az EuroVelo kerékpáros útvonalba és Füzérradványon keresztül Pálháza érintésével Bózsva irányába vezet. 2012 júniusára készült el a Füzért Füzérkomlóssal összekötő kerékpárút, 2014-ben pedig egy a szlovák-magyar határon átnyúló kerékpárutat adtak át, mely Uniós forrásból Füzér és Nagyszalánc (*Slanec*) között teszi lehetővé a kerékpározást.

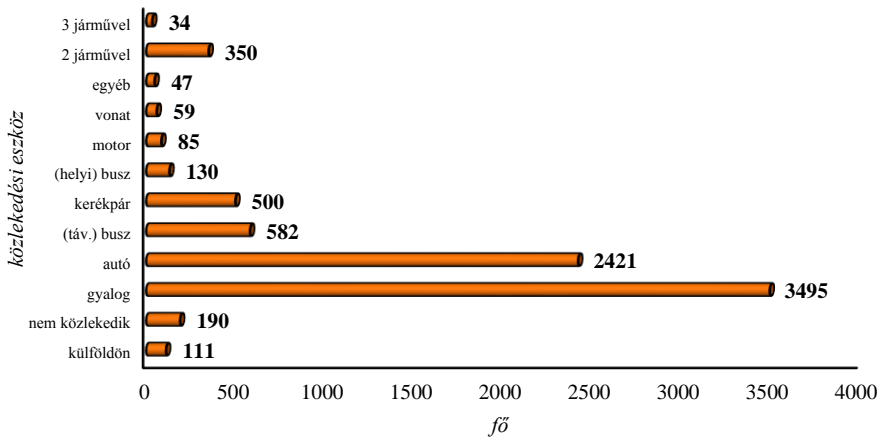
többsége egyféle járművel közlekedik (47,8%), de van, aki két- (4,4%), sőt három (0,4%) járművet is igénybe vesz ahhoz, hogy eljusson munkahelyére.

62. grafikon: A személygépkocsik (1992-2014) és motorkerékpárok (2000-2014) számának alakulása a Sátoraljaújhelyi járásban (db)

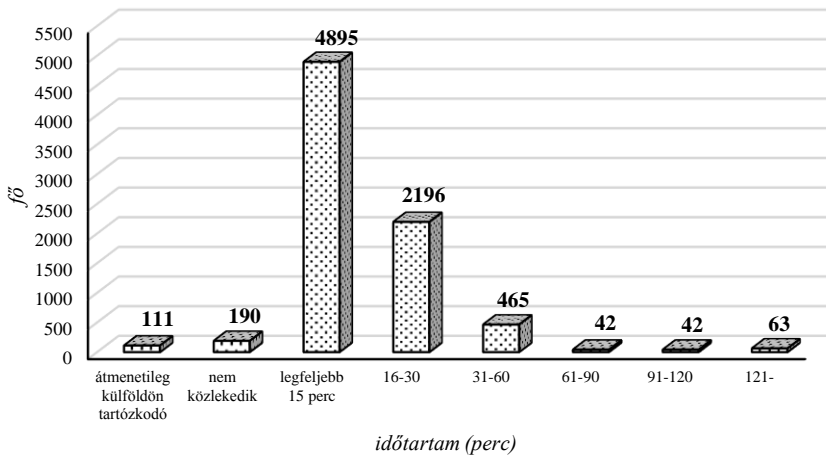
Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) / Központi Statisztikai Hivatal (KSH)/ Területi statisztikai adatok rendszere adatai (8.1. sz., 8.2. sz. mellékletek) alapján, saját szerkesztés

63. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás foglalkoztatottjainak száma a munkahelyre közlekedés módja szerint (fő), 2014

Forrás: 2011. évi KSH népszámlálási adatok (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_ingazas) alapján, saját szerkesztés

64. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás foglalkoztatottjainak száma a munkahelyre közlekedés időtartama szerint (fő), 2014

Forrás: 2011. évi KSH népszámlálási adatok (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_ingazas) alapján, saját szerkesztés

6. A TURIZMUS, MINT VIDÉKFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉG

Hazánkban, így a Zemplénben is jelentős különbség figyelhető meg a települések földrajzi elhelyezkedéséből adódó településszerkezeti és gazdasági fejlődésében. A földrajzi helyzetből adódó hátrányok, amit időnként a periférikus helyzet vagy az elzártság okoz a fejlődés gátjává válhatnak. Előfordulhat, hogy a kisebb települések elöregednek, vagy esetleg el is néptelenednek. Szinte minden esetben konkrétan mérhető a városi agglomerációkkal szemben mutatkozó infrastrukturális lemaradás is. A gazdasági lemaradás, a zártság, a népesség fogyása, elöregedése és még számos más tényező azt is jelentette Zemplénben, hogy az aprófalvakban élő emberek jobban megőrizték hagyományaikat, és azt is, hogy jobban megmaradt az itt élő emberek természettel való kapcsolata és együttélése. Mindez kiváló lehetőséget biztosít a turizmus fejlődésének, vagyis reális esélyt ad a terület turisztikai hasznosítására, amely viszont visszahat az itt élők életkörülményeire (Hanusz, 2007).

6.1. Turisztikai lehetőségek a Sátoraljaújhelyi járásban

A Sátoraljaújhelyi járás turisztikai szempontból számos lehetőséget rejt. Megtalálhatóak itt ritka természeti értékek éppúgy, mint kulturális és történelmi hagyatékaink. Bővelkedik látnivalókban és kiválóan alkalmas vidék a természetjárást kedvelők számára is, vagyis alkalmas az aktív turizmusra. Gyalogos és kerékpártúrák célpontja lehet a járás északi része, míg vízitúrákra és folyóparti strandolásra lehetőség nyílik a járás déli részén. A vadászat iránt érdeklődők is megtalálhatják számításukat a járás területén, mivel mennyiségében és minőségében is egyedülálló a Zempléni-hegységben a nagyvad állomány (*gímszarvas, muflon, őz, vaddisznó*). A járás székhelye, Sátoraljaújhely is bővelkedik történelmi emlékekben, vallási helyszínekben illetve a város Kalandparkja minden korosztály számára igazi kikapcsolódást jelent²⁷.

Újszászy Kálmán (1958) ekképp vélekedett a térség jövőjéről: „... az erdőnek mindig jelentős szerepe lesz életében. De az is kétségtelen, hogy mellette mind erősebben jelentkezik majd véle egyenlő rangú, sőt egyszer felül is múltó gazdasági tényezőként maga a táj.” Majd folytatta: „Minden hegyvidékünknek megvan a maga szépsége. De közöttük a legzavartalanabb, következőképpen üdülésre, pihenésre legalkalmasabb a Hegyköz. ...Rákóczi Ferencnek, Kazinczy-nak, Kossuthnak hazája ez a föld... Falvai úgy helyezkednek el az erdők aljában,

---

²⁷ A járásban turisztikai információhoz jutni a járásszékhelyen a Tourinform Zemplén (3980 Sátoraljaújhely, Hősök tere 3.) irodájában és a járás két településén (Mikóházi Turisztikai Információs Pont, 3989, Mikóháza, Szabadság u. 10. és Füzérkumlósi Turisztikai Információs Pont, 3997 Füzérkumlós, Felszabadulás u. 20.) lehet.

hogy legtöbbjük nemcsak egy-egy üdülőházat, hanem üdülőtelepet is ellátna, s ha üdülőkkel, szállókkal és magánosok nyaralóival, vikendházaival, külföldi vadászvendégek fogadóival lesznek tarkítva a hegyoldalak, s a Hegyalját és a Hegyközt átlósan összekötő, mindenütt a gerincen áthaladó műút is megépül, megnyitva a tetőket a pihenni vágyó dolgozók előtt, akkor lesz a Hegyköz azzá, amivé fekvése, múltja, természeti adottságai rendelik, a „Magyar Svájc”-cá. Vagy inkább azzá, amivé tájképisége sokban emlékeztet s amit sokban pótolni is hivatott: a Sátor-hegyek között megbúvó tenyérnyi Szepességé, kicsi Tátrává.”

6.1.1. Természeti értékek a Sátoraljaújhelyi járás területén

Magyarország kistájainak katasztere c. könyv legújabb kiadása (2010) szerint a Sátoraljaújhelyi járás települései Magyarország különböző kistájaihoz tartoznak. A *Bodrogköz* nevű kistájhoz három település (*Sátoraljaújhely, Alsóberecki, Felsőberecki*), a *Központi-Zemplén* nevű kistájhoz négy település (*Hollóháza, Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta*), a *Hegyalja* nevű kistájhoz két közigazgatásilag Sátoraljaújhelyhez tartozó település (*Sátoraljaújhely-Károlyfalva, Sátoraljaújhely-Rudabányácska*), a *Hegyközi-dombság* nevű kistájhoz tizenhárom település és egy közigazgatásilag Sátoraljaújhelyhez tartozó település (*Filkeháza, Füzér, Füzérkajata, Füzérkamlós, Füzérradvány, Bózsva, Nyíri, Pálháza, Kovácsvágás, Vilyvitány, Alsóregmec, Felsőregmec, Mikóháza, Sátoraljaújhely-Széphalom*) és a *Vitányi-rögök* nevű kistájhoz egy település (*Pusztafalu*) tartozik.

A természeti környezet szinte az utolsó évszázadokig alig változott a Zemplénben, s a 21. század civilizációs ártalmakkal terhelt emberének ez a viszonylag érintetlen természeti környezet többet ér, mint elődeinek (*Kókai, 2009/b*). A Sátoraljaújhelyi járás bővelkedik természeti szépségekben és különlegességekben, melyek megismerése a túrázók, természetkedvelők és a bakancsos turisták számára elengedhetetlen. A járás nagy része (Hegyköz) a Bózsva patak vízgyűjtő területe. Számos kis patak található itt (*Nyíri patak, Percsebükk, Falu patak, Bisó, Kemence patak, Hosszú patak, Fekete patak, Fehér patak*), de természetesen nem feledkezhetünk meg a Ronyváról sem (*melynek legjelentősebb mellékvize a Bózsva*), mely aztán a Bodrogba ömlik (*mely a Tisza legjelentősebb jobb oldali mellékfolyója*).

Vilyvitányánál indulhatunk el az ún. ősrög-tanösvényen, mely Magyarország legidősebb felszíni kőzeteit, a földtörténeti előidőben (kb. 900 millió éve) képződött kvarcit kőzeteket, permokarbon (285-375 millió éves) homokkővet, konglomerátumot és csillámpalát, valamint az ősrög kőzeteit keretező, a Zempléni hegység kialakulásakor keletkezett fiatal (11-14 millió éves) riolittufát mu-

tatja be (*Információs tábla*). A túrázók számára még több a járás területén található ún. tanösvény áll rendelkezésre, melyek teljesítése során az ember megismerheti a környék természeti jellemzői mellett a kulturális hagyományait és történelmi örökségeit egyaránt. Az ún. Alsó-hegyközi tanösvény hálózat részei a Fekete-hegyi tanösvény mellett a Fekete gólya-, Borz-, Vaddisznó-, Róka-, Őz- és Vadmacska tanösvények. A túránk során számtalan erdei pihenőhely és tűzrakóhely is segíti a táv teljesítését. A Haris-, Parlagi sas- és Bor és Pálinka (*Mikóháza*) tanösvények mellett még a Magas hegyi tanösvény (*Sátoraljaújhely*) és a Kormos Bába tanösvény (*Pusztafalu-Pálháza*) ajánlható a túrázók figyelmébe. És aki még több természetjárásra vágya, annak ajánlható az Országos kéktúra útvonal azon szakasza, mely a Sátoraljaújhelyi járás egyes településeit (*Vágáshuta, Nagyhuta, Kishuta, Bózsva, Füzérkomlós, Füzér*) érintve végül a járás egyik legszakibb községébe Hollóházára érkezhetsz meg, ahol még emlékmű is látható az országos túraútvonal tiszteletére. Említést érdemel még a Rákóczi túraútvonal, mely a járás területén két települést (*Füzér, Hollóháza*) is érint.

A földrajz kedvelői számára igazi érdekesség, hogy Felsőregmecen található Magyarország legrégebb, mintegy 10 millió éves ösföld rétege. Bózsva közelében pedig perlit sziklával és különböző perlit formációkkal találkozhatunk. A község területén található egy szikla, melyet Béla kő-ként is szoktak emlegetni. Nevét onnan kapta, hogy a tatárjárás idején állítólag itt pihent meg IV. Béla. Védett természeti érték Füzérkajától északra található néhány kovásodott fatörzs. Kialakulása a miocénkori vulkáni működéssel függ össze. A tűzhányók ekkor egész erdőket temettek be, majd az utóvulkáni tevékenység során feltörő kovás oldatok átittatták, konzerválták a fatörzseket.

A Sátoraljaújhelyi járás egy része a Zempléni Tájvédelmi Körzethez (TK²⁸) tartozó területen fekszik (23. ábra). 2007 februárjától a Zempléni Tájjegység az Aggteleki Nemzeti Park²⁹ Igazgatósága (ANPI) működési területéhez került, s vele együtt az 1984 végén alakult Zempléni TK és a járás területén található két Természetvédelmi Terület (TT³⁰), így a Long-erdő TT és a Füzéradványi Kastélypark TT is.

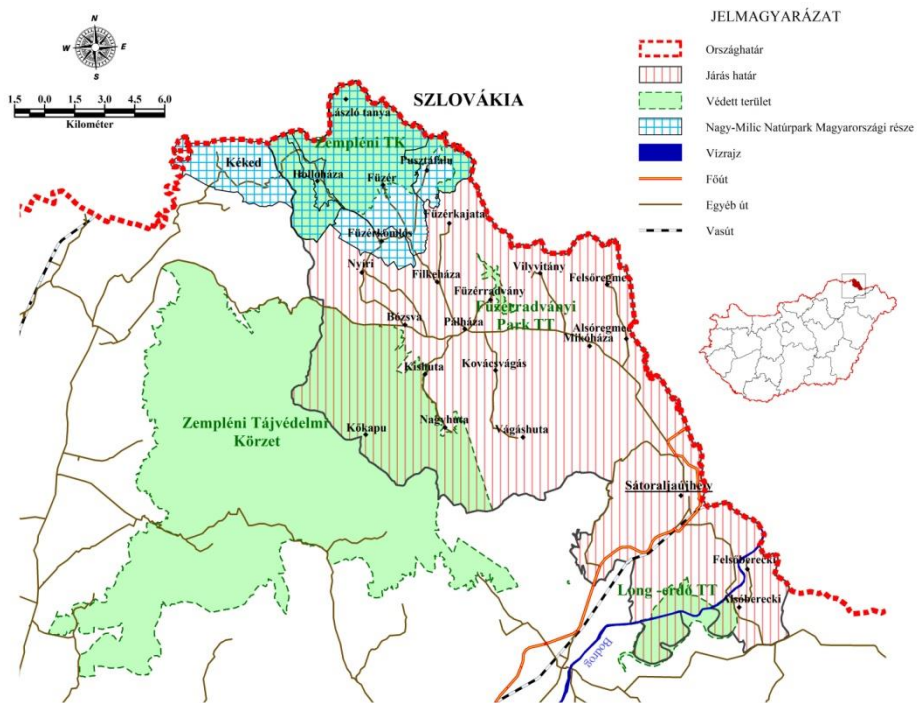
²⁸ **TÁJVÉDELMI KÖRZET:** az ország jellegzetes természeti, tájképi adottságokban gazdag nagyobb, általában összefüggő területe, tájrészlete, ahol az ember és természet kölcsönhatása esztétikai, kulturális és természeti szempontból jól megkülönböztethető jelleget alakított ki, és elsődleges rendeltetése a tájképi és a természeti értékek megőrzése (1996. évi LIII. törvény (a természet védelméről) 28. § (3)).

²⁹ **NEMZETI PARK:** az ország jellegzetes, természeti adottságaiban lényegesen meg nem változtatott, olyan nagyobb kiterjedésű területe, melynek elsődleges rendeltetése a különleges jelentőségű, természetes növény- és állattani, földtani, víztani, tájképi és kultúrtörténeti értékek védelme, a biológiai sokféleség és természeti rendszerek zavartalan működésének fenntartása, az oktatás, a tudományos kutatás és a felüdülés elősegítése (1996. évi LIII. törvény (a természet védelméről) 28. § (2)).

³⁰ **TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLET:** az ország jellegzetes és különleges természeti értékekben gazdag, kisebb összefüggő területe, amelynek elsődleges rendeltetése egy vagy több természeti érték, illetve ezek összefüggő rendszerének a védelme (1996. évi LIII. törvény (a természet védelméről) 28. § (4)).

A terület a Zempléni-hegység, s ezzel együtt az Eperjes-Tokaji-hegylánc részeként északon (*Szlovákia területén*) csatlakozik a Kárpátok vonulatához. Ez meghatározza éghajlatát és döntően befolyásolja növény- és állatvilágának az alakulását. A Long-erdőt 1996-ban nyilvánították természetvédelmi területté, melynek célja a Bodrog folyó mentén, a holtággal határolt területen, a már csak itt meglévő, természet szerű, ártéri erdőtársulások, valamint a gazdag növény és állatvilág megőrzése (<http://anp.nemzetipark.gov.hu/>). Nevezetességei a védett fák (*Diana-fák, Háromhónvéd-fák, Izabella-fa, Mária-fa*), illetve száz évnél idősebb kocsányos tölgyes fái (*Hegyessy, 2001*). A Long-erdő tehát a bodrogközi táj ősi növényzetének maradványa, nagyszámú hegyvidéki, montán-jellegű növény-fajjal, botanikai szempontból tudományos nemzeti kincs, és igen erős védelmet érdemel és igényel (*Tuba-Szirmai, 2008*).

▲ **18. ábra:** A Sátorlajújhelyi járásban területén található Zempléni Tájvédelmi Körzet, a Természetvédelmi Területek és a Nagy-Milic Natúrpark magyarországi részének kiterjedése, Forrás: *saját szerkesztés*

A Füzéradványi Kastélypark természetvédelmi területté nyilvánítására 2007-ben került sor. A park története egybefonódik a kastély történetével. Hazánk egyik legkülönlegesebb klímájú és hangulatú, hatalmas tájképi

angolkertje. Nevezetessége a patak partján álló két óriási platánfa, amelyek az ország legnagyobb példányai közé tartoznak. A park külső részét változatos összetételű fenyőcsoportokkal ültették be, illetve a kastély déli homlokzata előtt teraszos franciakertet alakítottak ki, ahonnan csodálatos panoráma tárul a látogatók elé (<http://nemzetimuemlek.hu>). A védettség célja a jelentős dendrológiai és esztétikai értéket képviselő fafajokat, cserjéket és egyéb növényfajokat tartalmazó park megóvása, valamint az élővilág természetközeli életfeltételeinek biztosítása (<http://anp.nemzetipark.gov.hu/>).

A Nagy-Milic Natúrpark³¹ – A megőrzött értékek világa (*Naturpark Velký Milič – Svet zachovaných hodnôt*) magyarországi részét képező öt településből (*Hollóháza, Füzér, Füzérkomlós, Pusztafalu és Kéked*) négy a járás területén fekszik. A magyar-szlovák területen elhelyezkedő határon átnyúló natúrpark szlovákiai részéhez négy település (*Slanec (Szalánc), Slanská Huta (Szalánchuta), Skároš (Eszkáros), Nový Salaš (Újszállás)*) tartozik.

6.1.2. Épített örökség a Sátoraljaújhelyi járás településein

Az épített örökségek sorában elsőként a járás minden településén kiemelt helyen álló templomokat említeném. A járásszékhelyen a közigazgatásilag hozzacsatolt három községgel együtt nyolc templom található. Legjelentősebb a Római katolikus nagytemplom, illetve a gótikus Pálos-Piarista templom és rendház műemlék együttese. Református temploma 1789-ben épült, melyben értékes egyházi kincseket őriznek. A járási községek mindegyikében található templom, valahol csak egy (*Alsóregmec, Filkeháza, Füzérkajata, Kovácsvágás, Nagyhuta, Pusztafalu, Vágáshuta*), azonban legtöbb esetben kettő, de van ahol három is áll (*Felsőberecki, Pálháza*). Ezek közül számos rendelkezik olyan sajátossággal, amely miatt kiemelt figyelmet fordíthatunk rá. A két legrégebben épült templom Felsőregmecen és Füzéren található. A felsőregmeci Árpád korabeli templomot még az 1200-as években emelték, majd 14. században szentéllyel bővítették. A füzéri katolikus templom is még az államalapítás idején épült, azonban mai formáját 1804-ben érte el. Füzéren maradván kiemelendő még a község református temploma (1785) is, mely 1832-ben festett famennyezetet kapott. Értékes és híres ikonosztáz (1800) található a mikóházi (1769), illetve a filkeházi görög katolikus templomokban (1813) is. A műemléki védelem alatt álló sátoraljaújhelyi görög katolikus templom (1738) ikonosztáza

---

³¹ NATÚRPARK: az ország jellegzetes természeti, tájképi és kultúrtörténeti értékekben gazdag, a természetben történő aktív kikapcsolódás, felüdülés, gyógyulás, fenntartható turizmus és a természetvédelmi oktatás, nevelés, ismeretterjesztés, továbbá a természetkímélő gazdálkodás megvalósítását szolgáló nagyobb kiterjedésű területe (1996. évi LIII. törvény (a természet védelméről) 4. § (g)).

(1759) is ritka művészeti értéket képvisel. Egyedülálló építészeti stílusával emelkedik ki a sátor alakú hollóházi római katolikus templom (1967), mely sok egyediséget hordoz magában, s a szintén a településen található terméskőből épült (1990) református imaház. A járás templomai közül kiemelném még a füzérkajatai templomot orgonája miatt, illetve Füzérradvány katolikus templomát a benne található Mária szobor, református templomát pedig a színes ablaküvege miatt. De a sor nem teljes, lehetne még folytatni, ugyanis a járás valamennyi temploma története és egyedisége folytán sajátosságokkal rendelkezik.

A templomok mellett a települések temetőinek is fontos szerep jut a járás lakóinak életében. Néhány község (*Füzérkajata, Hollóháza, Kovácsvágás, Mikóháza, Vágáshuta, Vilyvitány, Rudabányácska*) temetőjében izraelita sírkövek találhatóak, illetve Sátoraljaújhelyen a régi zsidó temető a zsidóság egyik legjelentősebb zarándokhelye, mivel itt található Teitelbaum Mózes csodarabbi sírja. Kovácsvágás temetője műemléki szempontból is egyedülálló, mivel a már említett 20-25 izraelita sírkő mellett 18.-19. századi református sírkövekkel is találkozhatunk benne. Említést érdemel még a pusztafalui faragott fejfás temető.

Sátoraljaújhelyen 1936-ban 14 stációból álló Magyar Kálváriát építettek a Trianon által elszakított országrészeknek állítva ezzel emléket. A járásban még Kovácsvágáson találkozhatunk Trianon emlékparkkal, illetve Pusztafalunál a határban Trianonra emlékező kopjafát állítottak. Kálváriát a járás még további két településén láthatunk. A Vilyvitányban található 2000-ben szentelték fel, mely 14 stációján keresztül művészi faragott képekkel állít emléket az államalapításnak és a kereszténységnek. Hollóháza katolikus templomához vezető úton pedig ún. porcelánkálváriával találkozhatunk, ahol is különleges technikával porcelánra vittek fel stációképeket.

A járás majdnem összes települése rendelkezik az I. és a II. világháborús emlékművel, mely a hősi halottaknak állít emléket. Vannak települések (*Alsóregmec, Filkeháza, Füzérkajata*), ahol a templom falán lévő emléktábla emlékezik az áldozatokra. Más településeken (*Füzérkomlós, Kishuta, Kovácsvágás, Nagyhuta, Nyíri, Vágáshuta, Vilyvitány*) a temetőben állítottak méltó emléket a háborúban elesetteknek, míg a települések egy harmadik csoportjában (*Bózsva, Felsőregmec, Füzér, Füzérradvány, Hollóháza, Mikóháza, Pálháza, Pusztafalu*) pedig különálló (*út mentén, parkban található*) emlékművekkel (*obeliszk, sziklatömb, oszlop, turulmadaras emlékmű*) találkozhatunk. Sátoraljaújhelyen a köztemető előtti park árnyas fái alatt található monumentális alkotás a Hősök emlékműve emlékezik meg a világháború áldozatiról, illetve a köztemetőben elkülönítve található a Hősök temetője, mely a világháborúban elesett katonák nyughelye.

Az épített örökségek sorába a régi paraszti építészet egyik kiváló és jó állapotban maradt példányát Füzéren (tájháznak átalakítva) tekinthetjük meg. A szintén értékes Filkeházán található szalmatetős házat a szentendrei Skanzenbe vitték, s ott tekinthető meg. Nagyhután is állt egy jellegzetes szalmatetős ház, azonban az sajnos a közelmúltban összedőlt. Szinte minden településen találkozhatunk a régi idők építészeti értékeivel, s ezek megóvása igen fontos feladata lenne a települések lakóinak. Mikóházán és Pálházán malmok is működtek. Pálházán (1875) és Bózsván (1851) fűrészmalom, sőt Bózsván még szélmalom (1906) is üzemelt. Ezek sajnos ma már nem tekinthetők meg.

▲ 19. ábra: Füzéri vár (*Füzér*); Sátoraljaújhelyi vár romja (*Sátoraljaújhely*) és a Bombelles-kastély romja (*Bózsva*); Forrás: *Internet*

Romos állapotuk ellenére az épített örökségek sorában érdemel említést a Sátoraljaújhelyi vár (Várhegy) is, melynek jelenleg már csak alapjai láthatók. Első említése 1261-ből való, azonban a történelem viharainak áldozatul esett várat már a 16. századi oklevelek romosnak írták le (19. ábra). Egy másik igen rossz állapotban lévő építmény a Bózsván található 19. század elején épült Bombelles-kastély, mely egy francia származású osztrák grófi családnak volt egykoron pompás kastélya (19. ábra). A legenda szerint I. Miklós cár építtette egyik száműzött udvarhölgye számára. A kastély később Lónyai Menyhért tulajdona lett, ezért nevezik Lónyai kastélynak is. Az egykori kastélykert mára már észrevétlenül simul bele a környező erdőkbe. A település határában található az 1930-as években épült Semsey-kastély is, mely jelenleg vadászház.

A Sátoraljaújhelyi járás területén található egyik legkiemelkedőbb épített örökségünk a Füzéri vár, mely sokáig szintén romos állapotban volt, azonban nemrég teljesen újjáépítették (19. ábra). A magyar történelem szempontjából is kiemelkedően fontos helyszín. Építésének pontos ideje nem ismert, első említése 1264-ből való. A vár történetéhez tartozik, hogy Perényi Péter kornaőr 1526-1527 között itt őrizte a magyar királyi Szent Koronát. Újjáépítése nagyban hozzájárulhat a térség turisztikai szempontú fejlődéséhez. Füzéren található a Nagy-Milic Látogató Központ és Várgondnokság épülete, mely a turisztikai szolgáltatások és programok szervezéséhez biztosít infrastrukturális hátteret.

▲ 20. ábra: Füzeradványi Károlyi kastély (*Füzeradvány*); László tanya – Károlyi vadászkastély (*Hollóháza*); Kőkapu – Károlyi vadászkastély (*Nagyhuta*); Waldbott-kastély (*Sátoraljaújhely*); Forrás: *Internet*

Egy másik igen jelentős a járás területén található építészeti örökség a Füzeradványi Károlyi Kastély (20. ábra), melynek előde a 16. század végén épült. A kastélyt és a hozzá tartozó birtokot I. Lipót 1686-ban Károlyi Lászlónak adományozta. Ezt követően a Károlyi-család vadászkastélyaként működött. 1843-ban nagyszabású átépítés kezdődött. A kastély romantikus stílusú reprezentatív épületté alakult át 1860 és 1870 között Ybl Miklós tervei alapján. Belső tereire az itáliai reneszánsz és a kora barokk belsőépítészet jellemző. A gyönyörű épület funkcióját tekintve egy ideig luxusszállóként is üzemelt, majd az államosítást követően egészségügyi intézmény lett. 1993-ban a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága vette át a rendkívül romos épületet. A kastély fokozatos helyreállítása zajlik. A Sátoraljaújhelyi járás területén további két egykori vadászkastély is található. Az egyik a Kőkapui kastély, melyet a 19. és 20. század fordulóján gróf Károlyi László építtetett. A ma már szállodaként üzemelő épület (20. ábra) a svájci vadászkastélyok mintájára épült (*Filep-Kovács, 2004*). A másik Károlyi vadászkastély Hollóháza határában (László-tanya) található. Érdekessége, hogy az 1945-46-os inflációs időszakban e kastélyban készítették elő a forint kibocsátását. A kastélyt szép arborétum övezi, s innen vezet egy gyalogút a Nagy-Milicre, az ország legészakibb pontjára. Korábban szállodaként működött, ma magánkézben van (<http://www.hegyaljakapuja.hu>). A járásban található kastélyok sorából nem maradhat ki a XVIII. században barokk stílusban épült közül Waldbott-kastélyt sem, mely Sátoraljaújhelyen található. A járásszékhelyen maradvá meg kell még említenünk a Széphalmon álló Kazinczy Emlécsarnokot (1873) is, mely nemzeti emlékhelyünk, s építészeti egy görög templomot utánozó neoklasszicista stílusú építmény. Kazinczy Ferenc gyermekkorának és ifjúságának jelentős részét Alsóregmecen töltötte, melyről a község kellőképpen megemlékezik (*Kazinczy-emlékpark, szobor, kopjafa, Kazinczy kúria alaprajza bronzból*).

A járásban található épített örökségek közül említést érdemel az alsóberecki Olcsváry kúria (1774 körül a terület birtokosa az Olcsváry család volt), mely ma már vendégházként üzemel, illetve a füzeri Dessewffy kúria, mely több évszázada a település római katolikus plébániájának ad otthont.

A Sátoraljaújhelyi járás épített örökségei sorába tartozik még egy Felsőberekkin található ipari műemlék (*Mailáth József szivattyútelep, 1896*), illetve egy technika-történeti látványosság Füzérkomlóson (*az egykori kisvasút kiállított mozdony*). A Hegyközi Kisvasutat bár már megszüntették (1980), de egykori szárnyvonalán még ma is közlekedik Magyarország legrégebb erdei kisvasútja. Az Északerdő Zrt. üzemelteti a *Pálházi Állami Erdei Vasutat*, mely ma már csak turisztikai jelentőséggel bír (*évente néhány tízezer kiránduló*) (21. ábra).

▲ **21. ábra:** Pálháza Állami Erdei Vasút

Forrás: <http://www.kisvasut.hu> (fotó: Vágvölgyi Gergely)

1888-ban gróf Károlyi István, az erdők akkori tulajdonosa lóvontatású erdei görpályát alakított ki a híres zempléni tölgyfa szállítására. A 20. század első éveiben üzembe állították az első mozdonyt, de a kéményből kicsapódó szikrák nyomán keletkezett erdőtüzek miatt visszatértek a lóvontatásra. A világtól igencsak elzárt, utak nélküli településeken élők számára az 1958-ban beindított menetrend szerinti személyszállítás adta az egyetlen kapcsolatot. Előbb gőzmozdony, később már dízelmozdony közlekedett a vonalon (*Buday, 2014*). 1980-ban azonban megszüntették a Hegyközi kisvasutat, s nekiláttak a vágányok felszedésének a vasút teljes hálózatán. Azonban az egykori Hegyközi kisvasúthoz csatlakozó Pálházi Állami Erdei Vasút vonalán csak szüneteltették a közlekedést. 1989-ben társadalmi összefogással rendbehozták a kisvasút pályáját (*felújították a pályát és az alagutat, ezáltal Kőkaputól Rostallóig közlekedhet a vonat*), így a forgalom újra megkezdődhetett. (*Frisnyák-Kókai-Horváth, 2009*). 1996-ban a hegyközi kisvasút egykori töltésén, Pálháza – Pálháza ipartelep között új vonalat is építettek.

6.1.3. Múzeumok, tájházak, rendezvények a járás településein

A Sátoraljaújhelyi járásban található múzeumok közül elsőként kell megemlíteni a járásszékhelyen található Kazinczy Ferenc Múzeumot, mely a

város és a Zemplén-vidék egyik jelentős közgyűjteménye. A múzeum célja a Zemplén történeti, helytörténeti értékeinek, továbbá a környék élővilágának bemutatása. Itt említeném még ki a sátoraljaújhelyi városháza épületében található Zemplén Levéltárat, melynek berendezése maga is műemlék. Kazinczy Ferenc is dolgozott itt, s hatalmas, különleges értékű iratanyaga egyedülálló. A városban található még Magyarország egyetlen Börtön múzeuma is, ahol a szabadságvesztés és büntetés-végrehajtás kialakulását (*a 19-21. századi börtönök világát*) mutatja be. Sátoraljaújhely-Széphalom településrészén található egy Európában egyedülálló intézmény, a Magyar Nyelv Múzeuma (24. ábra). Magyarország egyetlen anyanyelvi múzeuma ez, mely a magyar nyelv történetét, és a nyelvtudomány eredményeit mutatja be.

▲ **22. ábra:** Porcelánmúzeum, (*Hollóháza*)
Forrás: *Internet*

▶ **23. ábra:** Perlit múzeum, (*Pálháza*)
Forrás: *Internet*

◀ **24. ábra:** Magyar nyelv Múzeuma,
(*Sátoraljaújhely-Széphalom*)
Forrás: *Internet*

A járás többi települése közül Pálházán ellátogathatunk a Perlit és Egyéb Ásványok Múzeumába (23. ábra), mely Európa egyetlen olyan ásványmúzeuma, ahol a perlit sokféle formájában megtekinthető. A kiállításban szerepel a bányászatának és feldolgozásának bemutatása, illetve a félkész- és késztermékek széles skálája. A településen tekinthetjük meg a Hegyközi Vadászati Múzeumot is, melyben trófeákat csodálhatunk meg, s ellátogathatunk egy Erdészeti, Vadászati és Természetvédelmi Kiállításra, ahol ásvány- és 60 fajt bemutató gombagyűjteménnyel találkozhatunk. Mikóházán egy helytörténeti kiállítás mellett ellátogathatunk a Pálinkaházba is, ahol az európai pálinkakultúrával ismerkedhetünk meg. Szemléletesen, interaktív módon mutatják be a pálinkafőzés folyamatát és a felhasználható alapanyagok sokszínűségét. Füzérkomlóson Falu-

múzeumba látogathatunk, míg Kishután Népművészeti Kiállítást tekinthetünk meg. Hollóházán a Porcelángyár mellett található a Hollóházi Porcelánmúzeum és Márkabolt, Alkotó Centrum (22. ábra). A múzeum 1981-ben nyílt meg, ahol kronologikusan felépített kiállítás mutatja be a hollóházi porcelángyártás történetét a kezdetektől napjainkig. A múlt és a jelen nagysikerű alkotásait csodálhatjuk itt meg. A múzeumban működik Alkotócentrum is, mely egy interaktív porcelánfestő műhelyként funkcionál.

▲ 25. ábra: Szlovák Tájház (*kívülről és belülről*), Vágáshuta

Forrás: <http://www.vagashuta.hu/index.php/tajhaz>

A Sátoraljaújhely járás települései közül öt település (*Füzér, Kovácsvágás, Pusztafalu, Vágáshuta, Vilyvitány*) rendelkezik tájházzal. A Füzéri tájház 1879-ben épült, mely a 19. századi Hegyközre jellemző építészeti elemeket tükrözi. A berendezési tárgyak, ma nagy kulturális és eszmei értéket képviselnek. A Kovácsvágási tájház 2004-ben került átadásra. A hagyományos parasztház mellett láthatóak Tóth S. Alex csontképeit, valamint a szlovén nemzetiségű fafaragó művész alkotásai. A tájházban bemutatásra kerül még az 1940-es évek elején az országban elsőként létrehozott falumúzeum anyagának egy része is. A Pusztafalui Helytörténeti Gyűjteményben egy hagyományos paraszti ház berendezési tárgyait tekinthetjük meg, valamint megismerkedhetünk a pusztafalui népviselettel. A tájház a Hegyköz jellegzetes magyar falvainak mindennapi életviteléhez szükséges eszközök és berendezési tárgyak világán keresztül nyújt betekintést az itt élő emberek kultúrájába. Vágáshután a partoldalba épült lakóház (25. ábra) viszonylag kis méretei, a 19-20. század fordulója vagy korábbi időszak népi építészeti jellegzetességeit mutatják. Az épület méreteinél fogva alkalmas arra, hogy a Zempléni-hegyvidék belső részeibe települt szlovák lakosság életmódját, kultúráját bemutassa. Vilyvitányon a 2006-ban megnyitott tájház, jó módú paraszti család, 19. század végén épült házából került kialakításra. Az általánosan előforduló berendezési tárgyakon túl kiemelt

helyet foglalnak a szövés-fonással és a fa feldolgozásával kapcsolatos eszközök. Ennek oka, hogy a szántóföldek rossz minősége miatt megélhetésük biztosítására a nők elsősorban szövással, a férfiak erdőgazdálkodással, ács-, asztalosmunkákkal foglalkoztak. (*Tájház Soroló, 2008*).

A járás számos településének parkjait, közösségi tereit faragott szobrok és köztéri alkotások teszik színesebbé (*Vágáshuta, Kovácsvágás, Hollóháza*). A járás székhelyén (*az aszúbor szülővárosában*) híres borospincéket találunk, ezek közül kiemelendő a Zsolyomkai pincesor és a Tokaj-Hegyalja Világörökség részét képező Ungvári pincék. Sátoraljaújhely az egyetlen város, ahol „templomot” emeltek a bornak. A hagyomány szerint itt készült a világon az első aszúbor, s ennek emlékét őrzi a Bortemplom. A járásban más településeken is találhatóak pincesorok. Füzérradványon (*ófalui rész*), Kovácsvágáson (*36 db pince*) és Mikóházán (*95 db pince*). Az utóbbi községben a történelmi, népi jellegű pincesor mellett a már említett Pálinkaház és kóstolópince is megtalálható, mely a bor-és pálinkaturizmus fellendítését segítheti elő.

Összegzőképp tehát elmondható, hogy a Sátoraljaújhelyi járás természeti, kulturális adottsági képessé teszik arra, hogy a jövőben jelentősebb turisztikai desztinációjává váljon. A régióban jelenleg is népszerű a vadászturizmus (*Füzérkomlós, Füzérradvány*), melyet a térség jelentős vadállománya tesz népszerűvé. Napjainkban egyre nagyobb szerep jut a természeti értékeink megóvásának, a természetben eltöltött aktív szabadidős tevékenységek hódolásának. Az ún. aktív turizmust választók számára elsődleges a megfelelő környezet kiválasztása, a pihenésük és a szabadidejük aktív eltöltésének helyszíne. Az járás aktív turizmusának kedvez a Bodrog partján található két település. A vízi túrák kedvelői (*csónakázás, kenuzás*) Felsőberekre látogathatnak, ahol a kempingezési lehetőség mellett a folyó szabad strandján fürdőzésre is nyílik alkalom. A halászat és a horgászat iránt érdeklődők Alsóbereckin a Bodrog folyó nyújtotta lehetőségek mellett még egy 9 hektáros halastavat is találhatnak. A járásban még Bózsván található csónakázó és horgásztó. A kerékpáros turizmus szerelmesei a már említett két bodrogi település mellett a hegyköz irányába is vehetik útjukat. A hegyközi táj kedvező elhelyezkedésének köszönhetően a (*hegyi*) kerékpározás, illetve a gyalogos túrázási lehetőségek (*tanösvények*) kiváló helyszíne. Táborozási lehetőség (*kirándulócsoportok, osztályok számára*) több településen (*Felsőberek, Füzérradvány, Pálháza, Pusztafalu, Vilyvitány*) is van, melyhez a közösségi szálláshelyek biztosítják a feltételeket. Sportpályával (*Nagyhuta kivételével*) minden település rendelkezik. A járás székhelyének, Sátoraljaújhelynek egyik legnagyobb jelentőségű turisztikai célt is szolgáló beruházása a *Zemplén Kalandpark*, melynek első elemét, a bob pályát 2009-ben adták át. Azóta már 9 attrakcióval (*libegő, bob pálya, görkorcsolya- és műjég-*

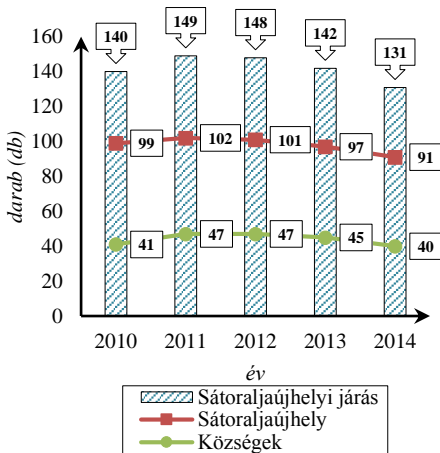
korcsolya pálya, mászófal, sípálya, kalandtúra pályák, kilátó, extrém átcúsúzó pálya, zárt kabinos kötélpálya) várja az aktív kikapcsolódást választókat.

A települések életében fontos szerepet játszanak a különféle rendezvények, kulturális programok, melyek nemcsak a helyi lakosságnak szolgál kiváló kikapcsolódásként, hanem a turizmus szempontjából is igen fontos szerepet játszanak. A települések egy részén nem találkozhatunk kiemelt turisztikai rendezvénnyel (*pl. Nagyhuta, Nyíri*), azonban ezen községekben is megrendezésre kerül évente legalább egyszer Falunap vagy Családi nap, ahol szalonasütésre, sportolásra, baráti beszélgetésekre kerülhet sor a település lakói között. Számos település rendezvényei olyan népszerűségnek örvendenek, hogy évről-évre hagyományoszerűen megrendezésre kerülnek. A teljesség igénye nélkül emelnék ki néhányat ezek közül. Említést érdemel az alsóregmeci Sztrapacska Fesztivál, a Kakasfőző és Pünkösödölő Kishután, a Hegyközi Határmenti Amatőr Népművészeti és a Hegyközi Szlovákok Kézműves és Gasztronómiai Találkozója Vágáshután, a Kulináris Kalandozások és a Halléfőző verseny Vilyvitányban, Füzéren a Várnapok, a Zempléni Szabad Házi Pálinka Nap és a Füzéri Tájház számos, évente megrendezésre kerülő hagyományörző rendezvénye (*Fonó, Csúrdöngölő, Falusi lakodalom*), Mikóházán a Színházi esték, Hegyközi Szárnyas Fesztivál, a Vadkolbásztöltő Fesztivál, a Helyi Termék Fesztivál és Vásár, a Zempléni Disznótoros és Adventi Vásár, Pálházán a Hegyközi Gombász Egyesület Nemzetközi Gombásztalálkozója, a Városnap és a Csülökfőző Verseny, Pisztrángfesztivál vagy a Böllerverseny stb.

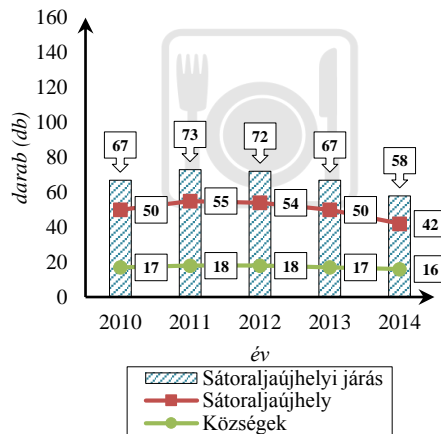
6.1.4. A Sátoraljaújhelyi járás jelenlegi turisztikai potenciálja

A turizmus szempontjából kiemelten fontos a vendéglátóhelyek száma, mely a járás területén az utóbbi időben 6,4%-kal csökkent (*Sátoraljaújhelyen 8%-kal, a községekben 2,5%-kal*) (65. grafikon). 2014-ben a járás vendéglátóhelyeinek száma 131 db volt (*69%-a Sátoraljaújhelyen*). Hat településen (*Alsóregmec, Felsőregmec, Filkeháza, Füzérkajata, Vágáshuta, Vilyvitány*) nem található vendéglátóhely, míg a többi településre (*a járásszékhely kivételével*) átlagosan 2,8 db vendéglátóhely jut. 2014-ben a legtöbb Pálházán (10 db), míg a legkevesebb (1 db) Felsőbereckin, Kovácsvágáson és Pusztafalun volt. Az éttermek és büfék számában szintén 13,5%-os csökkenés mutatkozott (*Sátoraljaújhelyen 16%-os, a községekben 5,9%-os*) (66. grafikon). 2014-ben számuk 58 db volt (*72,4%-a Sátoraljaújhelyen*). Összesen 8 településen található étterem, illetve büfé.

65. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás vendéglátóhelyeinek száma (db), 2010-2014

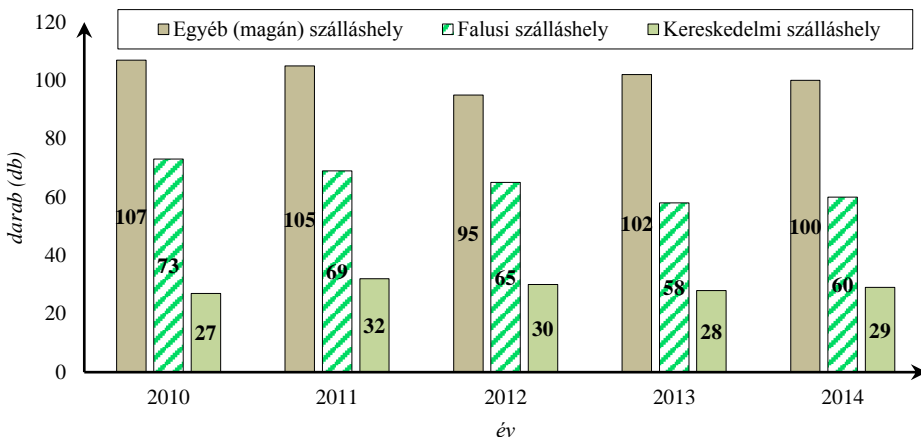
66. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás éttermeinek, büféinek száma (db), 2010-2014

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (7.1. sz. melléklet) alapján, saját szerkesztés

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (7.1. sz. melléklet) alapján, saját szerkesztés

67. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás Egyéb (magán)-, Falusi- és Kereskedelmi szálláshelyeinek száma (db), 2010-2014

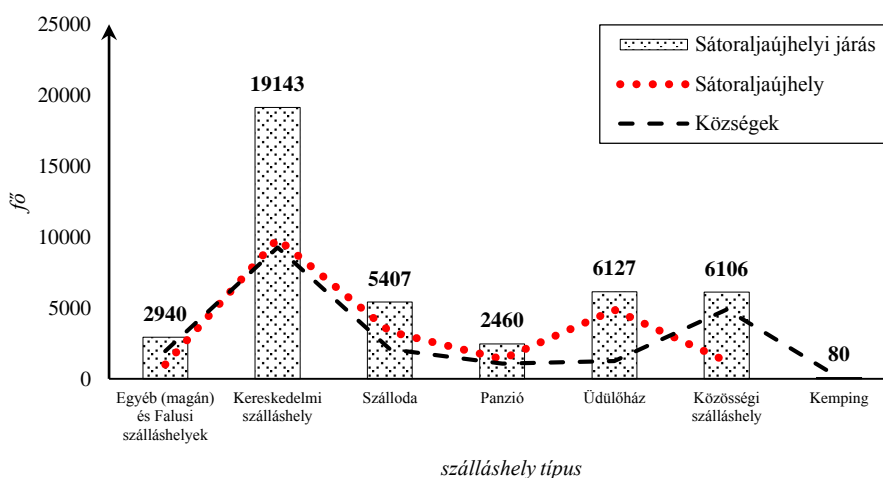

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) / Központi Statisztikai Hivatal (KSH)/ Területi statisztikai adatok rendszere adatai (7.2. sz. – 7.21. sz. mellékletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés

A Sátoraljaújhelyi járás településein található kereskedelmi- és egyéb (magán)-, illetve falusi szálláshelyek számában a vizsgálat alá vont időszak alatt érdemi változás nem történt (67. grafikon). 2014-ben az Egyéb (magán) szálláshelyek száma 100 db volt, melyből 60 db falusi szálláshelynek minősült. Négy településen (*Felsőregmec, Filkeháza, Nyíri, Pusztafalu*) nincsen lehetőség magán szálláshely szolgáltatásra, míg tíz településen (*Bózsva, Felsőregmec, Filkeháza, Füzérkajata, Füzérkamlós, Hollóháza, Nyíri, Pálháza, Pusztafalu, Sátoraljaújhely*) falusi szálláshelyet sem lehet igénybe venni. A legtöbb magán szálláshely Sátoraljaújhely (24 db) után Füzéren (*mely falusi szálláshelynek is minősül*) (19 db) található, míg a legkevesebb Füzérkajátán (1 db), illetve Alsóregmecen (1db, *mely falusi szálláshely is*). A prominenciavizsgálatok során kiderült, hogy van olyan település, ahol lenne lehetőség ilyen típusú szálláshelyek igénybevételére, azonban még sincs kereslet iránta (*Alsóberecki, Füzérkajata*).

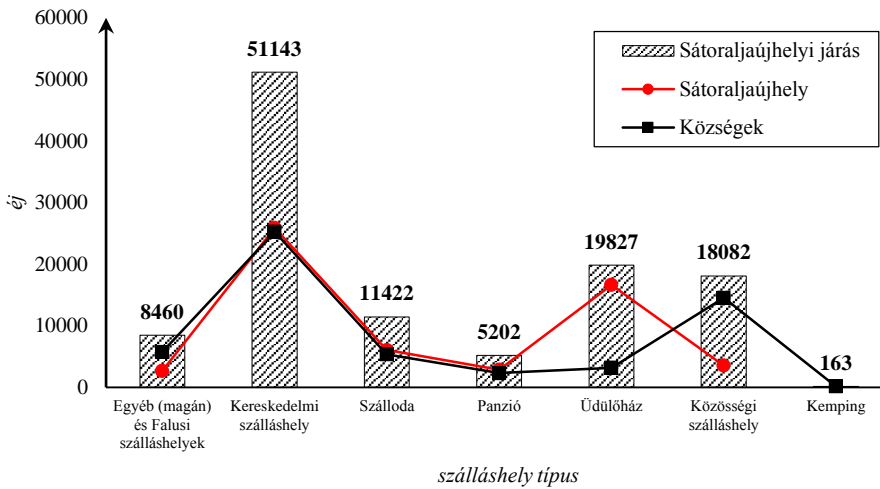
Az elmúlt öt évben a járás szálláshelyein megfordult vendégek száma átlagosan (*az öt év átlagát véve*) a kereskedelmi szálláshelyeken 19.143 fő volt, melyből egyértelműen látszik, hogy az magán szálláshelyeket igénybe vevők (*átlagosan 2.940 fő*) számának 6,5-szerese (68. grafikon). 2014-ben a járás települései közül Sátoraljaújhely kereskedelmi szálláshelyi után a legtöbb vendég a Pusztafalui közösségi szálláshelyet (2.491 fő) és a Nagyhutai szállodát (1.424 fő) választotta.

68. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein megfordult vendégek számának átlaga 2010-2014 között szálláshely típusonként (fő)

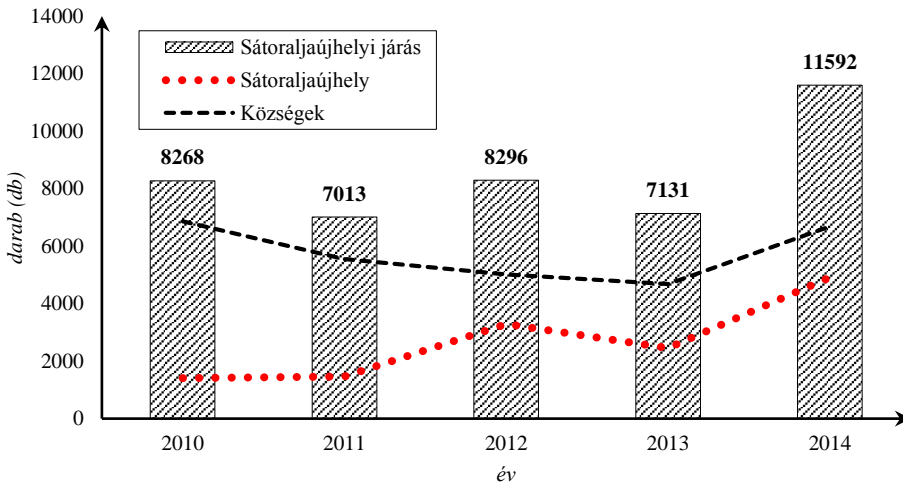
Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (7.2. sz. – 7.21. sz. mellékletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés

69. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein eltöltött vendégéjszakák számának átlaga 2010-2014 között szálláshely típusonként (éj)

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (7.2. sz. – 7.21. sz. mellékletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés

70. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás területén található Egyéb (2009-ig magán) szálláshelyek vendégéjszakáinak száma (db), 2010-2014 (Sátoraljaújhely és a községek adataival kiegészítve)

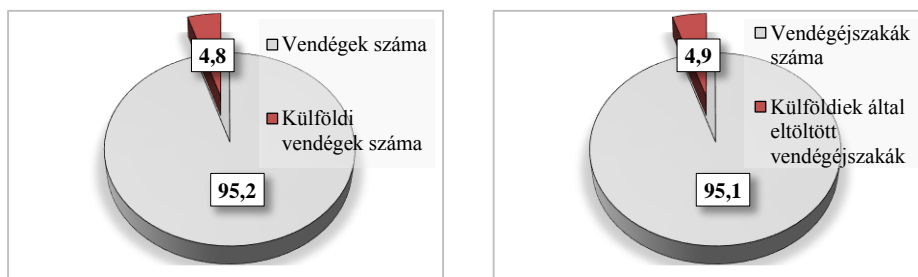
Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (7.2. sz. – 7.21. sz. mellékletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés

A Sátoraljaújhelyi járás területén eltöltött vendégéjszakák átlagát az elmúlt öt évre vonatkozóan vizsgálva (69. grafikon), megállapíthatjuk, hogy a legtöbb éjszakát a kereskedelmi szálláshelyeken *(ezen beleül az üdülõházakban és a közösségi szálláshelyeken eltöltött éjszakák átlaga a legmagasabb)* töltötték a vendégek. 2014-ben Sátoraljaújhelyet (28.306 db) követően a legtöbb vendégéjszakát Pusztafalun (9.288 db – *közösségi szálláshely*), Pálházán (4.329 db – *panzió, üdülõ, közösségi szálláshely*) és Nagyhután (4.196 db – *szálloda, üdülõ, közösségi szálláshely*) töltötték.

A járás területén egyéb (magán)-, illetve falusi szálláshelyen megszálló vendégek az elmúlt öt évben átlagosan 8.460 db vendégéjszakát töltöttek el. A vizsgált idõszakra elejéhez képest a vendégéjszakák száma közel 30%-os emelkedést mutatott (70. grafikon). 2014-ben 11.592 db éjszakát töltöttek egyéb (magán) szálláshelyen a vendégek, melynek felét (51,9%) falusi szálláshelyen töltötték. A településeken Sátoraljaújhelyet (4.913 db) követően Füzéren (3.117 db) töltötték a legtöbb ilyen típusú éjszakát, melyet *(számbelileg jóval lemaradva)* Kishuta (924 db), majd Mikóháza (798 db) követ.

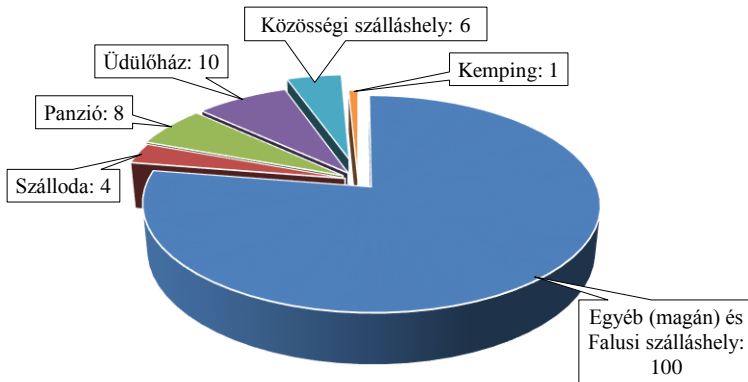
Megvizsgálva a járás településein megfordult vendégek átlagát nemzetiségük szerint a vizsgált idõintervallumban megállapítható, hogy 95,2%-ban belföldi turisták vették igénybe ezen szálláshelyeket, míg a külföldi vendégek száma 5% alatt maradt (71. grafikon). 2014-ben az egyéb (magán)- és falusi szálláshelyeken megszálló vendégek (4.013 fő) 12,8%-a volt külföldi (515 fő), míg a kereskedelmi szálláshelyek vendégei (51.386 fő) közül 5,7% (1.151 fő). A járás területén töltött vendégéjszakák száma általában 1-4 éjszaka között mozog.

71. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein megfordult vendégek és külföldi vendégek számának és az általuk eltöltött vendégéjszakák számának 2010-2014 közötti átlagának százalékos megoszlása (%)

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (7.2. sz. – 7.21. sz. melléletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés

72. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás területén található magán és kereskedelmi szálláshelyek száma (db), 2014

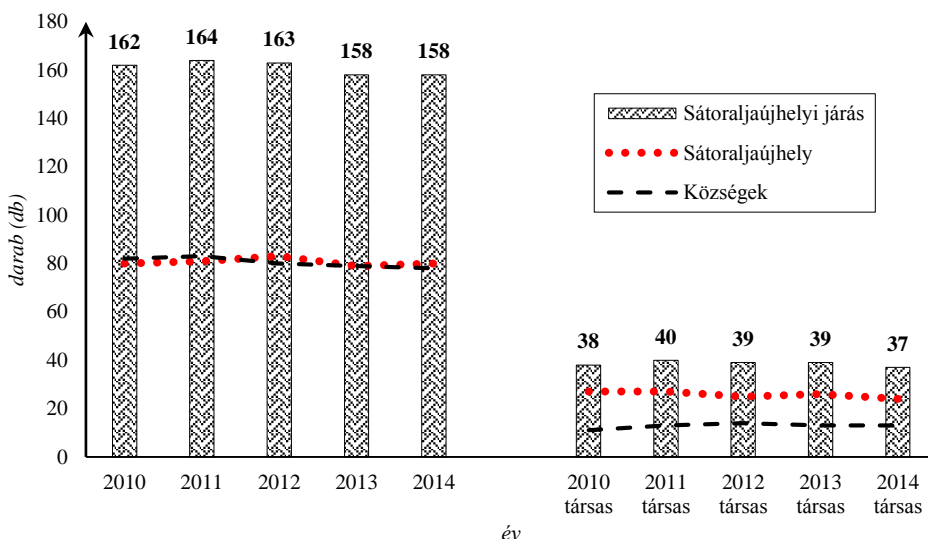

Forrás: *Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (7.2. sz. – 7.21. sz. melléletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés*

A Sátoraljaújhelyi járásban található szálláshelyek 22,5%-a kereskedelmi szálláshely (*szálloda, panzió, üdülőház, közösségi szálláshely, kemping*), míg 77,5%-a egyéb (*2009-ig magán, mely magába foglalja a falusi szálláshelyeket is*) (72. grafikon). A járás területén szálloda két településen (*Nagyhuta, Sátoraljaújhely*) működik, míg panzió öt településen (*Bózsva, Füzérkomlós, Füzérradvány, Pálháza, Sátoraljaújhely*) található. Üdülőház öt településen (*Alsóberecki, Bózsva, Füzérradvány, Nagyhuta, Pálháza, Sátoraljaújhely*), közösségi szálláshely hat településen (*Felsőberecki, Füzérradvány, Nagyhuta, Pálháza, Pusztafalu, Vilyvitány*), míg kemping csupán egy településen (*Felsőberecki*).

A 2010-2014 között a vendéglátóipari vállalkozások száma alig változott (73. grafikon). 2014-ben 158 db volt (*Sátoraljaújhely 80 db, községek 78 db*). A járás három településén (*Felsőregmec, Filkeháza, Füzérkajata*) nem működik ez irányú vállalkozás, a többi településre (*a járásszékhely kivételével*) átlagosan 4,6 db vállalkozás jut. Pálháza (18 db) mellett Füzéren volt a legtöbb ilyen irányú vállalkozás, míg Kovácsvágáson, Nyíriben és Vágáshután (1-1-1 db) a legkevesebb. A vendéglátóipari társas vállalkozások száma a vizsgált időszakban szintén nem változott releváns módon (73. grafikon), 2014-ben 37 db (*Sátoraljaújhely 24 db, községek 13 db*) volt, melynek 64,8%-a a járásszékhelyen volt található. Számos településen ez irányú társas vállalkozás nem működik, míg a többi településre átlagosan 1-2 db vállalkozás jellemző, legtöbb Pálházán (4 db) működik.

73. grafikon: A Sátoraljaújhelyi járás településein regisztrált vállalkozások- és regisztrált társas vállalkozások száma a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban (db), 2010-2014

Forrás: Országos Területfejlesztési és Terület-rendezési Információs Rendszer (TeIR) adatai (6.8. sz., 6.10. sz., 6.12. sz., 6.14. sz., 6.16. sz. mellékletek) alapján saját számítás, saját szerkesztés

7. A SÁTORALJAÚJHELYI JÁRÁS JÖVŐKÉPE

A járás jövője természetesen mindannyiunk előtt rejtve van. Azonban a disszertációban bemutatott, harminc évet átölelő társadalmi-gazdasági folyamatok megismerése után levonhatunk néhány következtetést. Ennek legjobb módja, ha a járást alkotó településeket különböző szempontok szerint csoportosítjuk. A legáltalánosabb csoportosítás, ha nagyságuk, lakosságszámuk szerint rendszerezjük őket. Leginkább azonban a településeket egy komplexebb, számos mutató alapján történő osztályozással kategorizálhatjuk leghitelesebben, ahol saját tulajdonságaik kiemelésével végezzük el besorolásukat egy-egy őket leginkább jellemző kategóriába.

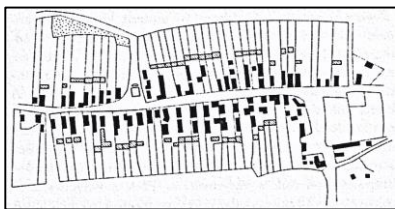
7.1. A járási települések lakosságszám és alaprajz szerinti csoportosítása

A települések egyik legáltalánosabb csoportosítási módja a lakosságszámuk alapján történő. Ezen belül is számos típust találhatunk a szakirodalomokban. Az általam kiválasztott 4 településkategória (*törpefalu*, *aprófalu*, *kisfalu*, *középfalu*) leginkább jellemző a járás községeire (28. táblázat). A Sátoralja-

újhelyi járás területén 1900-ban még 27 községet számolhattunk. Többségük az aprófalú (12 db) és a kislefalú (12 db) kategóriájába tartozott, de törpefalvak (3 db) is megtalálhatóak voltak. 1980-ban már 4 településsel kevesebb, azaz 23 település volt megtalálható a járás területén, mivel több község is közigazgatásilag egyesült. A községek közül ekkor törpefalú (3 db), aprófalú (9 db), kislefalú (10 db) és középfalú (1 db) is található volt akkoriban a járásban. Az évtizedek alatt a községek a lakosság számuknak megfelelően folyamatosan változtatták számukat a különböző településkategóriák között. 2011-ben az 1980-as évhez viszonyítva az egyre romló demográfiai adatoknak köszönhetően a törpefalvak száma megduplázódott (6 db) és középfalú (*ahol a lélekszám meghaladná az ezer főt*) már nem is található a járásban. Az említett törpefalvak mellett még aprófalvak (9 db) és néhány kislefalú (4 db) található a járásban.

A települések egy másik elterjedt kategorizálása az alaprajzuk szerint történik. A Zempléni hegység rendkívül tagolt térszíni formái jelentős mértékben befolyásolták a települések szerkezetét, megjelenésformáját (*Dám, 1981*). A falvak alaprajzának vizsgálatakor megállapíthatjuk, hogy a hegység falvai szalagtelkesek, útifalvak vagy sorfalvak. Az útifalvak³² egy része több utcás falu

▲ **26. ábra:** Károlyfalva szalagtelkesűrs szerkezete a 19. században; Forrás: *Frisnyák Sándor, In: A Zempléni-hegység földrajzi lexikona, p. 158.*

(pl. *Vily, Mikóháza*), míg a német telepesfalvak, mint Károlyfalva (*ma Sátoraljaiújhely része*) (26. ábra), vagy Hosszúláz (*ma Széphalom, mely Sátoraljaiújhely része*) szalagtelkes egy utcás útifalvak. A sorfalvakon belül a hegység belső területeire jellemzőek az erdőtelkes falvak (*Vágáshuta, Kishuta és Nagyhuta*) (*Oláh, 2009*).

Pálháza is eredetileg utcás falu, ami azt jelenti, hogy a házak, telkek az átvezető út két oldalán helyezkednek el. Az 1960-as években intenzív házépítési kedv következtében a felvégen és az alvégen egyaránt új utcákat nyitottak meg, s ezeken az új, északi és déli településrészekben a sakktábla alaprajzú faluszerkezet jelent meg (*Kocsis, 2002*).

³² Az *útifalvak* többnyire egy országút mentén jöttek létre, telepítés révén. Tömeges létrejöttük arra a korszakra tehető, amikor már megnőtt a távolsági (*országúti*) szállítás szerepe (*késő középkor*) és a falvaknak szüksége volt arra, hogy bekapcsolódjanak a külvilággal folytatott forgalomba. A védelem ennél a falutípusnál is fontos szerepet játszott a település belső elrendezésében. A házak az utcára merőlegesen futnak, végükön lőrészerű ablakokkal, ahonnan az út forgalma folyamatosan felügyelhető, védhető. A telkek végét keresztben lezárják a gazdasági épületek (a csűr), ami várfalszerűen a kívülről érkező támadás ellen nyújtott védelmet. Egy utcás útifalu: egy út két oldalán sorakoznak a házak, mellékutcák nincsenek (*Baráth, 1996*).

28. táblázat: A Sátoraljaújhelyi járás községeinek csoportosítása, 1900–2011

Év	Törpefalvak 200 fő alatt	Aprófalvak 200–499 fő	Kisfalvak 500–999 fő	Középfalvak 1000–2999 fő
1900	Kisbózsva (100) Filkeháza (149) Mátyásháza (123)	Alsóregmec (461) Nagybózsva (240) Felsőberecki (320) Felsőregmec (387) Füzérkajata (375) Füzérkomlós (293) Kishuta (206) Nagyhuta (207) Vágáshuta (249) Hosszúláza (251) Károlyfalva (458) Széphalom (289)	Alsóberecki (591) Füzér (719) Füzérradvány (672) Hollóháza (696) Kovácsvágás (789) Mikóháza (599) Nyíri (606) Pálháza (592) Pusztafalu (504) Vily (500) Vítány (522) Rudabányáscka (660)	
∑(27):	3	12	12	0
1980	Felsőregmec (196) ▼ Filkeháza (119) ▼ Nagyhuta (195) ▼	Alsóregmec (344) ▼ Bózsva (321) Felsőberecki (341) ▼ Füzérkajata (284) ▼ Füzérkomlós (359) ▼ Pusztafalu (398) ▼ Vágáshuta (228) ▼ Vilyvitány (441) ▼ Károlyfalva (452) ▼	Alsóberecki (772) ▼ Füzér (824) ▼ Füzérradvány (618) ▼ Kishuta (513) ▲ Kovácsvágás (765) ▼ Mikóháza (536) ▼ Nyíri (604) ▼ Pálháza (970) ▲ Széphalom (693) ▲ Rudabányáscka (521) ▼	Hollóháza (1166) ▲
∑(23):	3 —	9 ▼	10 ▼	1 ▲
1990	Felsőregmec (164) ▼ Filkeháza (121) ▲ Nagyhuta (128) ▼ Vágáshuta (120) ▼	Alsóregmec (245) ▼ Bózsva (250) ▼ Felsőberecki (303) ▼ Füzérkajata (207) ▼ Füzérkomlós (402) ▲ Füzérradvány (429) ▼ Kishuta (413) ▼ Nyíri (477) ▼ Pusztafalu (311) ▼ Vilyvitány (370) ▼	Alsóberecki (780) ▲ Füzér (618) ▼ Kovácsvágás (576) ▼ Mikóháza (538) ▲	Hollóháza (1188) ▲ Pálháza (1124) ▲
∑(20):	4 ▲	10 ▲	4 ▼	2 ▲
2001	Filkeháza (120) ▼ Füzérkajata (165) ▼ Nagyhuta (86) ▼ Vágáshuta (84) ▼	Alsóregmec (222) ▼ Bózsva (223) ▼ Felsőberecki (326) ▲ Felsőregmec (204) ▼ Füzérkomlós (395) ▼ Füzérradvány (386) ▼ Kishuta (351) ▼ Nyíri (451) ▼ Pusztafalu (270) ▼ Vilyvitány (319) ▼	Alsóberecki (801) ▲ Füzér (579) ▼ Kovácsvágás (626) ▲ Mikóháza (565) ▲	Hollóháza (1018) ▼ Pálháza (1104) ▼
∑(20):	4 —	10 —	4 —	2 —
2011	Alsóregmec (183) ▼ Bózsva (173) ▼ Filkeháza (110) ▼ Füzérkajata (111) ▼ Nagyhuta (63) ▼ Vágáshuta (71) ▼	Felsőberecki (264) ▼ Felsőregmec (324) ▲ Füzér (378) ▼ Füzérkomlós (321) ▼ Füzérradvány (328) ▼ Kishuta (273) ▼ Nyíri (404) ▼ Pusztafalu (200) ▼ Vilyvitány (227) ▼	Alsóberecki (729) ▼ Hollóháza (846) ▼ Kovácsvágás (657) ▲ Mikóháza (552) ▼	(Pálháza* (1061) ▼) *2005 év óta város
∑(19):	6 ▲	9 ▼	4 —	0 ▼

Forrás: KSH népszámlálási adatok adatai alapján, saját szerkesztés

7.2. A járási települések komplex mutatók szerinti csoportosítása

A Sátoraljaújhelyi járás területének legnagyobb részét a Hegyköz nevű mikrotáj teszi ki, mely településeinek (*falvainak*) csoportosítását *Süli-Zakar István* (1980) több szempont alapján (*a település gazdasági jelentősége, a termék kibocsátás növekedése vagy csökkenése; a falvak természeti és társadalmi erőforrásai; a lakosság életkörülményeinek változása; a falu ingázási egyenlege; a lakosság demográfiai képe*) végezte el (29. táblázat).

Hasonló szempontrendszer alapján végzem el a járás településének csoportosítását (*melybe a hegyközi településeken kívül immár két bodrogi település is tartozik*), természetesen a járásszékhely kivételével. Az általam vizsgált időszak (1980-2011) évtizedei során számos társadalmi-gazdasági változás történt a járás területén, mely változások jelentősen befolyásolták a települések fejlődését is. Csoportosításuknál figyelembe vettem közigazgatási szerepkörüket, demográfiájukat (*népességszám változás, korstruktúra, öregedési index*), társadalmi erőforrásaikat (*iskolázottsági fok: érettségizettek- és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya*), gazdasági helyzetüket (*gazdasági ágak eloszlása, vállalkozások száma, vállalkozási aktivitás*), lakásállományuk felszereltségét (*összkomfortos és komfort nélküli lakások aránya*) közlekedés-földrajzi elhelyezkedésüket és turisztikai potenciáljukat.

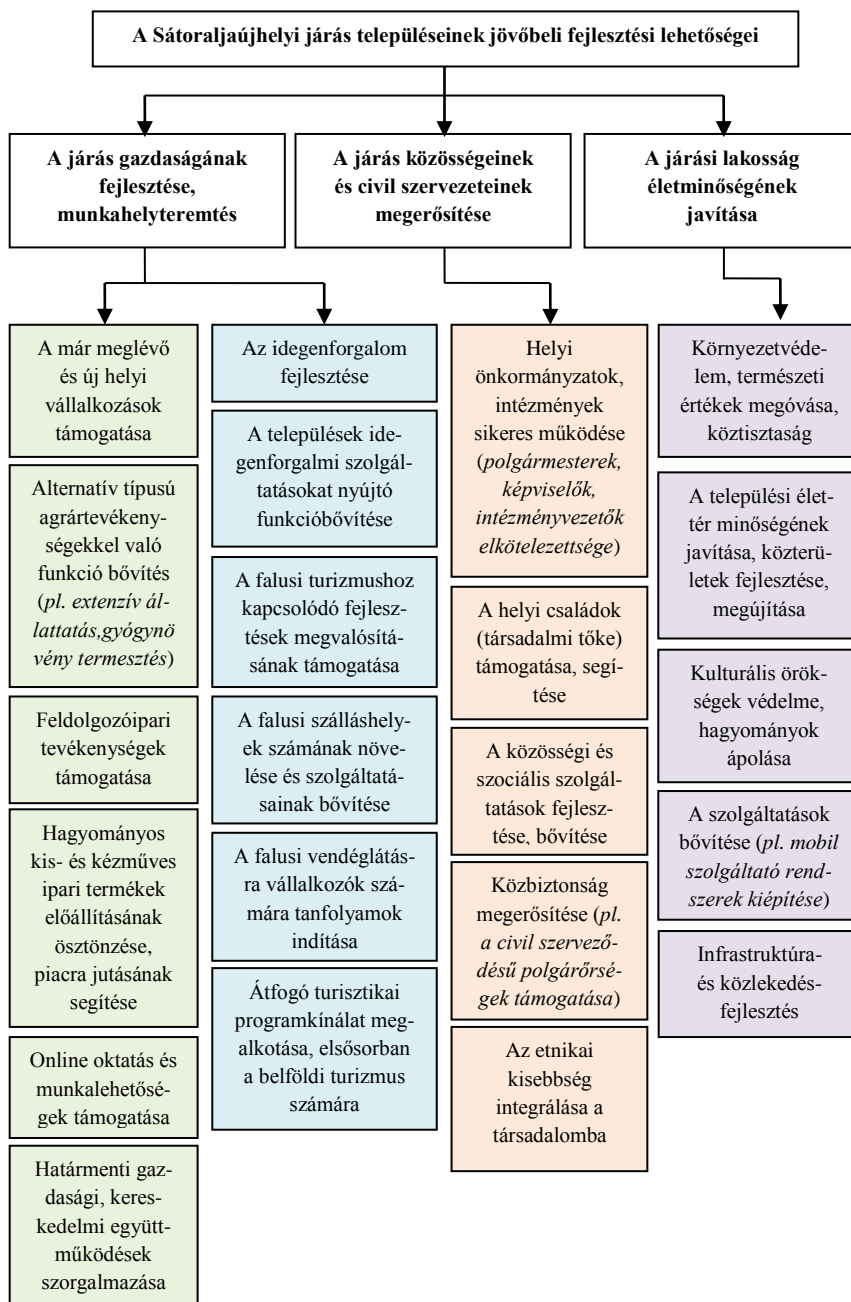
Míg az 1980-ban az első kategóriába a *dinamikusan fejlődő települések* kerültek, mára úgy gondolom, ilyen kategória nincs. Ma a *fejleszthető* kategóriába kerültek azok a települések, melyek a települési átlagtól mind társadalmilag, mind gazdaságilag jobban kiemelkednek, előnyösebb földrajzi elhelyezkedésük és a jövőre nézve belső erőforrással rendelkeznek. A következő kategória régen a *fejlődő* volt, melyet a *stagnáló* kategória váltott. Ebbe a csoportba kerültek azok a települések, melyek a települési mutatók átlagát teljesítették, azonban jövőképük javulásához pozitív fordulatra van szükségük. 1980-ban a harmadik településcsoport a *stagnáló* volt, melyet 2016-ban a *hanyatló*, vagyis a mutatók alapján igen gyengén teljesítő települések váltottak. Ezen települések esetében igen nagy változásnak kellene bekövetkezni, hogy a jelenleg érvényesülő negatív társadalmi-gazdasági hatások megforduljanak. A hegyközi települések utolsó kategóriába annakidején a *hanyatló* települések kerültek, addig mára ez az *elnéptelenedő* kategória lett. Egyes településeken olyannyira lecsökkent a népességszám, hogy a megállíthatatlannak tűnő kedvezőtlen tendencia folytatódása esetén ezen településekre a teljes kiürülés, az elnéptelenedés vár. Ez az egyre növekvő lakatlan lakások számán is megmutatkozik.

29. táblázat: A Sátoraljaújhegyi járás településeinek csoportosítása, 1980, 2016

Süli-Zakar István (1980) falutípusálása	A megalkotott új (2016) falutípusok
DINAMIKUSAN FEJLŐDŐ	FEJLESZTHETŐ
<p>Jelenleg belső erőforrásokkal rendelkező, munkaerő vonzó falvak, számottevő népesség-gyapapodással:</p> <p>a) Sokfunkciójú település (ipari-bányászati, mező-erdőgazdálkodási, igazgatási, szolgáltatási): Pálháza</p> <p>b) Ipari típusú, erősödő szolgáltatási szerepkörrel: Hollóháza</p>	<p>Általában növekvő népesség, kedvezőbb közlekedés-földrajzi helyzet, magasabb iskolázottsággal és vállalkozási hajlandósággal rendelkező népesség, foglalkoztatottak magasabb aránya, jó lakás-körülmények, magas turisztikai potenciál</p> <p>a) közigazgatásilag város, közrteközponti szerepkör, szélesebb szolgáltatási körű, magasabb vállalkozási hajlandóságú, mg./ipari/bányászati funkciókkal: Pálháza</p> <p>b) közös önkormányzati székhely funkció, oktatási és mezőgazdasági funkcióval: Mikóháza</p> <p>c) átlagol magasabb, azonban enyhén csökkenő népesség, oktatási és ipari funkció: Hollóháza</p> <p>d) csökkenő népesség, oktatási funkció, magas vállalkozói és turisztikai potenciál: Füzér</p>
FEJLŐDŐ	STAGNÁLÓ
<p>Elsődlegesen lakóhelyfunkcióval rendelkező falvak, jórészt jelentős kiegészítő funkciókkal, munkaerő kibocsátással, stabilizálódó demográfiai képpel:</p> <p>a) Több kiegészítő (igazgatási, szolgáltatási, mező- és erdőgazdálkodási) funkcióval: Füzérkomlós, Mikóháza</p> <p>b) Ipari-bányászati kiegészítő funkcióval: Füzérradvány</p> <p>c) Mező-erdőgazdasági kiegészítő funkcióval: Kishuta, Füzér, Nyíri, Kovácsvágás</p> <p>d) Kizárólag lakóhelyfunkcióval rendelkező falu: Széphalom</p>	<p>Általában enyhén fogyó népesség, átlagos közlekedés-földrajzi helyzet, átlagos iskolázottsággal és vállalkozási aktivitással rendelkező népesség, közepes foglalkoztatottság, átlagos lakáskörülmények, fejleszthető turisztikai potenciál</p> <p>a) magas foglalkoztatotti jelenlét, turisztikai fejleszthetőség: Alsóberecki, Felsőberecki</p> <p>b) közrteközponti szerepkör (oktatási, szolgáltatási funkció), közös önkormányzati székhely, vadászati központ: Füzérkomlós</p> <p>c) mezőgazdasági funkció, falusi turizmus: Bózsva, Kishuta</p> <p>d) mezőgazdasági és oktatási funkció: Kovácsvágás</p> <p>e) leginkább lakóhelyfunkció: Alsóregmec, Vilyvitány</p>
STAGNÁLÓ	HANYATLÓ
<p>Főleg csak lakóhelyfunkcióval rendelkező falvak, esetleg kevésbé jelentős kiegészítő funkcióval, munkaerő kibocsátás, számottevő tényleges népességfogyással:</p> <p>a) Hanyatló mezőgazdasági kiegészítő funkcióval: Pusztafalu, Vilyvitány, Füzérkajata, Alsóregmec</p> <p>b) Egyfunkciós (lakó-) falvak: Rudabányásca, Filkeháza, Nagybózsva, Kisbózsva</p>	<p>Általában fogyó népességű, kedvezőtlen közlekedés-földrajzi helyzetű, alacsony iskolázottságú, csekély vállalkozási aktivitású népesség, foglalkoztatottak alacsony száma, átlagostól rosszabb lakás-körülmények, alacsony turisztikai potenciál</p> <p>a) leginkább lakóhely funkciójú, jelentősebb turisztikai potenciállal nem rendelkező települések: Filkeháza, Füzérkajata, Nyíri</p> <p>b) átlagostól rosszabb mutatókkal rendelkező, azonban magas turisztikai potenciál rendelkező település: Füzérradvány</p> <p>c) csekély belső erőforrással rendelkező magas etnikai jelenléteből következő népességnövekedés, fiatalos korstruktúra, leromlott ingatlanviszonyok: Felsőregmec</p>
HANYATLÓ	ELNÉPTELENEDŐ
<p>Kedvezőtlen közlekedési helyzetben lévő, belső erőforrással nem rendelkező, elnéptelenedő falvak:</p> <p>a) A népesség korstruktúrája nagyon gyorsan romlik: Vágáshuta</p> <p>b) Előregedő, kiháló falu: Nagyhuta, Felsőregmec</p>	<p>Drasztikusan lecsökkent népességszámú, rossz közlekedés-földrajzi helyzetű, alacsony iskolázottságú és vállalkozási aktivitású népesség, foglalkoztatottak alacsony száma, rossz lakáskörülmények, csekély turisztikai potenciál</p> <p>a) Mezőgazdasági funkció, előregedő korstruktúra: Pusztafalu</p> <p>b) Gyorsan fogyó, belső erőforrással nem rendelkező, vikendház funkcióval bíró települések: Vágáshuta, Nagyhuta</p>

Forrás: Süli-Zakar István, 1980 (bal oldal), saját összeállítás (jobb oldal), saját szerkesztés

7.3. Fejlesztési lehetőségek a Sátoraljaújhelyi járásban

▲ 27. ábra: A Sátoraljaújhelyi járás fejlesztési célterületei

Forrás: saját szerkesztés

7.4. A kutatás eredményeinek összegzése

A kutatásom során nyilvánvalóvá vált számomra, hogy a Sátoraljaúj-helyi járás települései jelenleg hanyatló korszakukat élik. A járás népsűrűségi mutatója az 1980-as 101,8 fő/km²-ről 71,7 fő/km²-re esett. Lakónépessége 1980-ban 30.922 fő volt, míg 2011-re ez a szám 23.058-ra csökkent. Települései 95%-ára az általam vizsgált (1980-2011) időszakban a természetes fogyás volt jellemző, mely egy tartósan magas elvándorlással kiegészülve szinte minden településen tényleges népességfogyást eredményezett, melynek köszönhetően az eltelt három évtized alatt a járás elveszítette népességének negyedét. Az elvándorlás oka elsősorban a járás területének nagy részére jellemző kedvezőtlen elhelyezkedés (*földrajzilag elzárt, határmenti, periférikus*), a hátrányos gazdasági helyzet (*mezőgazdaság csekély eltartó képessége, munkahelyek hiánya, a meglévők alacsony bérszínvonala*) és a szolgáltatások alacsony száma.

A járás népessége elöregedett, a települések többségében az idősebb korosztály él, akik már nem tudják és az esetek többségében nem is akarják elhagyni otthonukat. A településeket azonban hátrahagyják a fiatalok, s nélkülük nehéz lesz a járásban „jövőt építeni”. Még 1980-ban a járás társadalmában a 14 év alattiak 24,2%-ot, a 60 év felettiak pedig 16,3%-ot képviseltek, addigra 2011-ben a 14 év alattiak 15,0%-ban, a 60 év felettiak 23,3%-ban voltak jelen. A fiatalodó, kedvező korstruktúrájú településeken (*Felsőregmec, Kovácsvágás*) elsősorban a cigány kisebbség demográfiai szokásainak köszönhető a települések lélekszámának emelkedése, azonban esetükben a képzettség hiánya a jövőbeli boldogulásuk akadályát jelenti.

A járás népességének iskolázottsági mutatója sok esetben még az országos összehasonlításban gyengébb megyei átlagoktól is elmarad. Ennek is elsősorban demográfiai okai vannak és az, hogy a magasabb iskolai végzettség-gel rendelkezők elvándorolnak, mely komoly kihatással van és lesz a későbbiekben is a járás jövőbeli társadalmi-gazdasági fejlődésére.

A vizsgált terület jelenlegi gazdasági aktivitásáról elmondható, hogy a foglalkoztatottak aránya a népességnek csak kevéssel több mint harmadát teszi ki. A munkanélküliségi mutató bár az utóbbi években csökkent, azonban ez a közmunkaprogramban dolgozók számának növekedésével magyarázható.

A települések infrastrukturális ellátottsága jónak mondható, minde mellett néhány település esetében van még fejleszteni való. Az úthálózat felújítása, illetve karbantartása sok esetben szükséges lenne. A járás lakásállományának tanulmányozása során megállapítható, hogy a lakások negyede a vizsgált időszakban épült, azonban ennek is nagy része még a rendszerváltás előtti években, míg az ezt követő időszakban az új építésű lakások száma jelentősen

lecsökkent. A járás előregedett lakásállományának komfortfokozatában azonban jelentős javulás mutatkozott, viszont ez esetben is területi differenciáltságról beszélhetünk. A prominenciavizsgálatok alkalmával kiderült (*főleg a rossz közlekedési helyzettel rendelkező, elzárt, drasztikusan lecsökkent népességű települések esetében*), hogy a házakat felvásárolják a nagyvárosok tehetősebb lakói, azonban nem költöznek a településre, csupán hétvégi háznak szánják beruházásukat. Ez azt is jelenti, hogy a házak többsége lakatlan, s csupán időlegesen, főleg a nyári időszakban népesülnek be (víkendház funkció). A határmenti települések házai iránt pedig a határ túloldaláról érkező szlovákok mutatnak érdeklődést. Több ingatlant is felvásároltak már, ugyanakkor rendszerint nem jelentkeznek be a lakcímre, s dolgozni is Szlovákiába járnak vissza (lakóhely funkció). Számos település több házat (*nemritkán a múltat idéző, patinás épületeit is*) már új szlovák tulajdonosa újítja fel, alakítja át saját ízlése szerint. Ennek köszönhetően a települések egykorvolt építészeti stílusa sok helyen végleg eltűnik.

A polgármesterekkel készített interjúk alkalmával az is kiderült, hogy a települések vezetői közül többen többféleképpen látják a községük jövőjét. A legtöbb polgármester az elkeseredett emberek táborát erősítette, mivel nemcsak külső szemlélőként látja, hanem érzékeli is a negatív folyamatok erősödését. Találkoztam olyan településvezetőkkel is, akik pesszimista módon igen sötét jövőképet vízionizáltak a saját és a környező településeknek egyaránt. Akadt köztük olyan is, aki nem elégedett a jelenlegi állapotokkal, azonban optimistán látja a jövőt, mivel tudná a községe boldogulásának módját, ismerné a megvalósításának útját is, de elsősorban finansziális lehetőségek híján mégsem képes rá. Végül találkoztam a polgármesterek talán legkisebb csoportjához tartozókkal is, akik elégedettek a településük működésével, büszkék a múltjára és várják, hogy mit hoz számukra a jövő.

Meglátásom szerint az élhető jövő a járás, s a lakói számára mindenképp gazdasági beavatkozásokon kell, hogy alapuljon. A turizmus „újrarendelése”, fejlesztése lehet az egyik út a települések számára. A járás földrajzi adottsági révén kiemelkedik környezetéből (*változatos növényvilág, gazdag vadállomány*), s ezáltal kedvező terepet nyújt a turizmus számára. Vonzeréjét azonban nemcsak a természet, hanem a történelmi helyszínek, a járáshoz fűződő híres személyek és maga a járás karaktere, egyedisége adja. A napjainkban is jelenlévő vadászturizmus, aktív (*bakancsos, kerékpáros*) turizmus azonban nem tartozik a tömegturizmushoz, s így a turisták számának növekedését sem fogja a jövőben generálni. A járás néhány településén jelenlévő közösségi szálláshelyek lehetőséget biztosítanak nagyobb csoportok, elsősorban iskolai osztályok és egyéb kirándulócsoporthoz számára, hogy eltöltsenek egy kis időt a térségben,

azonban ez sem bír számottevő gazdasági jelentőséggel. A sátoraljaújhelyi Zemplén Kalandpark, vagy az újjáépített Füzéri Vár – melyek mind a turizmus megerősítésére tett kísérletek eredményei – hozzájárulhatnak a térség fejlődéséhez, ugyanakkor még ezek sem jelentenek megoldást a térséget sújtó mélyebben gyökerező válságjelenségekre. Megállapítható tehát, hogy a turizmusra és annak fejlesztésére a jövőben is nagy szükség lesz, de önmagában nem lesz képes javítani a térség társadalmi-gazdasági problémáin. A turisztikai fejlesztések mellett a Sátoraljaújhelyi járás legfontosabb vidékfejlesztési feladatai közé kell, hogy tartozzon a fiatal korosztály elvándorlásának megállítása, s helybeli életük támogatása, segítése. Ezt leginkább a munkahelyteremtés (*foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek*) és a szolgáltatások körének szélesítése (*kellő színvonalú életvitel biztosítása*) segítené leginkább. Ezen fejlesztések nemcsak a fiatalság, hanem a lakosság többsége számára is a jövőbeli boldogulásának kulcsát jelentené és sokukat (*a belső migráció helyett*) a biztos maradásra ösztönöznék. A társadalmi felzárkóztatást segítő fejlesztések között szerepelni kell az etnikai lakosság integrációjának is a többségi társadalomba.

Összegzésképp tehát elmondható, hogy disszertációmmal az általam kiválasztott Sátoraljaújhelyi járás példáján szeretném felhívni a figyelmet a vidék, s ezen belül a hátrányos helyzetű aprófalvas térségek problémáira. Ezen települések esetében komplex problémarendszerrel állunk szemben, melyek felismerésére és orvoslására mihamarabb megfelelő módot és lehetőséget kell találni.

7.5. Summary of Research Results

In the course of my investigation it became clear to me that the human settlements in the district of Sátoraljaaiújhely are currently experiencing a period of decline. In the period between 1980 and 2011 the population density of the county fell from the original value of 101.8 people per km² to 71.7. In the same period the number of its inhabitants fell from 30,922 to 23,058. In the timeframe of my research (1980-2011) 95% of these settlements were characterized by natural population decline. This, accompanied by a permanently high level of migration, resulted in actual population decrease in case of almost all of the settlements. Consequently, the district lost a quarter of its population during the last three decades. The main reasons for the migration are the following: unfavorable location (*geographically remote, close to the border, peripheral*) in case of the majority of the district, disadvantageous economic situation (*agriculture's ability to support the population is inadequate, lack of workplaces, low wages provided by existing workplaces*) and the low number of services provided.

The population of the district has aged, the majority of the settlements are inhabited by the older generation whose members cannot, and what is more in most cases would not leave their homes. The young leave the settlements behind and without them it will be hard to “build a future” in the district. While in 1980 24.2% of the population was under the age of 14 and 16.3% was over 60, in 2011 the former number was already down to 15.0%, and the latter was at 23.3%. Where the population is increasing and the age structure is more favorable (*in Felsőregmec and in Kovácsvágás*), the positive trends are due to the demographic characteristics of the gypsy minority; however, in their case the lack of qualification is an obstacle to their future prosperity.

The education index of the district is below the average education index of the county, which is also lagging behind the national average. This is also primarily due to demographic reasons and also to the fact that the more qualified individuals leave the district which has a significant impact on the social-economic development of the district and will certainly continue to do so in the future.

As for the current economic activity of the research area, we can state that the number of employees amounts only to a little more than a third of the population. Although the unemployment rate has decreased in the past years, this can be explained by the increase in the number of people employed in the communal work program.

The infrastructural service of the district is relatively good, although in case of some villages the level of the service should be improved. The renewal or maintenance of the road network would also be necessary in many cases. The investigation of the available properties revealed that a quarter of the properties were built in the last three decades, however, the majority of these constructions were carried out in the Communist Era, while the number of newly built houses significantly decreased after 1989. Although a significant improvement can be seen in the comfort level of the older properties, there is a territorial differentiation in this respect as well. My field researches revealed (especially in case of the remote villages characterized by inadequate transportation conditions and decreased population) that the houses are purchased by the wealthier residents of larger towns, who do not move to the given villages, and only regard their investments as weekend houses. This means that most of the houses remain empty and are only populated temporarily, mainly during the summer season (weekend house function). On the other hand, the houses of the border villages raise the interest of Slovaks coming from the other side of the border. Many properties have already been purchased by them, although they do not register as local residents and also continue to work in Slovakia (residence function). Several houses of many villages (*often even the tarnished buildings evoking the past*) are renovated and altered by their Slovakian owners based on their own sense of taste. Thanks to that, in many cases the former architectural style of the villages vanishes forever.

When interviewing the mayors it also turned out that the leaders of the settlements imagine the future of their village or town very differently. The vast majority belong to the group of desperate individuals, since they do not only see the increase of negative trends as outsiders but also have a first-hand experience of these trends. I met some mayors, who pessimistically visualized a very dark future for their own villages and also for the neighboring ones. Some of them are not satisfied with the current state of their village, but see the future optimistically, for they know the way to increase the welfare of their community and are also familiar with the means to accomplish this, but mainly due to the lack of financial possibilities they are unable to put their plans into action. Finally I also met a type of mayors, perhaps belonging to the smallest group, who are satisfied with the way their settlements function, are proud of their past and are waiting for what the future might bring for them.

In my opinion the sustainable future for the district and for its inhabitants must by any means be based on economic intervention. The “reconsideration” and development of tourism could be a possible way for the communities. Thanks to its geographic advantages, the district is a prominent

area in the region (*diverse flora, rich stock of game*) and therefore provides a suitable location for tourism. However, its appeal is not solely due to nature, but also to the presence of historical sites, the famous persons associated with the district and the character or individuality of the district itself. Although hunting tourism and active tourism (*hiking, biking*) are already present in the area, they cannot be considered as branches of mass tourism and will not generate an increase in the number of tourists. The communal accommodations present in some villages do provide the means for larger groups, primarily for school classes and other holiday groups to spend some time in the area, but these do not signify considerable economic importance. The Zemplén Adventure Park in Sátoraljaújhely or the rebuilt Castle of Füzér, which are both the results of the attempt to strengthen tourism in the area, could contribute to the development of the region, nevertheless, not even these can provide a solution for the crises of the area, since the roots of these crises go far deeper. As a conclusion we can state that there will be a great need for tourism and also for its improvement in the future as well, but this alone will not be able to solve the socio-economic problems of the area. Besides developing tourism, stopping the migration of the younger generations and helping and assisting their lives locally should be among the most important tasks of the district of Sátoraljaújhely with respect to rural development. This could be achieved primarily by the creation of workplaces (*opportunities for employment and to earn income*) and by widening the range of provided services (*providing a sufficient life-style*). These developments would mean the key to future prosperity not only for the young, but also for the majority of the population and would encourage many of them to stay for good (*instead of driving them towards internal migration*). The social close-up programs also have to include the integration of the ethnic population into the majority.

On the whole we can conclude that by choosing the district of Sátoraljaújhely as an example my thesis aimed at raising the attention to the problems of the country in general and to the problems of the disadvantaged areas with many smaller villages in particular. In case of these villages we face a complex system of problems and we need to find the means and the possibilities to identify and solve these problems as soon as possible.

7.6. A kutatás eredményei és következtetések

A doktori disszertáció célja az volt, hogy felhívjam a figyelmet a hátrányos helyzetű vidéki területek problémáira a Sátoraljaújhelyi járás példáján keresztül. Vizsgálataimnak köszönhetően alapos és részletes képet kaphatunk a járás lakosságának három évtizedet átölelő társadalmi-gazdasági változásáról, életkörülményeiről és a járás turisztikai potenciáljáról, mely a térség kitörési pontja lehet. A disszertáció kitűzött céljainak megfelelően, az empirikus vizsgálataim által, illetve a vonatkozó szakirodalmak megismerésével és a statisztikai adatok feldolgozásával, a dolgozat elején felállított hat kutatási hipotézis alapján a következő tézisek születtek:

Tézis 1: A szakirodalom értékelő elemzése és a terepmunkám alapján bizonyítást nyert az a feltételezésem, miszerint a térség aprófalvai a rendszerváltást követő időszakban mind társadalmi, mind gazdasági szempontból átalakultak. Ez tette szükségessé a vizsgált terület településeinek újból tipizálását.

A Sátoraljaújhelyi járás nagy részét kitevő Hegyköz nevű mikrotáj aprófalvainak tipizálása már az 1980-as években megtörtént (*Süli-Zakar, 1980*). Ezzel párhuzamba állítva alkottam meg a járás településeinek jelenkori csoportjait.

Az említett első falutipizálás óta eltelt évtizedek során számos társadalmi-gazdasági változás történt a járás területén, mely változások jelentősen befolyásolták a települések fejlődésének irányát is. Akárcsak az 1980-as csoportosításánál, én is hasonló módon, számos mutató tanulmányozását követően, komplex szempontrendszer alapján végeztem el a járás településeinek csoportosítását, mely alapján szintén négy csoportba kerültek be a települések. Figyelembe vettem közigazgatási szerepkörüket, demográfiájukat (népességszám változás, korstruktúra, öregedési index), társadalmi erőforrásaikat (iskolázottsági fok: érettségizettek- és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya), gazdasági helyzetüket (gazdasági ágak eloszlása, vállalkozások száma, vállalkozási aktivitás), lakásállományuk felszereltségét (összkomfortos és komfort nélküli lakások aránya) közlekedésföldrajzi elhelyezkedésüket és turisztikai potenciáljukat.

Míg 1980-ban *dinamikusan fejlődő* és *fejlődő* kategóriába is kerültek települések, meglátásom szerint mára ezek a kategóriák eltűntek. A települések átlagtól mind társadalmilag, mind gazdaságilag jobban kiemelkedő községek a *fejleszthető*, a települések átlagához tartozók a *stagnáló*, míg ez alatti kategóriákba a belső erőforrásokkal nem rendelkező *hanyatló* települések és a drasztikusan lecsökkent népességszámú *elnéptelenedő* települések kerültek.

Tézis 2: Kutatómunkám során világossá vált számomra, hogy Sátoraljaújhely bár számos központi funkcióját (így pl. megyeszékhelyi szerepkörét) elveszítette, azonban továbbra is központi szerepet tölt be a zempléni alrégióban (Hegyköz, Bodrogköz, Hegyalja). Alapvető szerepet játszik a körülette fekvő vidéki települések szervezésében, életminőségük javításában. Járászékhelyi szerepkörének maradéktalanul eleget tesz.

A kutatás során bebizonyosodott, hogy Sátoraljaújhely körzetközponti szerepköre a várost súlyosan érintő történelmi változások ellenére is töretlen és kétségbevonhatatlan. A trianoni döntéssel ugyanis Sátoraljaújhely nemcsak területének egy részét veszítette el, hanem lakosságának egy jó részét is. A határ menti települések a trianoni döntést követően, akaratukon kívül egyik pillanatról a másikra perifériákká váltak, mivel egy új politikai államhatár „szélére” szorultak. Olyan elmaradott rurális övezet kialakulása kezdődött meg, amely jórészt a meg-maradt megyecsonkokból képződött (*Baranyi, 2004*).

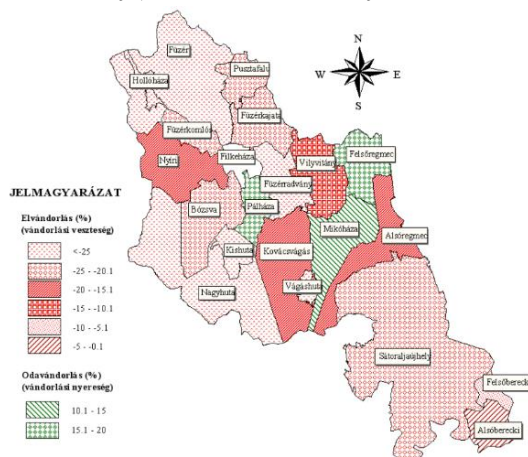
1950-ben megszűnt Sátoraljaújhely megyei központi szerepköre is, a megyei hivatalokat Miskolcra vitték, helyben pedig megalakult a városi és járási tanács. A zempléni régió központi szerepét azonban tovább vitte, a Hegyköz, Bodrogköz és Hegyalja kereskedelmi, kulturális egészségügyi, közigazgatási szempontjából (*Csorba, 1986*). A Sátoraljaújhelyi járás a járások 1983-as megszüntetése előtt is létezett, s a járás székhelye mindig Sátoraljaújhely volt, mely szerepkörét az országban 2013 óta újra működő járási rendszerben visszanyerte. A városi funkciói révén nemcsak a járás településeire, hanem egy sokkal szélesebb régióra gyakorol hatást. Kiemelendő *közigazgatási funkciója* (pl. okmányiroda), *egészségügyi és szociális szolgáltatásokat* nyújtó funkciója (Erzsébet Kórház, Egyesített Szociális Intézmény) és *oktatási funkciója*. Az óvodáiba és általános iskoláiba a városban élő gyermekeken kívül a járás más településéről is járnak, míg a négy középiskolájának megyei vonzáskörzeti szerepköre is van. A város talán legmeghatározóbb funkciója a *gazdasági funkció*, mely a munkahelyek (vállalatok, ipari park) szempontjából igen fontos, mivel nemcsak a város lakói, hanem a környező települések foglalkoztatottjainak is munkát biztosítanak. Kiemelendő még a város *turisztikai és kulturális funkciója* is.

Sátoraljaújhely, mint a Zemplén központja évszázadokon keresztül vezető szerepet töltött be a térség társadalmi-gazdasági életében, melyet napjainkig megőrzött. S bár népessége csökken, nem a lélekszámon múlik, hogy mely település a központ. A hagyományok, a történelmi értékek Újhely rangját alighanem megkérdőjelezhetetlenné teszik, függetlenül határoktól, lakosságszámtól (*Csorba, 2011*).

Tézis 3: Kutatásaim során bebizonyosodott, hogy a vizsgált járás demográfiai képe és társadalmi összetétele az 1980-as évek óta az országos és a megyei átlagtól is kedvezőtlenebb módon, vagyis jelentős mértékben átalakult. Minden tekintetben halmozottan hátrányos helyzetű alrégióvá vált. Ennek eredményeként a migrációs folyamatok is felerősödtek.

A sátoraljaújhelyi járás népességének száma az utóbbi évtizedekben jelentős mértékben megfogyatkozott. Az erőteljes demográfiai erózió a természetes fogyás mellett a magas – évtizedekre visszamenően zajló – elvándorlásnak is köszönhető.

1980-ban népsűrűsége 101,8 fő/km² (községek 40,3 fő/km²) volt (KSH, 1980), míg 2011-ben már csak 71,7 fő/km² (községek 29,3 fő/km²) (KSH, 2011). Az 1980-2011 közötti időszakot vizsgálva megállapíthatjuk (bázisév: 1980), hogy ez időszak alatt a járás elveszítette népességének több mint negyedét (25,4%), mely az országos népességszám csökkenés (7,2%) három és félszerese és a megyei népességszám csökkenésének (15,2%) több mint másfélszerese. A 18 évnél fiatalabb népesség a járásban közel 10%-kal kevesebb az 1980-as állapotokhoz képest, s a járás öregedési indexe is több mint kétszeresére nőtt, vagyis 66%-ról (1980) 155,1%-ra (2011). Az erőteljes migrációs folyamatok hátterében (1. ábra) leginkább társadalmi-gazdasági problémák állnak. A járás nagy részére jellemző földrajzi elszigeteltség, a rossz gazdasági helyzet és a szolgáltatások hiánya, a lakosság egy részét ingázásra, míg másokat (leginkább a mobilis fiatal korosztályt) elvándorlásra kényszerít.

▲ **1. ábra:** Az odavándorlás és az elvándorlás a Sátoraljaújhelyi járás területén 1980-2011 között a népességszám %-ban kifejezve
 Forrás: KSH népszámlálási adatai alapján saját szerkesztés

Tézis 4: Bizonyítást nyert az a feltételezés, miszerint az országos tendenciának megfelelően a járásban élő szlovák és cigány kisebbségek demográfiai helyzete az elmúlt évtizedekben ugyancsak átalakult. Azonban ez a Sátoraljaújhelyi járás viszonylatában csak néhány települést érint, melyek esetében elengedhetetlennek tartom pl. a cigány kisebbséghez tartozók minél eredményesebb társadalmi-gazdasági integrációját.

A Sátoraljaújhelyi járás lakossága nemzetiségi összetétel szempontjából meglehetősen változatos képet mutatott a történelem viharos időszakában. A századokon keresztül húzódó népmozgások, migrációs folyamatok átalakították a járás nemzetiségi struktúráját. Mára azonban elmondható, hogy a magyarság mellett jelentősebb mértékben csak a szlovák nemzetiségiek vannak jelen a járásban, arányaiban azonban a cigány etnikum jelenléte a legjelentősebb.

A járás településein élők közül a hovatartozásuk szerint magukat szlovák nemzetiségűnek vallók aránya az utóbbi évtizedben valamelyest nőtt. A pontos számukat azonban nem tudjuk, mivel a népszámlálásokról zajló összeírások önbevalláson alapulnak, s csak következtethetünk rá, hogy a kisebb növekedés az identitásukat jobban felvállalók magasabb száma miatt lehetséges. A járás területén található egykori huták szlovák alapításúak, így ezen településeken számuk mindmáig jelentősebb és a szlovák hagyományörzés is erőteljesebb.

Köztudott tény, hogy Északkelet-Magyarországon, s ezen belül Borsod-Abaúj Zemplén megyében a cigányság száma az országos átlag felett van. A Sátoraljaújhelyi járás népességén belüli arányuk meghatározása azonban nehéz feladat, ugyanis nem állnak rendelkezésünkre konkrét statisztikai adatok. A korábban lezajlott adat felvételek és becslések (CIKOB, 1992. évi becslés) mellett az 1990. évi népszámlálás óta találkozhatunk az emberek nemzetiségi hovatartozásuk szerinti csoportosításával, azonban az itt található adatok félrevezetőek lehetnek. Ezen adatok és a valós számok közötti eltérés abból eredeztethető, hogy a KSH népszámlálása során csak az tartozik a cigánysághoz, aki annak is vallja magát, vagyis ez önbevalláson alapuló felmérés. Így tehát a rendelkezésemre álló nem túl pontos adatok mellett a prominenciavizsgálataim során gyűjtött adatokra támaszkodva állapítottam meg a járás cigány lakosságának számát és járáson belüli eloszlását, mely folyamatos emelkedést mutat.

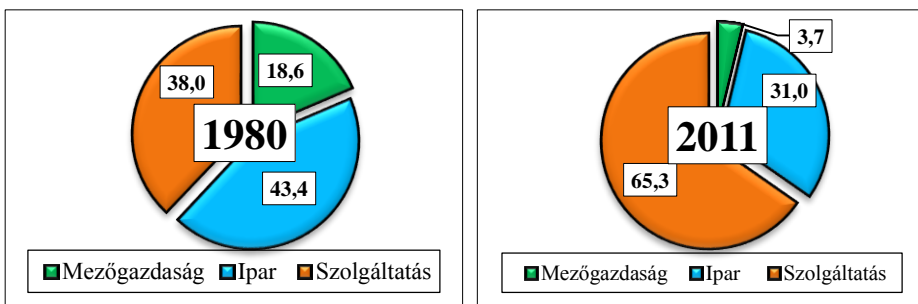
A Sátoraljaújhelyi járás aprófalvas, periférikus, elmaradott területi jellemzői miatt egybeesik a cigányság által nagyobb arányban lakott területekkel. S bár a járás számos településén nincs, vagy csak kisszámú cigány etnikum él, néhány település esetében (pl. Felsőregmec, Kovácsvágás) azonban a jövőben az etnikai kicserélődés folyamata fog végbemenni.

Tézis 5: Bebizonyosodott, hogy a rendszerváltás utáni időszakban bekövetkezett gazdasági szerkezetátalakulás a járás településein is nyomon követhető. Az alapvető ágazatok részaránya érezhető módon megváltozott, így a korábbi (a járást érintő) fejlesztési tervek céljainak is, szükség szerint új irányokat kell kijelölni.

Sátoraljaújhelyet és térségét a rendszerváltás előtti évtizedekben elkerülte a szocialista iparosítás, Észak-Kelet Magyarországon „bezárva” vegetált. A Hegyközben néhány TSZ, a Hollóházi Porcelángyár, az erdőgazdaság, a perlit bánya, a MÁV valamint a közintézmények biztosítottak megélhetést. A rendszerváltást követően a privatizációval a „virtuális” foglalkoztatás egykettőre megszűnt, s Sátoraljaújhely vezető vállalatai százával bocsátották el főleg képzetlen dolgozóinak jelentős részét. A TSZ-eket is felszámolták, s a kárpótlással a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma minimálisra zsugorodott, a szántóföldek zöme évekegig műveletlen volt (*Szamosvölgyi, 2013*).

A rendszerváltást követően tehát a járás területén is megjelent a munkanélküliség, melynek legkedvezőtlenebb jellemzője, hogy az érintettek döntő többségénél tartós jellegűvé vált (*Kókai, 2012*). Manapság a közmunkaprogramban résztvevők számának köszönhetően csökkent valamelyest a járás munkanélküliségi rátája. 1980-hoz képest a járásban a különböző gazdasági ágak foglalkoztatottjainak aránya számottevő mértékben átalakult (2. ábra). Az átalakulás legnagyobb vesztese a primer szektor, melyet a szekunder szektor követ. Ennek köszönhetően arányaiban, a terciér szektorban számottevő növekedés tapasztalható.

Az elmúlt másfél évtized hazai falupolitikájának legnagyobb eredménye, hogy szinte mindenütt javult a lakossági infrastrukturális ellátás és a falukép. A megélhetést biztosító munkahelyek azonban még sok helyütt hiányoznak.

▲ 2. ábra: A Sátoraljaújhelyi járás településein élő aktív keresők gazdasági átrétegződése;

Forrás: *KSH népszámlálási adatok alapján, saját szerkesztés*

Tézis 6: Kutatómunkám során világossá vált számomra, hogy a járás földrajzi adottságai elsősorban az idegenforgalom, így a falusi turizmus fejlesztésére alkalmasak. A turizmus, mint vidékfejlesztési lehetőség pozitív fordulatot is hozhat a járás településeinek élők életkörülményeiben.

A földrajzi helyzetből adódó hátrányok, amit időnként a periférikus helyzet vagy az elzártság okoz a fejlődés gátjává válhatnak. A gazdasági lemaradás, a zártság, a népesség fogyása, elöregedése és még számos más tényező azonban azt is jelenti, hogy az aprófalvakban élő emberek jobban megőrizték hagyományaikat, és erősebb a természettel való kapcsolatuk, együttélésük. Mindez kiváló lehetőséget biztosít a turizmus fejlődésének, vagyis reális esélyt ad a terület turisztikai hasznosítására, amely viszont visszahat az itt élők életkörülményeire (Hanusz, 2007).

A Sátoraljaújhelyi járás földrajzi kiterjedése és a benne található települések nagysága igazán nem számít nagynak, mégis elmondható, hogy gazdag történelme, természeti szépsége és megannyi látnivalója igazi vonzerőt jelenthet a turisták számára. A járás egy része a Zempléni Tájvédelmi Körzet része is és az itt található két Természetvédelmi területen (Long-erdő, Füzérradványi Kastély-park) is igazi botanikai ritkaságokkal találkozhatunk. Árpádkori templomok, történelmi helyszínek (pl. Füzéri Vár) és személyek (Rákóczi, Károlyi, Kossuth, Kazinczy), vallási zarándokhely (Teitelbaum Mózes csodarabbi sírja), kulturális élmények (Magyar nyelv Múzeuma, hagyományörző rendezvények) és az ország legrégebb óta működő erdei kisvasútja mind-mind hozzájárulhat a járás turisztikai potenciáljának megerősítéséhez. A ma a térségre jellemző ún. aktív turizmus (gyalogos és kerékpártúrák, vízitúrák, kalandpark) mellett a vadászturizmus van jelen leginkább a járás területén. Emellett jellemző még a néhány település nagyobb szálláshelyfunkcióval rendelkező közösségi szálláshelyein a különböző turistacsoportok és iskolai osztályok elszállásolása. A jövőben a már meglévő turisztikai fejlesztések mellett (Zemplén Kalandpark, újjáépített Füzéri Vár) szükség lesz még a magán szálláshelyek számának növelésére és a szolgáltatásaik bővítésére is, mely végül a helybeliek számára kiegészítő jövedelemforrásként realizálódhat, javítva ezzel maguk és településük életkörülményeit.

Azt azonban látni kell, hogy a járás népessége (előregedő korstruktúra, magas elvándorlás) belső erőforrások híján van. Sokszor a fejlesztéshez szükséges tőke, de van úgy, hogy az akarat is hiányzik. Megállapítható tehát, hogy a turizmusra és annak fejlesztésére a jövőben is nagy szükség lesz, de önmagában nem lesz képes javítani a térség társadalmi-gazdasági problémáin.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ÁNGYÁN JÓZSEF (2010): *Merre tovább magyar agrár-, környezet- és vidékpolitika?*, In: A Falu. XXV. évf., 1. sz. pp. 5-14.
- BAINÉ SZABÓ BERNADETT (2004): *Vidéki gazdaságok ökonómiája* (egyetemi jegyzet), Kiadó: Debreceni Egyetem, Agrártudományi Centrum, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, Vállalatgazdaságtani Tanszék Debrecen, 205 p.
- BALASSA IVÁN (1964): *Földművelés a Hegyközben*, Mezőgazdaságtörténeti Tanulmányok 1, Mezőgazdasági Múzeum, Kiadó: Mezőgazdasági Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalat, Budapest, 213 p.
- BALASSA IVÁN (2000): *A Hegyköz földművelése*, Kiadó: Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht., Budapest, 175 p., ISBN 963 9287 32 6
- BALCSÓK ISTVÁN – NYIZSALOVSKAI RITA – OLÁH TAMÁS (2009): *Sátorlajújhely* (szócikk), In: A Zempléni-hegység földrajzi lexikona, Szerk.: Frisnyák Sándor – Gál András – Horváth Gergely, Kiadó: Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Gimnázium, Nyíregyháza-Szerencs, pp. 267-268 és pp. 277-278, ISBN 978-963-7336-86-7
- BÁLINT JÁNOS (szerk.) (2009): *Vidékfejlesztés, vidékfejlesztési menedzsment és marketing*, Kiadó: Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 402p., ISBN: 9778-963-503-396-6
- BARANYI BÉLA (2004): *Gondolatok a perifériaképződés történeti előzményeiről és következményeiről*, In: Tér és Társadalom, XVIII. évfolyam, 2. szám, pp.1–21., ISSN 0237-7683
- BARANYI BÉLA (2013): *Integrált területfejlesztés*, Kiadó: Debreceni Egyetem, AGTC, Debrecen, 178 p., ISBN 978-615-5183-73-7
- BARÁTH JÁNOS (1996): *Szállások, falvak, városok – A magyarság települési hagyománya*, Kiadja: Kalocsai Múzeumbarátok Köre, Kalocsa, 1996, p.302
- BENKE ISTVÁN (2002): *A pálházi perlitüzem első évei – a bányamérnök visszaemlékezése*, In: Pálháza – Történelem és hagyomány, Szerk.: Pap János, Kiadó: Pálháza Nagyközség Önkormányzata megbízásából a LEGATUM; pp. 185-196; ISBN 963-204-051-1
- BENKE ISTVÁN (2007): *50 éves a pálházi perlitbánya*, In: Bányászattörténeti Közlemények, 2. évfolyam, (4.) 2. szám, pp. 62-74; ISSN 1788-0939

- BELUSZKY PÁL – SIKOS T. TAMÁS (2007): *Változó falvaink – Magyarország falutípusai az ezredfordulón* – Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 459 p., ISBN 963 508 487 0
- BELUSZKY PÁL – SIKOS T. TAMÁS (szerk.) (2011): *Változó falvaink – Tizenkét falurajz Kercaszomortól Nyírkalászig*, Kiadó: Akadémiai Kiadó, Budapest, 360 p., ISBN 978 963 05 8994 9
- BODNÁR JÁNOS (2002): *Pálháza mezőgazdaságának utóbbi fél évszázada*, In: Pálháza – Történelem és hagyomány, Kiadó: Pálháza Nagyközség Önkormányzata megbízásából a LEGATUM, Pálháza, pp. 197-226., ISBN 963-204-051-1
- BOGNÁR LÁSZLÓ – CSIZMADY ADRIENNE (2005): *A falvak helyzete – közhangulat falun*, In: Nemzetfelfogások Falupolitikák, Szerk.: Bognár László – Csizmady Adrienne – Tamás Pál – Tibori Timea, Kiadó: Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, pp. 36-41.
- BOGNÁR LÁSZLÓ – CSIZMADY ADRIENNE – TAMÁS PÁL – TIBORI TIBORI TIMEA (szerk.) (2005): *Nemzetfelfogások – Falupolitikák*, Kiadó: Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 212 p.
- BŐHM ANTAL (2005): *Gondolatok a magyar faluról, helyi társadalmáról és jövőjéről*, In: Nemzetfelfogások Falupolitikák, Szerk.: Bognár László – Csizmady Adrienne – Tamás Pál – Tibori Timea, Kiadó: Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, pp. 76-83.
- BUDAY PÉTER (2014): *A Hegyköz kisvasútja*, In: A mi erdőnk, Kiadó: Magyar Mezőgazdaság Kft., 4. évfolyam, 4. szám, p. 38, ISSN 2062-5502
- BUDAY-SÁNTHA ATTILA (2009): *A sikeres vidékfejlesztés feltételei, lehetőségei*, In: A regionális tudomány két évtizede Magyarországon, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 221-230, ISBN 978 963 05 8675 7
- BUDAY-SÁNTHA ATTILA (2011): *Agrárpolitika- és vidékpolitika*, Kiadó: SALDO Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt., Budapest, 377 p., ISBN 978-963-638-385-5
- CSATÁRI BÁLINT (2001): *A vidék földrajzi kérdései*, Földrajzi Konferencia, Szeged, (<http://geography.hu/mfk2001/cikkek/Csatari.pdf>)
- CSATÁRI BÁLINT (2004/a): *A magyarországi vidékiségről, annak kritériumairól és krízisjelenségeiről*; In: Területi Statisztika 7. (44.) évfolyam, 6. szám, pp. 532-543.
- CSATÁRI BÁLINT (2004/b): *A területfejlesztés és vidékfejlesztés kapcsolata*, Kiadó: MTA Regionális Kutatások Központja, Alföldi Tudományos Intézete, Kecskemét, 151 p. (http://www.terport.hu/webfm_send/285)

- CSORBA CSABA (szerk.) (1986): *Sátoraljaújhely 1261-1986*, Kiadó: Sátoraljaújhely Város Tanácsa, Sátoraljaújhely, 72 p., ISBN 963-03-2634-5
- CSORBA CSABA (2011): *Sátoraljaújhely városkönyve – 750 év krónikája*, Kiadó: Sátoraljaújhely Város Önkormányzata, Sátoraljaújhely, 495 p.
- DÁM LÁSZLÓ (1981): *Település, lakóház és házberendezés a Zempléni-hegyvidéken*, In: Néprajzi tanulmányok a Zempléni-hegyvidékről (A Miskolci Hermann Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai X.), Szerkesztette: Viga Gyula közreműködésével Szabadsfalvi József, Miskolc, pp. 63-88, ISBN 963-01-2883-7
- DORGAI LÁSZLÓ (1998/a, 1999): *A területfejlesztéstől a vidékfejlesztésig az agrárgazdaság nézőpontjából*, In: A Falu, 1998, XIII. évfolyam, 2. szám, pp.17-33. / In: Vidékfejlesztés, vidékpolitika – cikkek, tanulmányok, Szerk.: Pócs Gyula, Kiadó: Agroinform Kiadóház, Budapest, 1999, pp.71-100., ISBN 963-502-691-9
- DORGAI LÁSZLÓ (1998/b, 1999): *Az agrárgazdaság helye és szerepe a vidékfejlesztésben*, In: A Falu, 1998, XIII. évfolyam, 4. szám, pp.31-37. / In: Kovács Ferenc (szerk.) (1999): A falu- és vidékfejlesztés stratégiai kérdései MTA Agrártudományok Osztálya, Budapest, pp. 7-24., ISBN 963-508-081-6
- DORGAI LÁSZLÓ (1998/c): *Néhány gondolat a „Mi tekinthető vidéknek?” című vitacikkhez*, In: Gazdálkodás, XLII. évfolyam, 5. szám, pp.60-64.
- DRUDY, PATRICK J. (1989): *Problems and Priorities in the Development of Rural Regions in Ireland*, In: Albrechts, L.-Moulaert, F.-Roberts, P.-Swingedouw, E. Jessica (szerk.): Regional Policy at the Cross-roads. European Perspectives. Kingsley Publishers, London, 125-141. / *A rurális régiók fejlesztésének problémái és prioritásai Írországbán*, In: Régiók felemelkedése és hanyatlása. Regionális átalakulás a Brit-szigeteken, Szerk.: Horváth Gyula, MTA RKK, Pécs, 1997
- ENDRŐDI JUDIT (2013): *Járások a magyar közigazgatás történetében*; VÁTI Nonprofit Kft., Területi Információs Szolgáltatási és Tervezési Igazgatóság, Dokumentációs Központ (<http://www.terport.hu/vezercikkek/jarasok-a-magyar-kozigazgatas-torteneteben>)
- ERDŐS KATALIN (2007): *A falvak kulturális gazdasága*, In: VII. Falukonferencia – A vidéki Magyarország az EU-csatlakozás után, Szerk.: Kovács Teréz, Kiadó: MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 224-231., ISBN 978-963-9052-91-8
- FALUVÉGI ALBERT (2012) *A járások rendszere és a kistérségi beosztás*, In: Területi Statisztika, 15. (52.) évf. 5. szám, Budapest. pp. 421–426.

- FARKAS TIBOR (2000): „*SAPARD Kistérségek*”, In: Tér és Társadalom, XIV. évfolyam, 2-3. szám, pp. 209-217.
- FARKAS TIBOR (2002): *Vidékfejlesztés a fejlődéstudományok és a fejlesztési koncepciók tükrében*, In: Tér és Társadalom, XVI. évfolyam, 1. szám, pp. 41-57.
- FEHÉR ALAJOS (1998/a): *Mezőgazdaság és vidékfejlesztés*, In: Gazdálkodás, XLII. évfolyam, 1. szám, pp.72-79.
- FEHÉR ALAJOS (1998/b): *A vidék fogalmáról és a vidéki területek lehatárolásáról*, In: Gazdálkodás, XLII. évfolyam, 5. szám, pp.54-59.
- FEHÉR ISTVÁN (1993, 1994): *Vidékfejlesztés az Európai Közösségben*, In: A Falu, 1993, VIII. évfolyam, 1. szám, Kiadó: Agroinform Kft., Budapest, pp. 7-19, ISSN: 0237-4323; / In: A Vidékfejlesztés szociológiája (szöveggyűjtemény), Szerk.: Madarász Imre, Kiadó: Gödöllői Agrártudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Tanárképző Intézet, 1994, Gödöllő, pp. 139-155.
- FEHÉR ISTVÁN (2009): *Intézményi innováció az Európai Unió vidékpolitikájában*, In: Gazdálkodás, 53.évf., 3. sz., pp. 211-221.
- FEHÉR JÓZSEF – KOVÁTS DÁNIEL (2002): *Alsóregmec kistükre*, Kiadó: Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely, 200 p., ISBN 963-202-643-8
- FEHÉR JÓZSEF – KOVÁTS DÁNIEL (szerk.) (2004): *Füzérradvány falukönyve*, Kiadó: Füzérradvány község Önkormányzat megbízásából és költségén a Kazinczy Ferenc Társaság gondozásában, Szeged-Sárospatak, 352 p., ISBN 963-217-209-4
- FILEP GABRIELLA – KOVÁTS DÁNIEL (2004): *A Hegyköz*, Kiadó: Hegyközi Településfejlesztési Szövetség, Miskolc, 55 p., ISBN 963-216-637-x
- FONT ERZSÉBET (1998): *A vidék gondja globális vagy lokális kérdés?* , In: A Falu, XIII. évfolyam, 3. szám, pp.27-35.
- FRISNYÁK SÁNDOR (1988): *A Zempléni-hegység gazdasági mikrokörzetei a 18-19. században*, In: A Hegyaljai Mezővárosok Történeti Néprajza – A Miskolci Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai XXII., Néprajzi vidékek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében VI., (szerk.): Bencsik János – Viga Gyula, Kiadó: Herman Ottó Múzeum, Miskolc, pp.22-47, ISBN 963-7221-04-2
- FRISNYÁK SÁNDOR (2013): *Adalékok az Abaúji-Hegyköz történeti földrajzához*, In: Történeti Földrajzi Közlemények, 1. évfolyam, 1-2. szám Kiadó: Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza, pp. 56-69., ISSN 2064-390X

- FRISNYÁK ZSUZSA – KÓKAI SÁNDOR – HORVÁTH GERGELY (2009): *kisvasutak* (szócikk), In: A Zempléni-hegység földrajzi lexikona, (szerk.): Frisnyák Sándor – Gál András – Horváth Gergely, Kiadó: Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Gimnázium, Nyíregyháza-Szerencs, p. 169, ISBN 978-963-7336-86-7
- FÜRJ ZOLTÁN (2004): *A magyar vidékfejlesztés helyzete és kilátásai az EU csatlakozás előtt*, In: Debreceni Egyetem, Agrártudományi Közlemények (Acta Agraria Debreceniensis), 2014/13 Különszám (PhD) (<http://www.date.hu/acta-agraria/2004-13/furj.pdf>)
- G. FEKETE ÉVA (1998): *Bevezetés az alulról vezérelt (bottom up) vidékfejlesztés elméletébe és módszertanába*, Phare – Térségfejlesztési ismeretek felsőfokon VI. kötet, (A kiadvány a Phare Program HU-94.05 0101-L004/23 alprogram keretében jelent meg.) Kiadó: Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola, Szolnok, 128 p., ISBN 963 03 6876 5
- G. FEKETE ÉVA (2006): *Vidékpolitika (1.) Oktatási segédanyag a vidék- és helyi fejlesztés tárgyhoz*, Kiadó: Miskolci Egyetem, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet (Készült a ROP-3.3.1.-2005-02-0014/31 sz. projekt keretében, ami az EU társfinanszírozásával, az Európa Terv keretében valósul meg.), Miskolc, 94 p.
- G. FEKETE ÉVA (2007): *Teremtsünk munkahelyeket! De kinek? A helyi foglalkoztatás fejlesztésének feltételei a Hegyköz településeiben*, In: Szerencs, Dél-Zemplén központja, Szerk.: Frisnyák Sándor – Gál András, Kiadó: Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Gimnázium, Nyíregyháza-Szerencs, pp. 289-299.
- GLATZ FERENC (2008): *Új vidékpolitika – Párbeszéd a vidékért*, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 270 p., ISBN 978-963-508-572-9
- GLATZ FERENC (2010): *Vidékpolitika, vidékfejlesztés és új intézményei*, In: Sikeres vidéki térségek, Párbeszéd a vidékért-sorozat, Szerk.: Glatz Ferenc, Budapest, MTA Történettudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, pp. 7–16., ISBN 978-963-9627-33-8
- HANUSZ ÁRPÁD (2007): *A zempléni térség falusi turizmusának fejlesztése a vidékfejlesztés tükrében*, In: Szerencs, Dél-Zemplén központja, Szerk.: Frisnyák Sándor – Gál András, Kiadó: Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Gimnázium, Nyíregyháza-Szerencs, pp. 347-359, ISBN 978-963-7336-61-4

- HAVAS GÁBOR (1999): *A kistelepülések és a romák*, In: A cigányok Magyarországon, Szerkesztette: Glatz Ferenc, Magyarország az ezredfordulón, MTA, Budapest, pp. 386-399, ISBN 963-508-0840
- HEILIG, GERHARD K. (2002): *European Rural Development (ERD)*, Project Description; International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA), Laxenburg, Austria, 23 p.
- HEGYESSY GÁBOR (2001): *Long-erdő* (szócikk), In: Sátoraljaújhely Lexikona, Szerk.: Kováts Dániel, Kiadó: Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely, pp. 246-247, ISBN 963-00-7807-4
- ILLÉS IVÁN (2008): *Regionális Gazdaságtan – Területfejlesztés*, Kiadó: TYPOTEX Kiadó, Budapest, 262 p., ISBN 978-963-279-004-6
- IVANCSICS IMRE – TÓTH JÓZSEF (2012): *A járások múltjáról és lehetséges jövőjéről*, In: Területi Statisztika, 15. (52.) évfolyam, 1. szám, Budapest. pp. 6–33, ISSN 0018-7828
- JÁVOR KÁROLY (1998): *Vidékfejlesztés alulnézetből*, In: A Falu, XIII. évfolyam, 3. szám, pp.45-52
- JÓSZAI ATTILA (2007): *Regionális Politika I. – A hazai területfejlesztés és intézményrendszere*, Budapesti Corvinus Egyetem, Közigazgatástudományi Kar, Közigazgatás-Szervezési és Urbanisztikai Tanszék, Kiadásért felelős: E-Government Alapítvány, Budapest, 277 p., ISBN 978-963-9753-04-0
- JUHÁSZ MÁRIA (2009): *Vidékpolitika-strukturális politika (Vidékfejlesztési politika Magyarországon)*, In: Vidékfejlesztés – Vidékfejlesztési menedzsment és marketing, Szerk.: Bálint János, Kiadó: Budapesti Corvinus Egyetem, pp.73-105, ISBN 978-963-503-396-6
- KAPRONCZAI ISTVÁN (2011): *A magyar agrárgazdaság az EU-csatlakozástól napjainkig*, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 199 p., ISBN 978-963-9935-68-6
- KEREK ZOLTÁN – MARSELEK SÁNDOR (2009): *A vidékfejlesztés gyakorlata, lehetőségek, intézkedések*, Kiadó: Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 404 p., ISBN 978-963-9935-07-5
- KERÉNYI ATTILA (1972): *A Bózsza vízgyűjtő területének geomorfológiája – Kézirat*, Debrecen, 163 p.
- KERÉNYI ATTILA (2001): *Hegyköz* (szócikk), In: Sátoraljaújhely Lexikona, Kiadó: Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely, pp. 155-156., ISBN 963 00 7807 4
- KERTESI GÁBOR – KÉZDI GÁBOR (1998): *A cigány népesség Magyarországon*, Kiadó: socio-typo, Budapest, 467 p., ISBN 963 03 6352-6

- KIS KRISZTIÁN (2011): *A vidék és a vidéki térségek meghatározásának európai vonatkozásai (Történeti áttekintés az Európai Bizottság új város-vidék tipológiája apropóján)*, In: Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok, VI. évfolyam, 1-2. szám, pp. 105-112, ISSN 1788-7593
- KOCSIS ÉVA (2002): *Pálháza táji, természeti környezete*, In: Pálháza – Történelem és hagyomány, Kiadó: Pálháza Nagyközség Önkormányzata megbízásából a LEGATUM, Pálháza, pp. 7-18, ISBN 963-204-051-1
- KÓKAI SÁNDOR (2003): *Sátoraljújhely térszerkezeti helyének változása a XVIII. század közepétől napjainkig*, In: Szerencs és a Zempléni-hegység, Szerk.: Frisnyák Sándor – Gál András, (A Szerencsen 2003. május 16-17-én megtartott tudományos konferencia előadásai), Szerencs-Nyíregyháza, pp. 211-221, ISBN 963-9368-69-7
- KÓKAI SÁNDOR (2009/a): *Sátoraljújhely gazdasága* (szócikk), In: A Zempléni-hegység földrajzi lexikona, Szerk.: Frisnyák Sándor – Gál András – Horváth Gergely, Kiadó: Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Gimnázium, Nyíregyháza-Szerencs, p. 279, ISBN 978-963-7336-86-7
- KÓKAI SÁNDOR (2009/b): *Természeti erőforrások* (szócikk), In: A Zempléni-hegység földrajzi lexikona, Szerk.: Frisnyák Sándor – Gál András – Horváth Gergely, Kiadó: Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Gimnázium, Nyíregyháza-Szerencs, p. 330, ISBN 978-963-7336-86-7
- KÓKAI SÁNDOR (2012): *A hegyköz demográfiai jellemzői (1980-2010)*, In: Tiszteletkötet Dr. Boros László főiskolai tanár 75. születésnapjára, Szerk.: Frisnyák Sándor – Kókai Sándor, Kiadó: Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza, pp.105-120.
- KOVÁCH IMRE (2005): *A vidék megjelenése a közbeszédben, médiákban – Rurális imázs*, In: Nemzetfelfogások Falupolitikák, Szerk.: Bognár László – Csizmady Adrienne – Tamás Pál – Tibori Tímea, Kiadó: Új Mandátum Könyvkiadó (ÚMK – MTA SZKI), Budapest, pp. 51-58, ISBN 963-9494-91-7
- KOVÁCS DEZSŐ – MAJOROS ENDRE (1998): *A terület- és vidékfejlesztés szabályozása és működtetése az Európai Unióban*, Phare – Térségfejlesztési ismeretek felsőfokon I. kötet, (A kiadvány a Phare Program HU-94.05 0101-L004/23 alprogram keretében jelent meg.) Kiadó: Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola, Szolnok, 128 p., ISBN 963-03-6054-3
- KOVÁCS KATALIN (1998): *A vidék kutatása az MTA Regionális Kutatások Központjában*, In: A Falu, XIII. évfolyam, 4. szám, pp.15-29

- KOVÁCS TERÉZ (1997): A vidékfejlesztés problémái és feladatai, In: Vidékfejlesztés, vidékpolitika – cikkek, tanulmányok, Szerk.: Pócs Gyula, Kiadó: Agroinform Kiadóház, Budapest, pp.167-178, ISBN 963-502-691-9
- KOVÁCS TERÉZ (1998): *Mi tekinthető vidéknek?*, In: Gazdálkodás, XLII. évfolyam, 5. szám, pp.39-48
- KOVÁCS TERÉZ (2003): *Vidékfejlesztési politika*, Kiadó: Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 286 p.
- KOVÁCS TERÉZ (2012): *Vidékfejlesztési politika*, (2. kiadás), Kiadó: Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 223 p., ISBN 978-963-9950-70-2
- KOVÁTS DÁNIEL (1975): *Sátoraljaújhely*, Kiadó: Sátoraljaújhely Város Tanácsa (A könyv a Sátoraljaújhelyi Helytörténeti Munkabizottság anyagának felhasználásával készült.), Sátoraljaújhely, 129 p.
- KOVÁTS DÁNIEL (2000): *Az abaúji Hegyköz helynevei*, In: A Sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum Füzetek IV., Kiadó: Kazinczy Ferenc Társaság és a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum, Sátoraljaújhely, 336 p.
- KOZMA GÁBOR (2007): *Terület- és Vidékfejlesztés* (Oktatási segédanyag), Kiadó: Euro-Régió Ház; A kiadvány a Regionális Európai Képzési Akadémia (REKA) létrehozása a Hajdú-Bihar – Bihar Eurorégióban c. projekt (HU-RO-SCG-1/202) keretében készült el, 156 p.
- KULCSÁR LÁSZLÓ – KOZÁRI JÓZSEF (1998): *A vidékfejlesztés új stratégiája Magyarországon*, In: Gazdálkodás, XLII. évfolyam, 4. szám, pp.11-21.
- KULCSÁR LÁSZLÓ (1998/b,1999): *Falvaink fejlesztési stratégiái az EU csatlakozás tükrében*, In: A Falu, 1998, XIII. évfolyam, 4. szám, pp.5-14 / In: A falu- és vidékfejlesztés stratégiai kérdései, Szerk.: Kovács Ferenc – Kovács János, MTA Agrártudományok Osztálya, Budapest, 1999, pp. 25-33, ISBN 963-508-081-6 / In: Vidékfejlesztés, vidékpolitika – cikkek, tanulmányok, Szerk.: Pócs Gyula, Kiadó: Agroinform Kiadóház, Budapest, 1999, pp.179-194, ISBN 963-502-691-9
- LACZKÓ ISTVÁN (1979): *Zemplén hegység és Hegyköz*, Borsod-Abaúj-Zemplén megye természeti tájai sorozat, Kompolt, 70 p.
- LACZKÓ ISTVÁN (1999): *Vidék, vidékfejlesztés*, In: Gazdálkodás, XLIII. évfolyam, 1. szám, pp.65-71
- LUKÁCS GERGELY SÁNDOR (2004): *A vidékfejlesztés kézikönyve*, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 175 p.

- MADARÁSZ IMRE (2000): *Hogyan készítsünk vidékfejlesztési programot?* (Videkfejlesztők Kiskönyvtára), Kiadó: Agroinform Kiadóház, Budapest 194 p., ISBN 963 502 705 2
- MAGDA RÓBERT – MARSELEK SÁNDOR (2010): *Vidékgazdaságtan I. – A vidékfejlesztés gazdasági folyamatai*, Kiadó: Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 297 p., ISBN 978-963-9935-42-6
- MAKKAI GERGELY (2008): *Videkfejlesztés*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 216 p., ISBN 978-973-599-297-2
- MÁTYUS ALÍZ (1987): *Pusztafalu (Próza, szociográfia, tanulmány)*, Kiadó: Művelődéskutató Intézet, Budapest, 139 p., ISBN 963-521-158-9
- MIKLÓSSY ENDRE (2012) A járás és vizsontagságai – Területi Statisztika, 15. (52.) évfolyam, 2. szám, Budapest. pp. 102–124.
- NAGY GÉZA (2005): *Vidék, vidékiség, vidékfejlesztés néhány tartalmi-terminológiai kérdése*, In: Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén AVA II. c. nemzetközi konferencia, Szerk.: Nábrádi András, Borsos J., Lazányi János, Debrecen, DE ATC Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, p. 92-107
- NEMES GUSZTÁV (2000): *Az Európai Unió vidékfejlesztési politikája – az integrált vidékfejlesztés lehetőségei*, In: Közgazdasági Szemle, XLVII. évfolyam, pp. 459-474.
- NIEDERMÜLLER PÉTER (1977): *Interetnikus kapcsolatok a Zempléni-hegység falvainak szokásrendszerében*, In: Annales Musei Miskolciensis De Herman Ottó Nominati – A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XVI., Miskolc, pp. 227-237.
- OLAJOS ISTVÁN (2008): *A vidékfejlesztési jog kialakulása és története*, Kiadó: Novotni Kiadó, Miskolc, 263 p., ISBN 978-963-9360-57-0
- OLÁH TAMÁS (2009): *kézírtos térképek (szócikk)*, In: A Zempléni-hegység földrajzi lexikona, Szerk.: Frisnyák Sándor – Gál András – Horváth Gergely, Kiadó: Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Gimnázium, Nyíregyháza-Szerencs, pp. 165-167., ISBN 978-963-7336-86-7
- PÁSZTOR ATTILA (2002): *Pálháza története*, In: Pálháza – Történelem és hagyomány, Kiadó: Pálháza Nagyközség Önkormányzata megbízásából a LEGATUM, Pálháza, pp. 19 – 114; ISBN 963-204-051-1
- PAP JÁNOS (2002): *Pálháza – Történelem és hagyomány*, Kiadó: Pálháza Nagyközség Önkormányzata megbízásából a LEGATUM, Pálháza, 410 p., ISBN 963-204-051-1

- PAP JÁNOS (szerk.) (2010): *Vilyvitány történelme és néprajza*, Kiadó: Vilyvitány község önkormányzata, Vilyvitány, 194 p., ISBN 978-963-06-9528-2
- PAPÓCSI LÁSZLÓ (1999): *A magyar agrártudomány és a vidékfejlesztés*, In: A falu- és vidékfejlesztés stratégiai kérdései, Szerk.: Kovács Ferenc – Kovács János, Kiadó: Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya, Budapest, pp. 7-24
- PETERCSÁK TIVADAR (1978): Hegyköz, Borsodi Kismonográfiák 6., Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 116 p.
- PETERCSÁK TIVADAR (1983): *Népi szarvasmarhatartás a zempléni Hegyközben*, Borsodi Kismonográfiák 17., Herman Ottó Múzeum Miskolc, 161 p., ISBN 963 01 29590
- PETERCSÁK TIVADAR (2001): *Filkeháza évszázadai és hagyományai*, Kiadó: Filkeháza Község Önkormányzata a Miskolci Herman Ottó Múzeum támogatásával, Filkeháza, 212 p., ISBN 963 00 7157 6
- PINCÉS ZOLTÁN (2009): Hegyköz (szócikk), In: A Zempléni-hegység földrajzi lexikona, Szerk.: Frisnyák Sándor – Gál András – Horváth Gergely, Kiadó: Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Gimnázium, Nyíregyháza-Szerencs, pp. 132-133, ISBN 978-963-7336-86-7
- RECHNITZER JÁNOS (2010): *Területi politika és vidékpolitika – együtt és külön*, In: Sikeres vidéki térségek, Párbeszéd a vidékért-sorozat, Szerk.: Glatz Ferenc, Budapest, MTA Történettudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, pp. 17–30., ISBN 978-963-9627-33-8
- REGIDOR, JESUS G. (2003): *Territorial agriculture and rural development: From Agricultural Support to Territorial Policies*, In: The Future of Rural Policy, From Sectoral to Place-Based Policies in Rural Areas, OECD, pp. 175-187, ISBN 92-64-10083-0
- ROMÁNY PÁL (1998): *Miért fontos a vidék?* , In: Gazdálkodás, XLII. évfolyam, 5. szám, pp.49-53.
- SARUDI CSABA (2000): *Regionális politika és vidékfejlesztés (Egyetemi jegyzet)*, Kiadó: Kaposvári Egyetem, Kaposvár, 212 p.
- SARUDI CSABA (2003): *Térség- és Vidékfejlesztés – A magyar térgazdaság és az európai integráció*, Kiadó: Agroinform Kiadó és Nyomda Kft., Kaposvár, 2003, 308 p., ISBN 963 502 783 4
- SIMKÓ JÓZSEF (1999): *Hollóháza múltja és jelene*, Kiadó: Hollóháza község önkormányzata és Feliciter Kft., Sárospataki Nyomda Kft., Sárospatak, 160 p.

- SOMORJAI LEHEL (szerk.) (2013): *Kovácsvágás Falukönyve*, Kiadó: Kovácsvágás Önkormányzata, Kovácsvágás, 354 p.
- SÜLI-ZAKAR ISTVÁN (1980): A Hegyköz faluföldrajzi vizsgálata, *Studia Geographica* 3. – A Kossuth Lajos Tudományegyetem Földrajzi Intézetének kiadványa, Debrecen, 130 p.
- SÜLI-ZAKAR ISTVÁN (1981): *Az ingázás hatása a hegyközi falvak társadalmi átalakulására (Ingavándor-forgalom a Hegyközben – földrajzi esettanulmány)*, *Acta Geographica Debrecina 1979-1980, Tomus XVIII-XIX.*, pp. 113-140, Debrecen
- SÜLI-ZAKAR ISTVÁN (1998): *Területfejlesztés – vidékpolitika*, In: A Falu, XIII. évfolyam, 3. szám, pp.65-69.
- SZABADFALVI JÓZSEF (1981): *Kutatások és eredmények a Zempléni-hegység népi kultúrájának tanulmányozásában*, In: Néprajzi tanulmányok a Zempléni-hegyvidékről (A Miskolci Hermann Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai X.), Szerkesztette: Viga Gyula közreműködésével SzabADFalvi József, Miskolc, pp. 11-24, ISBN 963-01-2883-7
- SZABÓ SZABOLCS (szerk.) (2011): *Vidéki térségek Magyarországon*, Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanulmányok 5. – Az ELTE Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszékének kiadványsorozata, Trefort Kiadó, Budapest, 269 p. ISBN 978-963-446-396-2
- SZAKÁL FERENC (1999/a): *A fenntartható mezőgazdaság és szerepe a vidéki térségek fejlődésében*, In: Vidékfejlesztés, vidékpolitika – cikkek, tanulmányok, Szerk.: Pócs Gyula, Kiadó: Agroinform Kiadóház, Budapest, 1999, pp.311-336, ISBN 963-502-691-9
- SZAKÁL FERENC (1999/b): *A hazai vidékfejlesztés rendszerének EU-konform kialakítási lehetőségei I.: A vidékfejlesztés szervezési és ökonómiai problémái, a mezőgazdasági és a vidékfejlesztési politikák összefüggései*, In: Magyarország az ezredfordulón – MTA Stratégiai Kutatások, A Zöld Belépő sorozat kiadványa – 70. szám, Szerk.: Kerekes Sándor – Kiss Károly, Kiadó: BKE Környezetgazdaságtani és technológiai tanszék, Budapest, 102 p.
- SZAMOSVÖLGYI PÉTER (2013): *Integrált Városfejlesztési Stratégia – Sátoraljaújhely Város Önkormányzata (ÉMOP-3.1.1-12 pályázati kiírásban benyújtott projektjéhez)*, Sátoraljaújhely, 145 p.
- SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI IRÉN (2001): *Vidékkutatás előzményekkel és tényekkel*, In: Tér és Társadalom, XV. évfolyam, 2. szám, pp. 71-85.

- SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI IRÉN (2010): *Változó Vidék – sikeres vidék*, In: Sikeres vidéki térségek. Párbeszéd a vidékért-sorozat, Szerk.: Glatz Ferenc, Budapest, MTA Történettudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, pp. 33–43, ISBN 978-963-9627-33-8
- TAMÁS EDIT (1999): *A Bodrogek köz népessége a XVIII-XX. században – Vallási és nemzetiségstatisztikai feldolgozás*; A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 35., Sárospatak, 334 p., ISSN 0487-3890
- TÓTH TAMÁS – KÁPOSZTA JÓZSEF (2014): *Tervezési módszerek és eljárások a vidékfejlesztésben /Elmélet/*, Kiadó: Szent István Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft., Gödöllő, 163 p., ISBN 978-963-269-407-8
- TUBA ZOLTÁN – SZIRMAI ORSOLYA (2008): *A Long-erdő vegetációja*, In: Bodrogek köz, Kiadó: Lorántffy Zsuzsanna Szellemében Természet- és Társadalomtudományi Alapítvány, Gödöllő – Sárospatak, pp. 625-631, ISBN 978-963-06-6226-0
- ÚJSZÁSZY KÁLMÁN (1958): *A Hegyköz*, In: Élet és tudomány, XIII. évfolyam, 37. szám / In: Újszászy Kálmán emlékkönyv, Szerkesztette: Balassa Iván – Kováts Dániel – Szentimrei Mihály, Kiadó: Szabad Tér, Budapest-Sárospatak, 1996, pp. 389-392, ISBN: 963-04-5984-1
- VANCZA JÁNOS (2000): *Mikóháza – Múlt és jelen*, Kiadó: Mikóháza Község Önkormányzat, Miskolc, 247 p.
- WINKLER GYÖRGY (1999): *Településfejlesztés, Kistérségek (egyetemi jegyzet)*, Kiadó: ELTE, Eötvös Kiadó, Budapest, 110 p.
- ZÖLD-NAGY VIKTÓRIA (2012) *Az államigazgatás legkisebb területi egysége, a járás kialakítása – Területi Statisztika*, 15. (52.) évf. 5. szám, Budapest. pp. 421–426.

Hivatkozott törvények, határozatok, jogszabályok

1. 1299/2011./IX.1./ Korm. határozat a járások kialakításáról
2. 218/2012. (VIII. 13.) Korm. rendelete a járási (fővárosi kerületi) hivatalokról
3. 1994. évi XLIX. törvény 2. § (1) //Erdőbirtokossági társulat
4. 1996. évi LIII. törvény (a természet védelméről) 4. § (q), 28. § (2), (3), (4)

Internet

- ✓ <http://www.mikohaza.hu/>
- ✓ <http://www.perlit92.hu/>
- ✓ <http://www.hegyaljakapuja.hu>
- ✓ <http://anp.nemzetipark.gov.hu/>
- ✓ <http://nemzetimuemlek.hu>
- ✓ <http://menetrendek.hu/>
- ✓ <http://www.tavolsag.hu>

Forrásmunka

- MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETI STATISZTIKAI HELYSÉGNÉVTÁRA, 9. *Borsod-Abaúj-Zemplén megye*, Kiadó: Központi Statisztikai Hivatal (KSH), Budapest, 1996, 490 p., ISBN 963 215 111 9
1941. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS, 3/a Anyanyelv, Nemzetiség, Nyelvismeret, KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, Budapest, 1983 p.70, ISSN 0139-0279
1980. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS, 5. *Borsod-Abaúj-Zemplén megye adatai*, Kiadó: Központi Statisztikai Hivatal (KSH), Budapest, 1981, 922 p., ISBN 963 340 323 5
1990. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS, 7. *Borsod-Abaúj-Zemplén megye adatai*, Kiadó: Központi Statisztikai Hivatal (KSH), Budapest, 1992, 612 p., ISSN 0133-5480
2001. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS, 6. *Területi adatok, 6.5 Borsod-Abaúj-Zemplén megye, II. kötet*, Kiadó: Központi Statisztikai Hivatal (KSH), Budapest, 2002, 581 p., ISBN 963 215 534 3
2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS, 3. *Területi adatok, 3.5. Borsod-Abaúj-Zemplén megye*, Kiadó: Központi Statisztikai Hivatal (KSH), Miskolc, 2013, 326 p., ISBN 978-963-235-401-9

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra:	A vidékfejlesztés dimenziói.....	21
2. ábra:	A vidékfejlesztés politikai kapcsolatrendszere.....	23
3. ábra:	A halmozott körforgás okozati elve.....	36
4. ábra:	A Sátoraljaújhelyi járás kiterjedése és települései.....	39
5. ábra:	Hegyközi táj, távolban a Füzéri várral.....	42
6. ábra:	Borsod-Abaúj-Zemplén megye kialakulása.....	47
7. ábra:	A Sátoraljaújhelyi járás közigazgatási térképe.....	48
8. ábra:	Sátoraljaújhely földrajzi fekvése (felső kép) és Sátoraljaújhely látképe (alsó kép).....	51
9. ábra:	Sátoraljaújhely vonzáskörzete (1966).....	54
10. ábra:	A Sátoraljaújhelyi járás településeinek népességszám változása (fő), 1980-2011.....	72
11. ábra:	A népsűrűség területi eloszlása a Sátoraljaújhelyi járás területén 1980-ban.....	73
12. ábra:	A népsűrűség területi eloszlása a Sátoraljaújhelyi járás területén 2011-ben.....	73
13. ábra:	Tényleges szaporodás, illetve fogyás a Sátoraljaújhelyi járás területén 1980-2011 között a népességszám %-ban kifejezve.....	75
14. ábra:	Az odavándorlás és az elvándorlás a Sátoraljaújhelyi járás területén 1980-2011 között a népességszám %-ban kifejezve.....	79
15. ábra:	Perlitbánya, Pálháza.....	144
16. ábra:	Porcelángyár, Hollóháza.....	144
17. ábra:	A Sátoraljaújhelyi járás közúthálózata.....	148
18. ábra:	A Sátoraljaújhelyi járásban területén található Zempléni Tájvédelmi Körzet, a Természetvédelmi Területek és a Nagy-Milic Natúrpark magyarországi részének kiterjedése.....	156
19. ábra:	Füzéri vár (Füzér); Sátoraljaújhelyi vár romja (Sátoraljaújhely) és a Bombelles-kastély romja (Bózsva).....	159
20. ábra:	Füzérradványi Károlyi kastély (Füzérradvány); László tanya – Károlyi vadászkastély (Hollóháza); Kőkapu – Károlyi vadászkastély (Nagyhuta); Waldbott-kastély (Sátoraljaújhely).....	160
21. ábra:	Pálháza Állami Erdei Vasút.....	161
22. ábra:	Porcelánmúzeum, (Hollóháza).....	162
23. ábra:	Perlit múzeum, (Pálháza).....	162
24. ábra:	Magyar nyelv Múzeuma, (Sátoraljaújhely-Széphalom).....	162
25. ábra:	Szlovák Tájház (kívülről és belülről), Vágáshuta.....	163
26. ábra:	Károlyfalva szagtelkes-csűrös szerkezete a 19. században.....	172
27. ábra:	A Sátoraljaújhelyi járás fejlesztési célterületei.....	176

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. táblázat:	A Magyarországon 2013. január 1-jétől működő járási rendszer Borsod-Abaúj-Zemplén megye területén létrejött 16 járásának általános adatai	3
2. táblázat:	A vidéki térségek feltételeit és változásuk irányait leíró alapmutatók	9
3. táblázat:	A Vidékfejlesztés céljai	18
4. táblázat:	Sátoraljaújhely népessége iskolai végzettség és nemek szerint (%), 1980-2011	62
5. táblázat:	Sátoraljaújhely regisztrált részvénytársaságainak-, betéti társaságainak-, korlátolt felelősségű társaságainak-, gazdasági szervezeteinek- és vállalkozásainak száma, 2010-2014	69
6. táblázat:	A népességváltozás tényezői országos-, megyei-, járási- és települési szinteken (fő, %), 1980-2011	76
7. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás népességváltozása településenként (fő), 1980-2011	78
8. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás településeinek népességszám alapján történő csoportosítása (bázisév: 1980), 1980-2011	81
9. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás településeinek 18 évesnél fiatalabb népessége (fő) és népességen belüli aránya (%), 1980 – 2011	87
10. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás népességének fiatal- és időskorú lakosságának aránya, illetve a járás öregedési indexe, 1980-2011	90
11. táblázat:	Az öregedési index mutatószámai a Sátoraljaújhelyi járás településein, 1980-2011	90
12. táblázat:	A járás településein élők iskolai végzettség szerinti differenciálódása különös tekintettel az érettségivel- és az egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkezőkre (%), 2011	99
13. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás lakosságának helyben lakó és dolgozó foglalkoztatottjai és a naponta ingázó foglalkoztatottjai nemek és legmagasabb iskolai végzettség szerint (fő), 2011	107
14. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás lakosságának helyben lakó és dolgozó foglalkoztatottjai és a naponta ingázó foglalkoztatottjai foglalkozási viszony szerint (fő, %), 2011	107
15. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás lakosságának helyben lakó és dolgozó foglalkoztatottjainak és a naponta ingázó foglalkoztatottjainak nemzetgazdasági ág szerinti csoportosítása (fő), 2011	108
16. táblázat:	A cigány népesség jelenléte a Sátoraljaújhelyi járás településein, 1984-1992	112
17. táblázat:	A cigány népesség jelenléte a Sátoraljaújhelyi járás településein, 2001-2013	113
18. táblázat:	Felsőregmec és Kovácsvágás népességének adatai (%), 2001, 2011	115
19. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás lakóinak egyházi felekezetekhez való tartozása (fő), 1910, 2001, 2011	118
20. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás településeinek lakott lakásai és lakott üdülői építési év szerint..	131
21. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás egyéni gazdasági- és mg. tevékenységet folytató gazdasági szervezetei által használt földterületek (ha, %), 2010	137
22. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás állatállománya (db), 2010	139
23. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járásban mezőgazdálkodással foglalkozó (aktív) társas vállalkozásai, 2013	140
24. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás erdőgazdálkodással foglalkozó (aktív) társas vállalkozásai, 2013	141
25. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás vállalkozásainak foglalkoztatottak szerinti megoszlása (db), 2010-2014	146
26. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás településein (jelenleg aktív) regisztrált társas vállalkozások tevékenységi körük alapján (db), 2013	147
27. táblázat:	Sátoraljaújhelyről induló és oda érkező átszállás nélküli buszjáratok száma (db), 2016..	149
28. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás közsegeinek csoportosítása, 1900-2011	173
29. táblázat:	A Sátoraljaújhelyi járás településeinek csoportosítása, 1980, 2016	175

GRAFIKONJEGYZÉK

1. grafikon:	Sátoraljaújhely nemzetiségei (fő), 1941 és 2011.....	55
2. grafikon:	Sátoraljaújhely népességszáma (fő), 1785-2011.....	56
3. grafikon:	Sátoraljaújhely városának népessége korcsoport szerint, 1980.....	57
4. grafikon:	Sátoraljaújhely városának népessége korcsoport szerint, 2011.....	57
5. grafikon:	A Sátoraljaújhely népességváltozása (fő), 1980-2011.....	58
6. grafikon:	Az elveszületések és a halálozások száma Sátoraljaújhelyen (db), 1970-2014.....	59
7. grafikon:	Az odavándorlások és az elvándorlások száma Sátoraljaújhelyen (db), 1970-2014.....	59
8. grafikon:	Sátoraljaújhely 15 éves és idősebb népessége családi állapot szerint, 1980-2011.....	60
9. grafikon:	Sátoraljaújhely népessége gazdasági aktivitás szerint (%) és Sátoraljaújhely népességének gazdasági aktivitása nemek szerint (%), 1980-2011.....	63
10. grafikon:	Sátoraljaújhelyen nyilvántartott álláskeresők a munkavállalási korú népesség százalékában (%), 2000-2016 (minden év januári állapota szerint).....	65
11. grafikon:	Sátoraljaújhelyen élő aktív keresők gazdasági ág szerint (%), 1980, 2001.....	66
12. grafikon:	Sátoraljaújhely népességének vallási megoszlása (fő), 1910, 2001, 2011.....	67
13. grafikon:	Regisztrált vállalkozások- (társas, egyéni, önálló) és a megszűnt vállalkozások száma Sátoraljaújhelyen (db), 2010-2014.....	69
14. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás, ill. Sátoraljaújhely és a járás községeinek összes népessége (fő), 1857-2011.....	71
15. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás tényleges szaporodásának elemei (fő), 1980-2011.....	74
16. grafikon:	Az elveszületések és a halálozások száma a Sátoraljaújhelyi járásban (fő), 1970 – 2014.....	77
17. grafikon:	Az oda- és az elvándorlások (állandó és ideiglenes vándorlások) száma a Sátoraljaújhelyi járásban (fő), 1970 – 2014.....	80
18. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás népessége nemek és korcsoport szerint és a járás községeinek népessége nemek és korcsoport szerint, 1980.....	82
19. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás népessége nemek és korcsoport szerint és a járás községeinek népessége nemek és korcsoport szerint, 2011.....	84
20. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településeinek népessége korcsoport szerint (fő), 1980-2011...	86
21. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás népessége nemek és korcsoportok szerint (%), 1980-ban és 2011-ben.....	86
22. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás 18 évesnél fiatalabb népessége korév szerint (fő), 1980, 1990, 2001, 2011.....	88
23. grafikon:	Füzérradvány településének népessége korcsoport szerint, 2011.....	89
24. grafikon:	Felsőregmec településének népessége korcsoport szerint, 2011.....	89
25. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein lévő háztartások és családok száma, 1980-2011 ...	91
26. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein a 15 éves és idősebb férfiak és nők családi állapot szerint (%), 1980-2011.....	92
27. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járási 15 éves és idősebb férfiak és nők élettársi kapcsolat szerint, 2001, 2011.....	94
28. grafikon:	A házasságkötések és válások száma a Sátoraljaújhelyi járásban (eset), 1990-2014.....	95
29. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás 18 éves és idősebb népességének érettségi bizonyítvánnyal rendelkező része (%), 1980-2011 (községi, megyei, országos adatokkal kiegészítve)....	97
30. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás 25 éves és idősebb népességének egyetemi, illetve főiskolai oklevéllel rendelkező része (%), 1980-2011 (községi, megyei, országos adatokkal kiegészítve).....	98
31. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás népessége gazdasági aktivitás szerint, 1980-2011.....	100
32. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás nyilvántartott álláskeresői a munkavállalási korú népesség százalékában (%), 2000-2016 (minden év januári állapota szerint).....	101
33. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás népessége gazdasági aktivitás és nemek szerint (%), 1980-2011.....	102
34. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás teljes népességének megoszlása gazdasági aktivitás szerint településenként (%), 1980.....	103
35. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás teljes népességének megoszlása gazdasági aktivitás szerint településenként (%), 2011.....	103
36. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein élő aktív keresők gazdasági ág szerint (%), 1980-2011 és a munkavégzés helye szerint (%), 2011.....	104

37. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein élő aktív keresők gazdasági ág szerint (%), 1980, 2001.....	105
38. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás lakosságának naponta ingázó foglalkoztatottjai és a helyben lakó és dolgozó foglalkoztatottak nemek és korcsoport szerint, 2011.....	106
39. grafikon:	A települési nemzetiségi önkormányzatok aránya és képviselőinek száma (fő) a Sátoraljaújhelyi járásban a 2014-es választási eredmények alapján.....	110
40. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás népességének cigány és szlovák nemzetiségi lakossága (%), 2011.....	110
41. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településeinek lakói vallási hovatartozás szerint (%), 1910, 2001, 2011.....	119
42. grafikon:	A Sátoraljaújhely járás településein (Sátoraljaújhely város kivételével) magukat római katolikus-, görög katolikus- és református vallásúnak valló emberek száma (fő), 1910-2011.....	120
43. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás általános iskolai tanulóinak száma a nappali oktatásban (gyógypedagógiai oktatással együtt) (fő), 2010-2014.....	123
44. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás általános iskolai tanulói közül az első évfolyamosok száma-, 2-4. évfolyamosok száma- és az 5-8. évfolyamosok száma a nappali oktatásban (gyógypedagógiai oktatással együtt) (fő), 2010-2014.....	123
45. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás háztartási villamosenergia- és gázfogyasztóinak száma és a közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások száma (db), 1990-2014.....	125
46. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás háztartásinak szolgáltatott víz mennyisége (1000 m3), 1990-2014.....	125
47. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás háztartásai részére szolgáltatott villamos-energia mennyisége (1000 kWh), 1990-2014.....	126
48. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás háztartásai részére szolgáltatott gáz mennyisége (1000 m3), 1990-2014.....	126
49. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein található egyéni távbeszélő fővonalak száma (lakásfővonal), 1992-2013 és a távbeszélő fővonalak száma (ISDN vonalakkal együtt) (db), 2004-2013.....	127
50. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein található kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások száma (db), 1998-2013.....	127
51. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma (db) és a lakosságtól elszállított szilárd hulladék mennyisége (tonna), 2006-2012.....	128
52. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás községeinek lakásállománya (db), 1990-ben és 2014-ban.....	129
53. grafikon:	A lakások és lakott üdülők építési év szerint Magyarországon, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Sátoraljaújhelyi járásban, Sátoraljaújhelyen és a járás falvaiban (%).....	130
54. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein található lakások és lakott üdülők komfortosság szerint (%), 1990, 2011.....	132
55. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein található lakások és lakott üdülők szobaszám szerint (%), 1980, 2011.....	133
56. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein található lakások és lakott üdülők alapterület szerint, négyzetméter (m2) alapján (%), 1980, 2011.....	134
57. grafikon:	A használt földterület művelési ágak szerint a Sátoraljaújhelyi járásban (ha), 2010.....	138
58. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein regisztrált vállalkozások- és regisztrált társas vállalkozások száma a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágakban (db), 2010-2014.....	143
59. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein regisztrált őstermelők száma (fő), 2010-2014.....	143
60. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás területén regisztrált vállalkozások (társas, egyéni, önálló) száma (db), 2010-2014.....	145
61. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás területén regisztrált részvénytársaságok, regisztrált betéti társaságok és a regisztrált korlátozott felelősségű társaságok száma (db), 2010-2014.....	146
62. grafikon:	A személygépkocsik (1992-2014) és motorkerékpárok (2000-2014) számának alakulása a Sátoraljaújhelyi járásban (db).....	151
63. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás foglalkoztatottjainak száma a munkahelyre közlekedés módja szerint (fő), 2014.....	152
64. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás foglalkoztatottjainak száma a munkahelyre közlekedés időtartama szerint (fő), 2014.....	152
65. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás vendéglátóhelyeinek száma (db), 2010-2014.....	166
66. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás éttermeinek, büféinek száma (db), 2010-2014.....	166

67. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás Egyéb (magán)-, Falusi- és Kereskedelmi szálláshelyeinek száma (db), 2010-2014.....	166
68. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein megfordult vendégek számának átlaga 2010-2014 között szálláshely típusonként (fő).....	167
69. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein eltöltött vendégéjszakák számának átlaga 2010-2014 között szálláshely típusonként (éj).....	168
70. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás területén található Egyéb (2009-ig magán) szálláshelyek vendégéjszakáinak száma (db), 2010-2014 (Sátoraljaújhely és a községek adataival kiegészítve).....	168
71. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein megfordult vendégek és külföldi vendégek számának és az általuk eltöltött vendégéjszakák számának 2010-2014 közötti átlagának százalékos megoszlása (%).....	169
72. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás területén található magán és kereskedelmi szálláshelyek száma (db), 2014.....	170
73. grafikon:	A Sátoraljaújhelyi járás településein regisztrált vállalkozások- és regisztrált társas vállalkozások száma a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban (db), 2010-2014.....	171